МИНИСТЕРСТВО НА ЕЛЕКТРОННОТО УПРАВЛЕНИЕ

ОЦЕНКА НА РАЗВИТИЕТО НА ИНТЕРНЕТ В БЪЛГАРИЯ

ЧРЕЗ РАМКАТА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА ИНТЕРНЕТ УНИВЕРСАЛНОСТ НА ЮНЕСКО

2024 г.

ПРЕДГОВОР

Приветствия към участниците в семинара за валидиране на резултатите от проекта „Провеждане на национално оценяване на развитието на интернет в България чрез приетата рамка на индикаторите за интернет универсалност на ЮНЕСКО, подкрепена от Съвета на Европа“, проведен на 31 октомври 2024 година

***Александър Йоловски**, заместник-министър на електронното управление*

Уважаема госпожа Шекерелетова, госпожо Митова, професор Кончев, уважаеми колеги, дами и господа, благодаря, че сте тук.

Искам да ви поздравя от името на министъра на електронното управление и от свое собствено име, защото днешното събитие всъщност е поредното такова от една поредица от събития, които касаят цифровата трансформация в България. Това е новото нормално, това е начина по който ние вече живеем. Много трудно може да дефинираме цифровата трансформация и какво точно е, но със сигурност това е радикалната промяна в нашия живот, както на граждани, така и на избиратели, на потребители, на ръководители, на предприемачи и така нататък. Радикално се промени нашия живот и тъй като няма твърде млади хора тук, всички сме били свидетели на това как аналоговия свят се трансформира в цифров свят. Това разбира се дойде със своите много високи резултати, много висока добавена стоеност, но всъщност това, което ние в Министерство на електронното управление знаем, е че наглед множеството добри страни са съпроводени всъщност със значителен брой рискове, които трябва да бъдат адекватно адресирани. Именно това е част от мисията на Министерство на електронното управление, да координира и да подпомага цялостното развитие на обществото през призмата на случващата се въпреки нас и независимо от нас цифрова трансформация. Всички тези рискове, разбира се, са опасни дотолкова, доколкото биха подкопали достиженията, които имаме особено в областта на правата и свободите, които имаме към настоящия момент. Права и свободи, които са изковани в годините на налагането на политическия строй на либералната демокрация. Разбира се, новите технологии могат да бъдат силен стимул за развитие на тези права и свободи, но също така, както виждаме в последно време, могат да бъдат и сериозен ограничител. Именно тук е нашата роля, на всички нас, активно да участваме, така че да видим кои са силните и кои са слабите страни, съответно как да адресираме рисковете, така че да не изгубим това, което вече имаме и това, което всъщност ни прави модерните граждани на света.

Интернет всъщност е основната движеща сила. Интернет е средството, с което стана възможна дигиталната трансформация. Интернет, разбира се, се оказа един огромен обединител. Той направи така, че по всяко време, навсякъде, за всичко да има връзка в света. Спомням си, когато за първи път през 1998 година, когато имахме по Фулбрайт обмен, преподавател от САЩ в катедрата в Софийския университет, ни каза, че може да намерим записките на неговите лекции на един интернет адрес. И тогава се събрахме в дома на една наша колежка, която имаше компютър и имаше dial up интернет и успяхме да се доберем до тези записки. Аз бях тогава впечатлен. Това беше много отдавна. Вече не говорим за интернет по този начин. Интернет вече е една даденост. Но именно тази даденост ние трябва добре да познаваме, за да може адекватно да откриваме всички рискове, които съществуват и които интернет ни дава. Именно тук се намесва и методологията на ЮНЕСКО, тази методологическа рамка, която ни дава прекрасната възможност да направим моментната снимка на това къде сме, как се съотнасяме с другите, къде сме силни, къде сме слаби, къде имаме нужда от следващите стъпки и къде имаме нужда от активната роля на гражданското общество. Защото ако ми позволите, в интернет днес е много вероятно да срещнете твърдение, че вероятността да има динозаври тук на кръстовището

на Стамболийски и Ботев е 50 на 50. Или има, или няма. Това е разбира се една от слабостите, един от рисковете, които трябва адекватно да бъдат адресирани. И аз се надявам, че днешното събитие всъщност е началото на един много по-голям дебат, много по-широк дебат. Дебат, който излиза извън стандартните рамки на лицата, които от години работят по тематиката за интернет. Крайно време е този дебат да стане наистина по-широк, да бъдат включени допълнителни играчи и всъщност дебата да излезе извън управлението на държавата. Защото в крайна сметка дебата е толкова широк, индикаторите на ЮНЕСКО са толкова разностранни, толкова много проблемни области са идентифицирани при нас в страната, че се нуждаем наистина от силното гражданско участие, активното участие не само на организациите, но и на физическите лица, които работят в тази сфера и разбира се и на академичната общност.

Така че искам да ви благодаря, че сте тук, че допринасяте за този дебат, допринасяте за това по-добре да разберем къде се намираме и какво трябва да направим, за да може ние като управленци на тази маса, а и не само тук, да предложим адекватните политически решения, така че да се намалят рисковете, които стоят пред нас като общество. Рискове, породени от цифровата трансформация и от интернет. Много ви благодаря на вас, както вече казах, благодаря на екипа по проекта, благодаря на изпълнителите по проекта и на всички тези, които ще дадете ценната обратна връзка.

Искам да благодаря авансово на тези, които отделят времето си да бъдат тук и да дадат своята гледна точка, защото в тази задача всяка гледна точка има значение и дори най-малката добавена стойност, която ние получаваме, може да бъде изключително ценна, така че още веднъж благодаря и надявам се всички да излезем обогатени от днешната среща.

***Елена Шекерлетова**, заместник-министър на външните работи, Председател на Националната комисия на Република България за ЮНЕСКО*

За мен е чест от името на Националната комисия на Република България за ЮНЕСКО да ви поздравя за успешното и ползотворно приключване на проекта „Провеждане на национално оценяване на развитието на интернет в България чрез приетата рамка на индикаторите за интернет универсалност на ЮНЕСКО, подкрепена от Съвета на Европа“.

Изключително сме горди да бъдем пълноправни партньори в рамките на това публично-частно партньорство на всички заинтересовани страни, което обедини държавни институции, неправителствени организации, гражданското общество, научни работници. Искам да изразя и нашето задоволство, че съвместно успяхме да включим този проект в Четвъртия национален план за действие на Република България в рамките на Инициативата „Партньорство за открито управление“.

За нас рамката на ЮНЕСКО, подкрепена и от Съвета на Европа, е ценен инструмент, който отчита и правата на човека при оценяването на българската интернет среда. Познаването на обективното състояние на тази среда ни позволява да работим по преодоляването на цифровите разделения в обществото, които стават все по-значим социален проблем. Ненапразно държавите работят съвместно с междуправителствените организации за разработването на нормативни рамки и пактове, които да позволят постигането на по-справедливо цифрово развитие.

Обективната оценка на интернет универсалността е и в пряка връзка с постигането на различни цели на устойчивото развитие на ООН. Поради това препоръките в доклада за изработването на конкретни национални политики са от изключително значение. Убедени сме, че правилно проведената цифрова трансформация на България ще има положителен ефект върху обществото като цяло и върху отделните сектори като образование, здравеопазване, бизнес средата и други.

Навлизането на новите технологии и изкуствения интелект променят цифровата среда и очакванията на обществото за гарантиране на сигурна, общодостъпна и основана на правото среда, което прави темата на доклада и на семинара още по-актуална и ангажираща.

Националната комисия на България за ЮНЕСКО искрено се надява, че съвместната ни работа ще продължи и занапред.

Наталия Митева, *заместник-министър на образованието и науката*

Уважаеми колеги заместник-министри, уважаеми колеги от Министерски съвет, уважаеми гости,

Бих искала да поздравя Министерството на електронното управление и националната комисия на Република България за ЮНЕСКО за това, че България е част от този важен проект за оценяване на развитието на интернет средата в България основан на рамката за индикатори за интернет-универсалност на ЮНЕСКО с подкрепата на Съвета на Европа. Благодаря и за това, че включвате Министерството на образованието и науката в този така важен дебат. За нас темата за цифровизацията или дигитализацията, както ние също сме възприели тази чуждица като термин, е централна в темата за образованието, тъй като почти няма процес в образованието и обучението, който да не е свързан с дигиталната трансформация вече.

И тя като посока е залегнала , разбира се в стратегическите ни документи, в стратегията за образование 2030 и в множество други, като тази година изградихме и специална визия за дигитализация на образованието, каквато нямахме преди, с която посочваме къде искаме да стигнем и как да стигнем до там. И за нас дигиталната трансформация е обект на финансиране, както с национални средства, така разбира се и със средства на Европейски социален фонд и Плана за възстановяване и развитие. Бих искала малко в конкретика да навляза тук в моя поздрав, освен че е важно да сме част от такава инициатива, по повод конкретният доклад, който имахме пред себе си, бих казала няколко неща, свързани с образователната среда, с това къде се намираме по отношение на дигиталната трансформация в образованието и да изразя огромното си удовлетворение, че имаме такъв анализ пред себе си, върху който да стъпим. Достъпът до интернет услуга касае пряко и образователната услуга и отключва значение за провеждане на всяка една политика в образованието. В момента имаме процес на огромни инвестиции, свързани с достъп до електронни услуги в образованието, до оборудване с хардуер, до изграждане на STEM центрове, на центрове за високи постижения в професионалните гимназии и това се случва във всеки кът на страната. 2245 STEM центъра ще бъдат изградени до средата на 2026 година, 1 национален, 3 регионални, 28 центъра за високи постижения, множество проекти за оборудване в образователни институции в цялата страна, детски градини и училища. Тук интернет свързаността и качеството на интернет услугата става критично важно за това как тези инвестиции всъщност ще бъдат използвани. Другия важен компонент е качеството на подготовка на човешкия ресурс, който не трябва да подценяваме. За нас са важни няколко неща.

Първо, да няма изключени групи в обществото, изключени групи от достъпа до интернет услуга, съответно до образователна услуга по този начин и да няма неравенства, които създаваме чрез по-добрия или по-лошият достъп до интернет услуга. По време на COVID пандемията ние показахме, че можем да се справим с обучение от разстояние в електронна среда. Предизвикателството тук е, че дигитализирахме статуквото в голяма степен, но все още имаме големи предизвикателства с това да въведем нови педагогики за работата в хибридна среда или в онлайн среда, а не просто да преминем в този канал на комуникация. Достъпът до технологии в училище също е неравен, но се надяваме, че с целенасочените и внимателно подбрани инвестиции в следващите години ще намалим дигиталната пропаст. Тя не е целенасочена, тя по-скоро е функция на различни политики и инвестиции във времето, които може да не са били идеално синхронизирани, но ние нямаме право при наличие на достатъчно средства да оставим каквото и да било дигитално неравенство в страната по отношение на образованието. И това, което бих казала като голям позитив и актив, който имаме в момента, това е Институтът за технологии, изкуствен интелект Инсайт, който е един от само няколко в света, които в момента функционират.

Така че имаме всяка възможност в момента в българското образование и наука и в българското общество да сме на гребена на вълната, на изследванията за изкуствен интелект, както и потенциално за прилагането му в различни сфери. И ние в образованието вярваме в това, че изкуствен интелект трябва да се прилага внимателно с human-centered approach, но и активно, за да можем да преодолеем

някои административни тежести и разбира се по-голяма ефективност да постигнем в образователния процес. Няколко неща ще кажа, които имаме като предизвикателства по повод днешния контекст. Все още в България имаме огромна, висока по-скоро бих казала, зависимост между социално-икономическия статут на семействата и учащите се и техните образователни резултати. И тази силна корелация трябва да бъде преодоляна с множество инструменти и политики. Вярваме, че равният достъп до образование и до дигитални услуги би могъл да има този потенциал.

Една трета от младите ни хора все още нямат базови дигитални умения, а над 80% от българските учители имат трето или по-низко от шест нива на дигитални умения по рамката на Европейската комисия. И само около 2,57% са дигитални създатели. А ние имаме множество квалификационни програми. Тук означава, че ние трябва да работим върху качеството на тези квалификационни програми и много внимателно да измерим как по рамката, не просто DigiComp, а DigiComp EDU, каквато има вече, ние всъщност успяваме да квалифицираме своите преподаватели. Не на последно място ще кажа, че е крайно време ефда въведем мярка за ефективност на средствата за дигитализация в образованието. Ние инвестираме, отчитаме инвестиции, броя хора покрити, броя училища и образователни институции достигнати, но няма добро измерване на ефективността на тези средства и политики.

И аз лично като човек, който прави дизайн на политики, смятам, че трябва да стъпим на тези данни, за да правим следващите. И разбира се от тук нататък, в новите учебни програми, които инициираме като нов модел в следващите години, за нас е важно дигиталната грамотност да бъде хоризонтална, тя да бъде нова базова грамотност, грамотността свързана с изкуствения интелект да бъде засегната също и предвид това къде се намираме геополитически и в какви времена, информационно-медийната грамотност също е важно да бъде една от ключовите компетентности, които се развиват хоризонтално в българското образование. Благодаря за това, че сме тук на тази дискусия и пожелавам успех по нататък.

***Седрик Ваххолц**, ръководител на отдел „Цифрови политики и цифрова трансформация“, ЮНЕСКО*

Уважаеми заместник-министър на външните работи Елена Шекерлетова, заместник-министър на електронното управление Александър Йоловски, заместник-министър на образованието и науката Наталия Митева, уважаеми гости и участници.

Имам удоволствието да се присъединя към вас днес, макар и от разстояние, за семинара за валидиране на Доклада за оценка на развитието на интернет в България, базиран на Рамката на ЮНЕСКО за интернет универсалност ROAMX.

Това е важен крайъгълен камък и аз поздравявам всеки от вас за това значително постижение.

Индикаторите за универсалност на интернет на ЮНЕСКО предоставят на нашите държави-членки инструмент за оценка на националното развитие на интернет и подкрепят основаното на доказателства създаване на политики за приобщаваща цифрова среда.

Както много от вас вече знаят, тези индикатори се основават на Принципите на ROAMX, които се застъпват за интернет, който е основан на правата на човека, отворен е, достъпен за всички и се развива с участието на множество заинтересовани страни.

Отговаря се също така на междусекторни въпроси като равенството между половете, околната среда и устойчивото развитие.

България постигна забележителен напредък в завършването на това изследване и днешният семинар е особено важен, тъй като може да допринесе за националните цифрови приоритети на България чрез изследване на критичните измерения на цифровата трансформация в съответствие с четвъртия Национален план за действие на страната в рамките на Партньорството за отворено управление.

Този семинар обединява различни заинтересовани страни, предлагайки уникална възможност за смислен диалог, за да се осигурят практически и приложими приоритети.

Днешните дискусии са насочени към ориентирано към човека приобщаващо управление на интернет в България и дефинирането му беше важен процес.

Значително въздействие обаче ще произтича от изпълнението на препоръките за политиката.

Като част от нашия постоянен ангажимент за насърчаване на приобщаваща цифрова трансформация, ние подчертаваме жизненоважната роля на изграждането на капацитет, приобщаващите цифрови политики и подобрената координация на заинтересованите страни.

В този контекст имам удоволствието да съобщя, че ЮНЕСКО ще проведе Глобалния форум за изкуствения интелект и цифровата трансформация в публичния сектор на 12 и 13 февруари 2025 г.

Този форум ще подкрепи правителствата при използването на изкуствения интелект и процесите на цифрова трансформация за подобряване на предоставянето на обществени услуги, а IUI оценката, която предприехте, е важна стъпка към тази цифрова трансформация.

Ще се радваме да участвате, докато проучваме заедно тези жизненоважни въпроси в централата на ЮНЕСКО в Париж следващия февруари.

Заедно можем да изградим интернет и цифровата екосистема, която наистина служи на всички.

ЮНЕСКО е готова да продължи да подкрепя България в това изключително важно усилие и очакваме с нетърпение да прочетем доклада, след като бъде наличен на английски език.

Благодаря ви още веднъж и желая ползотворна и продуктивна дискусия.

ПРИЗНАТЕЛНОСТ

Инициативата в България бе подкрепена от Консултативен съвет с членове:

Ирина Алексиева, Нели Стоянова, Тинка Спасова, Анелия Димова, Поля Каньова, Даниела Пешева – служители на Министерство на електронното управление (МЕУ), както и:

1. Представителите на Национална комисия на Република България за ЮНЕСКО, Министерство на външните работи Емануела Томова, Зорница Грекова и др.
2. Богомил Николов, Българска национална асоциация „Активни потребители";
3. Диана Янчева, експерт по статистика;
4. Веселин Ковачев, юрист;
5. проф. Петранка Филева, председател на Управителния съвет на Българската платформа за международно развитие;
6. Пролет Велкова, журналист;
7. д-р Георги Шарков, ръководител на Лаборатория по киберсигурност (София Тех парк).

Наблюдатели в КС бяха експертите от ЮНЕСКО Ксианхонг Ху и Татевик Григориан и международният консултант Саймън Елис.

Изследователският екип, работил по първия етап от подготовката на Доклада включва:

1. проф. д-р Даниела Илиева, ръководител проект към Фондация "Право и Интернет";
2. Деница Кожухарова, правен експерт към Фондация "Право и Интернет";
3. Снежана Крумова, експерт проекти към Фондация "Право и Интернет";
4. д-р Бисера Занкова, медиен експерт към Фондация "Медии 21";
5. проф. д-р Валерий Тодоров, експерт по медии и обществени комуникации към Фондация "Комуникации и Култура"

<u>със съдействието на следните експерти:</u>

1. адв. Виктория Иванова, правен експерт към Фондация "Медии 21";
2. инж. Рени Цончева, експерт по телекомуникации към Фондация "Медии 21";
3. Мария Лачова, правен експерт към Фондация "Право и Интернет";
4. Мартина Богданова, правен експерт към Фондация "Право и Интернет";
5. Полина Петрова, правен експерт към Фондация "Право и Интернет".

В подготовката на Доклада участваха и експертите от МЕУ: Виктория Миланова – директор на дирекция „Информационни технологии, информационно общество, европейска координация и международно сътрудничество", Даниела Пешева, Мария Цонева, Анелия Севастакиева, Гергана Къналиева, и Анелия Димова.

Благодарим и на всички членове на Консултативния съвет на ИКТ общността към министъра на електронното управление за тяхната съпричастност и дадения от тях ценен принос за това изследване.

Информация за проекта онлайн е достъпна на: https://egov.government.bg/wps/portal/ministry-meu/strategies-policies/digital.transformation/itis-project

Представяне на проекта от МЕУ онлайн

Юбилейна международна академична конференция „Комуникация и медии в 21 век: образователни и професионални предизвикателства" на Софийски университет „Св. Климент Охридски", 27-28 октомври 2022 г.

Международна научна конференция „Медии и комуникации на 21 век" на тема: „Медиите в България и източна Европа – 33 години след началото на демократичните промени", Великотърновски университет„ Св. Св. Кирил и Методий", Филологически факултет, катедра „Журналистика и връзки с обществеността", 4-5 ноември 2022 г.

ICEGOV 2022 – „Напредване към цифровото приобщаване и устойчивото развитие с индикаторите ROAM-X за универсалност на интернет”, Португалия, 6 октомври 2022 г.

Умни градове; международна конференция, „Ускоряване на иновациите”, Букурещ, 6-9 декември 2022 г.

EuroDIG 2022 – „Оценка на универсалността на интернет ROAM-X индикатори за напредък на цифровата трансформация в Европа”, Италия

IGF 2022 – „Формиране на глобално цифрово управление и измерване на смислена значима полезна свързаност за всички- ROAM-X подход”, Етиопия

EuroDIG 2023 – „Разширяване на достъпа до информация за всички чрез добри доказателства. Мониторинг на политиките за цифрово развитие: подходи, добри практики и уроци за споделяне по целия свят”, Финландия

IGF 2023 – „Глобално цифрово управление и сътрудничество. Напредък в цифровото приобщаване и правата на човека: ROAM-X подход”

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР 2

ПРИЗНАТЕЛНОСТ 8

Абревиатури 12

Цитирани нормативни актове и други източници 14

Таблици 20

Фигури 22

ВЪВЕДЕНИЕ 23

Интернет, концепцията ROAM-X на ЮНЕСКО, цифровата трансформация и устойчивото развитие в България 23

МЕТОДИКА И ЦЕЛИ НА ДОКЛАДА 24

Структура на доклада 27

КОНТЕКСТУАЛНИ ИНДИКАТОРИ 28

Икономически индикатори 30

Демографски индикатори 31

Индикатори за развитие 32

Индикатори за равенство 33

Индикатори за управление 34

Индикатори за развитие на ИКТ 36

КАТЕГОРИЯ ПРАВА (В ИНТЕРНЕТ) 54

Тема A: Политическа, правна и регулаторна рамка 55

Тема B: Свобода на изразяване 57

Тема C: Право на достъп до информация 60

Тема D: Свобода за сдружаване и право на участие в обществени дейности 66

Тема E: Право на неприкосновеност 67

Тема F: Социални, икономически и културни права 69

КАТЕГОРИЯ ОТВОРЕНОСТ (ОТВОРЕН ИНТЕРНЕТ) 73

Тема A: Политическа, правна и регулаторна рамка 74

Тема B: Отворени стандарти 77

Тема C: Отворени пазари 80

Тема D: Отворено съдържание 83

Тема E: Отворени данни и отворено управление 84

КАТЕГОРИЯ - ДОСТЪПЕН ЗА ВСИЧКИ ИНТЕРНЕТ 87
Тема A: Политическа, правна и регулаторна рамка 88
Тема B: Свързаност и използване 90
Тема C: Позволяемост 97
Тема D: Равен достъп 100
Тема E: Местно съдържание и език 113
Тема F: Капацитет/ компетентности 114
КАТЕГОРИЯ - ИНТЕРНЕТ СЕ РАЗВИВА БЛАГОДАРЕНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ 120
Тема A: Политическа, правна и регулаторна рамка 121
Тема B: Национално интернет управление 122
Тема C: Международно и регионално интернет управление 124
КАТЕГОРИЯ - ХОРИЗОНТАЛНИ/ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИНДИКАТОРИ ... 125
Тема A: Пол 126
Тема B: Деца 133
Тема C: Устойчиво развитие 137
Тема D: Доверие и сигурност 141
Тема E: Правни и етични аспекти на интернет 143
КОНСТАТАЦИИ, АНАЛИЗ, ОЦЕНКА, ПРЕПОРЪКИ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ 145
Категория – Права в интернет ..... **Error! Bookmark not defined.**
Категория – Отвореност (отворен интернет) ..... **Error! Bookmark not defined.**
Категория – Достъпен за всички интернет ..... **Error! Bookmark not defined.**
Категория – Интернет се развива благодарение на участието на всички заинтересовани страни ..... **Error! Bookmark not defined.**
Категория – Хоризонтални/ Интердисциплинарни индикатори **Error! Bookmark not defined.**
ЮНЕСКО ИНДИКАТОРИ ЗА ИНТЕРНЕТ УНИВЕРСАЛНОСТ 208
БИБЛИОГРАФИЯ 223
ИЗПОЛЗВАНИ БАЗИ ДАННИ 228
ТЪЛКОВЕН РЕЧНИК НА ТЕРМИНИТЕ В ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО

АБРЕВИАТУРИ

Абревиатура	Пълно наименование
АД	Акционерно дружество
АЕЖ	Асоциация на европейските журналисти
АКФБ	Антикорупционен фонд в България
АСП	Агенция за социално подпомагане
АССГ	Административен съд - София-град
БВП	Брутен вътрешен продукт
БНД	Брутен национален доход
БНР	Българско национално радио
БНТ	Българска национална телевизия
БПОН	Български портал за отворена наука
БЧК	Български червен кръст
ВАС	Върховен административен съд
ГД	Главна дирекция
ГДБОП	Главна дирекция "Борба с организираната престъпност"
ДАНС	Държавна агенция "Национална сигурност"
ДАР	Държавна агенция "Разузнаване"
ДВ	Държавен вестник
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИС	Информационна система
ИЧР	Индекс на човешкото развитие
КЗЛД	Комисия за защита на личните данни
КЗП	Комисия за защита на потребителите
КПК	Комисия за противодействие на корупцията
КРС	Комисия за регулиране на съобщенията
КС	Конституционен съд
МВнР	Министерство на външните работи
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЕУ	Министерство на електронното управление
МКМ	Междуведомствен координационен механизъм
МОН	Министерство на образованието и науката
МС	Министерски съвет
МСД	Международен съюз по далекосъобщения
МСП	Малки и средни предприятия
МТС	Министерство на транспорта и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НБПП	Национално бюро за правна помощ
НЕРИКС	Национален екип за реагиране при инциденти с компютърната сигурност
НИРД	Научноизследователска и развойна дейност
НКМПЧ	Национален координационен механизъм по правата на човека
НС	Народно събрание
НСИ	Национален статистически институт
НФМ	Норвежки финансов механизъм
ОВ (ЕС)	Официален вестник на Европейския съюз
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие

ООД	Дружество с ограничена отговорност
ООН	Организация на обединените нации
ОП	Оперативна програма
ПРООН	Програма на ООН за развитие
РБ	Република България
СБ	Световна банка
СЕМ	Съвет за електронни медии
СЕС	Съд и Общ съд на Европейския съюз (колективно наименование)
ФЛ	Физическо лице
ЮЛ	Юридическо лице
ЮЛНЦ	Юридическо лице с нестопанска цел
ЮНЕСКО	Организацията на обединените нации за образование, наука и култура
B2C	Business-to-Consumer, Бизнес-към-Потребител
CERT	Computer emergency response team, Екип за реагиране при инциденти с компютърната сигурност
DDoS	Distributed denial-of-service, Атака за отказ на услуга
DESI	Digital Economy and Society Index, Индекс за навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото
EDGI	E-Government Development Index, Индекс за развитие на електронното правителство
ENISA	European Union Agency for Cybersecurity, Агенция на ЕС за мрежова и информационна сигурност
ETSI	European Telecommunications Standards Institute, Европейски институт за стандартизация в далекосъобщенията
FOSS	Free and open-source software, Безплатен софтуер с отворен код
FRA	Fundamental Rights' Agency, Агенция на ЕС за основните права
GII	Gender Inequality Index, Индекс за неравенството на половете
Джини	Коефициент за изчисляване на неравенствата в доходите/имуществото
GNI	Gross National Income, Брутен национален доход
GSM	Global System for Mobile Communications, Глобална система за мобилни комуникации
HDI	Human Development Index, Индекс на човешкото развитие
ICT	Information and communication technology, Информационни и комуникационни технологии
IDI	ICT development index, Индекс за развитие на информационните и комуникационните технологии (ИКТ)
IGF	Internet Governance Forum, Форум за управление на интернет
INSEAD	Institut Européen d'Administration des Affaires, Европейският институт по управление на бизнеса
IP (address)	Internet Protocol address, IP адрес
ITU (МСД)	International Telecommunications Union, Международен съюз по далекосъобщения
JRC	Joint Research Centre, Съвместен изследователски център към Европейската комисия
SLAPP	Strategic lawsuits against public participation, Стратегически дела срещу публично участие
STEM	Science, technology, engineering, and mathematics; Науки, технологии, инженерство и математика
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development, Конференция на ООН за търговия и развитие
UNDP	United Nations Development Program, Програма на ООН за развитие
USD	United States Dollar, Щатски долар

ЦИТИРАНИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ И ДРУГИ ИЗТОЧНИЦИ

Източници на националното право

➢ *Нормативни и други административни актове*

ЗАПСП	Закон за авторското право и сродните му права
ЗББР	Закон за българската банка за развитие
ЗВО	Закон за висшето образование
ЗГМО	Закон за генетично модифицирани организми
ЗДОИ	Закон за достъп до обществена информация
ЗЕЗЗ	Закон за европейската заповед за защита
ЗЕЗР	Закон за европейската заповед за разследване
ЗЕИ	Закон за електронната идентификация
ЗЕТ	Закон за електронната търговия
ЗЕС	Закон за електронните съобщения
ЗЕДЕУУ	Закон за електронния документ и електронните удостоверителни услуги
ЗЕУ	Закон за електронното управление
ЗЗакрД	Закон за закрила на детето
ЗЗЛД	Закон за защита на личните данни
ЗЗП	Закон за защита на потребителите
ЗЗДН	Закон за защита от домашното насилие
ЗЗ	Закон за здравето
ЗЗО	Закон за здравното осигуряване
ЗЗБУТ	Закон за здравословни и безопасни условия на труд
ЗК	Закон за киберсигурност
ЗКНИП	Закон за кредитите за недвижими имоти на потребители
ЗМСП	Закон за малките и средните предприятия
ЗМВР	Закон за министерството на вътрешните работи
ЗНИ	Закон за насърчаване на инвестициите
ЗННИИ	Закон за насърчаване на научните изследвания и иновациите
ЗНА	Закон за нормативните актове
ЗО	Закон за омбудсмана
ЗПКр	Закон за потребителския кредит
ЗПЦС	Закон за предоставяне на цифрово съдържание и цифрови услуги и за продажба на стоки
ЗПССИ	Закон за предприятията на социалната и солидарна икономика
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ЗПТ	Закон за противодействие на тероризма
ЗПОО	Закон за професионалното образование и обучение
ЗРТ	Закон за радиото и телевизията
ЗСУ	Закон за социалните услуги
ЗФИ	Закон за филмовата индустрия
ЗХУ	Закон за хората с увреждания
ЗЧРБ	Закон за чужденците в Република България
ЗЮЛНЦ	Закон за юридическите лица с нестопанска цел
ЗДПД	Закона за достъп до пространствени данни
ИК	Изборен кодекс
КСО	Кодекс за социално осигуряване
КТ	Кодекс на труда
КРБ	Конституция на Република България
НК	Наказателен кодекс

	Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование
НМИМИС	Наредба за минималните изисквания за мрежова и информационна сигурност
	Наредба за отговорността и прекратяването на дейността на доставчиците на удостоверителни услуги
	Наредба за стандартните условия за повторно използване на информация от обществения сектор и за нейното публикуване в отворен формат
	Наредба за условията и реда за издаване, удължаване и отнемане на удостоверение за високотехнологичен и/или иновативен проект, наречен "стартъп виза"
НОИИС	Наредбата за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги
	Постановление № 35 от 28.02.2019 г. за създаване на Национален комитет по Международно хуманитарно право
	Решение № 796/ 19.12.2013 г. на Министерския съвет за създаване на Национален координационен механизъм по правата на човека, изм. с Решение № 471/09.07.2018 г. на Министерския съвет
	Решение № 301/ 13.04.2023 г. на Министерски съвет за приемане на Национална пътна карта с дейности по сътрудничество на Република България с Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) за тригодишния период от 2023 г. до 2025 г.
СК	Семеен кодекс
	Устройствен правилник на Министерския съвет и на неговата администрация

➢ *Стратегически документи*

1. „Свързана България. Актуализиран национален план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение", приет с Решение № 555 на Министерския съвет от 06.08.2020 г.
2. Пътна карта за изпълнение на Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение.
3. Актуализирана Национална стратегия за киберсигурност "Киберустойчива България" за 2023 г., приет с Решение № 301 на Министерския съвет от 02.04.2021 г.
4. Актуализирана стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2019-2025 г., приета с Решение № 163 на Министерския съвет от 21.03.2014 г.
5. Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2021-2027 г.
6. Концепцията за развитието на изкуствения интелект в България до 2030г., приета с Протокол № 72 от редовното заседание на МС от 16.12.2020 г.
7. Национален план за развитие на инициативата за отворена наука, утвърден със Заповед № РД-09-3542 от 10.12.2020 г., обн. ДВ бр. 6/ 2021 г.
8. Национална здравна стратегия 2030, приета с Решение № 662 на Министерския съвет от 29.09.2023 г.
9. Национална програма за развитие: България 2030, приета с Протокол № 67 на Министерския съвет от 02.12.2020 г.
10. Национална пътна карта за научна инфраструктура 2020 - 2027 г., актуализирана с Решение № 328 на Министерския съвет от 2021 г.
11. Национална стратегия за хората с увреждания, приета с Решение № 957 на Министерския съвет от 23.12.2020 г.
12. Националната стратегия за детско и юношеско здраве и педиатрична грижа 2030, приета с Решение № 674 на Министерския съвет от 29.09.2023 г.+

13. Националната стратегия за малките и средните предприятия 2021-2027, приета с Решение № 281 на Министерския съвет от 01.04.2021 г.
14. Националната стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2021-2030, приета с Решение № 388 на Министерския съвет от 10.06.2022 г.
15. Националната стратегия за развитие на научните изследвания 2017-2030, приета с Решение на НС от 07.06.2017 г., обн. ДВ бр. 47/ 2017 г.
16. Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030), приета с Решение № 278 на МС от 05.05.2022 г.
17. Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), одобрена с Протокол № 13 от редовното заседание на МС от 24.02.2021 г.
18. Стратегия по заетостта на Република България 2021-2030, приета с Решение № 515 на МС от 15.07.2021 г.
19. Стратегията за развитие на висшето образование в Република България (2021-2030), приета с Решение на НС от 17.12.2020 г., обн. ДВ бр. 2/ 2021 г.
20. Цифрова трансформация на България за периода 2020-2030г., Национален стратегически документ, приет Решение на Министерския съвет № 493 от 21.07.2020 г.
21. Проект на Стратегия за развитие на българската култура 2019-2029 г.
22. „Национална карта на социалните услуги”

- *Съдебна практика*

1. Решение № 114 на КЗК от 01.02.2024 г.
2. Решение № 13 от 2018г на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 65 от 07.08.2018 г.
3. Решение № 1356 на КЗК от 21.12.2023 г.
4. Решение № 2229 от 10.12.2019 г. по т.д. № 441/2018 г. на Софийски градски съд.
5. Решение № 260201 от 31.05.2023 г. по т.д. № 397/2020 г. на Софийски градски съд.
6. Решение № 5640/05.10.2018 г. по адм.д. № 5929/2018 г. на АССГ.
7. Решение на ВАС № 11636/16.11.2021г по дело № 7104/2021 г.
8. Решение на КС № 10/23.07.2020 г. по к.д. №7/2020 г.

- *Soft law*

1. Етичен кодекс на българските медии
2. Проект на постановление за за създаване на Национален координационен механизъм по правата на човека.

Източници на правото на Европейския съюз

- *Нормативни актове*

1. Директива (ЕС) 2016/1148 на Европейския Парламент и на Съвета от 06.07.2016 г. относно мерките за високо общо ниво на сигурност на мрежите и на информационните системи в Съюза (ОВ L-194/ 19.07.2016, стр. 1-30).
2. Директива (ЕС) 2016/2102 на Европейския Парламент и на Съвета от 26.10.2016 г. относно достъпността на уебсайтовете и мобилните приложения на организациите от обществения сектор (ОВ L-237/ 02.12.2016, стр. 1-15).

3. Директива (ЕС) 2016/680 на Европейския Парламент и на Съвета от 27.04.2016 относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни от компетентните органи за целите на предотвратяването, разследването, разкриването или наказателното преследване на престъпления или изпълнението на наказания и относно свободното движение на такива данни, и за отмяна на Рамково решение 2008/977/ПВР на Съвета (ОВ L-119/ 04.05.2016, стр. 89-131).

4. Директива (ЕС) 2022/2555 на Европейския Парламент и на Съвета от 14.12.2022 г. относно мерки за високо общо ниво на киберсигурност в Съюза, за изменение на Регламент (ЕС) № 910/2014 и Директива (ЕС) 2018/1972 и за отмяна на Директива (ЕС) 2016/1148 (Директива МИС 2) (ОВ L-333/ 27.12.2022, стр. 80-152).

5. Директива 2000/31/ЕО на Европейския Парламент и на Съвета от 08.06.2000 г. за някои правни аспекти на услугите на информационното общество, и по-специално на електронната търговия на вътрешния пазар (Директива за електронната търговия) (ОВ L-178/ 17.07.2000, стр. 1-16; специално издание на български език – Глава 13, Том 029, стр. 257-272).

6. Директива 2014/41/ЕС на Европейския Парламент и на Съвета от 03.04.2014 г. относно Европейска заповед за разследване по наказателноправни въпроси, изменена с Директива (ЕС) 2022/228 на Европейския Парламент и на Съвета от 16.02.2022 г. (ОВ L-130/ 01.05.2014, стр. 1-36, Изм. ОВ L-39/ 21.02.2022, стр. 1-3.

7. Договор за функционирането на Европейския съюз.

8. Директива (ЕС) 2018/1972 на Европейския Парламент и на Съвета от 11.12.2018 г. за установяване на Европейски кодекс за електронни съобщения (ОВ L-321/ 17.12.2018, стр. 36-214).

9. Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския Парламент и на Съвета от 27.04.2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните) (ОРЗД) (ОВ L-119/ 04.05.2016, стр. 1-88).

10. Регламент (ЕС) 2019/1700 на Европейския Парламент и на Съвета от 10.10.2019 г. за създаване на обща рамка за европейската статистика за лицата и домакинствата, основана на индивидуални данни, събрани чрез извадки, за изменение на регламенти (ЕО) № 808/2004, (ЕО) № 452/2008 и (ЕО) № 1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета и на Регламент (ЕО) № 577/98 на Съвета (ОВ L-261I/ 14.10.2019, стр. 1-32).

11. Регламент (ЕС) 2015/2120 на Европейския Парламент и на Съвета от 25.11.2015 г. за определяне на мерки относно достъпа до отворен интернет и за изменение на Директива 2002/22/ЕО относно универсалната услуга и правата на потребителите във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги и на Регламент (ЕС) № 531/2012 относно роуминга в обществени мобилни съобщителни мрежи в рамките на Съюза (ОВ L-310/ 26.11.2015, стр. 1-18).

12. Регламент (ЕС) 2021/1060 на Европейския Парламент и на Съвета от 24.06.2021 г. за установяване на общоприложимите разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд плюс, Кохезионния фонд, Фонда за справедлив преход и Европейския фонд за морско дело, рибарство и аквакултури, както и на финансовите правила за тях и за фонд „Убежище, миграция и интеграция”, фонд „Вътрешна сигурност” и Инструмента за финансова подкрепа за управлението на границите и визовата политика, изменен с Регламент (ЕС) 2022/2039 и Регламент (ЕС) 2023/435 (ОВ L-231/ 30.06.2021, стр. 159-706).

13. Регламент (ЕС) 2022/2039 от 19.10.2022 г. за изменение на регламенти (ЕС) № 1303/2013 и (ЕС) 2021/1060 по отношение на допълнителната гъвкавост за справяне с последиците

от военната агресия от страна на Руската федерация FAST (Гъвкава помощ за териториите) — CARE (ОВ L-275/ 25.10.2022, стр. 23-29).

14. Регламент (ЕС) 2022/2065 на Европейския Парламент и на Съвета от 19.10.2022 г. относно единния пазар на цифрови услуги и за изменение на Директива 2000/31/ЕО (Акт за цифровите услуги) (ОВ L-277/ 27.10.2022, стр. 1-102).

15. Регламент (ЕС) 910/2014 на Европейския Парламент и на Съвета от 23.07.2017 г. относно електронната идентификация и удостоверителните услуги при електронни трансакции на вътрешния пазар и за отмяна на Директива 1999/93/ЕО (ОВ L-257/ 28.08.2014, стр. 73-114).

16. Решение (ЕС) 2022/2481 на Европейския Парламент и на Съвета от 14.12.2022 г. за създаване на политическа програма „Цифрово десетилетие" до 2030 г. (ОВ L-323/ 19.12.2022, стр. 4-26).

17. Решение за изпълнение (ЕС) 2018/2048 на Комисията от 20.12.2018 г. относно хармонизирания стандарт за уебсайтовете и мобилните приложения, изготвен в подкрепа на Директива (ЕС) 2016/2102 на Европейския парламент и на Съвета (ОВ L-327/ 21.12.2018, стр. 84-86).

18. Решение за изпълнение (ЕС) 2021/914 на Комисията от 04.06.2021 г. относно стандартни договорни клаузи за предаването на лични данни на трети държави съгласно Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета (ОВ L-199/ 07.06.2021, стр. 31-61).

19. Харта за основните права на Европейския съюз (ОВ C-326/ 26.10.2012, стр. 391-407).

➢ *Други актове на институциите на ЕС*

1. Заключение на генералния адвокат E. Sharpston, представено на 27.09.2018 г. по Дело C-345/17 (Sergejs Buivids).

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade", Brussels, 09.03.2021, COM(2021)118-final.

3. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския Икономически и Социален Комитет и Комитета на Регионите, „Свързаност за изграждане на конкурентоспособен цифров единен пазар – към европейско общество на гигабитов интернет", Брюксел, 14.09.2016, COM(2016)587-final.

4. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския Икономически и Социален Комитет и Комитета на Регионите, „5G за Европа: план за действие", Брюксел, 14.09.2016, COM(2016)588-final.

5. Съобщение на комисията за определяне на прогнозните траектории на равнището на Съюза за цифровите цели (ОВ C-344/ 29.09.2023 г., стр. 80-114).

Източници на международното право

1. Open Data Charter.

2. Женевска конвенция от 12.08.1949 г. (№ I) за подобряване участта на ранените и болните в действащите въоръжени сили (Рат. с Указ на Президиума на НС № 181/ 1954 г., Обн. ДВ бр. 26/ 2014 г.).

3. Женевска конвенция от 12.08.1949 г. (№ II) за подобряване участта на ранените, болните и претърпелите корабокрушение от състава на морските въоръжени сили (Рат. с Указ на Президиума на НС № 181/ 1954 г. Обн. ДВ бр. 26/ 2014 г.).

4. Женевска конвенция от 12.08.1949 г. (№ III) относно третирането на военнопленниците (Рат. с Указ на Президиума на НС № 181/ 1954 г., в сила за България от 22.01.1955 г. Обн. ДВ бр. 26/ 2014 г.).

5. Женевска конвенция от 12.08.1949 г. (№ IV) относно закрила на цивилните лица по време на война (Рат. с Указ на Президиума на НС № 181/ 1954 г., в сила за България от 22.01.1955 г. Обн. ДВ бр. 27/ 2014 г.).

6. Конвенция № 108 на Съвета на Европа от 28.01.1981 г. за защита на лицата при автоматизираната обработка на лични данни (Рат. със закон, приет от 39-то НС на 29.05.2002 г., в сила от 01.01.2003 г. Обн. ДВ бр. 26/ 2003 г., изм. ДВ бр. 93/ 2010 г.).

7. Конвенция за защита на правата на човека и на основните свободи (ЕКПЧ) (Рат. със закон, приет от НС на 31.07.1992 г., в сила за Република България от 07.09.1992 г. Обн. ДВ бр. 80/ 1992 г., последно изм. ДВ бр. 38/ 2010 г.).

8. Конвенция на ООН за правата на детето (Обн. ДВ бр. 55/ 1991 г.).

9. Конвенция против изтезанията и другите форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание (Рат. с Указ на Държавния съвет от 09.10.1986 г., в сила за България от 26.06.1987 г. Обн. ДВ бр. 42/ 1988 г., изм. ДВ бр. 19/ 1995 г.).

10. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания (Рат. със закон, приет от 41-то НС на 26.01.2012 г., в сила за Република България от 21.04.2012 г. Обн. ДВ бр. 37/ 2012 г.).

11. Международен пакт за граждански и политически права (Обн. ДВ бр. 43/ 1976 г.).

12. Международен пакт за икономически, социални и културни права (Обн. ДВ бр. 43/ 1976 г.).

Други

FAIR принципи

Таблици

Таблица 1 *- Динамика на икономическите индикатори през периода 2012 - 2023 г. в България...30*

Таблица 2 *- Динамика на индексите за световно управление в периода 2000 - 2021 г. 34*

Таблица 3 *- Динамика в стойностите на индекса за върховенство на закона и класирания на България през периода 2015 - 2021 г.....35*

Таблица 4 *- Динамика на стойностите на индекса за правене на бизнес и класирания на България през периода 2015-2020 г.....36*

Таблица 5 *- Динамика на стойностите на индекса DESI за България и ЕС и класирания на България през периода 2017 - 2022 г.....37*

Таблица 6 *- Ключови индикатори (KPI) на цифровото десетилетие.....38*

Таблица 7*- Оценка на риска от нарушаване на основни свободи за периода 2020 - 2023 г.....63*

Таблица 8*- Брой предприятия по вид на предоставяните услуги за достъп до интернет и пренос на данни за периода 2018 - 2023 г. 80*

Таблица 9*- Брой регистрирани доставчици в регистъра на чл. 33, ал. 1 ЗЕС за периода 2018 - 2022 г.....81*

Таблица 10 *- Пазарни дялове на фиксирани и мобилни широколентови доставчици.....81*

Таблица 11*- Пазарни дялове на предприятията, предоставящи фиксиран достъп до интернет на дребно.....82*

Таблица 12*- Пазарни дялове на предприятията, предоставящи мобилен достъп до интернет на дребно.....82*

Таблица 13 *- Лица, които никога не са използвали интернет за периода 2018 - 2023 г.....91*

Таблица 14 *- Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони, за периода 2018 - 2023 г.....91*

Таблица 15 *- Общ процент на лицата, регулярно използващи интернет в България, за периода 2018 - 2023 г.....92*

Таблица 16 *- Дезагрегирани данни за лицата, регулярно използващи интернет в България, за периода 2018 - 2023 г.....92*

Таблица 17*- Лица, използващи интернет за участие в социалните мрежи, за периода 2018 - 2023 г.....93*

Таблица 18 *- Брой абонати/ потребители на услуги за достъп до интернет и пренос на данни на дребно за периода 2018 - 2023 г. 95*

Таблица 19 *- Приходи за доставчиците на интернет (в млн. лв. без ДДС) по вид на предоставяните услуги за достъп до интернет за периода 2018 - 2023 г. 98*

Таблица 20 *- Широколентово покритие според скоростта на предаване на данни (спрямо всички видове домакинства) за периода 2018 - 2021 г.....101*

Таблица 21 *- Сравнение на широколентовото покритие в градовете и в селата, според връзката, за периода 2018 - 2021 г. 101*

Таблица 22 *- Достъп на домакинствата до интернет по местоживеене за периода 2018 - 2023 г.....103*

Таблица 23*- Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони за периода 2018 - 2023 г.....103*

Таблица 24*- Лица, регулярно използващи интернет, за периода 2018 - 2023 г.....104*

Таблица 25*- Лица, регулярно използващи интернет, разделени по пол, образование, възраст и трудов статус за периода 2018 - 2023 г.....104*

Таблица 26- *Лица, използващи интернет, по цели на използване, за периода 2018 - 2023 г. 105*
Таблица 27 - *Лица, които са купували стоки и услуги по интернет за лични цели, за периода 2018 - 2023 г.....106*
Таблица 28 - *Лица, използващи свързани с интернет устройства и системи 107*
Таблица 29- *Лица, използващи интернет за взаимодействие с административни органи и публични институции, разделени по пол и образование 108*
Таблица 30- *Лица, които никога не са използвали интернет, по статистически райони за периода 2018 - 2023 г.....110*
Таблица 31- *Причини, поради които домакинствата нямат достъп до интернет.....111*
Таблица 32- *Лица, притежаващи основни и над основни цифрови умения, разделени по пол, образование и възраст 111*
Таблица 33 - *Брой население, разпределено по майчин език, по статистически райони и области към 07.09.2021 г. 113*
Таблица 34 - *Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения в България.....117*
Таблица 35- *Процент места, заемани от жени, в националните правителства.....127*
Таблица 36 - *Лица, регулярно използващи интернет, разделени по пол, за периода 2018 - 2023 г.....127*
Таблица 37 - *Относителен дял на жените, преживели насилие (по видове насилие) 129*
Таблица 38 - *Относителен дял на жените, преживели насилие (по последен епизод на насилие).....130*
Таблица 39 - *Относителен дял на жените, преживели насилие (по възрастови групи).....130*
Таблица 40 - *Жени, преживели кибертормоз 131*
Таблица 41- *Употреба на интернет всеки ден, по възрастови групи, образование и пол.....133*
Таблица 42- *Употреба на интернет поне веднъж седмично, но не всеки ден, по възрастови групи, образование и пол 134*
Таблица 43 - *Употреба на интернет по-малко от веднъж седмично, по възрастови групи, образование и пол.....134*
Таблица 44 - *Потребление на интернет от млади хора, по видове дейности 135*
Таблица 45 - *Предприятия с достъп до интернет за 2023 г.....138*
Таблица 46 - *Предприятия с фиксирана интернет връзка за 2023 г.....138*
Таблица 47 *Предприятия, които продават стоки и услуги по интернет 140*

Фигури

Фигура 1 *- Тенденция на развитие в стойностите на коефициента на Джини в България през периода 2006 -2019 г.* 34
Фигура 2 *- Профил на България в Глобалния индекс на киберсигурността* 40
Фигура 3 *- Динамика на индекса на мобилна свързаност на GSM Association през периода 2014 - 2023 г.* 41
Фигура 4 *- Глобална класация на България, общо и по стълбове* 41
Фигура 5 *- Класиране за 2023 г. на държавите в Европа в Световния индекс на свободата на печата* 64
Фигура 6 *- Общ показател на бизнес климата в България за периода януари 2018 г. - януари 2024 г.* 76
Фигура 7 *- Нарастване на технологичните компании в София по под-сектор за периода от 1991 до 2021 г.* 77
Фигура 8 *- Процент на абонаментите за фиксиран широколентов достъп до интернет в Република България* 95
Фигура 9 *- Процент на абонаментите за мобилен широколентов достъп до интернет в Република България* 96
Фигура 10 *- Честота на смяна на устройствата в България* 98
Фигура 11 *- Картографиране и анализ на комуникационна свързаност в България. Покритие на фиксираната мрежа.* 99
Фигура 12 *- Картографиране и анализ на комуникационна свързаност в България. Покритие на мобилната мрежа.* 100
Фигура 13 *- Широколентов достъп до интернет със скорост 100 Mbps или повече, сравнено за България спрямо средните стойности за ЕС* 102
Фигура 14 *- Относителен дял на лицата, които използват интернет по видове устройства за достъп* 104
Фигура 15 *- Относителен дял на лицата, които купуват стоки и услуги за лични цели по интернет, по пол и възраст за 2019г. и 2023 г* 106
Фигура 16 *- Относителен дял на лицата, които използват свързани с интернет устройства и системи за лични цели, по пол и възраст за 2022 г.* 107
Фигура 17 *- Използване на интернет, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2022 г.* 109
Фигура 18 *- Наличие на поне основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2021 г.* 109
Фигура 19 *- Наличие на поне основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2023 г.* 110
Фигура 20 *- Лица, притежаващи над основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2021 г.* 118
Фигура 21 *- Лица, притежаващи над основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2023 г.* 118
Фигура 22 *- Относителен дял на предприятията, които продават стоки и услуги по интернет, по големина на предприятията* 139
Фигура 23 *- Дял на предприятията, които формират поне 1 % от оборота си от онлайн продажби* 139

ВЪВЕДЕНИЕ

ИНТЕРНЕТ, КОНЦЕПЦИЯТА ROAM-X НА ЮНЕСКО, ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРИЯ

Интернет е много повече от цифрова технология; това е и мрежа от икономически и социални взаимодействия и взаимоотношения. Като такъв, той показа потенциал за активиране на човешките права, овластяване на индивидите и общностите и улесняване на устойчивото развитие.

Интернет бързо се превърна в сила, която продължава да трансформира достъпа до информация, възможностите за изразяване и много аспекти на управлението и бизнеса за хората по света. Той се превърна в глобален пазар за идеи, стоки и услуги. Това едновременно улеснява зачитането на правата на човека и създава нови рискове. Сред предизвикателствата, на които трябва да се обърне внимание, са цифровите разделения между различните държави, между градските и селските райони, между хората с по-високи и по-ниски доходи и по-високи и по-ниски нива на образователен опит и т.н.

В тази среда българското Министерство на електронното управление изпълнява мярката: „Провеждане на национална оценка на развитието на интернет в България чрез рамката на ЮНЕСКО за индикатори за универсалност на интернет", в контекста на Четвъртия национален план за действие, в рамките на международната инициатива „Партньорство за открито управление", тематична област – „Прозрачност и достъп до информация".

Какъв е общественият проблем, който се решава с мярката?

Ковид пандемията доказа, че качеството на интернет средата е от решаващо значение за правилното функциониране на съвременния свят, особено в кризисни ситуации. Цифровизацията стана много по-важна като фактор за защита на правата и свободите и отваря нови възможности за учене, забавление и работа. В България няма регулация на интернет и следователно не разполагаме с консолидирана и актуална информация за мрежата и качеството на услугите, което е от съществено значение за националната политика на информационното общество, която трябва да отчита своевременно състоянието и процесите на развитие на технологиите и обществото. Политиката на информационното общество е хоризонтална политика и цялостната оценка на интернет средата в България чрез индикаторите на ЮНЕСКО е изключително полезна за всички сектори на икономиката, за социалното и технологично развитие.

Как прилагането на мярката ще допринесе за решаване на проблема?

Чрез прозрачност, осведоменост и ефективно сътрудничество на много заинтересовани страни (правителства, гражданско общество, частен сектор, академични среди, техническа общност, журналистическа общност и др.), за отворен, глобално свързан, сигурен и надежден интернет.

Как мярката е свързана с ценностите на инициативата за добро управление?

Чрез прозрачност, гражданско участие, отчетност и технологично обновяване.

Рамката за универсалност на интернет на ЮНЕСКО е изследователски инструмент за всички заинтересовани страни, предназначен да постигне смислени и изчерпателни констатации, които ще имат реална стойност за политиците, регулаторите и другите заинтересовани страни за подобряване на качеството на разработването и прилагането на цифровите политики.

Заинтересовани страни: политически институции, гражданско общество, частен сектор, академични среди, техническа общност, журналистическа общност и др.

Рамката на ЮНЕСКО (т.нар. ROAM – права, отвореност, достъпност, модел с множество заинтересовани страни) за индикаторите за универсалност на интернет (IUI) е ефективен и изчерпателен инструмент за оценка на качеството на цифровата среда. Чрез национални оценки той доказва своята значимост за обществото за по-дълбоко навлизане и разбиране на сложността на цифровите процеси и участието на различни заинтересовани страни в управлението му.

От глобална гледна точка това е много плодотворен процес на събиране и обмен на информация, неразделна част от международното сътрудничество в областта на управлението на интернет.

Изграждането на институционална рамка на прозрачност и подобряването на достъпа до информация ще гарантира наличието на качествена и ефективна интернет среда.

Очакваме проектът/инициативата да обедини усилията на всички заинтересовани страни за задълбочена и качествена оценка на състоянието и възможностите за проактивна и устойчива цифрова трансформация на България.

МЕТОДИКА И ЦЕЛИ НА ДОКЛАДА

Настоящият доклад за „Национална оценка на развитието на интернет в България", е изготвен от Министерство на електронното управление на база доклад, разработен от Гражданско дружество (Консорциум) „Право, Интернет, Медии, Комуникации и Култура". Дружеството включва експерти в областите на научно-изследователска дейност на три независими организации - Фондация „Право и интернет", Фондация „Медии 21" и Фондация „Комуникации и култура".

Рамката на индикаторите за интернет универсалност на ЮНЕСКО, подкрепена от Съвета на Европа, е универсален изследователски инструмент. Прилагането на цялостната рамка на индикаторите изискваше значителни ресурси от време за научни изследвания.

За извършване на изследването и разработване на Доклада е избран по-кратък и по-концентриран набор от **109 основни показателя и 21 контекстуални индикатора** (приложени към настоящия Доклад).

Докладът представлява значим източник на информация за развитието на интернет в България, разработен, за да подпомогне институциите, както и всички заинтересовани страни, да получат ясно разбиране за настоящото състояние на интернет средата, да оценят съответствието ѝ с принципите на ЮНЕСКО за правата, достъпността за всички и принципите за участие на много заинтересовани страни, както и да формулират препоръки и практически действия за привеждането ѝ в съответствие с тях.

Методиката на разработване на Доклада включва:

- изследване на относимостта на настоящата правна и политическа рамка спрямо принципите на ЮНЕСКО за интернет средата;
- извършване на оценка на всяко изследвано ниво - показател, въпрос, тема, категория;
- събиране и анализ на актуални данни от авторитетни и достоверни източници;
- идентифициране на отделни тенденции в рамките на определени теми и обществени отношения.
- изготвяне на SWOT анализ за всяка тема, съдържаща се в отделните категории индикатори. Формулиране на препоръки (и практически инициативи).

Методиката, използвана от Консорциума, следва интердисциплинарен подход, интегрирайки експерти от различни области, включително право, политически науки и социология. Този подход е

избран с цел обхващане на широк спектър от аспекти, свързани с развитието на интернет в контекста на българската среда.

Като първа стъпка от целия процес, към МЕУ е сформиран Консултативен съвет (Борд) с участието на представители на различни заинтересувани ведомства и организации, чиято роля е да подпомага и гарантира качеството, легитимността и прозрачността на националните процеси на оценяване, да съгласува резултатите от националното оценяване на интернет средата и настоящия Доклад.

В рамките на извършеното проучване при разработване на Доклада от Консорциума е спазен принципът на гарантираност, че използваните доказателства произхождат от достоверни и официални, утвърдени източници на информация, като правителствени организации, академични изследвания, международни агенции, национални изследователски институти и организации на гражданското общество, медии и други проверени източници. **В изследването са приети с приоритет събирането и представянето на данни от националните източници на информация.**

В този контекст използването на официални статистически данни и информация, относно държавното регулиране и публикации от политически и икономически институции, е в основата за извършения анализ.

Методиката на разработване на Доклада следва следните основни стъпки:

1. Формулирани са целите, което гарантира разумна увереност за създаването на общо разбиране в рамките на екипа и прилагането на единен подход при извършване на изследването.

Основните набелязани цели са:

- Оценяване на интернет средата и политиките, във връзка с прилагането на принципите на ЮНЕСКО за правата, отвореността, достъпността за всички и принципите на много заинтересовани страни (ROAM X);
- Анализ и оценка на отделните показатели и въпросите, с които те са свързани, както и цялостна оценка на темите и категориите;
- Предоставяне на препоръки, с цел подпомагане на правителствените органи и заинтересованите страни да развият ясно и по същество разбиране за състоянието на националната интернет среда и да формулират препоръки, развият национална политика и регулаторна законова рамка, както и практически инициативи, които ще им позволят да постигнат целите си и да се приведе интернет средата в България в съответствие с принципите на ЮНЕСКО.

2. Извършена е оценка на рисковете и са предприети мерки за тяхното ограничаване и предотвратяване.

В процеса на изпълнение и разработване на Доклада идентифицираните рискове са ограничени или предотвратени, чрез своевременно прилагане на набелязаните мерки, включително чрез ефективна комуникация, съдействие, обратна връзка и насоки по изпълнението от страна на МЕУ и сформирания Консултативен съвет (Борд).

3. Извършена е координация и са разпределени работните задачи в състава на Консорциума и екипа от експерти.

Извършено е ясно разпределение на ангажимента на отделните членове на Консорциума и екипа от експерти за събиране и анализ на данни по категории показатели, в зависимост от тяхната професионална експертиза и съответстващ опит.

Осигурена е ефективна координация в рамките на изследователския екип, като отчетен фактор с изключителна важност за качествено провеждане на изследването.

4. Определена е рамката и източниците за събиране на информацията.

Изследователският екип се е ръководил от основния списък на източниците на информация, базиран на Насоките за провеждане на национално оценяване с индикаторите на ЮНЕСКО за интернет универсалност, както и от определените източници в утвърдения План за действие въз основа на извършен преглед за идентификация източниците, които са налични в страната.

Определен е предварителен списък на три основни типа източници на информация: източници на институционални доказателства, източници на качествени доказателства и източници на количествени доказателства.

С цел консистентност на изследването е уеднаквено разбирането на понятията в рамките на изследователския екип, както и дефинициите и категориите, с които е извършено.

С цел гарантиране на достоверност на представените данни, изследването на индикаторите е проведено на принципа на двойния контрол. Всички констатации и данни са подложени на внимателен преглед и проверка от страна на поне двама експерти от екипа, като този метод гарантира валидност и надеждност на представената информация.

Използването на онлайн източници е осъществено след стриктна проверка за актуалност и легитимност, предоставяйки разумна увереност за достоверност и качество на информацията.

В рамките на изследването, поради ограничения времеви и финансов ресурс, и съгласно утвърденото в Плана за действие, не са предприети и извършвани нови първични изследвания. Събраните данни, и в последствие извършените анализ и оценка се базират на използвани налични съществуващи доказателства и информация.

5. Извършен е анализ на данните и информацията.

Анализът на информацията включва оценка на доказателствата по показателите, въпросите, темите и категориите. Приложени са предварително определени контролни въпроси по отношение на надеждността на събраните доказателства и извършени изводи.

За анализа на част от показателите като критерии са използвани международни инструменти (количествени и качествени индекси), установени в различни договори или други правно обвързващи споразумения, сключени от правителствата.

Тълкуването на критериите и показателите се основава на техните оригинални източници, които съответно са посочени в бележки под линия в Доклада.

Анализът на институционалните доказателства се базира на конституционни и законови разпоредби и прилагането им от правителствени и други институции, свързани с управлението и използването на интернет.

За оценка на ефективността на прилагане на институционалните договорености са взети предвид авторитета, независимостта, изчерпателността и достоверността на източниците на информация.

Относно последните промени в законодателството, е взето предвид изпълнението във времето, както и разликите между институционалните стандарти и реалните тенденции в прилагането им. Значението на последните промени в законите и подзаконовите нормативни актове е взето предвид и при оценката на качествените индикатори, когато те са свързани с политическите подходи и с разпространението и прилагането на правни и други процеси.

При анализа на количествените доказателства са взети предвид надеждността на събраната информация, различията в терминологията и методиките на събиране на данните. Използвани са данни за период, възможно най-близък до този на оценката (обичайно не по-дълъг от пет години назад във времето). Данните от предходни години са сравнявани с настоящите, с цел оценка на степента и темпото на промяна.

Качествените доказателства по индикатори също са подложени на проверка за надеждност, чрез предварително определените въпроси за контрол на надеждността.

При анализа на данните е възприет и приложен критично реалистичен подход.

Следва да се отбележи и обърне внимание, че съществено значение при изследването и направените изводи и препоръки в Доклада има актуалността на събраните и представени данни по категории, теми и показатели.

На база на горното е извършен и SWOT анализ за всяка тема от разглежданите категории показатели.

6. Извършена е оценка на констатациите.

Оценката на констатациите е извършена предвид препоръките на ЮНЕСКО за логичната последователност и обвързаност отдолу нагоре - с разглеждане на констатациите по отделни

показатели и въпроси, преди те да бъдат събрани за писмена кратка цялостна оценка за конкретната тема и впоследствие за всяка от петте категории.

Констатациите по оценката на **въпросите** са на база на оценките на **показателите,** а констатациите по **въпросите** са обобщени и са съставени констатации по **теми**.

7. Формулирани са препоръки

Препоръките, съдържащи както общи, така и конкретни практични предложения и насоки, целят, на база ясно дефинираните слаби страни и заплахи, по всяка тема да бъдат намерени отговори и решения, насочени към конкретни адресати – администрация, бизнес, академични среди и неправителствен сектор, които решения да доведат до преодоляване на предизвикателствата и подобряване на отделните аспекти на интернет средата в страната ни.

СТРУКТУРА НА ДОКЛАДА

Докладът за национална оценка на развитието на интернет в България се придържа към систематичен и изчерпателен подход в своята структура, обхващайки различните категории показатели и теми, чрез приетата рамка на индикаторите за универсалност на ЮНЕСКО, подкрепена от Съвета на Европа.

В раздела на въведението се представя обхвата и постигнатите цели на изследването.

Методологията, използвана в доклада, също е подробно описана, подчертавайки важността на систематичен и многопластов подход при анализа на интернет развитието в страната.

В следващите раздели, категория „Права в интернет", разглежда политическата, правната и регулаторната рамка на свободата на изразяване, правото на достъп до информация, свободата на сдружаване, правото на неприкосновеност на кореспонденцията и социалните, икономически и културни права.

Категория „Отвореност", анализира откритостта на интернет пространството в България чрез политическата, правната и регулаторната рамка за отворени стандарти, отворени пазари и отворено съдържание.

Категория „Достъпен за всички интернет", изследва различни регулаторни и практически аспекти на свързаността и използването, равния достъп, включително с оглед на разходите за достъп до интернет и степента на конкуренция на пазара, местното съдържание и език, както и капацитета и компетентностите.

Категорията „Интернет се развива благодарение на участието на всички заинтересовани страни", от своя страна, обхваща въпроси, изследващи провеждането на национални и международни политики с участието на множество заинтересовани страни, включително с оглед политиките за национално и международно интернет управление.

Последният раздел, „Хоризонтални/ Интердисциплинарни индикатори", предоставя обобщение и анализ на въпроси, засягащи различни аспекти на интернет развитието. В него се включват теми като пол, деца, устойчиво развитие, доверие и сигурност, както и правните и етични аспекти на интернет.

Със своята комплексна структура, Докладът предоставя детайлен и обстоен анализ, който е от съществено значение за разбирането на широкия спектър от фактори, влияещи върху развитието на интернет средата в България.

Към всяка тема от различните категории и теми е изготвен SWOT анализ и са представени препоръки за преодоляване на слабостите, елиминиране на заплахите и подобряване на интернет средата в България.

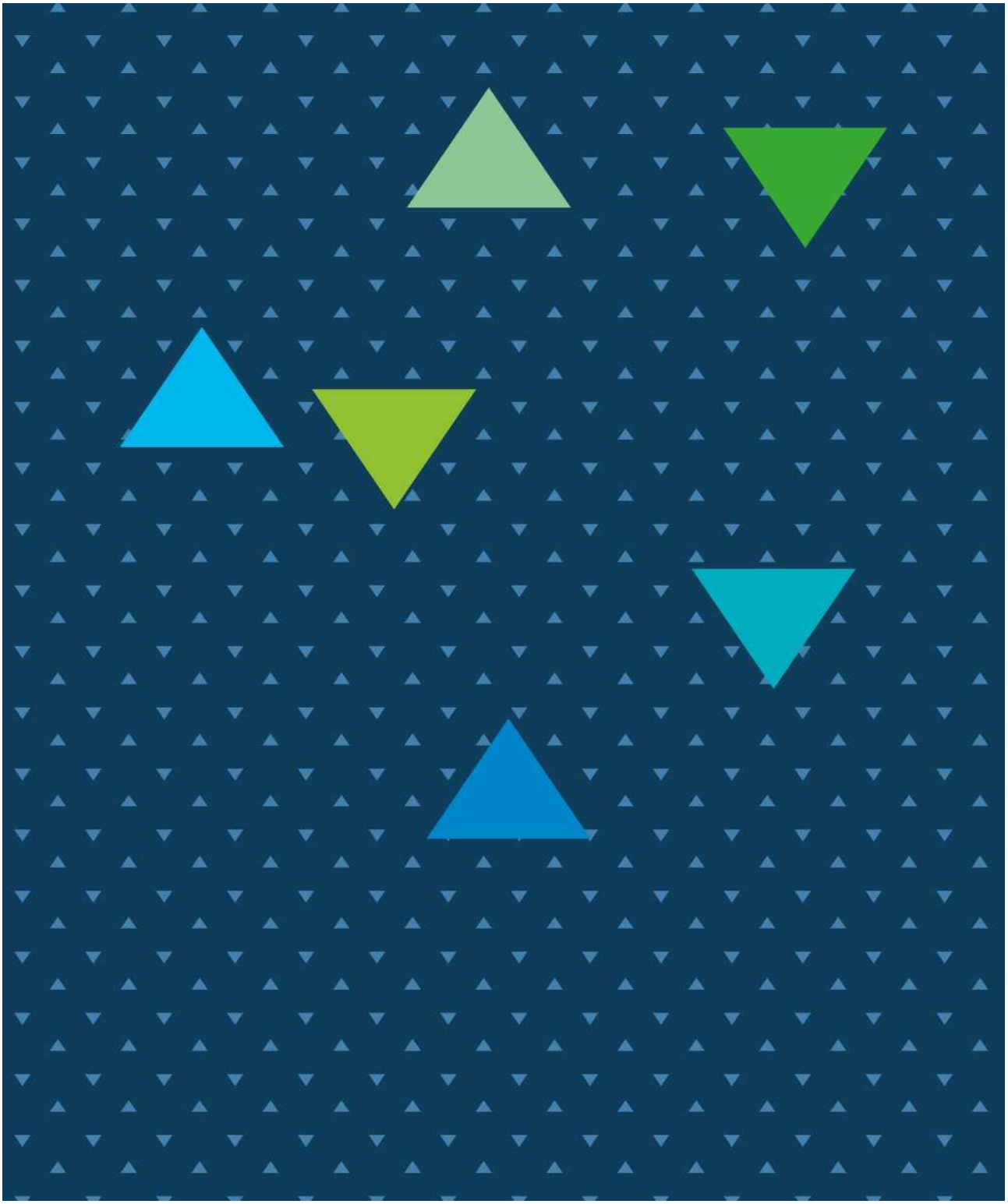

КОНТЕКСТУАЛНИ ИНДИКАТОРИ

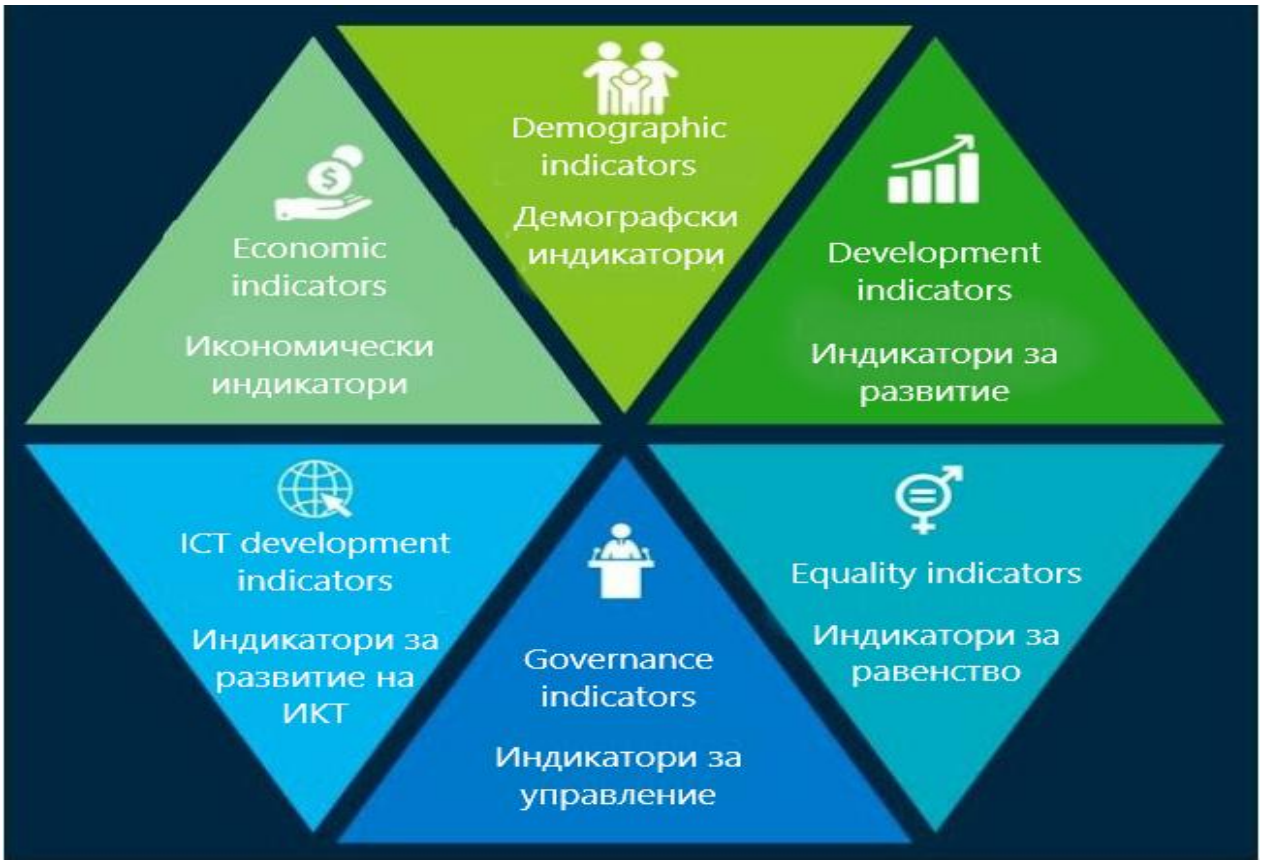

В допълнение към петте категории ROAMX, индикаторната рамка включва и контекстуални индикатори. Те предоставят основна информация, която е важна за тълкуване на констатациите, получени от индикаторите в категориите ROAMX. Извлечени са от набори от данни или индекси, съставени от международни и национални организации.

Контекстуалните индикатори са съществена основа за прилагане на индикаторите от другите категории. Те хвърлят светлина върху икономическото състояние на България, нейния брутен национален доход и темп на растеж.

Демографските индикатори помагат да се разбере как се развива населението, неговата възрастова структура, езиково разнообразие и образование.

Индикаторите за развитие предоставят контекст по отношение на нивото на грамотност при възрастните и нивото на човешко развитие.

Индикаторите за равенство помагат да се разбере дали дадена страна има проблем с равенството, който може да повлияе на това как се анализират другите показатели.

Индикаторите за управление помагат да се разбере ситуацията по отношение на върховенството на закона и доброто управление.

Индикаторите за развитие на ИКТ помагат да се разбере в глобална перспектива ситуацията по отношение на развитието на ИКТ в България. Индексите за мобилна свързаност, готовност на мрежата и електронна търговия служат за осигуряване на допълнителни основни познания, необходими за позициониране и контекстуализиране на резултатите от прилагането на индикаторите в другите категории.

ИКОНОМИЧЕСКИ ИНДИКАТОРИ

А. Брутен национален доход (БНД) (паритет на покупателната способност) на глава от населението (Gross National Income (GNI) (purchasing power parity) per capita)

Брутният национален доход (БНД) на човек от населението е показател, характеризиращ благосъстоянието на жителите на конкретна държава.

В Таблица 1 е представена динамиката на БНД на човек от населението по текущи цени в долари, динамиката на БНД на човек от населението по цени за 2017 г. в долари, темповете на прираст на БНД на човек от населението на верижна база по цени за 2017 г., както и дял на услугите в БВП за периода 2012 – 2023 година.

Видно от данните е, че с всяка следваща година показателят за БНД на човек от населението нараства.

Б. Темп на растеж на БНД през последните десет години

От данните в Таблица 1 е видно, че БНД в България на човек от населението по цени за 2017 г. достига своята най-висока стойност от 26 029 USD/човек през 2022 година. Същевременно, най-ниската стойност на показателя е отчетена през 2013 г. и възлиза на 18 512.1 USD/човек. При сравняването на темповете на растеж на БНД на човек от населението по цени за 2017 г. при верижна база и темповете на растеж на БНД по цени за 2017 г. при верижна база, е видно, че стойностите на първия показател надхвърлят тези на втория за всяка една година от периода 2012 – 2023 година. Основната причина за това е, че броят на населението в страната намалява, като същевременно се отчита и икономически растеж.

В. Дял на услугите в БВП

През периода 2012 – 2023 г. относителният дял на услугите в БВП варира между 57.2 % и 62.3 %. В края на периода относителният дял на услугите в БВП е 59.6 % и е по-висок от дела през 2012 г. с 2.4 процентни пункта, което означава, че структурните изменения в икономиката на страната през анализирания период не са големи.

Таблица 1 - Динамика на икономическите индикатори през периода 2012 - 2023 г. в България

Динамика на икономическите индикатори през периода 2012-2022 г. в България					
Години	**БНД на човек от населението по текущи цени, USD**	**БНД на човек от населението по цени за 2017 г., USD**	**Темп на растеж на БНД на човек от населението по цени за 2017 г. при верижна база, %**	**Темп на растеж на БНД по цени за 2017 г. при верижна база, %**	**Дял на услугите в БВП, %**
2012	16 110	18 673.5	3.2 %	2.65 %	57.2 %
2013	16 280	18 512.1	-0.9 %	-1.42 %	58.2 %
2014	17 460	19 049.2	2.9 %	2.32 %	58.7 %
2015	17 820	19 376.4	1.7 %	1.07 %	58.3 %
2016	19 450	20 094.1	3.7 %	2.98 %	57.6 %
2017	20 980	20 986.8	4.4 %	3.68 %	58.0 %
2018	22 260	21 466.2	2.3 %	1.55 %	60.8 %
2019	24 800	22 579.3	5.2 %	4.45 %	61.4 %
2020	24 850	21 650.6	-4.1 %	-4.69 %	61.4 %
2021	28240	23 361.1	7.9 %	7.02 %	62.3 %
2022	34 300	26 029.2	11.4 %	4.74 %	59.6 %
2023	37 380		2.3 %		

Източник: Световна банка[1]

[1] Данните са извлечени от два източника на статистическа информация, достъпна на уебсайта на Световната банка на линкове: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD> и <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS>

ДЕМОГРАФСКИ ИНДИКАТОРИ

А. Общ размер на населението и тенденция на растеж

През периода 2002 – 2023 г. населението на България намалява от 7 845 841 души на 6 445 481 души,[2] или със 17.85 %. Измененията в броя на населението на България през горепосочения период се описват с отрицателна линейна тенденция на развитие, като населението намалява средно на година с 66 684 души. Сред основните причини за тази негативна тенденция са икономическата емиграция и отрицателният естествен прираст. Във връзка с последното следва да се отбележи, че през периода 2000 – 2022 г. средната стойност на коефициента на естествен прираст възлиза на - 6.13 ‰[3].

Националният статистически институт (НСИ) разработва три прогнози за броя на населението на България до 2070 година. Според тях, при хипотези за конвергентност, относително ускоряване и относително забавяне, броят на населението на България се очаква през 2070 г. да достигне съответно 5 025 580 души, 5 279 786 души и 4 893 538 души.[4]

Б. Средна продължителност на предстоящия живот на населението по пол

Средната продължителност на предстоящия живот на населението в България през периодите 2008 – 2010 г., 2011 – 2013 г., 2014 – 2016 г., 2017 – 2019 г., 2020 – 2022 г., е както следва: 73.58 г., 74.45 г., 74.65 г., 74.90 г., 71.91 г. С други думи, за периода 2008 – 2022 г. средната продължителност на предстоящия живот на населението в България се понижава с около 1 година и 8 месеца. За изолирания период между 2020 - 2022 г. се предполага, че допринася пандемията от COVID-19. Трябва да се отбележи, че продължителността на живота при мъжете в България е по-ниска от тази на жените. За горепосочените периоди продължителността на живота при мъжете е, както следва: 70.00 г., 71.02 г., 71.23 г., 71.46 г., 68.34 г., а при жените - съответно 77.24 г., 78.01 г., 78.19 г., 78.45 г. и 75.81 г.

Следователно, средната продължителност на живот при жените в България е с около 7 г. повече от тази при мъжете.

В. Пропорции на деца, младежи, хора в трудоспособна възраст и възрастни хора

През периода 2001 – 2022 г. съотношението между групата на децата (0 -14 г.) и населението в трудоспособна възраст (15 – 64 г.) е относително неизменна. През 2001 г. това съотношение е 21.98 %, а през 2022 г. възлиза на 22.72 %, което е индикатор за застаряване на населението на страната. Подобно заключение може да се направи и от съотношението между групата на младежите на възраст 0-24 г. и групата на населението на възраст 25 - 64 години. В началото на периода това съотношение е 53.49 %, а през 2022 г. – 43.17 %. Това дава основание да се заключи, че в края на анализирания период възрастовата структура на населението се влошава спрямо неговото начало.

Интерес представлява и съотношението между възрастните хора (65 г. +) в страната и тези, които са в трудоспособна възраст (15-64 г.). Тук следва да се отбележи, че през 2001 г. това съотношение е 24.85 %, а през 2022 г. – 37.70 %. Последното означава чувствително нарастване на дела на възрастните хора спрямо този на населението в трудоспособна възраст.

Като обобщение на гореизложеното следва да се отбележи, че през 2001 г. съотношението между зависимите групи, деца (0-14 г.) и възрастни хора (65 г. +), спрямо трудоспособната възрастова група (15-64 г.) е 46.83 %, а през 2022 г. – 60.43 %. За сравнение в началото на 50-те години на миналия век това съотношение е било около 51%.[5]

[2] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1089
[3] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=127
[4] Информационна система, поддържана от НСИ
[5] Информацията е достъпна в база данни, поддържана от ООН

Г. Езиково разнообразие

Езиковото разнообразие в България може да се определи въз основа на етническите групи в страната. По своята същност етническите групи „представляват общност от лица, близки по произход, бит, култура и език”.[6]

В съответствие с последното преброяване на населението на България към 7 септември 2021 г. населението, което се самоопределя към българската етническа общност възлиза на 5 118 494 души, или 84.6 %. Спрямо предходното преброяване на населението от 2011 г. относителният дял на българската етническа общност се е понижил с 0.2 процентни пункта.

Следващата по размер етническа общност – турската, е представена от 508 378 души или 8.4 % от населението на страната. Относителният дял на тази общност също се е понижил спрямо преходното преброяване от 2011 г., но с 0.4 процентни пункта.

Третата по размер етническа общност е ромската. Като роми се самоопределят 266 720 души или 4.4 % от населението на страната. Техният относителен дял намалява спрямо 2011 г. с 0.5 процентни пункта.[7]

Към други етнически групи са се самоопределили 79 006 души или 1.3 % от населението на страната. Същевременно, 15 746 души или 0.3 % от населението не могат да се самоопределят, а 1 % или 63 767 лица не желаят да отговорят.

От представеното по-горе става ясно, че трите основни езика, които се говорят в България са български, турски и ромски. Българският език е официален. Освен български в страната се срещат и 12 езика, които не са местни. Освен турски и ромски на територията на страната определени етнически групи използват арменски, еврейски, влашки, руски, татарски, арабски, гръцки, румънски и украински езици.[8]

Д. Степен на урбанизация

През периода 2001 – 2022 г. броят на градското население в България постепенно намалява. През 2001 г. неговият брой възлиза на 5 473 018 души, през 2010 г. на 5 375 069 души, през 2015 г. на 5 227 182 души, през 2020 г. на 5 043 186 души и през 2022 г. на 4 746 710 души.[9]

От представените стойности може да се пресметне, че през 2022 г. градското население намалява спрямо 2001 г. с 13.27 %. Независимо, че градското население на страната през 2022 г. намалява спрямо 2001 г., неговият относителен дял спрямо общото население на страната нараства с 4.26 проценти пункта и достига 73.62 %. Основната причина за това са направените констатации в т. А. „Общ размер на населението и тенденция на растеж”.

ИНДИКАТОРИ ЗА РАЗВИТИЕ

А. Индекс на човешкото развитие на ПРООН / UNDP (HDI)

Данните за България по отношение на Индекса на човешкото развитие (ИЧР) на ПРООН са за следните години: 1990 г., 2000 г., 2010 г., 2015 г., 2018 г., 2019 г., 2020 г., 2021 г. През тези години стойностите на ИЧР са съответно: 0.684; 0.725; 0.790; 0.809; 0.810; 0,802 и 0.795.

За периода 2015 г. - 2021 г. България е понижила класирането си по Индекс на човешкото развитие с девет места и е на 68 позиция от 191 страни. Трябва да се отбележи, че най-голямата стойност на ИЧР е отчетената през 2019 г. след това през 2020 г. и 2021 г. се отчита незначително понижение в стойността на индекса. Същевременно, за периода 1990 г. – 2021 г. средногодишното нарастване на ИЧР за България възлиза на 0.49 %.[10]

[6] Национален статистически институт, „Етнокултурни характеристики на населението към 7 септември 2021 година“
[7] Национален статистически институт, „Етнокултурни характеристики на населението към 7 септември 2021 година“
[8] Данни, публично достъпни на уебсайта ”Етнолог” (Ethnologue), картографиращи разпространението на езиците по света
[9] Данните са извлечени от Информационната система, поддържана от НСИ
[10] https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI

Б. Среден брой години на обучение и съотношение на подходящите възрастови групи в основното и средното училище и висшето образование, разделени по пол

Средните години на обучение на жените на възраст 25 г. + в България през 2016 г., 2017 г. и 2020 г. възлизат съответно на 11.32 г., 11.33 г. и 11.50 г. Годините на мъжете на възраст 25+ г. преминали в обучение през горепосочените три години са незначително по-малко от тези на жените и възлизат съответно на 11.14 г., 11.14 г. и 11.20 г. Същевременно, средният брой на годините в обучение общо на жените и мъжете на възраст 25 г.+ през 2016 г., 2017 г. и 2020 г. възлизат съответно на 11.23 г., 11.24 г. и 11.41 г.[11] Тук следва да се отбележи, че при изчисляване на ИЧР, ПРООН посочват, че в България средният брой на годините за мъже и жени, преминали в обучение през 2021 г. възлиза на 11.4 г., което не се различава от данните на ЮНЕСКО.[12]

Интерес представлява и относителният дял на жените и мъжете, завършили висше образование спрямо теоретичния брой на жените и мъжете, които са имали възможност да придобият образователна и квалификационна степен „бакалавър"/„магистър"). През периода 2016 г., 2017 г. 2018 г., 2019 г. и 2020 г. относителният дял на жените, завършили висше образование спрямо теоретичния брой на жените, които са могли да придобият висше образование възлиза съответно на 57.73 %, 58.12 %, 58.34 %, 59.13 % и 58.25 %. При мъжете този процент е значително по-малък. За горепосочените четири години той възлиза съответно на 37.68 %, 38.52 %, 38.94 %, 39.99 %, 38.56 %.[13]

В. Процент на грамотност на възрастните, дезагрегиран по пол (и език, когато е подходящо)

Относителният дял на грамотност сред жените в България през 2001 г., 2011 г. и 2021 г. възлиза съответно на 97.72 %, 97.98 % и 98.56 %. През същите тези години относителният дял на грамотност сред мъжете е по-голям и е както следва 98.68 %, 98.70 % и 98.92 %.

В обобщение, общата грамотност на населението на България на възраст 15 г. + за 2001 г., 2011 г. и 2021 г. е както следва: 98.20 %, 98.35 % и 98.41 %.[14] От данните може да се заключи, че равнището на грамотност в България е високо и за 20 г. се е променило незначително, но в положителна възходяща посока.

Г. Дял на населението, обхванато от електроснабдяване

Относителният дял на населението обхванато от електроснабдяване в България през периода 1990 г. – 1999 г. е 100 %. В последствие през 2000 г. този процент се понижава до 88.09 %, след което започва да се повишава ежегодно, за да достигне през 2019 г. 99.19 %. През 2020 г. и 2021 г. относителният дял на населението, обхванато от електроснабдяване е съответно 99.7 % и 99.8 %.[15]

ИНДИКАТОРИ ЗА РАВЕНСТВО

А. Джини коефициент[16]

Когато стойностите на коефициента на Джини клонят към 0, разпределението в доходите е равномерно, а когато клонят към 1 (100 %) разпределението в доходите е неравномерно.

На фиг. 1. е представена тенденцията на развитие в стойностите на коефициента на Джини.

От нея е видно, че през периода 2006 г. – 2019 г. неравенството в разпределението на доходите в България нараства средно на година с около 0.55 процентни пункта.

[11] Базата данни на ЮНЕСКО
[12] https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI
[13] Базата данни на ЮНЕСКО
[14] Базата данни на Световната банка
[15] https://www.indexmundi.com/facts/indicators/EG.ELC.ACCS.ZS
[16] Коефициентът на Джини, или индекс на Джини, се използва за статистическа характеристика на разпределението на благата в едно общество, т.е. на разликата (паричната) между благосъстоянието на бедните и богатите в едно общество.

Фигура 1 - Тенденция на развитие в стойностите на коефициента на Джини в България през периода 2006 -2019 г.

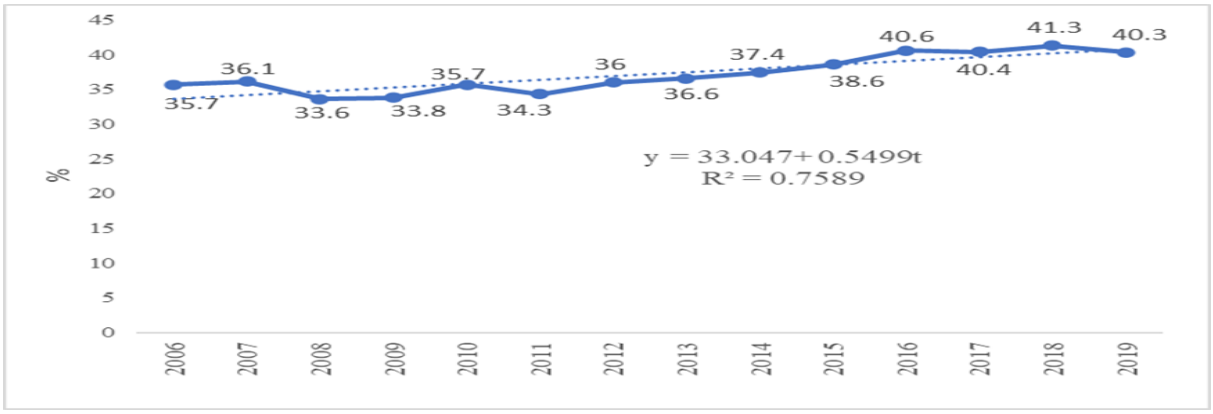

Източник: Index Mundi[17]

Б. Индекс на неравенството между половете

Индексът на неравенство между половете е в граници между 0 и 1. Когато стойностите на индекса клонят към 0 неравенството между половете е малко, а когато клони към 1 голямо.

През периода 2016 г. – 2021 г. неравенството между половете в България е малко. Във възходящ ред на годините от 2016 г. към 2021 г. индексът на неравенство между половете приема следните стойности: 0.216, 0.208, 0.210, 0.205, 0.204 и 0.210.[18]

ИНДИКАТОРИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ

А. Индикатори за световно управление

Индикаторите за световно управление са 6 на брой и варират в границите между -2.5 и 2.5, като колкото по-висока е оценката, толкова по-добро е управлението. Освен в тези граници индикаторите за световно управление могат да се представят и в процент или в диапазона между 0 и 100, което представлява ранжиране спрямо останалите страни в класирането.

Шестте индикатора, въз основа на които се определя управлението са: Възможност за избор на правителство, свобода на изразяване и свобода на пресата (Voice and accountability); Политическа стабилност (Political stability no violence); Качество на публичните услуги и тяхната независимост от политически натиск (Government effectiveness); Стабилна политика и регулиране, стимулираща развитието на частния сектор (Regulatory quality); Спазване на договорите, защита на правата на собственост (Rule of law); Възприятие за това дали публичната власт се използва за частна печалба (Control of corruption)[19].

В Таблица 2 е представена динамиката на изброените по-горе индекси в границите от -2.5 до 2.5 оценки и като проценти в периода 2000 г. – 2021 г.

Таблица 2 - Динамика на индексите за световно управление в периода 2000 - 2021 г.

Динамика на индексите за световно управление в периода 2000 – 2021 г.												
Индикатори	**2000**		**2005**		**2010**		**2015**		**2020**		**2021**	
	Прог-ноза	**Процентов ранг**	**Прог-ноза-**	**Процентов ранг**	**Прог-ноза**	**Процентов ранг**	**Прог-ноза**	**Iроцентов ранг**	**Прог-ноза**	**Процентов ранг**	**Прог-ноза**	**Процентов ранг**
Възможност за избор на правителство, свобода на	0.46	62.19	0.59	66.35	0.53	64.45	0.43	61.08	0.26	56.04	0.29	56.52

[17] https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings

[18] Индексът за неравенство на половете (GII) е достъпен на уебстраницата на ПРООН.

[19] Даниел Кауфман, Аарт Краай и Масимо Маструци, "Индикаторите за световно управление: Резюме на Методологията, Данните и Аналитичните проблеми", 2010, Световна банка, Работен доклад за проучване на политиките № 5430.

изразяване и свобода на пресата												
Политическа стабилност	0.38	61.90	0.15	51.46	0.36	57.82	0.02	46.67	0.42	58.02	0.46	58.96
Качество на публичните услуги и тяхната независимост от политически натиск	0.04	58.47	0.13	57.48	-0.07	54.55	0.02	53.85	-0.18	44.71	-0.14	47.12
Стабилна политика и регулиране, стимулираща развитието на частния сектор	0.20	60.33	0.66	69.61	0.68	73.68	0.59	70.67	0.47	66.83	0.45	67.79
Спазване на договорите, защита на правата на собственост	-0.12	48.26	-0.11	49.76	-0.10	51.66	-0.14	53.37	-0.11	50.48	-0.04	53.37
Възприятие за това дали публичната власт се използва за частна печалба	-0.18	51.06	0.02	56.59	-0.24	51.90	-0.32	47.12	-0.30	45.67	-0.24	48.56

Източник: Световна банка[20]

Б. Индекс на върховенството на закона

Индексът за върховенство на закона се основава на девет фактора, а именно: фактор 1 – Ограничаване властта на правителството (Constraint on Government Powers); фактор 2 – Отсъствие на корупция (Absence of Corruption); фактор 3 – Прозрачно управление (Open Government); фактор 4 – Основни права (Fundamental Rights); фактор 5 – Ред и сигурност (Order and Security); фактор 6 – Прилагане на регулациите (Regulatory Enforcement); фактор 7 – Гражданско правосъдие (Civil Justice); фактор 8 – Наказателно правосъдие (Criminal Justice); и фактор 9 – Неформално правораздаване или обичайно право (Informal Justice).

На базата на посочените по-горе фактори се изчислява индексът за върховенство на закона, чиито стойности и класирания на България са представени в Таблица 3.

Таблица 3 - Динамика в стойностите на индекса за върховенство на закона и класирания на България през периода 2015 - 2021 г.

Динамика в стойностите на индекса за върховенство на закона и класирания на България през периода 2015-2021 г.		
Година	**Индекс за върховенство на закона**	**Класиране**
2015	0.55	45
2016	0.54	53
2017	0.53	55
2018	0.53	55
2019	0.50	54
2020	0.55	53
2021	0.54	62

Източник: Проект Световно правосъдие, Индекс на върховенството на правото[21]

В. Индекс за правене на бизнес

Индексът за правене на бизнес се изчислява за 190 страни от Световната банка. Неговите стойности варират в интервала между 0 и 100. Когато стойността на индекса клони към 0 условията за създаване на компания и стартиране на бизнес са лоши, а когато клони към 100 условията са отлични. Индексът се изчислява на базата на 10 фактора: стартиране на бизнес; справяне с разрешителни за строеж; свързване към електроснабдителната мрежа; регистрация на собственост;

[20] https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators#home>

[21] Шейха Абдулла Ал-Миснад, Емил Константинеску, Уилям Хъбард, Сует-Ферн Лий, Мондли Макханя, Уилям Нуком, Елън Грейси Нортфлийт, Джеймс Силкенат, "Проект Световно Правосъдие, Индекс на върховенството на правото". Виж посочените издания за периода 2015-2021 година.

получаване на кредит; защита на малките инвеститори; плащане на такси; външна търговия; изпълнение на договорите; справяне с несъстоятелност.[22]

Стойностите на индекса за правене на бизнес в България през периода 2015 – 2020 г. са представени в Таблица 4. Въз основа на тях е извършено и класиране на 190-те страни, за които Световната банка изчислява индекса. От данните в Таблица 4 е очевидно, че най-високата стойност на индекса за България е достигната през 2016 г., след което стойностите на индекса ежегодно се понижават. Същото важи и за класирането на България. През 2016 г. България заема 38-мо място по възможности за правене на бизнес, а през 2020 г. тя е класирана на 61-во място.

Таблица 4 - Динамика на стойностите на индекса за правене на бизнес и класирания на България през периода 2015-2020 г.

Динамика на стойностите на индекса за правене на бизнес и класирания на България през периода 2015-2020 г.		
Години	**Индекс за правене на бизнес**	**Глобално класиране**
2015[23]	71.80	38
2016[24]	73.72	38
2017[25]	73.51	39
2018[26]	71.91	50
2019[27]	71.24	59
2020[28]	72.00	61

Източник: Световна банка[29]

ИНДИКАТОРИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ИКТ

А. Индекс на развитие на ИКТ

Индексът на развитие на ИКТ (IDI) на Международния съюз по далекосъобщения (МСД) е създаден през 2009 г. Публикуването му е преустановено след 2017 г. поради проблеми, свързани с осигуряването на надеждни данни за неговото изчисляване. Преодоляването на този проблем е свързано с разработването и приемането на нова методология за изчисляване на IDI през октомври 2023 г. Съгласно нея изчисляването на IDI се основава на агрегиране на стандартизираните значения в граници [0; 100] на 10 показателя, систематизирани в два стълба (производни признака) – Универсална свързаност (Universal connectivity pillar) и Смислена свързаност (Meaningful connectivity pillar).[30]

Стойностите за България по отношение на двата стълба (производни признака) през 2023 г. са съответно 80.3 (62-ро място за България от 169 страни) и 90.9 (49-то място за България от 169

[22] Методология за изчисление на индекса „Правене на бизнес“ на Световната банка

[23] Световна банка, 2014. Правене на бизнес 2015: Отвъд ефикасността. Вашингтон, Световна банка, стр. 331. DOI: 10.1596/978-1-4648-0351-2

[24] Световна банка, 2016. Правене на бизнес 2016: Измерване на качеството и ефикасността на регулациите. Вашингтон, Световна банка, стр. 348. DOI: 10.1596/978-1-4648-0667-4

[25] Световна банка, 2017. Правене на бизнес 2017: Равни възможности за всички. Вашингтон, Световна банка, стр. 356. DOI: 10.1596/978-1-4648-0948-4

[26] Световна банка, 2018. Правене на бизнес 2018: Реформиране за създаване на работни места. Вашингтон, Световна банка, стр. 312

[27] Световна банка, 2019. Правене на бизнес 2019: Опит за реформа. Вашингтон, Световна банка, стр. 311. DOI: 10.1596/978-1-4648-1326-9

[28] Пак там.

[29] Световна банка, “Правене на бизнес”. Виж посочените издания за периода 2015-2020 година.

[30] Международен съюз по далекосъобщения, 2023. Измерване на цифровия напредък. Индекс за развитие на информационните и комуникационни технологии 2023, стр. 42 ISBN: 978-92-61-38471-5 (електронна версия)

страни). Същевременно стойността на комплексния индекс IDI за България е 85.6, а страната заема 58-мо място по развитие на ИКТ от 169 страни.[31]

В настоящия анализ е използван индексът за навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (Digital Economy and Society Index (DESI)) (Европейска комисия, 2022). Чрез него се измерва напредъкът по постигане на заложените цели в политическата програма „Цифровото десетилетие" до 2030 г. на страните членки на ЕС. (Съобщение на Европейската комисия до Европейския парламент, 2021[32]).

Стойностите на DESI за България и за ЕС за периода 2017 – 2022 г. са представени в Таблица 5. От нея става ясно, че в началото на периода равнището на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото на България е било на най-ниско равнище, докато в края на периода стойността на индекса достига най-голямата си стойност. Същевременно трябва да се отбележи, че през 2021 г. и 2022 г. България е на предпоследно място по стойности на DESI в ЕС и изостава чувствително по стойност на индекса спрямо останалите страни членки на ЕС.

Таблица 5 - Динамика на стойностите на индекса DESI за България и ЕС и класирания на България през периода 2017 - 2022 г.

Динамика на стойностите на индекса DESI за България и ЕС и класирания на България през периода 2017-2022 г.			
Години	**Класиране на България**	**Стойности на DESI за България**	**Стойности на DESI за ЕС**
DESI 2017	27	32.4	46.9
DESI 2018	26	35.5	49.8
DESI 2019	28	36.2	52.5
DESI 2020	28	36.4	52.6
DESI 2021	26	36.8	50.7
DESI 2022	26	37.7	52.3

Източник: Европейска комисия[33]

Новата европейската политическа програма „ Цифрово десетилетие" до 2030 г. е приета с Решение (ЕС) 2022/2481 на Европейския парламент и на Съвета от 14 декември 2022 година.

Всяка година, започвайки от 2023 г., Европейската комисия публикува доклади за състоянието на цифровото десетилетие, чрез които разглежда напредъка на ЕС в неговата цифрова трансформация, предназначена да бъде от полза за хората, бизнеса и околната среда. Напредъкът се измерва в 4 ключови области: цифрова инфраструктура, цифрови умения, цифровизация на обществените услуги и цифровизация на бизнеса чрез Индекса на цифровата икономика и общество (DESI).

МЕУ е координатор за България за изпълнение на Политическата програма „Цифрово десетилетие". Изготвени и с Решение № 264 на Министерския съвет от 4 април 2024 година са приети пакет документи, одобрени предварително от Съвета по цифровото десетилетие и Съвета за развитие към Министерски съвет,.

Индексът на цифровата икономика и общество (DESI)[34] се основава на набор показатели, предоставящи многоизмерна, подробна картина на колективния годишен напредък, постигнат от ЕС към целите за 2030 г. DESI се състои от табло с показатели, напълно съобразени с цифровите

[31] Обновената методология за изчисление на индекса на МСД „IDI"

[32] Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите „Цифров компас до 2030 г.: Европейският път за цифровото десетилетие", Брюксел, 09.03.2021, COM(2021)118-final

[33] Европейска комисия, Индекс за навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI). Доклади за България за периода 2019-2022.

[34] DESI indicators - Digital Decade DESI visualisation tool (europa.eu); Digital Decade 2024: Country reports | Shaping Europe's digital future

цели. То включва всички ключови показатели за ефективност (key performance indicators - KPI), за които са налични или прогнозирани стойности на национално ниво.

Таблото за показатели на DESI 2024 включва общо 36 показателя, 15 от които са KPI на цифровото десетилетие. За да се даде възможност за ясна връзка между показателите и свързаните цели, показателите са групирани в измерения, свързани с целите на програма „Цифрово десетилетие", и подизмерения, попълнени от KPI и спомагателни свързани показатели. Показателите и метаданните на таблото за управление на DESI могат да бъдат достъпни и анализирани чрез инструмента за визуализация за всички налични години.

Повечето от показателите се събират от съответните органи на държавите членки и от Комисията (Генерална дирекция за комуникационни мрежи, съдържание и технологии и Евростат) и, в някои случаи, от ad hoc проучвания, стартирани от Комисията, за които са предоставени подробности и връзки

Таблица 6 - Ключови индикатори / KPI на цифровото десетилетие

Ключови индикатори / KPI на цифровото десетилетие	**България**			**ЕС**		**Целта на цифровото десетилетие до 2030 г**	
	DESI 2023	DESI 2024	Годишен напредък	DESI 2024 (за 2023)	Годишен напредък	**БГ**	**ЕС**
Фиксирана мрежа с много голям капацитет (VHCN)	85,6 %	88,6 %	**3,5 %**	78,8 %	7,4 %	100 %	100 %
Оптика до помещенията (FTTP) покритие	85,6 %	88,6 %	**3,5 %**	64,0 %	13,5 %	100 %	-
Общо 5G покритие	67,2 %	70,9 %	**5,4 %**	89,3 %	9,8 %	100 %	100 %
Полупроводници		NA					
Периферни възли		5		1 186		x	10 000
МСП с поне основно ниво на цифров интензивност/интензитет	25,2 %	28,4 %	**6,2 %**	57,7 %	2,6 %	60 %	90 %
Облак	9,9 %	14,2 %	**19,8 %**	38,9 %	7,0 %	15 %	75 %
Изкуствен интелект	3,3 %	3,6 %	**4,4 %**	8,0 %	2,6 %	11 %	75 %
Анализ на данни	NA	21,9 %	**NA**	33,2 %	NA	9 %	75 %
AI или облак или анализ на данни	NA	29,3 %	**NA**	54,6 %	NA	35 %	75 %
Еднорози		0		263		x	500
Поне основни цифрови умения	31,2 %	35,5 %	**6,7%**	55,6 %	1,5 %	52 %	80 %
ИКТ специалисти	3,8 %	4,3 %	**13,2%**	4,8 %	4,3 %	5 %	~10 %
Уведомление за е ID схема		да					
Цифрови обществени услуги за гражданите	59.5	67.5	**13,4%**	79.4	3,1 %	100	100
Цифрови обществени услуги за бизнеса	80.8	91.9	**13,8%**	85.4	2,0 %	100	100

България губи 10 позиции за година в световния **индекс за цифровото качество на живот** /DQL 2023.[35]

Индексът обхваща 121 страни (92% от световното население) и се базира на пет основни стълба, които включват 14 индикатора:

- Скорост на връзката

[35] https://surfshark.com/dql2023/insights?country=BG

- Достъпност на интернет
- Онлайн сигурност
- Електронна инфраструктура
- Електронно правителство

България се класира на 40-о място в света от 121 държави. Електронното правителство на страната е над средното за света (55-а позиция). В областта на електронната сигурност, заемаме 22-ро място. По качество на интернет, България е на 89-а позиция. Страната заема 36-о място по критерия „Достъпност на интернет“ и 75-о място по електронна инфраструктура.

Като цяло европейските страни са водещи в света по цифрово качество на живот, а България е на 29-о място в региона.

В общия индекс България изостава значително от Румъния, която е 14-а, но изпреварва Сърбия, която е на 50-а позиция.

В много страни цифровото качество на живот се е сляло с по-широката концепция за цялостно качество на живот. Няма друг начин да го разглеждаме сега, когато толкова много ежедневни дейности, включително работата, образованието и почивката в свободното време се извършват онлайн.

Скорост на връзката

Качеството на интернет в България е с 16% по-ниско спрямо средното за света. Средната скорост на фиксирания интернет в страната е 114 Mbps.

От миналата година скоростта на мобилния интернет в България се е повишила с 41%, а тази на фиксирания широколентов интернет – с 28 на сто.

Достъпност на интернет

Интернет мрежата в България е достъпна в сравнение с други държави. Българите трябва да работят 1 час и 31 минути месечно, за да си позволят фискиран широколентов интернет. Това е под средното ниво.

Същевременно българите трябва да работят 55 минути и 53 секунди месечно, за да могат да платят мобилния си интернет.

Онлайн сигурност

България е на 22-ра позиция по електронна сигурност. Тя е слязла с три места надолу в сравнение с 2022 година.

Стълбът за електронна сигурност измерва доколко една страна е подготвена да се противопостави на киберпрестъпления, както и колко напреднали са законите за защита на данните в страната.

Глобалният индекс на киберсигурността (Global cybersecurity index - GCI) е доверен референтен показател, който измерва ангажираността на държавите към киберсигурността на глобално ниво – за повишаване на осведомеността за важността и различните измерения на проблема. Тъй като киберсигурността има широка област на приложение, обхващаща много индустрии и различни сектори, нивото на развитие или ангажираност на всяка страна се оценява по пет стълба – (i) правни мерки, (ii) технически мерки, (iii) организационни мерки, (iv) развитие на капацитет и (v) сътрудничество – и след това обобщени в общ резултат.

Въз основа на подход и инициатива на множество заинтересовани страни, GCI използва капацитета и експертния опит на различни организации (вижте ключови партньори по-долу), с цел подобряване на качеството на проучването, насърчаване на международното сътрудничество и насърчаване на обмена на знания по тази тема. Глобалната програма за киберсигурност (GCA) на МСД предоставя общата основа и рамка за инициативата.[36]

[36] https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/global-cybersecurity-index.aspx

В петото, последно издание на Доклада за Глобалният индекс на киберсигурността България е класирана като страна, в която киберсигурността е в процес на установяване, а профилът на страната ни в същия доклад е както следва:

Фигура 2 - Профил на България в Глобалния индекс на киберсигурността

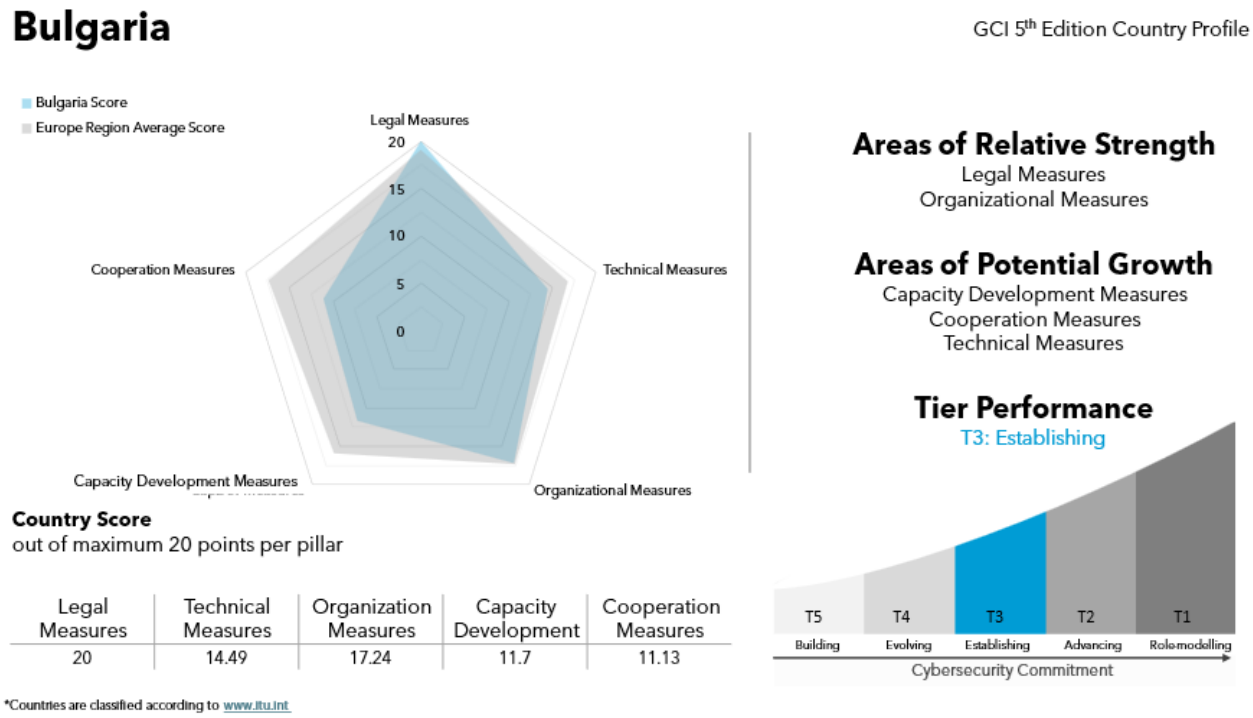

Източник: МСД

Електронна инфраструктура

Що се отнася до електронната инфраструктура, България е на 75-о място. Усъвършенстваната електронна инфраструктура улеснява хората да използват интернет за различни ежедневни дейности, като работа, учене, пазаруване и т.н. Този стълб оценява колко високо е проникването на интернет в дадена страна, както и нейната мрежова готовност (готовност за да се възползват от информационните и комуникационните технологии). Интернет проникването в България е умерено (70%, което ѝ отрежда 89-о място в света), а страната е на 49-та позиция по готовност на мрежата.

Стълбът на **електронното правителство** показва колко напреднали са цифровите услуги на правителството и нивото на готовност за изкуствен интелект, което страната демонстрира. Електронното правителство на България е над средното за света- 55-а.

Б. Индекс на мобилна свързаност

Индексът за мобилна свързаност, разработен от GSM Association се изчислява за 170 страни на базата на ключови фактори като: инфраструктура; достъпност; потребителска готовност; съдържание и услуги. Данните за индекса за мобилна свързаност, изготвени от GSM Association, се изчисляват през периода 2014 г.-2023 г. Стойностите за България са представени на фиг. 2.

Анализът на данните показва, че ежегодно мобилната свързаност на България се подобрява, като в края на периода индексът достига най-високата си стойност за 10-те години.

Фигура 3 - Динамика на индекса на мобилна свързаност на GSM Association през периода 2014 - 2023 г.

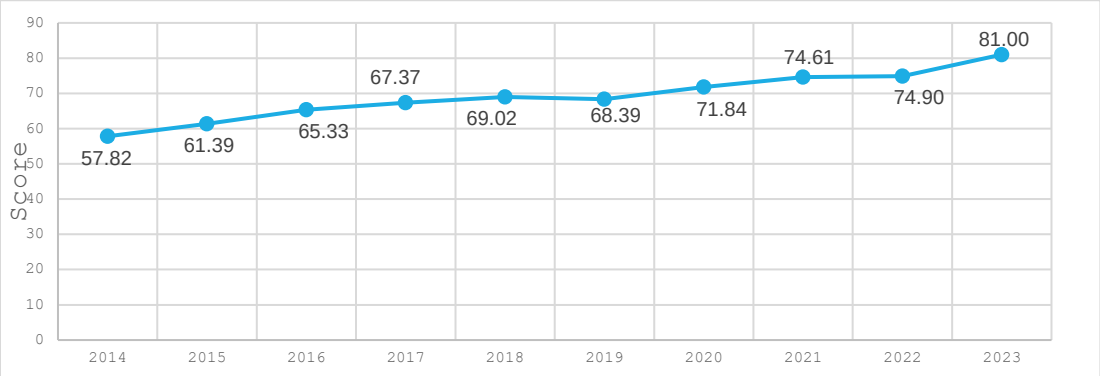

Източник: GSM Association[37]

В. Индекс на мрежова готовност на Световния икономически форум

Индексът за готовност на мрежата (NRI) е един от водещите глобални индекси за приложението и въздействието на информационни и комуникационни технологии в икономиките по света. В последната си версия на Докладът на NRI за 2023 г. картографира пейзажа на мрежовата готовност на 134 икономики въз основа на техните достижения в четири различни стълба: технологии, хора, управление и въздействие. Всеки от тези стълбове се състои от три подстълба, които са попълнени от общо 58 променливи.[38]

Фигура 4 - Глобална класация на България, общо и по стълбове

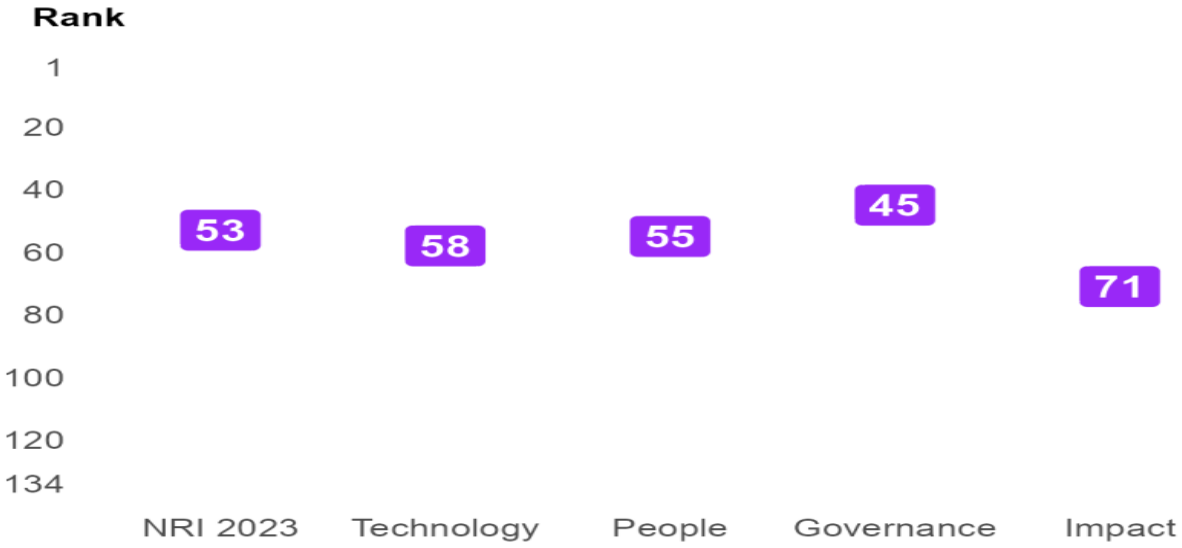

Източник: Portulans Institute[39]

В сравнение с 2022 г. България пада от 51 на 53-то място, като по стълбове ситуацията се променя както следва:

Технологии – от 53-то на 58-мо място; хора – от 52-ро на 55-то място, управление – от 47-мо на 45-то място и въздействие – от 58-мо на 71-во място.

[37] Индекс за мобилна свързаност, разработен от GSM Association
[38] https://download.networkreadinessindex.org/reports/countries/2023/bulgaria.pdf
[39] https://networkreadinessindex.org/

Г. Индекс на електронната търговия на Конференцията на ООН за търговия и развитие (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD)

Индексът на електронната търговия на UNCTAD е съставен от четири показателя, а именно: относителен дял на населението, използващо интернет; брой на сигурните интернет сървъри на милион жители; относителен дял на населението, на което му се доставят закупените стоки до дома чрез куриерски услуги; индикатор за плащане на закупените чрез интернет продукти. Индексът се изчислява за 144 страни.

През 2015 г. и 2016 г. стойностите на индекса за България са съответно 69 точки и 66 точки, което отрежда на страната 45-то място в международната класация.[40]

През 2017 г. стойността на индекса се повишава спрямо 2016 г. с 11.3 пункта и достига 77.3 точки, а страната е класирана на 50-то място по равнище на електронна търговия.[41]

През 2018 г. стойността на индекса на електронна търговия се повишава и достига 77.08 точки, а страната заема 36-то място в международната класация.

През 2019 г. стойността на индекса продължава да нараства и достига 78.3 точки, като страната е класирана на 39-то място.[42]

През 2020 г. в стойността на индекса се констатира понижаване и той достига 73.9 точки, в резултат на което България е класирана на 46-та позиция.[43]

Резултатът за България в последния доклад: Digital economy report 2024 UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT е достъпен на адрес https://unctad.org/system/files/official-document/der2024_en.pdf.

Информация за Е-търговия и устойчивост на околната среда; Дял на интернет ползвателите които купуват онлайн 2010-2023 г.е достъпна на Shaping an environmentally sustainable and inclusive digital future Digital economy report 2 page 145 Bulgaria.

[40] UNCTAD, Отдел по Технологии и Логистични науки, Клон по Технологии и ИКТ, Дирекция ИКТ Политики, 2017. UNCTAD B2C Индекс за електронна търговия, 2017. UNCTAD Технически бележки за ИКТ за Развитие № 9, стр. 23

[41] UNCTAD, 2018. UNCTAD B2C Индекс за електронната търговия 2018, Фокус върху Африка. UNCTAD Технически бележки за ИКТ за Развитие №12, стр. 23

[42] UNCTAD, 2019. UNCTAD B2C Индекс за електронната търговия 2019. UNCTAD Технически бележки за ИКТ за Развитие №14, стр. 17

[43] UNCTAD, 2020. UNCTAD B2C Индекс за електронната търговия 2020, Фокус върху Латинска Америка и Карибите. UNCTAD Технически бележки за ИКТ за Развитие №17, стр. 22

Share of Internet users making online purchases, selected economies and years

(Percentage)

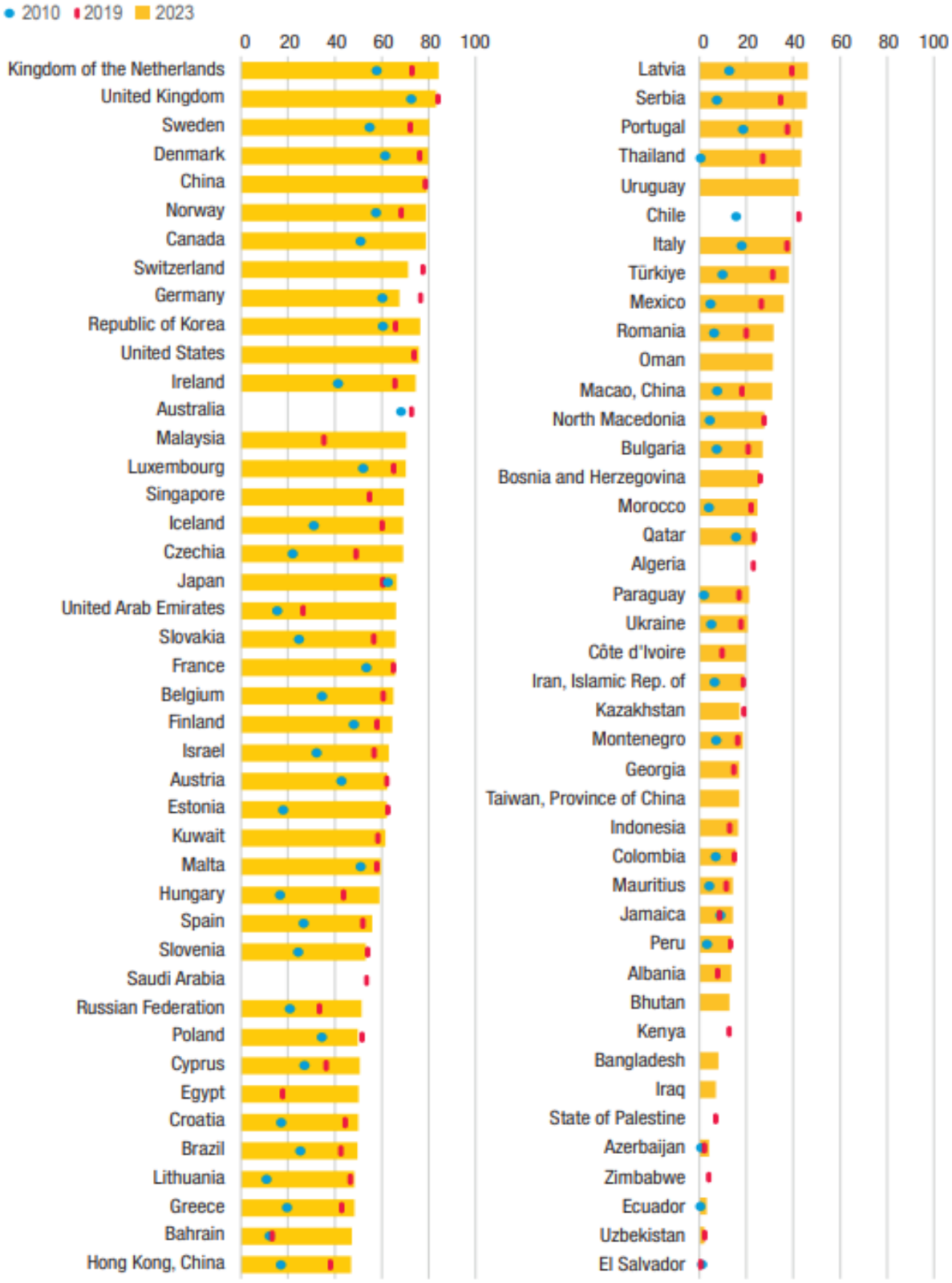

Source: UNCTAD (2024).

Силни страни	Слаби страни
• **Индекс на човешкото развитие (ИЧР)** - през периода 1990 – 2021 г. България е постигнала средногодишен растеж на ИЧР от 0.49 %, което показва дългосрочно устойчиво развитие. • **Висок относителен дял на жените, завършили висше образование**, което показва силна ангажираност към образование сред жените. • **Грамотност** - високо ниво на грамотност сред възрастното население, като общата грамотност за населението на възраст 15+ е 98.41 % през 2021 г., с леко увеличение спрямо предходните години • **Електроснабдяване** - почти пълно покритие на населението с електроснабдяване през 2020 и 2021 г. (99.7 % и 99.8 % съответно), което показва високо ниво на инфраструктурна стабилност • **Постепенно намаляване на Индекса на неравенството между половете**: През периода 2016-2021 г., индексът на неравенството между половете показва тенденция на намаляване, което отразява положителни стъпки към постигане на по-голямо равенство между мъжете и жените • **Подобряване на социалната осведоменост** - ниските стойности на индекса на неравенството между половете отразяват повишена социална осведоменост и ангажираност към равенството между половете • **Свобода на изразяване и свобода на пресата** - оценката е сравнително стабилна и висока, което показва наличие на демократични практики и свободи, необходими за прозрачност и обществено участие • **Стабилна политика и регулиране, стимулираща развитието на частния сектор** - високите оценки в тази област показват стабилност в политиките и регулациите, което е благоприятно за бизнеса и икономическото развитие • **Универсална свързаност и смислена свързаност - в**исоки стойности на двата стълба в индекса на развитие на ИКТ: 80.3 за универсална свързаност и 90.9 за смислена свързаност; България заема 58-мо място в света по комплексен индекс на развитие на ИКТ с обща стойност от 85.6; • **Постепенно подобрение на DESI** - стойността на индекса DESI за България се е увеличила през периода 2017-2022 г., макар и все още да е под средното за ЕС • **Подобрение на мобилната свързаност** - ежегодно увеличение на индекса на мобилна свързаност на GSM Association през периода 2014-	• **Дисбаланс в образованието по пол** - значително по-нисък относителен дял на мъжете завършили висше образование (между 37.68 % и 39.99 % през периода 2016-2020 г.) в сравнение с жените, което може да показва необходимост от политики за насърчаване на висшето образование сред мъжете • **Нарастващо неравенство в доходите** - през периода 2006-2019 г., неравенството в разпределението на доходите в България се увеличава средно с около 0.55 процентни пункта на година. Тази тенденция е обезпокоителна и показва влошаване на икономическото неравенство • **Висока стойност на Джини коефициента**: Високата стойност на Джини коефициента показва значително неравенство в доходите, което може да доведе до социални и икономически проблеми, включително повишена престъпност и по-ниско качество на живот за значителна част от населението • **Липса на адекватни политики за борба с икономическото неравенство** - увеличението на неравенството в доходите показва, че сегашните политики и мерки не са достатъчно ефективни за справяне с този проблем • **Качество на публичните услуги и тяхната независимост от политически натиск** - ниските и намаляващи оценки в тази категория показват проблеми с ефективността на правителствените услуги и тяхната зависимост от политически натиск • **Спазване на договорите и защита на правата на собственост** - ниските и непроменящи се оценки в тази област показват сериозни недостатъци в правната система и сигурността на собствеността • **Политическа стабилност** - ниските оценки в тази категория показват високи нива на несигурност и политическа нестабилност, което може да възпрепятства дългосрочните инвестиции и развитие • **Индекс за върховенство на закона** - ниските и намаляващи оценки в този индекс демонстрират слабости в правосъдната система и върховенството на закона • **Ниско класиране в DESI** - въпреки подобренията, България продължава да е на

2022 г., като в края на периода достига най-високата си стойност • **Растеж в индекса на електронната търговия** - значително подобрение на индекса на електронната търговия на UNCTAD през 2017 г. и 2018 г., достигайки 78.3 точки през 2019 г.	предпоследно място в ЕС по стойности на DESI през 2022 и 2023 г. • **Слабости в цифровите умения** - DESI отбелязва, че България има значителни недостатъци в областта на уменията, необходими за постигане на цифровата трансформация • **Проблеми с мрежовата готовност** - индексът на мрежова готовност на Световния икономически форум показва, че България се класира на 69-то място през 2016 г., което е сравнително ниско • **Колебания в електронната търговия** - спад на индекса на електронна търговия през 2020 г. до 73.9 точки, което води до понижение на класирането до 46-то място.
Възможности	**Заплахи**
• **Развитие на сектора на услугите** - продължаващото развитие на сектора на услугите може да доведе до по-голямо диверсифициране на икономиката и създаване на нови работни места • **Инвестиции в иновации и технологии** - увеличението на БНД може да бъде използвано за насърчаване на инвестиции в иновации и технологичен прогрес, което може да подобри конкурентоспособността на България на глобалния пазар • **Подобряване на демографската политика** - прилагането на ефективни демографски политики и мерки за задържане на населението като подкрепа за млади семейства, стимулиране на раждаемостта и насърчаване на миграцията, може да помогне за смекчаване на негативните последици от намаляването на населението • **Интеграция на етническите групи** - използване на културното и езиково разнообразие за социално и икономическо обогатяване, включително чрез програми за интеграция и образование • **Урбанизация и инфраструктура** - усъвършенстване на инфраструктурата в градовете и подобряване на условията за живот, което може да задържи младите хора и да привлече инвеститори • **Здравни реформи** - възможност за реформиране на здравната система с фокус върху превенция и удължаване на продължителността на живота • **Подобряване на ИЧР** - възможност за разработване и прилагане на политики, насочени към подобряване на качеството на здравеопазването,	• **Икономически шокове** - глобални икономически кризи, природни бедствия или геополитически и военни конфликти могат да доведат до сериозни икономически затруднения, които да повлияят отрицателно на растежа на БНД • **Демографска криза** - продължаващото намаляване на населението и емиграцията могат да доведат до намаляване на работната сила и икономическата активност, което да ограничи потенциала за бъдещ растеж • **Недостатъчни структурни реформи** - липсата на значителни структурни реформи в икономиката може да ограничи способността на страната да се адаптира към променящите се глобални икономически условия и да намали конкурентоспособността си • **Изтичането на мозъци** – продължава особено тревожната тенденция за емиграцията на висококвалифицирани специалисти, включително учени, инженери и ИКТ специалисти от страната. Това, заедно с увеличаване на дела от хората извън активна възраст (застаряващо население) води до сериозен риск за икономиката и дългосрочното развитие на страната • **Увеличаване на възрастовата зависимост** - увеличаване на съотношението между зависимите групи (деца и възрастни хора) и трудоспособното население може да натовари икономиката и социалните системи

образованието и доходите, за да се повиши ИЧР и да се възстанови загубеното класиране • **Насърчаване на висшето образование сред мъжете** - програми и инициативи за увеличаване на участието на мъжете във висшето образование, които да помогнат за балансиране на образователното равнище между половете • **Инвестиции в инфраструктура** - продължаване на инвестициите в енергийна и друга критична инфраструктура, за да се поддържа високото ниво на електроснабдяване и да се предотвратят бъдещи сривове. • **Разработване на политики за намаляване на икономическото неравенство** - съществуват възможности за въвеждане на нови и подобрени политики, насочени към намаляване на неравенството в доходите, като например прогресивни данъчни системи и социални програми • **Повишаване на икономическата включеност** - чрез стимулиране на малките и средни предприятия, подобряване на достъпа до образование и квалификация, и насърчаване на иновациите, може да се постигне по-равномерно разпределение на доходите • **Реформи в публичния сектор** - подобряване на качеството и ефективността на публичните услуги чрез реформи и намаляване на политическия натиск може значително да повиши оценките в тази област • **Засилване на правната система** - усилията за подобряване на спазването на договорите и защитата на правата на собственост могат да доведат до по-високи оценки и да стимулират бизнес климата • **Инвестиции в прозрачност и антикорупционни мерки** - допълнителни инвестиции в прозрачност и мерки срещу корупцията могат да подобрят възприятията за управление и да укрепят доверието в институциите • **Подобряване на бизнес средата** - реформи, насочени към улесняване на стартирането и управлението на бизнес, могат да подобрят позицията на България в индекса за правене на бизнес и да привлекат повече инвестиции. • **Нова методология за IDI** - въвеждането на новата методология за изчисляване на IDI през 2023 г. може да предостави по-точни и релевантни данни за развитието на ИКТ в България • **Подобрение на цифровите умения** - инвестиране в обучения и програми за повишаване на цифровите умения сред населението и бизнеса	• **Социална и икономическа нестабилност** - демографските проблеми могат да доведат до социални и икономически предизвикателства, като намалена производителност, повишени социални разходи и потенциал за социални конфликти • **Конкуренция от други страни** - намаляване на класирането по ИЧР може да е признак, че други страни се развиват по-бързо и могат да привлекат повече инвестиции и таланти, което да ограничи растежа на България • **Уязвимост на енергийната система** - въпреки текущото високо ниво на електроснабдяване, възможността за бъдещи уязвимости или сривове в енергийната система остава реална заплаха, особено в контекста на глобалните климатични промени и нарастващото търсене на енергия • **Социална нестабилност** - увеличаващото се неравенство в доходите може да доведе до социална нестабилност и протести, което би могло да навреди на икономическото развитие и стабилност на страната • **Политическа поляризация** - икономическото неравенство може да доведе до политическа поляризация и увеличаване на напрежението между различните социални групи, което може да затрудни приемането и прилагането на ефективни политики • **Ниска ефективност на публичните услуги** - ако не бъдат предприети мерки за подобряване на публичните услуги, това може да доведе до още по-ниски оценки и да навреди на общото качество на живот и бизнес средата • **Неправилно прилагане на регулациите** - неспособността да се приложат ефективно регулациите може да подкопае усилията за реформи и да възпрепятства икономическото развитие • **Забавяне на инвестициите в инфраструктура** - липсата на достатъчно инвестиции в модернизацията на инфраструктурата може да задържи развитието на ИКТ сектора • **Рискове за киберсигурността** - повишените заплахи от киберпрестъпления и недостиг на адекватни мерки за киберсигурност могат да навредят на доверието и използването на цифровите услуги

• **Разширение на цифровите инфраструктури** - разработване и внедряване на нови цифрови инфраструктури и технологии, като 5G мрежи и облачни услуги • **Усъвършенстване на електронните услуги** - повишаване на качеството и достъпността на електронните услуги, предоставяни на гражданите и бизнеса	• **Регулаторни пречки и бюрокрация** - комплексни регулации и административни пречки могат да забавят развитието и внедряването на нови технологии и услуги • **Общо технологично изоставане на ЕС** на фона на глобалната технологична надпревара

Препоръки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите:

➢ ***Бизнес***

1. **Подобряване на цифровите умения**:
   - предоставяне на обучение и квалификационни програми за служителите с цел повишаване на уменията и задържане на таланти в страната.
   - въвеждане на гъвкави работни часове и възможности за дистанционна работа, което може да привлече и задържи млади специалисти.
2. **Нестабилни темпове на растеж**:
   - разработване на нови продукти и услуги, насочени към различни пазари, за да се намали зависимостта от определени сектори и пазари.
3. **Леко колебание в дела на услугите в БВП**:
   - инвестиране в нови и иновативни услуги, като например IT, здравни и финансови услуги, които имат потенциал за растеж.
   - изграждане на партньорства с международни компании за обмен на знания и технологии, които могат да подобрят качеството и обхвата на предлаганите услуги.
4. **Разширяване на достъпа до интернет:**
   - бизнесите, особено в технологичния сектор, могат да инвестират в разширяване на интернет инфраструктурата, особено в селските и отдалечените райони. Това може да се направи и чрез публично-частни партньорства.
   - компаниите могат да организират обучения по цифрова грамотност за служителите и общността, като така увеличат използването на интернет и способстват за по-добра интеграция в цифровата икономика.
5. **Подкрепа за иновации и стартъпи:**
   - бизнесите могат да създават акселераторски програми и фондове за подкрепа на стартиращи компании, които разработват иновации в областта на интернет технологиите;
   - насърчаване на съвместни проекти с университетите и изследователските центрове за разработване на нови интернет технологии и приложения.
6. **Киберсигурност:**
   - разработване и прилагане на стриктни политики за киберсигурност, включително обучение на служителите по въпроси, свързани с киберзаплахи и защита на данни.
   - включване на експерти по киберсигурност в разработването на стратегии и планове за защита на бизнес данните и системите.
7. **Електронна търговия и цифрова икономика:**
   - разработване на платформи и инструменти за електронна търговия, чрез които и малките и средните предприятия ще могат да продават продуктите и услугите си онлайн.
   - осигуряване, че бизнес стратегиите са в съответствие с националните стратегии за цифрова икономика и устойчиво развитие.
8. **Управление на икономическите рискове чрез диверсификация и устойчиво развитие:**
   - разширяване на бизнес моделите с акцент на устойчивото развитие и адаптация към нови икономически условия.
   - въвеждане на стандарти и насоки за защита на данните и киберсигурността в компаниите, които са интегрирани с международните най-добри практики.

- въвеждане на устойчиви бизнес практики, включително инвестиции в зелени технологии и енергийна ефективност.

9. **Подобряване на правната рамка и защита на собствеността:**
   - проактивно участие при разработването и провеждането на реформи в правната система за ускоряване на процесите по спазване на договорите и защита на правата на собственост с цел подкрепа на цифровата икономика и устойчиво развитие чрез подобряване на бизнес средата.
10. **Усъвършенстване на регулаторната среда:**
   - участие в инициативите за оптимизиране и опростяване на регулациите за стартиране и управление на бизнес, намаляване на административните тежести в подкрепа на иновациите и конкурентоспособността.
11. **Прозрачност и антикорупционни мерки:**
   - засилване на прозрачността и борбата с корупцията в частния сектор за целите на отвореното управление и устойчиво развитие.
   - внедряване на антикорупционни програми и създаване на платформи за докладване на корупционни практики.

➢ ***Неправителствени организации***

1. **Намаляване на населението**:
   - разработване и участие в изпълнението на социални програми за подкрепа на млади хора и семейства, включително достъп до образование, здравеопазване и жилищни субсидии
   - организиране на кампании за повишаване на осведомеността относно демографските предизвикателства и насърчаване на семейните ценности
   - сътрудничество с държавни институции за разработване и прилагане на политики за задържане на населението и намаляване на емиграцията
2. **Нестабилни темпове на растеж**:
   - участие в създаването на програми за подкрепа на МСП, включително финансови и консултантски услуги
   - провеждане на обучения за предприемачи и бизнес лидери относно иновации, управление и устойчиво развитие
3. **Леко колебание в дела на услугите в БВП**:
   - изпълнение на проекти, насочени към подобряване на качеството и достъпността на обществените и социалните услуги
   - създаване на платформи за сътрудничество между НПО, бизнес и администрация за съвместни инициативи в сектора на услугите
4. **Достъп и равнопоставеност:**
   - участие в разработване на стратегии и програми за намаляване на цифровото разделение и осигуряване на равен достъп до интернет за всички социални групи.
   - НПО могат да организират програми за обучение по цифрова грамотност и интернет използване за различни социални групи, включително възрастни, младежи и уязвими общности и в отдалечени райони
   - разработване на програми за предоставяне на достъп до интернет и цифрови устройства на уязвими групи, включително хора в неравностойно положение, жени и млади хора
   - работа с държавния и частния сектори за осигуряване на финансиране и ресурси за инициативи за цифрово включване
   - формиране на коалиции от НПО, които да работят съвместно за намаляване на цифровото неравенство и насърчаване на равен достъп до интернет
   - сътрудничество с местните власти и телекомуникационните компании за осигуряване на безплатен или субсидиран интернет достъп в отдалечени и слаборазвити райони
5. **Подкрепа за устойчиво развитие чрез интернет:**
   - осигуряване, че програмите и инициативите на НПО са в съответствие с целите за устойчиво развитие (ЦУР), като се фокусират върху образованието, равенството между половете и устойчивия икономически растеж

- събиране и анализ на данни за въздействието на интернет инициативите върху обществото и икономиката, като се идентифицират области с недостиг на данни и се предприемат действия за тяхното попълване
- инициииране на проекти, които използват интернет за постигане на целите за устойчиво развитие, като например проекти за електронно здравеопазване, онлайн образование и електронно управление

6. **Подкрепа за гражданското общество:**
   - разработване и изпълнение на проекти, насочени към подобряване на управлението и гражданската активност
   - насърчаване на сътрудничество и обмен на опит между НПО, работещи в областта на цифровата трансформация и интернет достъпа
7. **Защита на правата и личната информация чрез регулаторни мерки:**
   - провеждане на обучения и информационни кампании за и от НПО относно защитата на личните данни и киберсигурността
   - участие в създаването на правна рамка, която да гарантира защита на данните и сигурност на интернет платформите, с фокус върху правата на потребителите
   - провеждане на обучения от и за НПО относно защитата на данни и сигурността в интернет, което ще повиши осведомеността и капацитета на организациите
   - проактивно участие при създаването на законодателство, което защитава правата на потребителите в интернет и осигурява сигурността на данните
   - инициииране на проекти за отворени данни, които да улеснят достъпа до информация и да повишат прозрачността в обществото
   - провеждане на семинари и обучения за правата на гражданите, прозрачността и антикорупционните мерки
8. **Подобряване на доказателствената база**
   - подобряване на управлението и прозрачността чрез събиране и анализ на данни за ефективността на правителствените политики и програмите на НПО
   - създаване на бази данни и платформи за споделяне на информация между НПО и правителствени институции
9. **Събиране и анализ на данни**:
   - създаване на платформи за събиране и анализ на данни, свързани с използването на интернет и цифровите услуги, което спомага за научните изследвания и развитие, както и за подобряване на доказателствената база за политическите решения
   - активно участие в международни проекти и инициативи, свързани с развитието на ИКТ

➢ ***Научни среди***

1. **Намаляване на населението**:
   - провеждане на регулярни изследвания за идентифициране на причините за демографските тенденции и разработване на препоръки за политики
   - разработване на програми за привличане на студенти и изследователи от чужбина, включително стипендии и обменни програми
2. **Нестабилни темпове на растеж**:
   - насърчаване на иновациите чрез финансиране на изследователски проекти и партньорства с индустрията
   - създаване на механизми за трансфер на технологии от научните среди към бизнеса за подобряване на производителността и конкурентоспособността
3. **Леко колебание в дела на услугите в БВП**:
   - провеждане на изследвания, насочени към идентифициране на нови възможности и тенденции в сектора на услугите
   - насърчаване на интердисциплинарни проекти, които обединяват различни научни области за разработване на иновативни услуги
4. **Изследвания в областта на интернет и цифровите технологии:**

- подкрепа за научни изследвания, насочени към иновации в интернет технологиите, киберсигурността и цифровата икономика
- насърчаване на сътрудничеството между академичните институции, бизнеса и правителството за провеждане на съвместни изследвания и проекти
- насърчаване на сътрудничество с международни научни институции и изследователски центрове за обмен на знания и опит
- установяване на национални изследователски центрове, специализирани в цифрова икономика и иновации, които да работят по дългосрочни проекти с държавата и индустрията
- организиране на събития, където изследователи могат да представят своите открития и да обменят идеи
- партньорства с международни изследователски институти и университети за обмен на знания и ресурси

5. **Подобряване на доказателствената база:**
   - разработване на системи за събиране на данни и анализ на интернет използването и въздействието му върху икономиката и обществото
   - публикуване на изследвания и доклади, които предоставят актуална информация и анализи на демографските и социалните тенденции, свързани с интернет
6. **Образователни програми:**
   - интегриране на цифровите технологии в учебните програми и създаване на специализирани курсове за обучение по ИКТ в съответствие с националните стратегии за развитие на човешкия капитал и цифрови умения
   - разработване на курсове и програми за обучение по цифрова грамотност за студенти и професионалисти
   - включване на интердисциплинарни програми, които обединяват технологии, икономика и социални науки за по-добро разбиране и използване на интернет
7. **Киберсигурност и етика:**
   - провеждане на изследвания в областта на киберсигурността и етичните аспекти на интернет използването, които да предложат решения за защита на данните и личната неприкосновеност
   - участие в създаването на препоръки за политики и практики за киберсигурност, които да бъдат прилагани от правителството и бизнеса
8. **Интеграция със стратегии за устойчиво развитие:**
   - участие в разработването и изпълнението на националните стратегии за развитие и цифрова икономика, като се осигури научна обоснованост на взетите решения
   - насърчаване на мултидисциплинарни изследвания, които да разглеждат взаимозависимостите между интернет, устойчивото развитие и националните цели
9. **Подсилване на академичната и изследователската независимост:**
   - осигуряване на финансова подкрепа за независими изследователски инициативи и проекти, напр. чрез учредяване на фондове, които да подкрепят независими изследователски проекти без външен натиск
   - създаване на механизми за прозрачност и отчетност на изследователските финанси
   - разработка на дългосрочни стратегии за поддържане на академичната свобода и независимост в изследователската дейност, с цел предотвратяване на външен натиск
10. **Интеграция на научните изследвания в политиките**
    - включване на научни експерти в процеса на разработка и оценка на публични политики
    - създаване на съвместни работни групи между научни институции и правителствени агенции

- ***Администрация***

1. **Намаляване на населението**:
   - разработване и прилагане на политики, насочени към насърчаване на раждаемостта и подкрепа за семействата

- инвестиране в инфраструктура, здравеопазване, образование и социални услуги, които да направят страната по-привлекателна за живеене
- разработване и прилагане на стимули за задържане на младите хора и привличане на таланти в страната
- ускоряване на процесите на цифровизация на публичните услуги и подобряване на онлайн достъпа до тях

2. **Нестабилни темпове на растеж**:
   - своевременно актуализиране и практическо изпълнение на дългосрочните стратегии за икономическо развитие, които включват стимули за инвестиции, подкрепа за МСП и иновации
   - въвеждане на финансови и данъчни стимули за насърчаване на инвестициите и растежа в различни икономически сектори
   -
3. **Леко колебание в дела на услугите в БВП**:
   - оптимизиране на регулаторната среда за улесняване на създаването и развитието на нови услуги
   - насърчаване на ПЧП за реализиране на проекти, които подобряват качеството и достъпността на услугите
4. **Национални стратегии и политики за интернет:**
   - интегриране на целите за интернет развитие в националните стратегии за развитие, цифрова икономика и устойчиво развитие
   - създаване на благоприятна регулаторна рамка, която насърчава иновациите, защитава потребителите и гарантира сигурността в интернет
5. **Подобряване на интернет инфраструктурата:**
   - включване на цифровизацията и подобряване на инфраструктурата в националните стратегии за развитие, с цел осигуряване на равен достъп до услуги и информация
   - инвестиране в разширяване на широколентовия интернет в селските и отдалечените райони, вкл. чрез публично-частни партньорства
   - насърчаване на развитието на умни градове чрез използване на интернет технологии за подобряване на градските услуги и управлението
   - разработване и прилагане на политики за цифрово включване, насочени към уязвимите групи и регионите с недостатъчен интернет достъп
   - инвестиране в модернизация на административната интернет инфраструктура и създаване на публично достъпни и безплатни Wi-Fi зони в обществени пространства и институции
6. **Отворено управление и електронни услуги:**
   - разработване и внедряване на електронни услуги за гражданите и бизнеса, което ще подобри ефективността на администрацията и достъпа до услуги
   - използване на интернет за повишаване на прозрачността и отчетността на правителството чрез публикуване на данни и доклади
   - провеждане на обучения за служителите в публичния сектор по въпроси, свързани с интернет технологии и цифрова трансформация
7. **Международно сътрудничество:**
   - активно участие в международни инициативи и проекти за обмен на опит и добри практики в областта на интернет и цифровите технологии
   - сътрудничество с международни организации за разработване и прилагане на стандарти и регулации, свързани с интернет
8. **Киберсигурност и защита на данни:**
   - актуализиране и прилагане на националната стратегия за киберсигурност, която да защитава критичната инфраструктура и личните данни на гражданите
   - участие в международни инициативи и сътрудничество с други държави за споделяне на опит и най-добри практики в областта на киберсигурността
9. **Устойчиво** развитие **и цифрова икономика:**

- осигуряване, че националните политики и стратегии за цифрова трансформация са в синхрон с целите за устойчиво развитие и цифрова икономика
- подпомагане на предприятията да създават резервоари за иновации, които да подготвят компаниите за бъдещи предизвикателства

10. **Създаване на устойчиви регулаторни механизми и политики:**
    - актуализиране на нормативната база, касаеща политиките в областта на интернет управлението и сигурността, с фокус върху защита на личните данни и киберсигурността
    - интегриране на устойчиви практики за управление на интернет ресурсите в националните стратегии и политики, и създаване на механизми за непрекъснато наблюдение и адаптация на регулаторните мерки
    - разработка на дългосрочна стратегия за интеграция на цифровите услуги във всички административни процеси и взаимодействие с гражданите
    - учредяване на специализирани отдели за киберсигурност в рамките на държавните институции, които да се занимават с предотвратяването и справянето с кибератаки
    - въвеждане на системи за мониторинг и отчетност на киберсигурността и защитата на данни
11. **Интеграция на интернет и цифровите технологии в националните стратегии:**
    - включване на интернет и цифровите технологии като основни компоненти в националните стратегии за развитие и устойчиво управление
    - разработване на национална цифрова стратегия, която да подкрепя иновациите, равенството между половете и устойчивото развитие
12. **Подобряване на правната рамка и защита на собствеността:**
    - насърчаване на реформи в правната система за ускоряване на процесите по спазване на договорите и защита на правата на собственост с цел подкрепа на цифровата икономика и устойчиво развитие чрез подобряване на бизнес средата
13. **Засилване на прозрачността и отчетността:**
    - въвеждане на мерки за прозрачност и отчетност в публичния сектор, включително публичен достъп до информация
    - разработване на онлайн платформи за прозрачност и гражданско участие в управлението
    - подкрепа за НПО, които работят в областта на правата на човека, свободата на изразяване и борбата с корупцията с цел укрепване на демократичните институции и отворено управление
    - провеждане на обучения и предоставяне на ресурси за НПО, за да могат ефективно да използват интернет за изпълнение на своите мисии и цели
14. **Създаване на благоприятна бизнес среда:**
    - улесняване на процедурите за стартиране и управление на бизнес чрез намаляване на бюрокрацията и административните тежести
    - внедряване на електронни услуги и създаване на „едно гише“ за бизнес регистрация.
15. **Повишаване на данните и доказателствената база:**
    - събиране и анализ на данни за ефективността на интернет политиките и цифровите инициативи
    - създаване на национални изследователски центрове и платформи за обмен на данни и анализи

Заключение:

Анализът показва, че България е постигнала значителен напредък в икономическото си развитие през периода 2012-2023 г., особено в контекста на нарастващия БНД на глава от населението и стабилния дял на услугите в БВП. Въпреки това, страната се сблъсква със сериозни предизвикателства, свързани с демографските тенденции и необходимостта от по-дълбоки

структурни реформи. Възможностите за развитие на сектора на услугите и инвестиции в иновации предоставят значителен потенциал за бъдещ растеж, който може да бъде реализиран при наличие на адекватни политики и стратегически решения.

Препоръките по горните направления са насочени към преодоляване на основните слабости и заплахи, идентифицирани в анализа, чрез координирани усилия между бизнеса, НПО, научните среди и администрацията. Те включват мерки за подобряване на универсалността на интернет, свързване с националните цели и стратегии и вземане предвид както краткосрочните, така и дългосрочните предизвикателства и възможности.

Демографските индикатори на България подчертават сериозни предизвикателства, свързани с намаляването на населението и застаряването му. Въпреки това, с правилни политики и стратегии, страната може да използва своите силни страни и възможности за преодоляване на слабостите и заплахите, насърчавайки устойчиво развитие и социална стабилност. Чрез координирани усилия между бизнеса, НПО, научните среди и администрацията, страната може да постигне значителен напредък в цифровата трансформация и да се възползва от възможностите, които интернет предоставя за икономическо и социално развитие.

България показва значителен напредък в човешкото развитие и образование, като въпреки някои слабости и заплахи, има ясни възможности за подобрение и устойчиво развитие. Страната трябва да се фокусира върху преодоляване на дисбалансите и инвестиране в критична инфраструктура, за да подобри своя ИЧР и да запази конкурентоспособността си на международната сцена.

Текущото състояние на неравенството в доходите и неравенството между половете в България показва сложна картина с както положителни, така и отрицателни аспекти. Докато равенството между половете се подобрява, икономическото неравенство се задълбочава. Това изисква целенасочени усилия и интегрирани политики за справяне с тези предизвикателства и за осигуряване на устойчиво и равноправно развитие на обществото.

Тези препоръки целят да създадат цялостен и интегриран подход към развитието на интернет инфраструктурата и политиките в България, като се вземат предвид както краткосрочните, така и дългосрочните предизвикателства и възможности. Препоръките са формулирани така, че да осигурят съответствие с ROAM-X принципите и да свържат бъдещото развитие на интернет с установените национални цели, осигурявайки последователност и взаимно допълване на предприетите мерки.

SWOT анализът предоставя ясна картина на силните и слабите страни, както и на възможностите и заплахите пред България в контекста на индикаторите за управление, върховенство на закона и правене на бизнес. Създаването на целенасочени политики и реформи в съответствие с тези фактори може да доведе до значителни подобрения в управлението и икономическото развитие на страната.

България показва значителни подобрения в различни аспекти на развитието на ИКТ, като например свързаност и електронна търговия. Въпреки това, страната изостава в сравнение с останалите членки на ЕС по отношение на DESI и има нужда от допълнителни усилия за подобряване на цифровите умения и цифрова трансформация на предприятията. Съществуват значителни възможности за напредък, но те са съпроводени и от съответните заплахи, които трябва да бъдат внимателно управлявани.

Препоръките са насочени към всички заинтересовани страни - бизнес, НПО, научни среди и администрация, за да се гарантира подобряване на универсалността на интернет и неговото бъдещо развитие в съответствие с националните стратегии и цели. Прилагането на тези мерки ще доведе до значително въздействие върху националния опит в областта на интернет и ще подпомогне устойчивото развитие на България в цифровата ера.

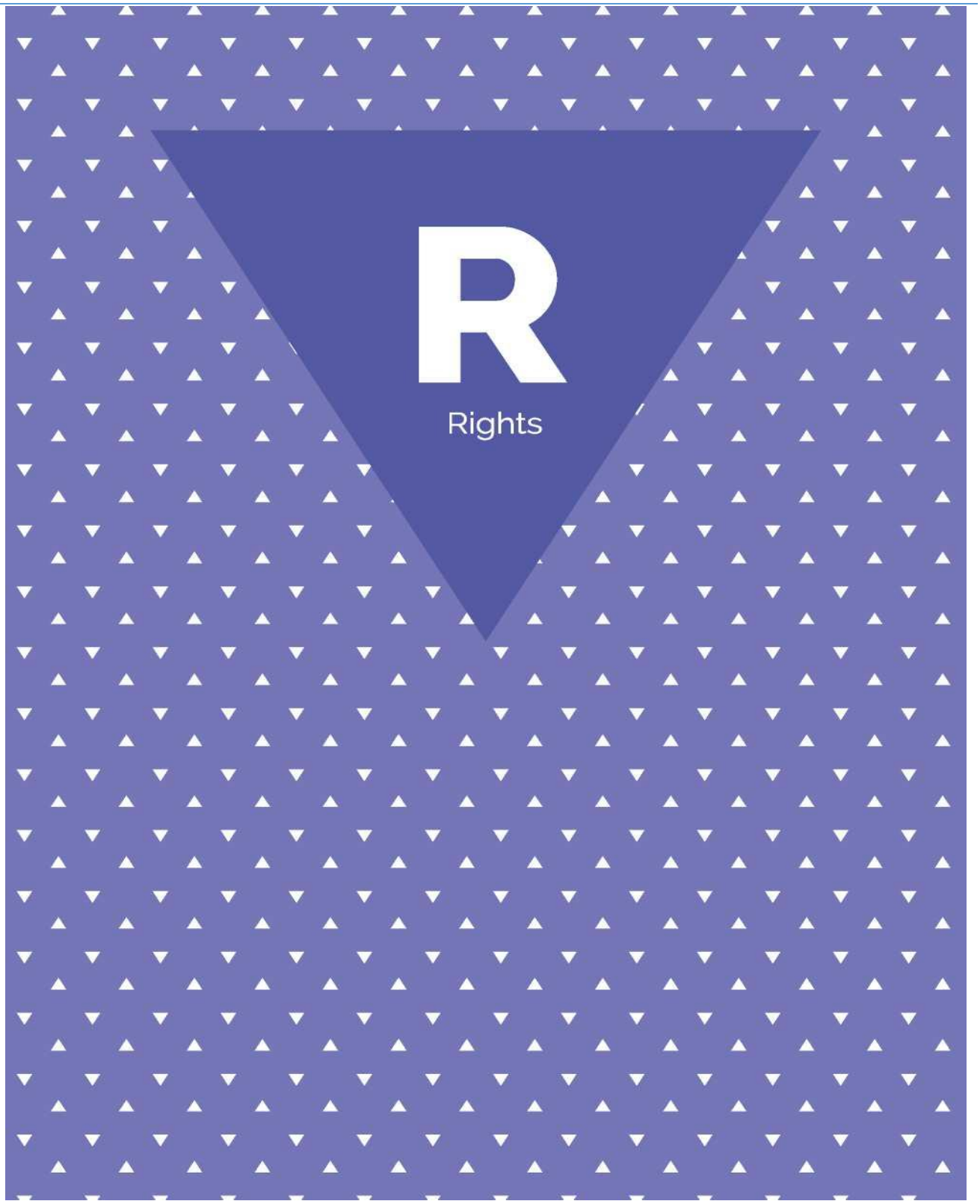

КАТЕГОРИЯ ПРАВА (В ИНТЕРНЕТ)

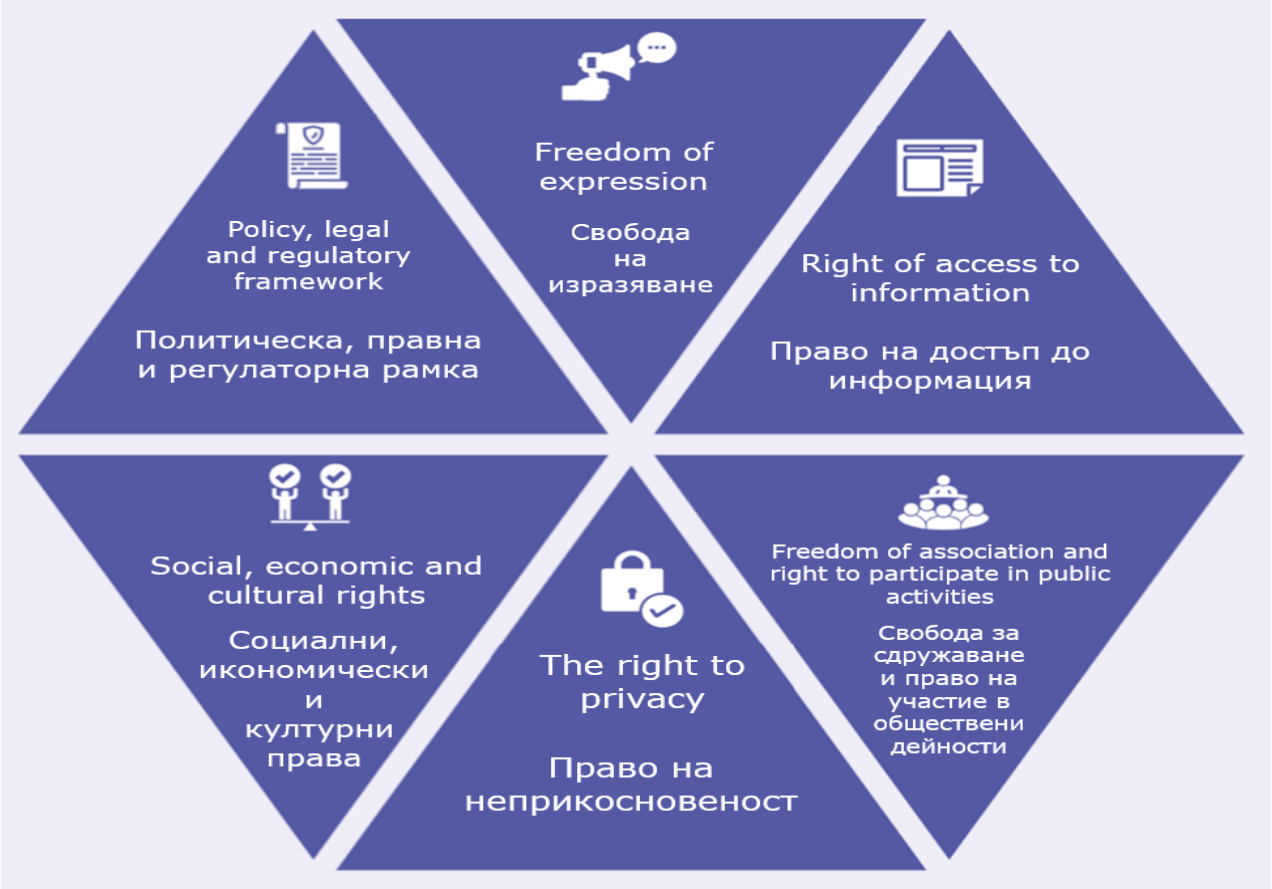

ТЕМА А: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Въпрос А1: Има ли правна рамка за упражняване и прилагане на правата на човека, която е в съответствие с международните и регионалните споразумения, закони и стандарти за правата на човека и с принципа на правовата държава?

➢ *Показател: Наличие на конституционна или правна рамка, включително договореност за надзор, която е в съответствие с международните и регионалните споразумения за права, закони и стандарти, и доказателства, че тя се спазва и прилага от правителството и другите компетентни органи*

Защитата на правата на човека е гарантирана на конституционно равнище, като може да се посочи и изричната разпоредба на чл. 4, ал. 2 от Конституцията на Република България (КРБ): „Република България гарантира живота, достойнството и правата на личността и създава условия за свободно развитие на човека и на гражданското общество". Глава втора от Конституцията съдържа и изброяване на основните права и задължения на гражданите.

По силата на чл. 5, ал. 4 от КРБ всички международни договори, които са ратифицирани, обнародвани и влезли в сила за Република България, стават част от вътрешното право на страната. Равностойно приложение имат и нормативните актове на Европейския съюз, съобразно спецификата на тяхното имплементиране с оглед на акта. В този смисъл за България са обвързващи редица международни спогодби, относими към защитата на правата на човека, сред които могат да се изброят като по-основни:

- Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и допълнителните протоколи към нея;
- Международният пакт за гражданските и политическите права;
- Международният пакт за икономически, социални и културни права;

- Конвенцията против изтезанията;
- Женевските конвенции и допълнителните протоколи към тях;
- Конвенцията на ООН за правата на детето.

На национално ниво е приет Закон за омбудсмана, с който се създава институцията на обществен защитник на правата на човека и основните свободи. Редица специални разпоредби в множество закони съдържат препратки към защитата на правата на човека и осигуряването на ефективен и справедлив съдебен процес.

На наднационално ниво ключови са две международни юрисдикции, които допускат воденето на производства от субекти на частното право срещу държавата и това са Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Съдът на Европейския съюз (СЕС). Решенията на двете съдилища са правно обвързващи и за правоприлагащите органи на национално ниво, като развитието на практиката по защита на правата на човека в различните им аспекти следва да бъде съобразявано в правораздавателния процес.

С оглед съблюдаването на закрилата на правата на човека, в България е учреден и действа Национален координационен механизъм по правата на човека (НКМПЧ) съгласно Решение 796/19.12.2013 г. на Министерския съвет. Той следва да отговори на необходимостта от междуинституционален диалог по различни теми, свързани със закрилата на правата на човека. В решението за създаването му е предвидено съставът да заседава веднъж на всеки шест месеца, като администрирането се осъществява от дирекция „Права на човека" в МВнР. Министърът на външните работи, съответно, следва да внася в края на всяка календарна година доклад за работата на НКМПЧ за одобрение в Министерския съвет. В тази връзка към момента са достъпни публично 5 Доклада за дейността на Националния координационен механизъм по правата на човека (от 2018 г., 2019 г., 2020 г., 2021 г. и 2022 г.), след приемането на Решение № 471 от 2018 г. на Министерския съвет, на база на което се изменя методът на отчитане на НКМПЧ.

Съгласно публикуваната информация на уебстраницата на МВнР Националният координационен механизъм по правата на човека е утвърдил националните приоритетни теми на външната политика на Република България в правозащитната област, както следва:

- Защита правата на детето;
- Развитие на равнопоставеността на половете и овластяване на жените;
- Запазване и развиване на историческата за българското общество традиция на етническа и религиозна толерантност;
- Защита и грижа за правата на хората с увреждания и лицата в неравностойно положение;
- Защита правата на мигранти и бежанци;
- Повишаване ефективността на националното законодателство и практиките на националните институции в областта на правата на човека.

Поради необходимостта от приемане на нов акт, уреждащ механизма, и липсата на добре разписани функции и отсъствието на ключови заинтересовани страни в състава, е прието ПМС № 59 от 21 март 2024 г. за създаване на Национален координационен механизъм по правата на човека, в което е разширен постоянния състав на НКМПЧ и много по-подробно е описана дейността му.

На следващо място, обстоен преглед на националната правна рамка спрямо поетите от Република България ангажименти, свързани с международното хуманитарно право, е осъществен от създадения с ПМС № 35/28.02.2019 г. Национален комитет по международно хуманитарно право. Макар и хуманитарното право да е със специфичен обхват, то съдържа разпоредби, относими към закрилата на правата на човека по време на война. Изследването е достъпно на интернет страницата на МВнР[44], като систематизира междуинституционалното разпределение на редица задължения, които следва да се имплементират на национално ниво, както и включва предложения и препоръки за подобряването на правната рамка за привеждане в съответствие с международноправните задължения. В тази връзка е публикувана и двуезична версия на резюме на доклада, изготвена съвместно от БЧК и МВнР, отново публикувана на същата уебстраница.

[44] https://www.mfa.bg/bg/3089

Въпрос А2: Съществува ли правна рамка, която признава, че същите права, които хората имат офлайн, също трябва да бъдат защитени онлайн?

➢ *Показател: Доказателство, че принципът на еквивалентността онлайн/ офлайн е приет и приложен в законите и практиката*

В Република България основните права и свободи са закрепени на ниво Конституция, като голяма част от тях произтичат и от международни договори, ратифицирани и влезли в сила за страната по силата на чл. 5, ал. 4 от основния закон. Макар на това равнище да няма изрично упоменаване на приравняването на правата в цифровата среда, съдилищата и държавните институции прилагат еволютивно тълкуване на правните норми тъкмо в този смисъл. Също така, редица нормативни актове уреждат в детайли отделни обществени отношения, развиващи се в цифровата среда, като например: Законът за авторското право и сродните му права, Законът за достъп до обществена информация, Законът за електронната идентификация, Законът за електронната търговия, Законът за електронните съобщения, Законът за електронното управление и Законът за защита на потребителите.

ТЕМА В: СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ

Въпрос В2: Ограниченията на свободата на изразяване дефинирани ли са, прозрачни ли са и прилагат ли се в съответствие с международните споразумения за права, закони и стандарти?

➢ *Показател: Правни ограничения на свободата на изразяване, които са в съответствие с международните и регионални правни споразумения, закони и стандарти и доказателства, че те се спазват от правителството и другите компетентни органи*

Свободата на изразяване е регламентирана като основно право в чл. 39 от КРБ, съответно е закрепена в редица международни договори и други инструменти и по които Република България е страна и които се прилагат като част от вътрешното право на страната въз основа на чл. 5, ал. 4 от Конституцията. Ограничението, регламентирано в основния закон е с оглед накърняването на правата и доброто име на друго лице, поставянето в риск на държавните устои, потикването към извършването на престъпления, разпалване на вражда или друга форма на насилие (чл. 39, ал. 2 от КРБ). В тази връзка и в следващия чл. 40 от КРБ е уредена забраната на цензура на медиите, освен в случай че по съдебен ред е установено сериозно нарушение, подобно на уредените в предходния член предпоставки. Свързано право със свободата на изразяване е уреденото в чл. 41 от КРБ право да се търси, получава и разпространява информация, като същото подлежи както на вече посочените ограничения, накърняващи правната сфера на други лица, така и доколкото съществуват категории информация, които следва да бъдат защитени с различна степен на конфиденциалност. Упражняването на всяко едно от тези права може временно да бъде ограничено със закон при обявяване на война, военно или друго извънредно положение (чл. 57, ал. 3 от КРБ; вж. също Решение на КС № 10/23.07.2020 г. по к.д. №7/2020 г. във връзка с извънредната епидемиологична обстановка, обявена за препятстване на разпространението на COVID-19).

Особено внимание следва да се обърне и на още три международни акта, по които Република България е страна:

- Международният пакт за граждански и политически права, който в чл. 19 закрепя свободата на словото, като включващо „свободата да търси, да получава и да разпространява сведения и идеи от всякакъв вид, независимо от границите, било устно, писмено, печатно или като произведение на изкуството или чрез каквото и да е друго средство по свой избор". Ограниченията могат да произтекат както с оглед защита правата и доброто име на други лица (чл. 19, ал. 3, б. „а") и защита на националната сигурност, обществен ред, народно здраве или морал (чл. 19, ал. 3, б. „б"), така и при наличие на официално обявена обществена опасност, застрашаваща съществуването на нацията (чл. 4, ал. 1). В последния случай се следва процедура по уведомяване и ограничаването на права следва да бъде направено пропорционално, за изчерпателно определени права или техни аспекти и за

ограничен във времето период, по време на който трае непосредствената опасност. В допълнение, чл. 20 от Пакта изисква държавните-страни по него да забранят със закон пропагандата към война, както и проповядването на каквато и да било национална, расова или религиозна омраза, която подбужда към дискриминация, враждебност или насилие.

- Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи в чл. 10 дефинира свободата на изразяване на мнение като свобода същото да бъде отстоявано, да се получават или разпространяват информация и идеи без намесата на държавните власти и независимо от границите. Допустимите ограничения на тази свобода произтичат, отново, от две основни групи съображения. Свободата на изразяване на мнение може да бъде ограничена в интерес на опазване на националната и обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и обществения морал, репутацията и правата на другите лица, както и за предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието (чл. 10, ал. 2 ЕКПЧ). Изрично е отбелязано в ал. 1, че разрешителните режими за дейността на медиите и производителите на кинематографични продукции сами по себе си не се считат за ограничение на свободата на словото, стига същите да бъдат доказано пропорционални. Подобно на Международния пакт за гражданските и политическите права, в чл. 15 на ЕКПЧ е уредена допълнителна хипотеза, при която е допустимо временното ограничаване на свободата на изразяване, в случай че същото е необходимо за опазване на нацията в ситуации на война или на друго извънредно положение, комуникирано по съответната процедура.
- Хартата на основните права на Европейския съюз в чл. 11 възпроизвежда дефиницията за свободата на изразяване на мнение от ЕКПЧ, като я допълва с изрична разпоредба в ал. 2, че свободата и плурализмът на медиите се зачитат. Разпоредбите на ХОПЕС са обвързващи както за институциите, органите, службите и агенциите на ЕС, така и за държавите членки, когато същите прилагат правото на ЕС. Всяко ограничение следва да е пропорционално, предвидено в закон и осъществено с оглед опазването на общ национален интерес и защита на правата и свободите на другите хора (чл. 52, ал. 1).

В общата правна рамка на страната не е предвидено друго ограничение на свободата на изразяване извън уреденото в Конституцията. Допълнително потвърждаване на гаранциите за свободното изразяване на мнение се откриват още в:

- Закона за радиото и телевизията - чл. 10, ал. 1, т. 1; чл. 11, ал. 1 изрично препотвърждават възможността всяко мнение да бъде изразявано свободно посредством медийните услуги, но освен това се създават гаранции и за независимост и безпристрастност на самите медии, като например, допускането на изрично изразяването на публична критика спрямо доставчици на медийни услуги (чл. 11, ал. 3) и свободата на журналистите да откажат изпълнението на възложени задачи в случай че противоречат на личните им убеждения (чл. 11, ал. 4);
- Закона за филмовата индустрия - чл. 3, ал. 2, т. 1 потвърждава равнопоставеността и защитата на свободата на изразяване на творците и на професионалните организации и ЮЛ с дейност във филмовата индустрия;
- Закона за защита на личните данни - в чл. 25з, ал. 1 се допуска с оглед гарантиране на свободата на изразяване да бъдат обработвани лични данни за журналистически цели, както и за академично, художествено или литературно изразяване, при съответните законови гаранции за самите данни. Като пример за конкуренцията между свободата на изразяване и правото на защита на личните данни на едно лице може да се посочи Решение на ВАС № 11636/16.11.2021 г. по дело № 7104/2021 г. и което възпроизвежда критериите за оценка на баланса, посочени в заключението на генералния адвокат Sharpston по дело C-345/17 (Buivids) на СЕС: „ (i) оценка на приноса към дебат от обществен интерес; (ii) преценка на степента на известност на засегнатото лице; (iii) разглеждане на предмета на репортажа; (iv) разглеждане на досегашното поведение на съответното лице; (v) преглед на съдържанието, формата и последиците от публикацията и (vi) отчитане на обстоятелствата, при които е била получена информацията.”;

- Закона за електронните съобщения - насърчаването на свободата на изразяване на мнение и свободата на информацията, културното и езиковото многообразие и медийния плурализъм са заложени като основни цели на закона (чл. 4, ал. 2, т. 3);
- Закона за закрила на детето - в чл. 12 изрично е закрепено правото на децата свободно да изразяват мнение в съответствие с международните договори, по които Република България е страна;
- Закона за социалните услуги - в чл. 9, ал. 4 е закрепено правото на лицата, ползващи социални услуги свободно да изразяват становища по отношение начина и ефективността на предоставяне на услугите, както и да оправят препоръки за подобряване на качеството им;
- Изборния кодекс - с оглед гаранциите за справедливо провеждане на предизборни кампании (чл. 117 и чл. 181).

Във връзка с гаранциите за медийната среда, внимание следва да се обърне и на саморегулирането на медиите, затвърдено и в чл. 4б от Закона за радиото и телевизията. В неговата ал. 1 са изброени неизчерпателно няколко кодекса за поведение и стандарта, приложими и към настоящия момент, а в последващите алинеи са закрепени изискванията, относими към разработването и приемането на последващи сходни актове (ал. 2) и по отношение задължението на доставчиците на медийни услуги да ги спазват (ал. 3-5). Така един от водещите документи е Етичният кодекс на българските медии, разработен от Фондация „Национален съвет за журналистическа етика", е възприет като общ стандарт както за аудиовизуалните, така и за печатните и онлайн медиите, които са го подписали.

Въпрос В4: При какви условия законът държи платформите и другите доставчици на онлайн услуги отговорни за съдържание, публикувано или споделяно от потребителите на тях?

➢ *Показател: Правната рамка за посредническа отговорност и регулиране на съдържанието е в съответствие с международните и регионалните споразумения за права, закони и стандарти и доказателства относно пропорционалност на прилагането*

Основен съюзен акт, уреждащ посредническата отговорност, е Регламент (ЕС) 2022/2065 на Европейския Парламент и на Съвета (Акт за цифровите услуги), в който се възприемат като посреднически услуги услугите за „обикновен пренос", „кеширане" и „хостинг" (чл. 3, б. „ж"). Като общо положение доставчиците на посреднически услуги са освободени от отговорност за съдържание, което е създадено и разпространено от трети лица, макар и посредством или във връзка с предоставяните от тях услуги (чл. 4-6) и не се създава общо задължение за мониториране или активно търсене на данни за осъществявана незаконна дейност сред информацията, която пренасят или съхраняват (чл. 8). Въпреки това доставчиците на посреднически услуги следва да съдействат на компетентните органи, в случай че към тях бъде адресирана заповед за предприемане на действия срещу незаконно съдържание (чл. 9) или заповед за предоставяне на информация (чл. 10).

В известен смисъл може да се говори за частично изместване на отговорността към доставчиците на посреднически услуги след приемането на Регламента, поради вменяването на задължения към някои от правните субекти, попадащи в обхвата на Акта:

- Особени задължения са вменени на доставчиците на хостинг услуги (Раздел 2, чл. 16), които следва да въведат електронни механизми, достъпни за всяко физическо или юридическо лице или друго правно образувание, да подаде сигнал за наличие в тяхната услуга на информация, която считат за незаконна, съответно да предприемат регламентираните мерки.
- Също така доставчиците на онлайн платформи следва да предоставят на получателите на услугата (ФЛ, ЮЛ или друго правно образувание) достъп до вътрешни електронни системи за подаване и разглеждане на жалби срещу взето решение, че предоставената от тях информация или съдържание е незаконна или несъвместима с общите условия (Раздел 3, чл. 20).
- В Раздел 4, чл. 30 са поместени и задължения за доставчиците на онлайн платформи да извършат проверка на търговците, с които потребителите биха могли да сключат договор от разстояние, с оглед съответствието на търговските отношения със съюзните разпоредби и защитата на потребителите.

- Доставчиците на много големи онлайн платформи или много големи онлайн търсачки са натоварени със задължението да осъществяват ежегодна оценка на риска посредством техните услуги да бъде разпространено незаконно съдържание, да има отрицателни последици за упражняването на основните права, за гражданския диалог, изборните процеси и обществената сигурност, или такива, свързани с насилието, основано на пола, защитата на общественото здраве и малолетните и непълнолетните лица, както и сериозни отрицателни последици за физическото и психическото благосъстояние на лицата (чл. 34, ал. 1).

Съгласно чл. 288 от Договора за функционирането на Европейския съюз регламентите са актове с пряко приложение във всички държави членки. В този смисъл макар и в националния ни Закон за електронната търговия да съществува предхождаща правна уредба на посредническата отговорност, като актуална правна рамка следва да бъде прилаган Актът за цифровите услуги, независимо от сходствата между някои текстове.

ТЕМА С: ПРАВО НА ДОСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯ

Въпрос С2: Блокира или филтрира ли правителството достъпа до интернет като цяло или до конкретни онлайн услуги, приложения или уебсайтове и на какви основания и с каква степен на прозрачност се упражнява това?

➢ *Показател: Правна рамка за блокиране или филтриране на достъп до интернет, включително разпоредби за прозрачност и надзор*

Законът за електронните съобщения е основен закон по отношение преносните мрежи на електронни съобщения, като сред основните цели, които се преследват са подобряването на свързаността и достъпността на мрежите и насърчаването на конкурентна и бързоразвиваща се цифрова среда (чл. 4). Комисията за регулиране на съобщенията, като компетентен орган по прилагането на закона може да изиска от предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, да блокират за всеки конкретен случай достъпа до номера или услуги когато това е оправдано поради измама или злоупотреба (чл. 138 в, ал. 3).

На следващо място, съгласно Закона за киберсигурността, е възложено задължение предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, при уведомяване от Главна дирекция „Борба с организираната престъпност" (ГДБОП) към МВР (чл. 14, ал. 5) или от Държавна агенция „Национална сигурност" (ДАНС) (чл. 15, ал. 6), да филтрират или преустановят зловреден интернет трафик - източник на кибератака. Във връзка с детайлното определяне на задължения за субектите за осигуряване на киберсигурността, е приета и Наредба за минималните изисквания за мрежова и информационна сигурност с ПМС № 186 от 19.07.2019 г., в която се съдържат и правилата за филтриране на трафика (чл. 14; чл. 24, ал. 1, т. 4).

Законът за противодействие на тероризма също съдържа разпоредби за спирането на достъпа по интернет страници, в случай че бъде установено, че тяхното съдържание подбужда към тероризъм или се разпространяват познания за извършването му. Искането се отправя от МВР и ДАНС към Софийския градски съд, като при допускане, се постановява всички предприятия, предоставящи електронни съобщителни мрежи и/или услуги да преустановят достъпа до страниците (чл. 32, ал. 1 ЗПТ). Разпорежданията се публикуват незабавно на интернет страниците на МВР и ДАНС (чл. 32, ал. 4 ЗПТ).

➢ *Показател: Доказателства за решения на правителството и съда и на други достоверни и авторитетни източници относно блокирането или филтрирането на достъпа*

Предпоставките за изискване на блокиране или филтриране на достъпа до онлайн съдържание са описани в предходния показател, като следва да се припомни, че такива действия са допустими или с оглед предотвратяване на измами и злоупотреби (поискани от КРС), или с оглед опазване на мрежовата и информационна сигурност в държавата (поискани от ГДБОП или ДАНС). В този контекст се открива относима съдебна практика най-вече с оглед гарантиране правата върху интелектуалната собственост. Сред примерите, които могат да бъдат посочени са:

- Решение № 2229 от 10.12.2019 г. по т. д. № 441/2018 г. на Софийски градски съд - с оглед защитата на регистрирана търговска марка ответникът, администриращ платформа за онлайн търговия, е осъден да заплати обезщетение за липсата на предприемане на необходимите действия за премахване на достъпа до публикувани на уебсайта обяви в нарушение на регистрираните от ищците марки и без тяхно съгласие;
- Решение № 260201 от 31.05.2023 г. по т. д. № 397/2020 г. на Софийски градски съд - съдът прилага относима практика на СЕС при изследването на нарушените права на интелектуална собственост и осъжда доставчиците на интернет услуги, които са ответници по делото, да блокират за период от 6 месеца достъпа до основните и огледалните интернет страници на платформите за споделяне на файлове „ThePirateBay" и „Zamunda".

➢ *Показател: Честота, естество и основание за спиране или други ограничения на интернет връзката*

Спиранията на интернет (т.нар. „shutdowns") се считат за съществен признак за ограничаване на демократичните принципи и правовата държава. В този смисъл те се разглеждат в цялостния им контекст, а не единствено от гледна точка технически недостатъци на мрежата, съответно по-често следва да се обръща внимание на международни източници на информация.

Върховният комисар по правата на човека на ООН дефинира спиранията на интернет като „мерки, предприети от правителство или от името на правителство за умишлено нарушаване на достъпа до и използването на информация и комуникационни системи онлайн. Те включват действия, които ограничават възможността голям брой лица да използват средства за онлайн комуникация, или чрез обширно ограничаване на връзката с интернет, или чрез нарушаване на достъпността и ползваемостта на услуги, които са необходими за осъществяване на комуникация, като например социални мрежи и приложения за размяна на инстантни съобщения".[45]

В глобалната база данни за спирания на интернет[46] на Access Now (международна неправителствена организация, специализирана в защита свободата на изразяване и цифровите права) за периода 2018-2022 година не се открива информация за спирания на интернет в Република България.

На национално ниво информация относно недостатъци на интернет връзката може да се черпи от годишните доклади на КРС, в които се обхващат подадените и обработени сигнали за влошено качество или липса на покритие. Така за периода 2018-2022 година Комисията отбелязва постепенно намаляване на относимите сигнали, включително жалби за качеството на услугата „достъп до интернет".

➢ *Показател: Брой ограничения за достъп до съдържание, отнемане на имена на домейни и други интервенции през последните години и тенденции*

В България не са докладвани и не се открива информация за ограничаване на достъпа до съдържание, отнемане на имена на домейни или друг тип намеса на държавата в достъпа до съдържание онлайн. Правомерно ограничаване е допустимо по силата на Закона за защита на потребителите, като Комисията за защита на потребителите може да изиска премахване на съдържание, ограничаване на достъпа до него или заличаване на името на домейн в случай на установено нарушение на правата на потребителите (чл. 190 ж).

[45] Офис на Върховния комисар по правата на човека на ООН, "Спиране на интернет: Тенденции, причини, правни последици и последици за набор от права на човека", Доклад, 13.05.2022г, A/HRC/50/55, стр. 2

[46] Базата данни е достъпна на адрес: <https://accessnow.org/keepiton-2016-2021-data>, докато методологията за изчисление е публикувана на адрес: <https://www.accessnow.org/keepiton-data-methodology>

Въпрос С4: Подлежат ли произволни лица, журналисти или други онлайн/ медийни участници на задържане, преследване или сплашване за достъп до информация онлайн?

➢ *Показател: Обхват и характер на законовите разпоредби и практика*

Посочените в предходните показатели разпоредби по отношение на свободите на изразяване и на достъп и разпространение на информация са приложими на общо основание и към лицата, ангажирани със създаване на журналистическо и друго онлайн или медийно съдържание. Като специфични разпоредби, създаващи гаранции за правата и свободите и независимостта на журналистите могат да се посочат например чл. 11, ал. 3 и 4 от Закона за радиото и телевизията. Липсват, обаче, разпоредби, които са относими към дейността на интернет медиите.

Въпреки това, медийната свобода в България системно е оценявана като компрометирана в годишните доклади на Европейската комисия за върховенството на закона[47]. Основни проблеми, които се изтъкват и в последния публикуван доклад за 2023 г. са липсата на независимост на медийния регулатор (СЕМ); липсата на прозрачност на собствеността на медиите с особен фокус над онлайн медиите; индикации за политическо влияние над медийното съдържание и рискове и заплахи за свободното практикуване на журналистическата професия. Европейската комисия разглежда като положителни промените в Наказателния кодекс, въведени с в чл. 148, ал. 1 и ал. 2 (обн., ДВ, бр. 67 от 04.08.2023 г.), с които е намалена минималната глоба, която може да бъде наложена за обида или клевета, разпространена чрез средствата за масова информация.[48]

Като продължаващи негативни тенденции са отбелязани т.нар. дела-шамари (SLAPP дела) срещу журналисти, онлайн тормоз, заплахи за физическата им неприкосновеност и опити за политическо влияние.[49] При анализ на скорошната съдебна практика, може да се заключи, че подобни дела се водят не само срещу журналисти и медии, но и срещу фирми, които финансират медии или имат медийни активи, а също и срещу активисти от неправителствени организации, дори магистрати. Пример за опит за натиск чрез SLAPP дело е искът на застрахователна компания към интернет сайт за 1 млн. лева по повод публикация на журналист с над 20 години стаж в печатни медии. Подобна практика преследва сплашване, притискане на медиите, натиск върху публичната среда и достъпа до информация, като се отклоняват и възможностите за по-мащабни разследвания и в дълбочина на проблемите. Публичното обявяване на наложените глоби често води до подронване на престижа на медията и репутацията на конкретния журналист. Допълнително, възможността да се заведе гражданско дело разширява полето на иска в посока претендирани неимуществени вреди, които увеличават общата претендирана сума. Често онлайн медиите и интернет форматите карат журналистите да бъдат по-бързи и възникват рискове от неточна и непроверена информация, която да даде основание за завеждане на гражданско или наказателно дело. Въпреки че клаузите за защита на източниците на информация са достатъчно ясно формулирани в българското законодателство, е възможно в отделни случаи журналистът да не може да осигури като документи за съда необходимите доказателства. В някои случаи достъпът до тези източници е съзнателно регулиран и това може да издаде източника.

Във връзка с осигуряването на по-голяма прозрачност, Върховният касационен съд поддържа нарочна уеб-страница с електронен регистър на делата срещу журналисти и медии, свързани с корупционни престъпления, организирана престъпност и др., който дава публичност за случаи на сплашване на медии и журналисти и опити за неправомерно налагане на публични или частни интереси като ограничения върху тяхната работа.

На следващо място, следва да се обърне внимание на натрупаните проблеми в областта на медийната регулация, като един от тях е непропорционално силното регулиране на обществените медии спрямо търговските такива. Още повече, във връзка с рисковете за независимостта на медийния регулатор - СЕМ, следва да се отбележи, че увеличаването на мандата на 6 години,

[47] Докладите се публикуват ежегодно и са достъпни на уебстраницата на Европейската комисия:
Доклад относно върховенството на закона за 2020 г., Доклад относно върховенството на закона за 2021 г., Доклад относно върховенството на закона за 2022 г., Доклад относно върховенството на закона за 2023 г.

[48] Доклад относно върховенството на закона за 2023 г., стр. 27

[49] Доклад относно върховенството на закона за 2023 г. 27-28

съпроводено от намаляване числения състав от 9 на 5 души, излъчвани чрез две политически квоти (от президента и от парламента), създава сериозни предпоставки за компрометиране на важни решения. Тъй като ЗРТ регламентира действащите членове на СЕМ да останат на поста си до назначаването на нови, това позволява да се удължават мандатите и да се поддържа удобна за властите среда в медийния регулатор и медиите. Тъй като СЕМ избира генералните директори на двете обществени медии – Българското национално радио (БНР) и Българската национална телевизия (БНТ), един и същи състав на регулатора може да посочи чрез избор два или повече състава на управителните тела на обществените медии предвид кратките 3-годишни мандати на генералните директори и управителните съвети на БНР и БНТ. При това съществува ограничението, че един генерален директор не може да има повече от два последователни мандата, а членовете на управителните съвети – не повече от два изобщо.

В тази връзка Центърът за медиен плурализъм и свобода на медиите към Европейския университетски институт (European University Institute) в рамките на шест поредни години осъществява проучване във всички държави членки на ЕС по 20 основни показателя, посредством които следва да се направи обща оценка на рисковете пред компрометиране на свободата на медиите. Т.нар. „Мониторинг на медийния плурализъм" разпределя рисковете в три категории: нисък риск от нарушения (0 % до 33 %), среден риск от нарушения (34 % до 66 %) и висок риск от нарушения (67 % до 100 %). В този смисъл и оценка като 0 % се приравнява на 3 %, а оценка на 100 % риск се приравнява на 97 %, за да не изключи напълно възможността от отклонения в изследването. Както може да бъде проследено и в долупосочените данни, в Република България се наблюдава среден и висок риск за компрометиране на медийната свобода с оглед независимостта на медиите от външни влияния и плурализма на медийната среда. Относително влошаване през последната година по отношение основните гаранции за медийната независимост има по показателите за защита на свободата на изразяване, защитата на журналистическата професия и независимостта на медийния регулатор. Въпреки че от данните не могат да се направят еднозначни изводи за вече осъществени неправомерни и ограничителни действия от страна на държавата спрямо журналисти и медийни участници, те дават информация за степента на вероятност на реализирането на подобна репресия.

Таблица 7- Оценка на риска от нарушаване на основни свободи за периода 2020 - 2023 г.

Оценка на риска от нарушаване на основни свободи за периода 2020-2023 г.				
	2020[50]	**2021**	**2022**	**2023**[51]
Основни гаранции				
Защита на свободата на изразяване	36 %	44 %	49 %	55 %
Защита на правото на достъп до информация	51 %	52 %	46 %	46 %
Стандарти и защита на журналистическата професия	55 %	60 %	53 %	59 %
Независимост и ефективност на медийния регулатор	27 %	25 %	25 %	37 %
Всеобщо покритие на традиционните медии и достъп до интернет	71 %	27 %	40 %	33 %
Пазарен плурализъм				
Прозрачност на собствеността на медиите	35 %	38 %	31 %	29 %
Плурализъм на доставчиците на медийни услуги	90 %	96 %	96 %	88 %
Плурализъм на цифровите пазари	97 %	97 %	97 %	92 %
Жизнеспособност на медиите	77 %	87 %	77 %	79 %

[50] https://cmpf.eui.eu/mpm-2020-interactive

[51] Орлин Спасов, Нели Огнянова, Николета Даскалова, „Мониторинг на медийния плурализъм в цифровата ера. Прилагане на мониторинга на медийния плурализъм в Европейския съюз, Албания, Черна гора, Република Северна Македония, Сърбия и Турция през 2023 г. Национален доклад: България", Технически доклад, Европейски университетски институт, Център Роберт Шуман, Център за медиен плурализъм и свобода на медиите, 2023, стр. 11, 15, 18, 21. DOI: 10.2870/194600

Независимост на редакторите от влияние - на собственика или друго пазарно	90 %	90 %	90 %	92 %
Политическа независимост				
Политическа независимост на медиите	54 %	63 %	63 %	42 %
Редакторска самостоятелност	79 %	71 %	75 %	75 %
Аудиовизуални медии, онлайн платформи и избори	43 %	34 %	29 %	27 %
Държавна регулация на финансовите средства и подкрепа за медийния сектор	63 %	97 %	97 %	63 %
Независимост на обществените медии	97 %	83 %	92 %	94 %
Социално включване				
Представителност на малцинствата	75 %	71 %	71 %	67 %
Локални/ регионални и общностни медии	88 %	81 %	75 %	75 %
Полово равенство в медиите	63 %	78 %	78 %	64 %
Медийна грамотност	79 %	67 %	67 %	70 %
Защита срещу дезинформация и език на омразата	66 %	96 %	69 %	90 %

Източник: Център за медиен плурализъм и свобода на медиите[52]

Международната организация „Репортери без граници" също поддържа Световен индекс на свободата на печата[53], в който се проследяват в реално време нарушения спрямо журналисти и медийни участници, когато същите са свързани с дейността им. Като положително може да се отбележи покачването на класирането на страната ни от 91-во място в света за 2022 г. на 71-во място за 2023 г. Въпреки това равнището е силно незадоволително, като България остава с едни от най-лошите показатели в Европейския съюз, следвана единствено от Унгария и Гърция.

Фигура 5 - Класиране за 2023 г. на държавите в Европа в Световния индекс на свободата на печата

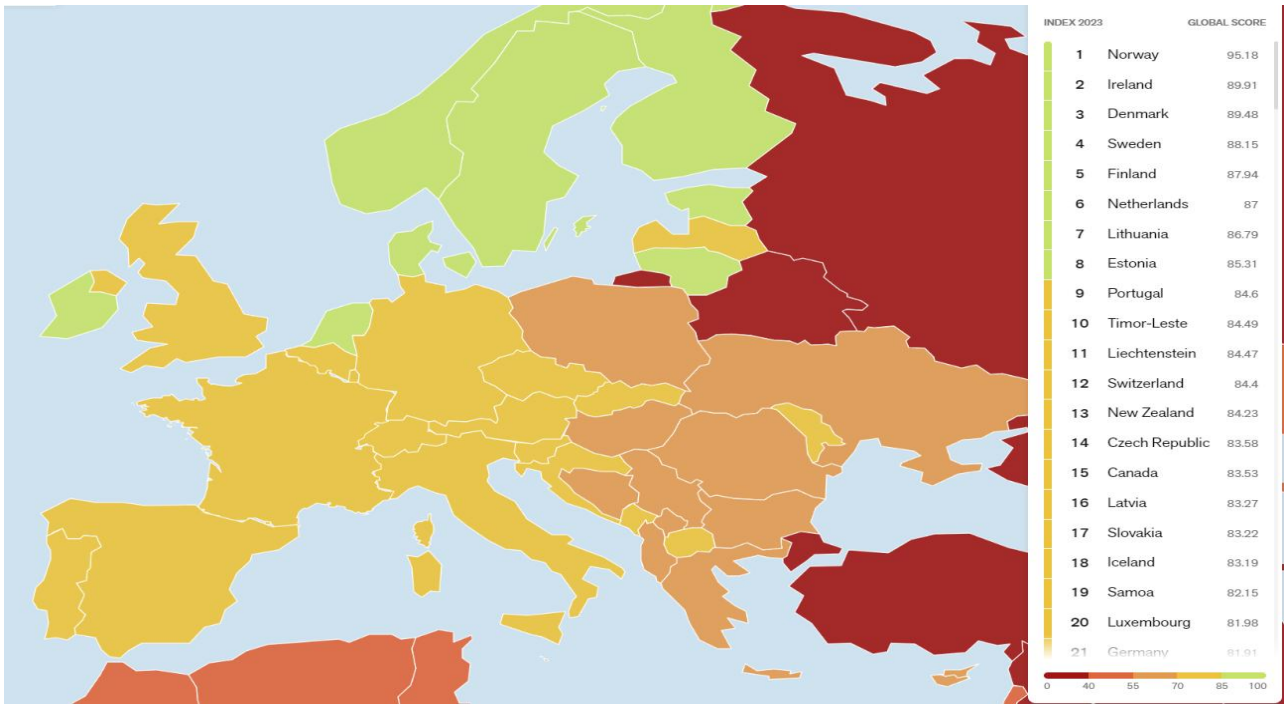

Източник: Репортери без граници

[52] Доклади за периода 2020-2023 г.
[53] https://rsf.org/en/index

Друга международна неправителствена организация - Freedom House, също съставя индекс за свободата на медиите, формиран на базата на три показателя - развитие на правната и регулаторна рамка; степен на политически натиск и контрол върху съдържанието и наличие на неблагоприятни икономически фактори, влияния и ограничения. В годините класирането на България варира от страна с частично свободни медии (до 1989 г.), през страна със свободни медии (1999-2002 г.) и се връща отново в позициите на страна с частично свободни медии в годините след 2003 г. Към момента на съставяне на доклада Freedom house оценява България със 78 точки от 100 възможни по отношение на достъпа на гражданите до политическите и гражданските свободи.[54]

Въпреки дефицитите в медийното законодателство и медийната регулация, саморегулацията на медиите дава добър пример на защита на стандартите и правилата в журналистиката и медийните практики. Най-убедителният пример е Етичният кодекс на българските медии, като в преамбюла му изрично се отбелязва, че медиите имат „както свободи, така и отговорности, както права, така и задължения". Строго обвързващи и изрично дефинирани са т. 1.3.1, 1.3.2 и 1.3.4, които определят изискванията за коректност, достоверност и сигурност на информацията.

➢ *Показател: Брой произволни задържания и преследвания за достъп до съдържание, което не е нелегитимно от гледна точка на международните споразумения относно обстоятелствата и критериите за допустими ограничения*

В България към момента на съставяне на доклада не се води подобна статистика. Преди повече от 20 години еднократно е извършено съвместно проучване на Националната комисия за журналистическа етика и Програма „Достъп до информация", като за периода 2000 – 2001 г. са посочени 115 – 130 граждански и наказателни дела годишно. През 2023 г. е направен опит за установяване на подобни данни, но без успех. Възприет е подходът да бъде поддържан електронен регистър на уеб-страницата на Върховния касационен съд за делата срещу журналисти и медии, който да даде прозрачност за случаи на опити за сплашване и притискане срещу тях. Проблем пред събирането на изчерпателна информация е и това, че делата са не само от наказателен, но и от граждански характер - най-често за непозволено увреждане, което обхваща много повече разнообразни случаи – пътно-транспортни произшествия, телесни повреди, всякакъв друг вид увреждания, вреди и щети.

Най-мащабното изследване по повод SLAPP делата в България към момента на съставяне на доклада е съвместният доклад на Антикорупционния фонд в България (АКФБ) и на Асоциацията на европейските журналисти (АЕЖ).[55] Идентифицирани са 65 конкретни дела за сплашване в периода от 2000 г. до 2023 г., които, обаче, засягат и магистрати, граждански активисти, неправителствени организации. Три от делата, посочени в доклада, са разглеждани от Европейския съд за правата на човека, като са установени типичните признаци на SLAPP.

Според АКФБ над 80 % от делата приключват в полза на журналистите (87.5 % от гражданските и 86 % от наказателните). Въпреки това типично е, че съдебните производства се водят не с очакване за положителна присъда, а с цел психологически натиск и затрудняване на работата на журналистите. Средната продължителност на този вид дела е 2.8 години, като най-често се обжалват пред всички инстанции. От цитираните в доклада 64 случая, 20 дела са продължили 2 години, 19 – 3 години, а 6 дела – 5 и повече години. Забелязва се не само увеличаване на размерите на исканите обезщетения, но и на броя на делата (50 от общо 64 дела са заведени в периода 2015 – 2023 г.). Исканите финансови обезщетения и тяхното предварително обезпечаване чрез запор, най-често оказват съществен психологически натиск върху обектите на SLAPP и създават сериозен риск от автоцензура или цензура от страна на медията, както и накърняване на финансовата стабилност на медията. Като алтернативни форми на натиск се използват дисциплинарни производства, физическо

[54] https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores

[55] Антикорупционен фонд, Цената на свободното слово. Анализ на съдебни производства с характеристиките на SLAPP в България, април 2023 г.: <https://acf.bg/wp-content/uploads/2023/04/cenata_na-svobodnoto_slovo_web.pdf>

насилие върху журналисти, разпити на журналисти по досъдебни производства, с фокус разкриване на журналистически източници, обвиняване на журналисти в извършване на престъпление с цел институционален натиск, използване на реч на омразата, заплахи за саморазправа. Прави впечатление, че все по-малко регионални журналисти се занимават с разследвания, което също е резултат от делата-шамари.[56] АКФБ подчертава, че „ефектът от делата-шамари е ограничаване на обществения дебат и ограничаване на достъпа на гражданите до надеждна информация“. Отправена е препоръка законодателните промени да бъдат в посока декриминализиране на делата за обида и клевета, даване на по-голяма публичност и постоянен мониторинг.

Във връзка с гарантирането на свободата на изразяване и свободния достъп до информация на журналистите, следва да се отправят препоръки към публичните институции за осигуряване на безпрепятствен достъп до пресконференции и събития на всички акредитирани медии, съответно, в случай че определени условия налагат тяхното ограничаване, същите да бъдат предварително и ясно комуникирани, както и прилагане на равни начала към всички медии. Този проблем е особено чувствителен както по отношение гарантирането на свобода на словото на всяко едно лице, така и с оглед проблемите с дезинформацията и езика на омразата.

ТЕМА D: СВОБОДА ЗА СДРУЖАВАНЕ И ПРАВО НА УЧАСТИЕ В ОБЩЕСТВЕНИ ДЕЙНОСТИ

Въпрос D2: Могат ли неправителствените организации да се организират свободно онлайн?

➢ *Показател: Доказателство за онлайн организация и липса на неправомерна намеса в такава организация*

Българското законодателство допуска свободното учредяване и регистрация на юридически лица с нестопанска цел, като същите се разделят на два основни вида - сдружения (с нестопанска цел и за извършване на обществеополезна дейност) и фондации (чл. 1, ал. 2 ЗЮЛНЦ). С оглед обявената извънредна епидемична обстановка през 2020 г. и наложените продължителни ограничителни мерки, бе идентифицирана необходимостта от приемането на законови изменения и допълнения за допускането на дистанционно (онлайн) провеждане на заседания на органите на юридическите лица с нестопанска цел.[57] В тази връзка още през 2021 г. бе предложен Законопроект за изменение и допълнение на ЗЮЛНЦ пред 45-тото Народно събрание[58], като сходни са завеждани и в следващите 46-то[59], 47-мо[60], 48-мо[61] и 49-то[62] Народно събрание, като към момента на съставяне на доклада законопроектът, макар и разпределен към ресорните комисии, все още не е разгледан на първо четене.

Въпрос D3: Има ли правителствени политики за електронно управление и/или електронно участие, които насърчават участието в правителствените и обществените процеси?

➢ *Показател: Наличие на правителствени политики за електронно управление и електронно участие, включително използване на интернет за обществени консултации*

Развитието на електронното управление и насърчаването на електронното участие на гражданите личат, на първо място, от съществуващата правна рамка за това. Законът за електронното управление, Законът за електронната идентификация, Законът за електронния документ и електронните удостоверителни услуги, Законът за електронните съобщения и други са изконно свързани с развитието на обществените отношения в електронната среда. Също така, редица стратегически документи са посветени на развитието на цифровите публични услуги в България, сред които: програмата „Цифрово десетилетие” до 2030 г. на Европейската комисия, актуализирания

[56] <https://bnr.bg/burgas/post/101814446>
[57] Позиция на Българския център за нестопанско право по отношение ЗИД ЗЮЛНЦ от 2021 г.
[58] Проект за изменение и допълнение, внесен в 45-тото Народно събрание
[59] Проект за изменение и допълнение, внесен в 46-тото Народно събрание
[60] Проект за изменение и допълнение, внесен в 47-мото Народно събрание
[61] Проект за изменение и допълнение, внесен в 48-мото Народно събрание
[62] Проект за изменение и допълнение, внесен в 49-тото Народно събрание

Национален стратегически документ „Цифрова трансформация на България 2024 – 2030 г.“ и „Актуализираната стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2019-2025 г.”.

На следващо място, прозрачното управление изисква гражданите и юридическите лица да участват в нормотворческия процес, като предоставят своите предложения и становища преди приемането на нормативни или общи административни актове. В тази връзка Законът за нормативните актове дефинира Портала за обществени консултации като „централна, публична уеб-базирана информационна система, която осигурява публикуването на проекти на нормативни актове за обществени консултации, изготвени от орган на изпълнителната власт или от орган на местно самоуправление” (ДР, §1). Същият е поместен на уеб-адрес <https://strategy.bg/> и се развива от дирекция „Модернизация на администрацията” в Министерския съвет, съгласно Устройствения правилник на Министерския съвет и на неговата администрация (чл. 77б). Проектите на нормативни актове, които са част от правото на законодателна инициатива на народните представители, се публикуват на уебстраницата на Народното събрание на уеб-адрес <https://parliament.bg/>, както и всички останали проекти на актове на парламента.

➢ *Показател: Стойности/ класиране в индекса на електронното участие на United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA)*

Един от основните показатели, по които се измерва степента на развитие на процесите по цифровизация в публичния сектор в множество страни, е Индексът за развитие на електронното правителство (EDGI)[63]. Той обхваща три важни измерения, даващи възможност на гражданите и бизнеса да потребяват ефективно осигурената онлайн информация и услуги: (1) адекватност на телекомуникационната инфраструктура; (2) способност на човешките ресурси да използват ИКТ; и (3) наличие на онлайн услуги.

Съгласно резултатите, публикувани на уебстраницата на ООН за 2022 г. страната ни е понижила своя резултат спрямо предходното изследване за 2020 г. и се позиционира на 52-ро място по отношение развитието на електронното правителство (при предходно 44-то) и на 29-то място по отношение електронното участие (при предходно 23-то) сред изследваните 193 държави. С тази си позиция, България остава в категорията „много висока степен на развитие“ на електронното управление, в която поначало фигурират държави от Европа, Северна и Южна Америка, Азия, Австралия и Близкия Изток. Въпреки това, понижаването на позицията следва да бъде взето предвид като индикация за необходимостта от подобрение.

ТЕМА Е: ПРАВО НА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ

Въпрос Е2: Гарантира ли се защитата на личните данни със закон и прилага ли се на практика по отношение на правителствените служби, бизнеса и други организации, включително правото на достъп до съхраняваната информация и обезщетение?

➢ *Показател: Правна рамка за защита на данните, включително механизми за наблюдение и средства за обезщетение, както и доказателства, че се спазва и налага от правителството и другите компетентни органи*

На равнище защита на основни права личните данни се разглеждат като аспект на правото на неприкосновеност на личния живот и в този смисъл попадат в обхвата на уредените от КРБ основни права. Така също намират приложение и международноправни актове, ратифицирани и влезли в сила за Република България, като ЕКПЧ и Конвенция № 108 на Съвета на Европа. Следва да се обърне внимание и на ХОПЕС, която, за разлика от ЕКПЧ, извежда защитата на личните данни като самостоятелна разпоредба (чл. 8) извън общата клауза за неприкосновеност на личния и семеен живот (чл. 7). Основният нормативен акт, регулиращ обществените отношения в областта на защитата на личните данни, обаче, е Общият регламент за защита на данните (ОРЗД).

[63] https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/26-Bulgaria/dataYear/2022>

ОРЗД има общо действие на територията на ЕС, като се прилага по отношение обработката на лични данни, когато същите са част от регистър на лични данни или са предназначени да съставляват част от такъв. Обработването на лични данни от компетентните органи в рамките на наказателния процес се обхваща от Директива (ЕС) 2016/680. Допълваща обща правна уредба се съдържа в Закона за защита на личните данни, като някои специални спрямо него закони също съдържат отделни правни норми, които могат да имат отношение, като например Законът за Министерството на вътрешните работи и Законът за здравето.

Съгласно чл. 51 ОРЗД всяка държава членка следва да определи един или повече независими публични органи, които да наблюдават приложението на регламента и да обезпечат правото на защита на личните данни на местно ниво. Конкретните задачи, които следва да изпълняват, са определени в чл. 57 на регламента, а с чл. 6 ЗЗЛД тези функции са възложени на Комисията за защита на личните данни (КЗЛД). Правомощията на КЗЛД са изброени в чл. 58 ОРЗД, а съгласно чл. 7, ал. 6 ЗЗЛД и в съответствие с чл. 59 ОРЗД Комисията представя ежегодно отчет за своята дейност пред Народното събрание.

Субектите на лични данни могат да сезират КЗЛД с жалба за нарушаване на правата, предоставени с ОРЗД и ЗЗЛД (чл. 38, ал. 1 ЗЗЛД), като постановеното от Комисията решение подлежи на обжалване по административен ред (чл. 38, ал. 8 ЗЗЛД). Иск може да бъде подаден и изцяло по съдебен ред, включително с искане за обезщетение за претърпените вреди (чл. 39, ал. 1 и 2 ЗЗЛД), като предпоставка за упражняване на процесуалното право е липсата на висящо производство пред Комисията за същото нарушение (или незавършило административно производство по обжалване на решението на КЗЛД).

➢ *Показател: Правна рамка относно търговското използване на лични данни и международния трансфер/ сигурност на данни, включително механизми за мониторинг и средства за обезщетение*

Търговското използване на лични данни попада в обхвата на общата правна рамка за тяхната защита, посочена под предходния показател. В допълнение може да бъде посочено, че Глава V на ОРЗД закрепя особени правила за предаването на лични данни на трети държави или международни организации, като следва да се отбележи и че Европейската комисия поддържа списък на държавите[64], за които счита, че е осигурено адекватно ниво на защита като предпоставка за осъществяването на трансфер на данни. С оглед осигуряването на минималните необходими гаранции при договори за трансфер, страните могат да използват стандартните договорни клаузи[65], въведени с Решение за изпълнение (ЕС) 2021/914 на Комисията, като отчитат спецификите на всеки индивидуален случай.

➢ *Показател: Съществуване и правомощия на независим орган за защита на данните или подобен субект*

Както вече бе посочено, КЗЛД осъществява функциите на независим публичен орган, обезпечаващ спазването на защитата на личните данни на национално ниво. Правомощията на Комисията са определени с чл. 58 ОРЗД и с чл. 6 ЗЗЛД, като най-общо могат да бъдат разделени в следните групи:

1. Мониторинг и контрол: КЗЛД извършва мониторинг и контрол върху спазването на разпоредбите на ЗЗЛД и ОРЗД. Тя може да извършва проверки и одити във връзка с обработката на лични данни от страна на търговци и други организации.

2. Глоби и санкции: В случай на нарушения на законите за защита на личните данни, КЗЛД е оправомощена да налага глоби и санкции.

[64] Т.нар. „решения за адекватност“ на Европейската комисия по отношение на държавите, за които е счетено, че осигуряват достатъчно ниво на защита на личните данни, са достъпни на : <https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection/international-dimension-data-protection/adequacy-decisions_en>

[65] https://commission.europa.eu/publications/standard-contractual-clauses-international-transfers_en

3. Съвети и насоки: КЗЛД предоставя съвети и насоки на търговци и други организации относно спазването на разпоредбите за защита на личните данни.

4. Разглеждане на жалби и искове: КЗЛД разглежда жалби и искове, свързани с нарушения на правата на физическите лица във връзка с техните лични данни. Тя има правомощията да предприеме необходими мерки, включително да издаде заповеди за спиране на неправомерната обработка на данни или да наложи санкции.

Въпрос Е3: Законосъобразни ли са правомощията на правоприлагащите и други агенции за законово прихващане на потребителски данни, необходимо, пропорционално и ограничено до обстоятелства, които са в съответствие с международните и регионални правни споразумения, закони и стандарти?

➢ *Показател: Правна рамка за законно прихващане на данни, включително независим надзор и прозрачност, и доказателства относно прилагането от правителството и другите компетентни органи*

Законът за електронните съобщения регламентира условията по предоставяне на обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, като КРС е компетентен надзорен орган, който определя общите изисквания, които предприятията, осъществяващи подобни дейности, следва да спазват (чл. 73, ал. 1 ЗЕС). Законовите текстове, поместени в чл. 251б - чл. 251и ЗЕС дават основната правна рамка за съхранение на определени категории данни с оглед обезпечаване на нуждите на националната сигурност и наказателния процес. За срок от 6 месеца се съхраняват данни за източника и направлението на връзката; дата, час и продължителност; тип връзка; данни за идентифициране на крайното устройство на потребителя или за това, което се представя като крайно устройство и за установяване на идентификатор на ползваните клетки (чл. 251б, ал. 1). Подобни данни могат да изискват единствено специализираните администрации на ДАНС; ГД „Национална полиция”, ГДБОП, ГД „Гранична полиция”, дирекция „Вътрешна сигурност”, Столичната и областните дирекции на вътрешните работи към МВР; службите „Военно разузнаване” и „Военна полиция” към министъра на отбраната; ДАР; дирекцията, осъществяваща оперативно-издирвателна дейност и разследване в КПК и при определени обстоятелства - ГД „Пожарна безопасност и защита на населението” към МВР (чл. 251в, ал. 1 и 2). Искането се регистрира в непубличен регистър и следва да съдържа мотиви, с които да се докаже необходимостта да се получи исканата информация, съответно достъпът до нея да бъде ограничен по обхват и времетраене само доколкото е необходимо за постигане на целта (чл. 251в, ал. 3 и 4). Достъпът се разрешава, или не, от председателя на районния съд или от оправомощен от него съдия по седалището на органа, който го е поискал, чрез мотивирано разпореждане, което също се вписва в непубличен регистър към съответния районен съд (чл. 251г, ал. 1, 6 и 7).

При необходимост от оказване на техническа помощ на друга държава членка на ЕС, прихващане на данни може да се осъществи и по силата на Европейска заповед за разследване (чл. 34 и чл. 35 Закон за Европейската заповед за разследване, в съответствие с чл. 30 и чл. 31 от Директива 2014/41/ЕС).

ТЕМА F: СОЦИАЛНИ, ИКОНОМИЧЕСКИ И КУЛТУРНИ ПРАВА

Въпрос F1: Включват ли правителствените политики интернет в съответните стратегии за заетост, здравеопазване и образование, със специално позоваване на правата от Международния пакт за икономически, социални и културни права на ООН (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR)?

➢ *Показател: Доказателство за включване на а) интернет и б) зачитане на правата на ICESCR в секторните стратегии за заетост, здравеопазване и образование*

На първо място следва да се посочи, че относимите към настоящия показател права, закрепени в Международния пакт за икономически, социални и културни права, са възприети на ниво основен закон в България. Правото на труд, участие в професионални съюзи и правото на стачка са закрепени

в чл. 48, 49 и 50 от КРБ, като текстовете отразяват смисъла на чл. 6-8 от Пакта и са доразвити в приложимото трудово законодателство (Кодекс на труда, Закон за здравословни и безопасни условия на труд и др.). Правото на обществено и здравно осигуряване и на социално подпомагане се съдържат в чл. 51 и 52 от КРБ и, аналогично, кореспондират на чл. 9 и чл. 12 от Пакта, съответно намират своето продължение и в относимите към здравеопазването нормативни актове (Кодекс за социално осигуряване, Закон за здравето, Закон за здравното осигуряване, др.). Така и установеното с Пакта право на образование (чл. 13 и чл. 14) е закрепено в чл. 53 на Конституцията, както и е създадена относима секторна правна уредба (Закон за предучилищното и училищното образование, Закон за професионалното образование и обучение, Закон за висшето образование, Закон за насърчаване на научните изследвания и иновациите и др.). Един от основните принципи в закона за насърчаване на научните изследвания и иновациите е насочен към отворената наука. Заложено е, че всички резултати от изследвания и данни от изследвания, финансирани с публични средства, трябва да бъдат публикувани в отворен достъп на платформата BPOS. Това ще включва институционални програми за запазване на изследователски данни, планове за управление на данни, програми за управление на данни и наемане на служители на данни, както и институционални стимули за отворени научни практики.

На следващо място, ключова за развитието на всички сектори на държавното управление е Националната програма за развитие „България 2030", в която основна обединяваща линия е икономическата трансформация на страната посредством развитие на компетентностите, включително цифрови такива, и подобряване на условията на живот като стимули за повишаване производителността на индустриите.

В „Стратегията по заетостта на Република България 2021-2030 г." са заложени основните секторни приоритети за десетилетието, като особено внимание е обърнато на възстановяването на икономиката след пандемията от COVID-19, като се предприемат мерки за повишаването на цифровите умения на населението в трудоспособна възраст с оглед откриване на нови работни места и преструктуриране на засегнатите сектори (стр. 31-36). Поддържа се и тенденцията към разширяване на кръга на електронните услуги, предоставяни от Агенцията по заетостта (стр. 56).

В сектор „Здравеопазване" могат да се посочат два водещи стратегически документа:

1) „Националната стратегия за детско и юношеско здраве и педиатрична грижа 2030" има заложено като обща цел подобряването на здравето на децата в България. В рамките на "Приоритет 3: Изграждане на интегрирана система за комплексна педиатрична грижа" се идентифицира необходимостта от разширяването на обхвата на електронното здравеопазване в посока цифровизация на системата за педиатрична грижа (стр. 27). Също така, с оглед възпитаването на здравословен начин на живот у децата (Приоритет 1), се обръща внимание на необходимостта от обезпечаване на сигурна цифрова среда за децата, включително чрез развитието на техните цифрови компетенции (стр. 14).

2) „Националната здравна стратегия 2030", която съдържа като специфични цели развитието на електронното здравеопазване и цифровизацията на здравната система (стр. 58-61). Посочена е необходимостта от провеждане на реформа за интегриране на единен електронен портал, предоставящ централизирани услуги за електронно здравеопазване (стр. 22).

Стратегическите документи, които определят политиките в сектор „Образование" са:

1) „Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030)" цели преодоляването на неравенствата и подкрепата за навлизане и задържане на пазара на труда посредством развитието на компетентности. Така като ключова цел е идентифицирано усъвършенстването на цифровите умения и компетенции с фокус върху младежите и продължително безработните (стр. 29).

2) „Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021-2030)" реферира към развитието на цифровите компетентности в контекста на целите, свързани с формирането на ключови умения у учениците (Цел 2.1.), развитие на компетентностите на учителите (Цел 3.2.), развитието на образованието в цифровата среда и чрез осигуряване на достъп до цифрови ресурси (Цел 6.4.).

3) Като приоритетна област е определена и цифровизацията на образователните подходи, методи и практики в „Стратегията за развитие на висшето образование в Република България (2021-2030)" (стр. 38).

4) „Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България (2017-2030)" също обръща внимание на необходимостта от развитие на НИРД и модернизиране на условията за осъществяване на научни изследвания (вкл. научна инфраструктура). Водеща цел е България да се превърне в център за развитие на новите технологии (стр. 24 и сл.).

➢ *Показател: Доказателства от правителствения анализ за влиянието на интернет върху заетостта, здравеопазването и образованието*

Поставените цели на правителството за включване на новите технологии в своите дългосрочни политики, както и акцентът върху изграждане на цифрови компетентности сред населението, посочени в предходния показател, се основават на изследване на нуждите на всеки отделен сектор. Така, изхождайки от анализа, включен в ключовите стратегически документи за трите сфери, могат да се посочат следните констатации:

В сектор „Заетост" цифровизацията е разгледана както като заплаха, така и като възможност за развитие на пазара на труда. Очаква се закриване на традиционни работни места поради бързите темпове на развитие на новите технологии, но същевременно те позволяват и преразпределение на човешките ресурси в други сектори, където са застъпени по-качествени и производителни работни места (стр. 29-30, „Стратегия по заетостта").

В сектор „Здравеопазване" електронното здравеопазване е оценено като необходима стъпка към поставянето на пациента в центъра на здравната система и по-широкото застъпване на политиките за превенция, наред с намаляване на административната тежест и оптимизиране на процесите по използване на здравни данни за научни изследвания и иновации („Национална здравна стратегия", стр. 58-59).

В сектор „Образование":

1) Вече съществуващото социално неравенство се задълбочава, като новите и нарастващи изисквания към квалификацията на работници и служители поставят в риск уязвимите групи, сред които са и лицата от ромски произход („Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите", стр. 3).

2) Цифровизацията и новите технологии изискват въвеждането на целенасочени усилия към повишаване на нивото на цифровите компетентности и акцентиране върху учебни дисциплини, възпитаващи логическо и критично мислене („Стратегическа рамка за развитието на образованието, обучението и ученето", стр. 11-12).

3) Динамичното развитие на пазара на труда налага въвеждането на гъвкавост и възможност за своевременна адаптация на учебните планове и програми и въвеждането на съвременни дисциплини и специалности (стр. 15-16). Цифровизацията е разглеждана като ключово средство за постигане на интернационализация и актуализация на методите за преподаване, както и за преодоляване на неравенствата в обществото посредством намаляване на разходите за обучение („Стратегия за висшето образование", стр. 18).

Въпрос F2: Могат ли всички граждани да се възползват от интернет за участие в културни дейности?

➢ *Показател: Степента и естеството на различията в достъпа и използването на интернет между различните общности/ етноси*

В България се наблюдават различия в достъпа до използването на интернет и други услуги на цифровото общество между основните етнически групи, без същите да произтичат от държавни политики или нормативни актове. Следва да се отбележи, че водещите стратегически документи, които са разглеждани и в отделни части на този доклад, преследват намаляване на неравенствата, включително с оглед подобряването на стандарта на живот за всички групи в обществото, а оттам и стимулиране на икономическия напредък. Статистическите данни за различията в достъпа до

интернет, доколкото за тях се открива информация, са разгледани в съответната категория „А - Достъпен интернет".

Конкретна информация за сектор „Култура" може да се извлече, например, от Национална програма „България 2030", в която цифровизацията е разгледана като способ за улесняване на достъпа до културно съдържание, както и за разнообразяване на самото културно изразяване (стр. 111-116).

➢ *Показател: Наличие на правителствена политика относно културното наследство онлайн*

Национална програма за развитие „България 2030" разглежда следните относими дейности като част от политиките за постигане на приоритетите в сектор „Култура":

- Цифровизиране на съществуващо културно съдържание (стр. 111);
- Използване на нови дигитални форми на културно изразяване (стр. 111);
- Цифровизиране на движимо културно наследство с оглед консервация и популяризиране (стр. 114).

Дейности по цифровизация са заложени и във все още неприетия проект на „Стратегия за развитие на българската култура 2019-2029 г.", като се отчита изоставане на процесите по цифровизация на музейните фондове и разширяване на достъпа до културно наследство, включително посредством създаването на регистър на движимите културни ценности (стр. 21).

В актуализирания стратегически документ „Цифрова трансформация на България 2024 – 2030 г." е посочено, че: „Основни цели на бъдеща политика на културна цифровизация са да се насърчи показването на богатството на българското културно наследство и създаването на съдържание и нови онлайн услуги, включително за развлечение, образование и туризъм. Тя ще спомогне за подобряване на качеството и разнообразието на цифровизираните материали в областта на културата и ще насърчи развитието на нови методи за реставрация и опазване на културното наследство посредством информационните технологии, както и качеството и техническите стандарти за съдържанието. Чрез цифровизацията ще има възможност да се популяризират и подкрепят доброволните споразумения за цифровизация в големи мащаби и да се положат активни усилия за обогатяването и достъпността на онлайн съдържанието на културни ценности при спазване на авторските права. Важна цел е създаването на цифрови центрове в културни институти и университети, които да гарантират устойчивост на проектите по цифровизация на културното наследство и в бъдеще и увеличаването на експертния потенциал на заетите в цифровизацията в цифровите центрове. На национално ниво ще се създаде единна електронна платформа, инсталирана върху Държавния хибриден частен облак, за съхранение и достъп в цифрова форма до различни видове културно наследство на страната."[66]

➢ *Показател: Конституционна или законова гаранция за свободата на художественото/ артистичното изразяване*

Защитата на свободата на изразяване е закрепена на конституционно ниво, като приложими са както общата разпоредба на чл. 39 КРБ (свобода на изразяване на мнение), така и специалната разпоредба на чл. 54, ал. 2 КРБ, която гласи, че „свободата на художественото, научното и техническото творчество се признава и гарантира от закона". Секторната нормативна уредба, от друга страна, осигурява закрилата на обектите на авторско или друго сродно на него право (така например ЗАПСП, Законът за филмовата индустрия и др.).

[66] https://egov.government.bg/wps/portal/ministry-meu/strategies-policies/digital.transformation/itis-national-strategic-documents/national.strategic.document.digital.transformation

КАТЕГОРИЯ ОТВОРЕНОСТ (ОТВОРЕН ИНТЕРНЕТ)

ТЕМА А: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Въпрос А2: Правната и регулаторна рамка за бизнеса, академичните среди и гражданското общество улеснява ли иновациите в интернет?

➢ *Показател: Доказателства относно благоприятната правна и регулаторна рамка за създаване на нови бизнес начинания и иновации от академичните среди и гражданското общество*

Водещата цел на правителството, затвърдена в програма „България 2030", е развитието на страната ни като иновационен център в Югоизточна Европа и насърчаването на интелигентната индустрия. В тази връзка в дългосрочен план се развива както правната, така и стратегическата рамка, която следва да подпомогне иновациите и да привлече инвестиции в страната ни. Същата се изгражда в съответствие с общите стратегически цели на Европейския съюз[67].

Сред относимите нормативни актове могат да се посочат:

- Законът за българската банка за развитие - институция, създадена с цел да улесни достъпа на малките и средни предприятия до финансиране и да привлече местни и чуждестранни инвестиции;
- Законът за висшето образование, който създава основната рамка за развитие на университетите като центрове на научна и развойна дейност;
- Законът за малките и средните предприятия, който полага основите за повишаване на тяхната конкурентоспособност;
- Законът за насърчаване на научните изследвания и иновациите и създадения с него нарочен фонд за финансиране на развитието на науката;
- Законът за насърчаване на инвестициите, приет с цел облагородяване на инвестиционната среда в страната и развитие на високотехнологични и производителни работни места;
- Законът за юридическите лица с нестопанска цел, в който изрично е закрепено провеждането на държавни политики за подкрепа на гражданските организации и осигуряване на финансиране за техните инициативи (чл. 4, ал. 2);

[67] Съобщение на Комисията за определяне на прогнозните траектории на равнището на Съюза за цифровите цели (2023/C 344/03), 29.09.2023, ОВЕС С 344/80

- Законът за чужденците в Република България, с чиято нова разпоредба в чл. 24п бе създадена възможността за получаване на т.нар. „стартъп виза" и приетата нарочна „Наредба за условията и реда за издаване, удължаване и отнемане на удостоверение за високотехнологичен и/или иновативен проект, наречен „стартъп виза".

Редица стратегии и ключови документи също подчертават ангажимента на страната в тази област:

- Както вече бе посочено, Националната програма за развитие „България 2030" има силен фокус върху развитието на иновациите и цифровизацията във всички сектори;
- „Националната стратегия за развитие на научните изследвания 2021-2030" е приета, за да отговори на политическите цели България да се превърне в център на авангардните научни изследвания и нови технологии;
- „Националната стратегия за малките и средните предприятия 2021-2027" също предлага поредица от мерки, посредством които да се насърчи предприемачеството в страната;
- „Концепцията за развитието на изкуствения интелект в България до 2030 г." е важен механизъм с хоризонтално приложение в различните сектори по отношение развитието и внедряването на изкуствения интелект в образованието и индустрията;
- „Актуализираната Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2019 – 2025 г." има за свои приоритети сигурността на информационните ресурси и електронното обслужване, ориентирано към потребителя;
- Актуализираната „Национална пътна карта за научна инфраструктура 2020 - 2027 г." следва да бъде въведена в изпълнение на три етапа, като за предстоящите години следва да бъдат изградена подходяща инфраструктура за насърчаване на иновациите, след което да се пристъпи към трансфер на технологии и привличане на високопрофилирани кадри;
- Друг относим документ в сферата на образованието е „Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 г.", в която е заложена подкрепата за изграждането на партньорства между бизнесите и държавата в сферата на иновациите, развитието на обучението, свързано с иновации и предприемачество и насърчаване на предприемаческата дейност на студентите и преподавателите;
- „Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2021-2027" включва финансови мерки за затвърждаване на иновационния потенциал на българската научноизследователска система.

Така изброените източници затвърждават ангажимента на Република България за развитие на благоприятна среда за иновации в интернет и насърчаване на бизнес начинанията, академичните и гражданските инициативи в страната.

➢ *Показател: Практическо възприемане на опита от регулаторната среда за бизнеса и ИКТ от бизнеса, включително бизнеса с интернет*

Официално събираните данни от НСИ за възприятието на бизнеса са обединени в т.нар. „общ показател на бизнес климата" в България, като се формулира средна оценка от получените мнения в четири сектора - промишленост, строителство, търговия на дребно и услуги. Показателят следва да онагледява конкурентната позиция на българския бизнес на пазара в страните от ЕС. Както може да се види от приложената графика, нивата се запазват относително стабилни след сериозния спад по време на пандемията от COVID-19:

Фигура 6 - Общ показател на бизнес климата в България за периода януари 2018 г. - януари 2024 г.

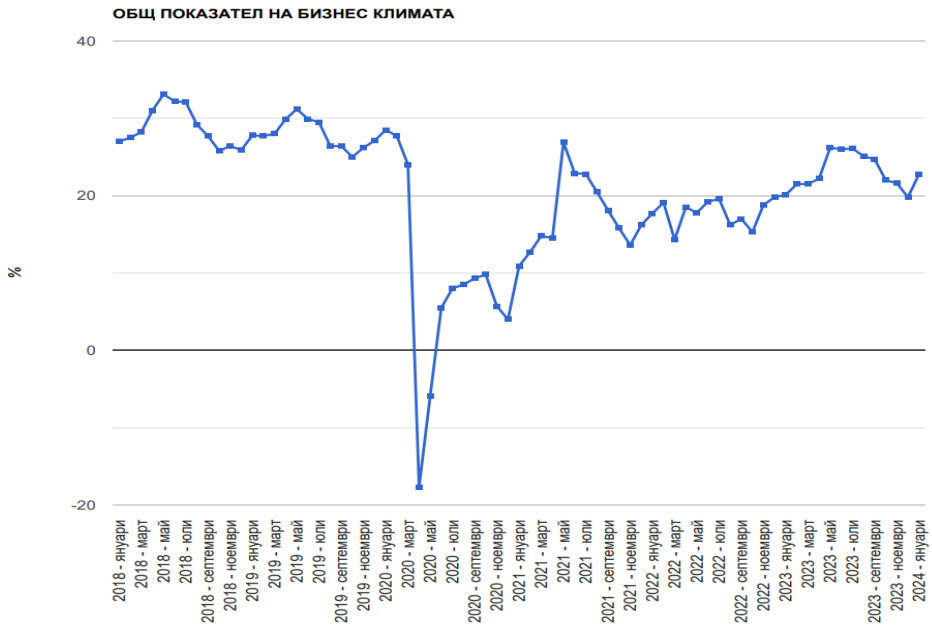

Източник: НСИ[68]

Макар данните да не съдържат информация за конкретното възприемане на опита от регулаторната среда от бизнеса, те могат да бъдат използвани за съставяне на обща представа за тенденциите в развитието на индустрията.

Така също може да се посочи и класирането на България в класацията на Световната банка „Леснота за правене на бизнес"[69], която се съставя именно въз основа благоприятната правна рамка за създаване на бизнес в съответната страна. Страната ни е на 61-во място в общото световно класиране за 2020 г. като средна стойност за различните изследвани показатели, но на 113-то място по отношение учредяването на ново бизнес начинание.

Като източник за възприятията на предприемаческата среда в сферата на технологиите може да се посочи докладът на „Ендевър България"[70], публикуван през 2022 г. Въпреки че обхваща единствено предприемаческата среда за тех-сектора в столицата, той дава ценна информация за практическия опит на високотехнологичните бизнеси и бизнесите с интернет. Според изложените данни, тех-секторът е критичен за българската икономика, като скоростно увеличава темповете на растеж и профилиране в различни сфери, допринасяйки съществено към БВП на страната (стр. 8-9; вж. приложената графика). Едно от ключовите предимства на българския пазар е цялостно ниският разход за правене на бизнес, като същият е в пряка зависимост от регулаторната рамка, бидейки определен на база корпоративен данък, средна работна заплата за страната и средна цена за наем на помещения (стр. 11). Принос има и относителната икономическа стабилност, за която показателен е един от по-ниските проценти на безработица сред страните от ЕС в региона (стр. 10). Още повече, в страната има добре развита екосистема, подкрепяща стартъпите в етапите им на израстване и разширяване – 29 % от българските организации за подобна подкрепа са фокусирани именно върху етапа на разрастването, спрямо средно 18 % в другите държави в Югоизточна Европа (стр. 11).

[68] Статистическите данни са публично достъпни в ИС Инфостат, поддържана от НСИ: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1282>

[69] https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/bulgaria

[70] Ендевър Инсайт, Ендевър България, Картографиране на технологичния сектор в София. Анализ на мрежата на предприемаческата среда, Доклад, февруари 2022 г.

Фигура 7 - Нарастване на технологичните компании в София по под-сектор за периода от 1991 до 2021 г.

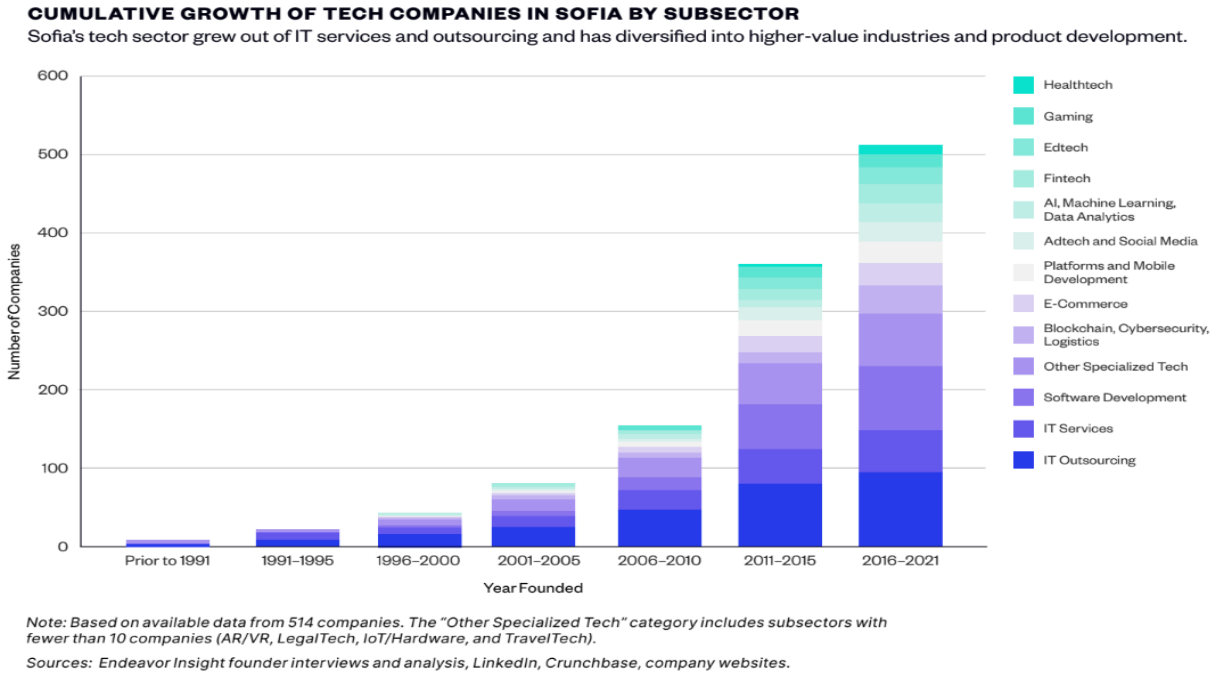

Източник: Ендевър България[71]

С оглед на така изложената информация от самия бизнес, за страната ще бъдат критични политическите решения за промяна на данъчното и трудовото законодателство, като следва да се търси баланс между осигуряване на по-добър стандарт на живот за служителите и работниците и създаване на тежести за бизнеса, които биха провокирали отдръпването на чуждестранни инвестиции към съседни държави с по-благоприятни финансови условия.

ТЕМА В: ОТВОРЕНИ СТАНДАРТИ

Въпрос В3: Правителството насърчава ли многообразието на опциите за лицензиране на интелектуална собственост, включително безплатен и с отворен код софтуер (FOSS)?

➢ *Показател: Правителствена политика по отношение на FOSS и други възможности за лицензиране*

Безплатният софтуер с отворен код (FOSS) е въведен в употреба в държавната администрация по силата на приетата нормативна уредба. Законът за електронното управление в чл. 58а, ал. 1 създава задължение при възлагането на обществени поръчки за разработка, надграждане или внедряване на информационни системи или електронни услуги компютърните програми да отговарят на критериите за софтуер с отворен код (т. 1, б. „а"). За конкретното изпълнение на това задължение е приета и Наредбата за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги, която в чл. 44, ал. 2 изброява различните лицензи под които се защитават авторските права за системите (EUPL, GPL, LGPL, AGPL, Apache License 2.0, New BSD license, MIT License или Mozilla Public License 2.0).

[71] Ендевър Инсайт, Ендевър България, Картографиране на технологичния сектор в София. Анализ на мрежата на предприемаческата среда, Доклад, февруари 2022 г., стр. 8

➢ *Показател: Степента, до която в правителствените ведомства се използва софтуер с различни възможности за лицензиране*

Съгласно отчета на МЕУ за състоянието на информационните ресурси в администрацията[72], публикуван през м. март 2023 г., доставчик на операционни системи в национален мащаб е Microsoft; Oracle е най-често използваната система за управление на бази данни (61 %), а по отношение на антивирусните програми най-застъпени са решенията на ESET (30.42 %) или друг безплатен антивирусен софтуер (45.96 %) (стр. 10). Като риск за информационната сигурност е изтъкнат фактът, че над 30 % от работните станции са с остарели версии на операционни системи, които вече не се поддържат от Microsoft (стр. 10). Липсва информация относно възможностите и намеренията за интеграция с други операционни системи с отворен код като Linux, например.

Годишният доклад за състоянието на администрация за 2022 г.[73] дава информация относно конкретните версии на Windows, като най-застъпена е MS Windows 10 (72.37 % от администрациите), съответно най-голям брой лицензии за Microsoft Office са закупени за MS Office 2010 и MS Office 2016 (стр. 29). Слабо застъпено е използването на Open Office пакета.

Въпрос B4: Правителството насърчава ли и приема ли стандарти за улесняване на достъпността до интернет и услугите за електронно управление за хора с увреждания?

➢ *Показател: Правителствена политика и практика за осигуряване на достъпност за хората с увреждания*

Националната правна рамка за достъпността на уебсайтовете и мобилните приложения на публичните организации, е приведена в съответствие с изискванията на Директива (ЕС) 2016/2102 на ЕП и на Съвета. Така в чл. 12, ал. 2 ЗЕУ е закрепено, че единният портал за електронни административни услуги[74] следва да предоставя възможност и на лицата с увреждания да се ползват по достъпен начин от тях. В продължение, Наредбата за общите изисквания към информационните системи също транспонира текстове на Директивата, включително разпоредбата на чл. 5 относно прекомерната тежест, която намира своето отражение в чл. 39а от Наредбата.

Оценката относно практическото приложение на така закрепените разпоредби се прави централно от администрацията.[75] Установено е несъответствие на голям брой от уебсайтовете и мобилните приложения (стр. 12-15), включително по отношение на публикацията на декларациите за достъпност и т.нар. „карта на сайта", както и редица технически отклонения. В този смисъл организациите от обществения сектор следва да обърнат сериозно внимание на факта, че декларацията за достъпност трябва да съдържа информацията за съответствието на уебсайтовете и мобилните приложения с изискванията за достъпност, съответно, при одобрено по нормативно установения ред не-прилагане поради „прекомерна тежест", следва да бъдат подробно описани обстоятелствата, които са наложили липсата на адаптиране на страницата, както и да бъдат представени възможни алтернативи (чл. 39а НОИИС, чл. 5 и чл. 7 Директива (ЕС) 2016/2102). Към настоящия момент вече съществува и административна и съдебна практика за непряка дискриминация, породена от липсата на достъпност на уебсайт на мобилен оператор, който публикува общите условия за предоставяните услуги и техните изменения във формат, който не може да бъде адаптиран за хора с увреждания (Решение № 5640/05.10.2018 г. по административно дело № 5929/2018 г. на АССГ[76]).

[72] Министерство на електронното управление, Отчет за състоянието и годишен план за развитие и обновяване на информационните ресурси в администрацията и информационните ресурси на единната електронна съобщителна мрежа на държавната администрация и за нуждите на националната сигурност, 2023

[73] Министерски съвет, Доклад за състоянието на администрацията, 2022, приет с Решение № 341 ва Министерския съвет от 04.05.2023 г.

[74] Единният портал за достъп до електронни административни услуги се поддържа от Държавна агенция „Електронно управление": <https://egov.bg/wps/portal/egov/nachalo>

[75] Министерство на електронното управление, Доклад за наблюдението на достъпността на уеб сайтовете и мобилните приложения на организациите от обществения сектор, извършено през първия период на наблюдение в Република България, 24.08.2022 г.

[76] Актът е достъпен в регистъра на АССГ: <https://sofia-adms-g.justice.bg/bg/1695>

На следващо място, следва да се посочи, че в България действа Национален съвет за хората с увреждания като консултативен орган към Министерския съвет (чл. 2 от Правилника за дейността му) в изпълнение на международните задължения на страната (чл. 33 от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания). Той има най-вече съветнически функции по отношение привеждането на правната и стратегическа рамка в страната в съответствие с поетите международни ангажименти и защитата на правата на човека (чл. 3, т. 1, 2, 4). Съветът има и координационна роля за провеждането на диалога между държавните и местните органи с работодателските и синдикалните организации и организациите на и за хората с увреждания (чл. 3, т. 3), като също е натоварен с осъществяването на взаимодействие с международните организации с предмет на дейност закрила на правата на хората с увреждания (чл. 3, т. 5). Конституиран е и Съвет за наблюдение по чл. 11, ал. 1 от Закона за хората с увреждания, който да следи за правилното и активно прилагане на Конвенцията за правата на хората с увреждания.

Тъкмо посредством подобни органи се провеждат и националните политики за хората с увреждания. Така за страната има приета „Национална стратегия за хората с увреждания" за периода 2021-2030, съгласно която следва да се осигурят условия и възможности за социално приобщаване на хората с увреждания във всички аспекти на обществения живот (стр. 12). Със стратегията са определени като приоритети осигуряването на достъпна физическа среда, приобщаващо образование, подходящи здравни услуги, осигуряване на трудова заетост и социална закрила, осигуряване на възможности за участие в културния и спортен живот и гарантиране на правата на децата с увреждания (стр. 13). Упражняването в пълен обем на предвидените права и възможности, обаче, трудно може да се случи, ако не се предприемат комплексни изменения в правната уредба. Така „Анализът на интеграцията на хората с увреждания на пазара на труда"[77], изготвен от Икономическия и социален съвет през м. май 2023 г., посочва, че към настоящия момент съществуват редица нормативни пречки пред приобщаващата заетост (стр. 4). Все още твърде слабо развити са и социалните предприятия в България и се установява необходимостта от промени в ЗПССИ (стр. 5).

➢ *Показател: Възприемане на политиката и практиката за достъпност на хората с увреждания от самите тях*

Въпреки усилията за включване на хората с увреждания в анализа на достъпността на интернет средата за тях, остава относително трудно да се открият дълбочинни изследвания на нуждите и възприятията на хората с увреждания, включително дезагрегирани според конкретните заболявания и увреждания. Проблем е и че в страната не се събира официална статистика за хората с увреждания.[78]

В тази връзка може да се посочи „Проучването на потребностите на хора с нарушено зрение и хора, полагащи грижи"[79], изготвено през 2018 г. по проект „Равни шансове за социална интеграция и заетост за хората с нарушено зрение", финансиран по ОП „Развитие на човешките ресурси". След проведените интервюта се констатира, че все по-застъпена е употребата на нови технологии и ресурси в електронен формат, докато Брайловите документи и устройства излизат от употреба (стр. 3). В този смисъл особено ценна е достъпността на уебстраниците и мобилните приложения с възможност за увеличаване на шрифта и контраста. Както възрастните, така и анкетираните младежи изразяват абсолютно предпочитание към електронния формат и никой не посочва Брайл като предпочитан формат за четене (стр. 3, 19).

[77] Икономически и социален съвет, Анализ на интеграцията на хората с увреждания на пазара на труда – мерки, стимули и предизвикателства, 2023 г.: <https://naso.bg/wp-content/uploads/esc_4_039_2023-1.pdf>

[78] Български Хелзинкски Комитет, Хора с увреждания: <https://bghelsinki.org/bg/themes/people-with-disabilities>

[79] Асоциация на родители на деца с нарушено зрение, Проект "Равни шансове за социална интеграция и заетост на хората с нарушено зрение", "Проучване на потребностите на хора с нарушено зрение и хора, полагащи грижи (родители и други)", осъществено по договор BG05M9OP001-2.011-0002-C01

ТЕМА С: ОТВОРЕНИ ПАЗАРИ

Въпрос С1: Има ли независима регулация на комуникационните/ съобщителните пазари, предприета в съответствие с международните норми и стандарти?

➢ *Показател: Съществуване на независим/и регулаторен орган/и*

Комисията за регулиране на съобщенията е специализиран независим държавен орган, натоварен с контрола и регулацията в сферите на електронните съобщения, електронните удостоверителни услуги и пощенските услуги. По силата на чл. 30 от ЗЕС КРС определя пазарите на електронни съобщителни мрежи и/или услуги, като проучва и оценява нивата на конкуренция на тях; провежда политиките и регулацията за предоставяне на такива услуги, като е компетентна да издава, прехвърля, прекратява или отнема разрешения за ползване на ограничен ресурс. КРС представлява страната в международните организации на регулаторните органи на съобщителните пазари и участва в работата на Органа на европейските регулатори в областта на електронните съобщения (чл. 30, ал. 1, т. 20 и 21). Изпълнява също функциите на национална организация по стандартизация пред Европейския институт за стандарти в далекосъобщенията (ETSI) и участва в работата на техническите комитети по стандартизация в Република България, имащи отношение към електронните съобщения. Комисията за регулиране на съобщенията е и националният координатор по Акта за цифрови услуги, а СЕМ и Комисията за защита на личните данни са компетентни органи.

➢ *Показател: Доказателства относно регулаторните резултати, включително възприемането на качеството на регулирането от комуникационния бизнес, асоциациите на потребителите и други организации*

Към момента на съставяне на доклада отсъства цялостен анализ, изготвен от асоциации на потребителите или други относими организации за оценка на регулаторната рамка за комуникационния бизнес в страната. Дейността на организации като „Активни потребители" и „Асоциация за защита на потребителите" са насочени повече към предоставяне на практически съвети и застъпничество за правата на потребителите. В тази връзка следва да се отправи препоръка и за провеждане на регулярни проучвания за възприятията на потребителите, включително с оглед гаранциите за конкуренция на пазара на телекомуникациите.

Въпрос С4: Има ли достатъчно ефективна конкуренция в комуникационните мрежи за достъп, гарантираща защита на интересите на потребителите?

➢ *Показател: Брой фиксирани и мобилни широколентови доставчици*

Данните относно броя доставчици на фиксиран и/или мобилен достъп до интернет са извлечени както от годишните доклади на КРС за периода 2018 – 2023 г., така и от общо вписаните предприятия за предоставяне на широколентов достъп до интернет в регистрите по чл. 33, ал. 1 от ЗЕС. Следва да се отбележи, че двете таблици с данни по-долу не могат да бъдат използвани за сумарно изчисляване на броя доставчици, тъй като един и същ доставчик може да предоставя повече от една услуга, докато в данните от регистъра е наличен броят на доставчиците с издадени разрешения, без същите непременно да предоставят услуги активно.

Таблица 8- Брой предприятия по вид на предоставяните услуги за достъп до интернет и пренос на данни за периода 2018 - 2023 г.

Брой предприятия по вид на предоставяните услуги за достъп до интернет и пренос на данни						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Фиксиран достъп до интернет на дребно	643	648	649	650	641	646
Мобилен достъп до интернет на дребно	5	5	5	4	3	3
Услуги по пренос на данни на дребно	57	58	59	53	54	56
Достъп до интернет на едро (NGA)	49	46	51	51	53	49
Услуги по пренос на данни на едро	16	19	30	28	24	28

Източник: КРС[80]

[80] Виж цитираните доклади за периода 2018 – 2023 г.

Таблица 9- Брой регистрирани доставчици в регистъра на чл. 33, ал. 1 ЗЕС за периода 2018 - 2022 г.

Брой регистрирани доставчици в регистъра на чл. 33, ал. 1 ЗЕС					
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Общо регистрирани доставчици	902	918	926	-	875

Източник: КРС[81]

➢ *Показател: Пазарни дялове на фиксирани и мобилни широколентови доставчици*

Данните за пазарните дялове на доставчиците на фиксирани и мобилни услуги за широколентов достъп до интернет могат да се извлекат от годишните доклади на КРС. Така за изследвания период от 2018 до 2022 г.[82] се забелязва, че три основни предприятия си разпределят почти целия пазар, като това е особено отчетливо по отношение на мобилните услуги на дребно.

Поредица от намерения за придобивания в последната година, обаче, предизвикват сериозни опасения относно концентрациите на влияние на пазара, в следствие на което може да бъде нарушена конкуренцията. Така ключова към настоящия момент е преписката пред КЗК с № КЗК/1090/2023 г.[83], по която през м. декември 2023 г. е взето решение[84] за провеждане на дълбочинна проверка за хоризонталните и вертикални ефекти от концентрацията върху конкуренцията между доставчиците на подобни услуги в България, след което с Решение № 114 от 01.02.2024 г. е разрешена концентрацията. КЗК изтъква като мотиви, че придобиваното предприятие е с „влошени икономически и технологични възможности [...], което сочи за ограничаване на вероятността в резултат на сделката да се промени позицията на Виваком до степен на независимост от останалите участници на пазара или на потребителите" (стр. 57 от Решението).

По-долу е поместена таблица, проследяваща разпределението на пазарните дялове между предприятията, предоставящи широколентов достъп до интернет, като същите са измервани от КРС на база брой абонати и на база приходи на предприятието. С оглед коректно позоваване на информацията, следва да се отбележи, че до 2020 г. включително дружеството „Виваком България ЕАД" фигурира в докладите като „Българска телекомуникационна компания ЕАД", а „Йеттел България" - до 2019 г. включително е с фирма "Теленор България". За две от дружествата, предоставящи мобилни услуги на дребно - „Булсатком ЕАД" и „ТИ.КОМ", са посочени данни до 2021 г. включително, когато изтичат разрешителните им за предоставяне на услуги (до 15.12.2021 г.).

Таблица 10 - Пазарни дялове на фиксирани и мобилни широколентови доставчици за периода 2018 - 2022 г.

Пазарни дялове на фиксирани и мобилни широколентови доставчици											
Пазарен дял на база:		**2018**		**2019**		**2020**		**2021**		**2022**	
		Брой абонати	Приходи	Брой абонати	Приходи	Брой абонати	Приходи	Брой абонати	Приходи	Брой абонати	Приходи
фиксирани услуги на дребно	Виваком България ЕАД	27.1%	20.3%	27.0%	21.1%	27.2%	21.6%	31.4%	24.5%	31.4%	22.1%
	А1 България ЕАД	26.2%	19.7%	25.9%	17.6%	26.0%	15.8%	26.9%	18.7%	27.8%	20.4%
	Булсатком ЕАД	8.9%	10.8%	8.4%	10.3%	8.1%	9.1%	7.6%	8.0%	6.2%	5.1%
	Всички останали	37.8%	49.2%	38.7%	51.1%	38.6%	53.6%	34.2%	48.8%	34.6%	52.3%
Мобилни	Виваком България ЕАД	34.8%	36.8%	34.1%	33.9%	34.2%	34.7%	35.0%	32.2%	36.0%	30.0%
	А1 България ЕАД	32.8%	34.0%	31.8%	29.7%	33.8%	35.6%	33.4%	37.0%	32.6%	38.6%

[81] Виж цитираните източници на данни за периода 2018 – 2022 г.
[82] Виж цитираните данни в Таблица 10 по-долу.
[83] https://reg.cpc.bg/Dossier.aspx?DossID=300060037
[84] Решение № 1356 от 21.12.2023 г.

	Йеттел България	32.4%	29.1%	31.8%	29.7%	31.8%	29.6%	31.6%	30.8%	31.5%	31.4%
	Булсатком ЕАД	0.03%	0.04%	0.02%	0.02%	0.02%	0.02%	0.0%	0.01%	x	x
	ТИ.КОМ	0.03%	0.02%	0.03%	0.05%	0.03%	0.06%	0.0%	0.0%	x	x

Източник: КРС[85]

Таблица 11- Пазарни дялове на предприятията, предоставящи фиксиран достъп до интернет на дребно

Пазарни дялове на предприятията, предоставящи фиксиран достъп до интернет на дребно

Предприятие	2022 г.		2023 г.	
	Дял на база брой абонати на фиксиран достъп[1]	Дял на база приходи от фиксиран достъп[2]	Дял на база брой абонати на фиксиран достъп[1]	Дял на база приходи от фиксиран достъп[2]
ВИВАКОМ БЪЛГАРИЯ ЕАД	31.3%	22.1%	32.2%	28.8%
А1 БЪЛГАРИЯ ЕАД	27.8%	20.4%	28.4%	23.2%
БУЛСАТКОМ ЕАД	6.2%	5.1%	5.4%	3.9%
Всички останали	34.6%	52.3%	33.9%	44.0%

[1] Вкл. абонати на пакетни услуги.

[2] Вкл. приходи от пакетни услуги

Таблица 12- Пазарни дялове на предприятията, предоставящи мобилен достъп до интернет на дребно

Пазарни дялове на предприятията, предоставящи мобилен достъп до интернет на дребно

Предприятие	2022 г.		2023 г.	
	Дял на база брой абонати на мобилен достъп[1]	Дял на база приходи от мобилен достъп[2]	Дял на база брой абонати на мобилен достъп[1]	Дял на база приходи от мобилен достъп[2]
ВИВАКОМ БЪЛГАРИЯ	36,0%	30,0%	36,3%	29,4%
А1 БЪЛГАРИЯ	32,6%	38,6%	32,7%	39,8%
ЙЕТТЕЛ БЪЛГАРИЯ	31,5%	31,4%	31,0%	30,8%

[1] Включва абонати на самостоятелна услуга чрез карти за данни или модем и абонати на пакетни услуги, включващи определен обем трафик за данни на максимална скорост и/или обем трафик за данни на месец.

[2] Включва приходи от самостоятелна услуга чрез карта за данни или модем, приходи от трафик, както и частта на приходите от предоставяне на мобилен интернет в пакет с други електронни съобщителни услуги.

Източник:КРС [86]

[85] Виж цитираните доклади за периода 2018 – 2022 г.

[86] Пазарни дялове на предприятията, предоставящи фиксиран и мобилен достъп до интернет на дребно https://crc.bg/files/Annual_Report_CRC_2023.pdf - 45 и 46 страница

ТЕМА D: ОТВОРЕНО СЪДЪРЖАНИЕ

Въпрос D4: Правителството насърчава ли използването на отворени образователни ресурси (OER) и улесняването на открития достъп до академични и научни ресурси?

➢ *Показател: Рамка на образователната политика относно OER*

Като част от общите цифрови цели за държавите в ЕС, в България са приети два стратегически документа в сферата на образованието, които залагат приоритети и дейности по развитие на използването на отворени образователни ресурси. В „Националната стратегия за развитие на научните изследвания (2017-2030)" пристъпването към интеграция с европейските стандарти и рамка за отворената наука е разгледано като необходима стъпка за дългосрочното развитие и модернизиране на системата на научни изследвания в България (стр. 30).

Съгласно „Националния план за развитие на инициативата за отворена наука" приоритетно е осигуряването на двустранен достъп до научни публикации и надеждни научноизследователски данни за развитието на научноизследователската и развойната дейност (стр. 4-5). Така ще бъде осигурено и въвеждането в употреба на т.нар. FAIR принципи [87] (откриваемост, достъпност, непрекъсваемост и възможност за повторно използване на данните от научни изследвания), водещи за научните екипи в Европа (стр. 5). Поддръжката на Българския облак за отворена наука и достъпа до него посредством Български портал за отворена наука[88] позволява също така плавната интеграция на научните бази данни в страната с Европейския облак за отворена наука[89] (стр. 5-6).

В тази връзка към момента на съставяне на „Стратегията за висшето образование" за периода 2021-2030 г. е оценено като изоставащо системното прилагане на принципите на отворената наука във висшите училища. В Стратегията е записана възможността съществуващите 7 институционални хранилища на научни публикации с отворен достъп да бъдат обединени функционално в общ национален репозиториум (стр. 12). Към момента на съставяне на настоящия доклад, съгласно информацията, публикувана на БПОН, има 8 свързани ресорни хранилища, а именно - Научно-изследователският портал на Софийския университет „Св. Климент Охридски"; Цифровата библиотека на Института по математика и информатика при Българската академия на науките; Академичният архив на Медицинския университет във Варна; Цифровото хранилище на Стопанската академия в Свищов; Централната медицинска библиотека на Медицинския университет в София; Научният портал на Бургаския свободен университет; Цифровото хранилище на Нов български университет и Българската OpenAIRE репозитория.

➢ *Показател: Организация за достъп до академични и научни ресурси от висши училища[90] и студенти*

Към настоящия момент акцент в образователната политика е развитието на Българския портал за отворена наука като единна точка за достъп до отворени академични и научни ресурси. Както вече бе посочено под предходния показател, все още не е постигната пълна интеграция на поддържаните в страната хранилища на научни публикации с научен достъп, но все повече такива биват интегрирани във времето.

За нуждите на висшето образование и научните институти МОН поддържа абонаментни договори за достъп до платформите Science Direct, Scopus и Web of Science като част от общата политика за насърчаване на отворената наука. След извършването на съответната регистрация всички потребители, свързани с мрежата на съответната институция, могат да получат безпрепятствен достъп до наличните в тях ресурси.

---

[87] Достъпни на адрес: <https://www.go-fair.org/fair-principles/> и възприети от Европейската комисия като стандарт по отношение на отворените данни, софтуер и код (https://open-research-europe.ec.europa.eu/for-authors/data-guidelines#fairdata)

[88] https://bpos.bg/

[89] https://eosc-portal.eu/

[90] Висши училища са университетите, академиите и обучаващите организации, които са акредитирани от Националната агенция за оценяване и акредитация да обучават студенти в ОКС „бакалавър" и ОКС „магистър"

В рамките на проект „Образование за утрешния ден” е създаден и каталог на хранилищата на образователните ресурси със свободен достъп, които се отнасят за предучилищното и училищното образование.[91] Същите могат да бъдат полезни не само на учениците, но и на всички студенти и преподаватели в специалности с педагогическа насоченост.

Въпрос D5: Правителството изисква ли интернет доставчиците да управляват мрежовия трафик по прозрачен, безпристрастен и неутрален начин, без дискриминиране на конкретни видове съдържание или съдържание от конкретни източници?

➢ *Показател: Нормативни/ регулаторни разпоредби и практика относно неутралността на мрежата и конкуренцията за онлайн и мрежови услуги*

Основен нормативен акт при определянето на неутралността на мрежата е Регламент (ЕС) 2015/2120, като в неговия чл. 3, пар. 3, ал. 1 изрично е регламентирано, че доставчиците на услуги за достъп до интернет следва да третират еднакво целия трафик и да не прилагат по никакъв начин дискриминация, ограничение или намеса, независимо от подателя, получателя, съдържанието и използваните услуги или устройства за достъп до него. Управление на трафика е допустимо единствено ако се осъществява по прозрачен, недискриминационен и пропорционален начин, когато обективно е необходимо поради технически изисквания за качеството на услугите на специфични категории на трафик (чл. 3, пар. 3, ал. 2). Мерките за управление на трафика следва задължително да бъдат описани в договора между доставчика на услуга за достъп до интернет и крайния потребител (чл. 4, пар. 1, б. „а”).

По силата на ЗЕС КРС определя механизма за наблюдение на качеството по предоставяне на услугата за достъп до интернет (чл. 30, ал. 1, т. 29), като същият е публично достъпен на уебстраницата им[92] и съхранява данни за осъществените замервания на скоростта.

ТЕМА Е: ОТВОРЕНИ ДАННИ И ОТВОРЕНО УПРАВЛЕНИЕ

Въпрос Е1: Прието ли е законодателство, което изисква отворен достъп до обществени и публично финансирани данни с подходяща защита на неприкосновеността и това законодателство приложено ли е?

➢ *Показател: Наличие на правна рамка за достъп до отворени данни, която е в съответствие с международните норми, напр. The Open Data Charter и изискванията за неприкосновеност*

България не е страна по т.нар. Open Data Charter, но основните принципи, заложени в нея, практически са инкорпорирани напълно в ЗДОИ. Следва да се припомни и че правото на достъп до информация е закрепено и на конституционно ниво, при съответните съображения за ограничения, разбира се (защитена от закона тайна или в случай че засяга чужди права - вж. чл. 41, ал. 2 КРБ).

Принципите, уредени с Open Data Charter, са: отвореност по подразбиране; своевременност и изчерпателност на информацията; достъпност и ползваемост; съпоставимост и непрекъсваемост на данните; насърчаване на гражданското участие; приобщаващо развитие и иновация. В чл. 6, ал. 1 от ЗДОИ, съответно, като принципи за осъществяване правото на достъп до обществена информация са посочени откритост, достоверност и пълнота на информацията; осигуряване на еднакви условия за достъп; осигуряване на законност при търсенето и получаването на обществена информация; защита на правото на информация и защита на личните данни. Регистрите и базите данни следва поддържат публични, свободни и безплатни интерфейси за свързани отворени данни (ЗДОИ; Наредба за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги).

Така и по отношение на повторното използване на информация от обществения сектор са приложими принципите на осигуряване на възможност за многократно повторно използване на информацията; прозрачност при предоставянето; забрана за дискриминация и забрана за ограничаване на свободната конкуренция (чл. 6, ал. 2 ЗДОИ), като е приета и Наредба за стандартните условия за повторно използване на информация от обществения сектор и за нейното публикуване в

[91] https://oer.mon.bg/s/oer/page/welcome

[92] Механизъм за наблюдение на качеството по предоставяне на услугата за достъп до интернет

отворен формат. Метаданни с оглед осигуряване на отворени данни се поддържат и по отношение на пространствените данни по силата на Закона за достъп до пространствени данни (чл. 12).

➢ *Показател: Доказателства относно степента, в която ресурсите за отворени данни са достъпни и използвани онлайн*

В контекста на откритото управление следва да се посочи, че в България се поддържа т.нар. „Портал за отворени данни"[93], в който гражданите могат да получат централизирано достъп до всички бази на публични данни, поддържани от различни държавни и местни институции в отворен и машинночетим формат. Създадена е възможност и потребителите да отправят запитване за включване на нови бази данни, като посочат търсената информация и интернет адреса, на който са установили нейното наличие.

На портала се поддържа и секция „Статистика"[94] по отношение потреблението на отворени данни, като за 2022 г. са отчетени 284 338 потребители спрямо 442 443 за 2021 г. и 308 158 за 2020 г. Може да се открие информация и по отношение публикуването на нови набори от данни и тяхната категоризация, както и за профилите на потребителите на сайта.

Въпрос Е2: Правителствените ведомства и местните държавни институции имат ли уебсайтове, които са достъпни на всички официални езици и чрез всички основни браузъри?

➢ *Показател: Правителствена политика за осигуряване предоставянето на уебсайтове с подходящ език и достъп до браузъра и доказателства относно ефективното им използване*

Както вече бе разгледано в Тема В и по-конкретно политиките за осигуряване на достъпност на уебсайтовете на институциите за хората с увреждания, все още е належащо адаптирането и попълването на минималната необходима информация (декларация за достъпност и карта на сайта) в редица държавни и местни уебсайтове. Техническото обезпечаване на различни възможности за достъпност (като промяна на шрифта, контраста, text-to-speech и др.) са поставени в зависимост от обективно възможното да се осъществи от доставчика на услугата.

С оглед езиковите версии на уебсайтовете, следва да се посочи, че макар и да има различни разпространени езици, които се ползват от етническите групи в страната, единственият официален език за Република България е българският език, като това е закрепено в чл. 3 от Конституцията. В тази връзка всички уебсайтове на държавни и местни институции се публикуват задължително на български език, като повечето уебсайтове на държавни институции съдържат и възможност за превод в страницата на английски език.

С Наредбата за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги се определят и правилата за интернет страниците и мобилните приложения на административните органи:

- Интернет страниците на административните органи следва да бъдат достъпни както чрез домейн, формиран с префикса „www", така и без него (чл. 47, ал. 2);
- Официалните домейни следва да бъдат достъпни както при изписване на латиница, така и с транслитерация на кирилица, като например: „.bg" - „.бг"; „gov.bg" - „правителство.бг"; „.eu" - „.ею" и т.н. (чл. 47, ал. 3 и сл.);
- Съдържанието на страниците и мобилните приложения следва да отговаря на хармонизирания стандарт EN 301 549 V2.1.2 (2018-08)[95] (чл. 39, ал. 2);
- Информационните системи следва да се разработват с отворен код (чл. 44, ал. 1).

Като доказателство за ефективното използване на уебстраниците на институциите може да се приведе поддържаната информация относно достъпването на Единния портал за електронни услуги на правителството. В реално време може да се открие информация за вида операционна система,

[93] https://data.egov.bg/

[94] https://data.egov.bg/statistika?section=1&item=1

[95] Утвърден с Решение за изпълнение (ЕС) 2018/2048 на Комисията от 20.12.2018 г. относно хармонизирания стандарт за уебсайтовете и мобилните приложения, изготвен в подкрепа на Директива (ЕС) 2016/2102 на Европейския парламент и на Съвета, ОВ L 327/84, 21.12.2018

която е използвана при посещението на уебсайта (6 различни регистрирани към момента на справката); вида на браузъра (24 различни регистрирани към момента на справката); модела на устройството на потребителя и типа канал, през който е достъпил уебсайта (напр. социална мрежа, търсачка, уебсайт на институция, пр.).

➢ *Показател: Пропорция на правителствените услуги с уебсайтове (стойност/ класиране в индекса на онлайн услугите на UNDESA)*

България заема 52-ро място в световното класиране на Индекса за развитие на електронното управление (EGDI), който е предоставен от Департамента по икономически и социални въпроси на ООН (UNDESA), като конкретната стойност за 2022 г. е 0.7766.[96] Наблюдава се влошаване на представянето на страната ни, макар тя да запазва относително високи позиции в световен мащаб, доколкото показателите за 2020 г. и 2018 г. са по-високи - съответно 44-то място при индекс 0.7980 и 47-мо място при индекс 0.7177. Индексът отразява общото развитие на електронното управление в държавата и оценява различни аспекти на предоставянето на е-услуги и използването на технологии за подобрение на административните процеси.

[96] https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/26-Bulgaria

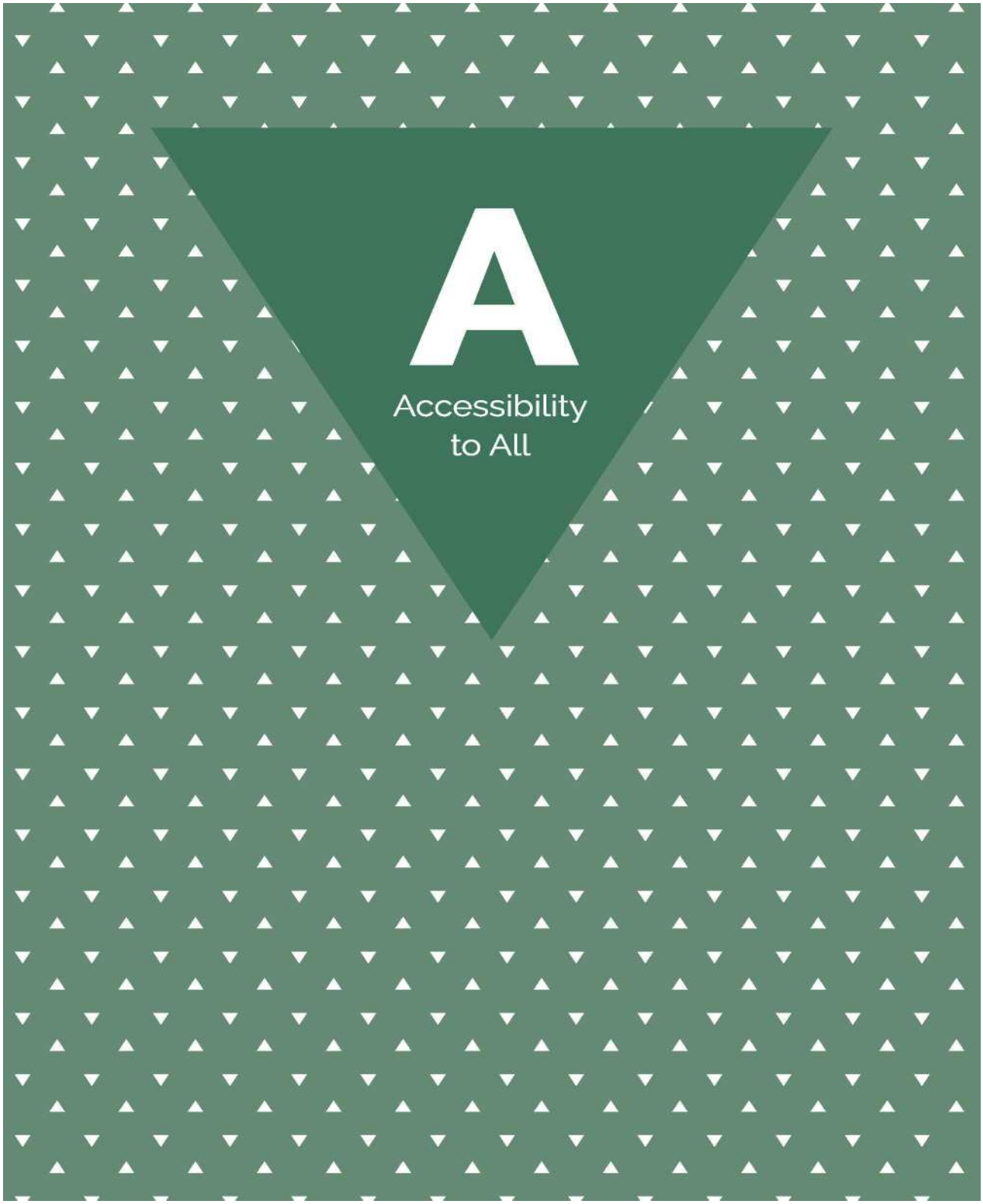

КАТЕГОРИЯ - ДОСТЪПЕН ЗА ВСИЧКИ ИНТЕРНЕТ

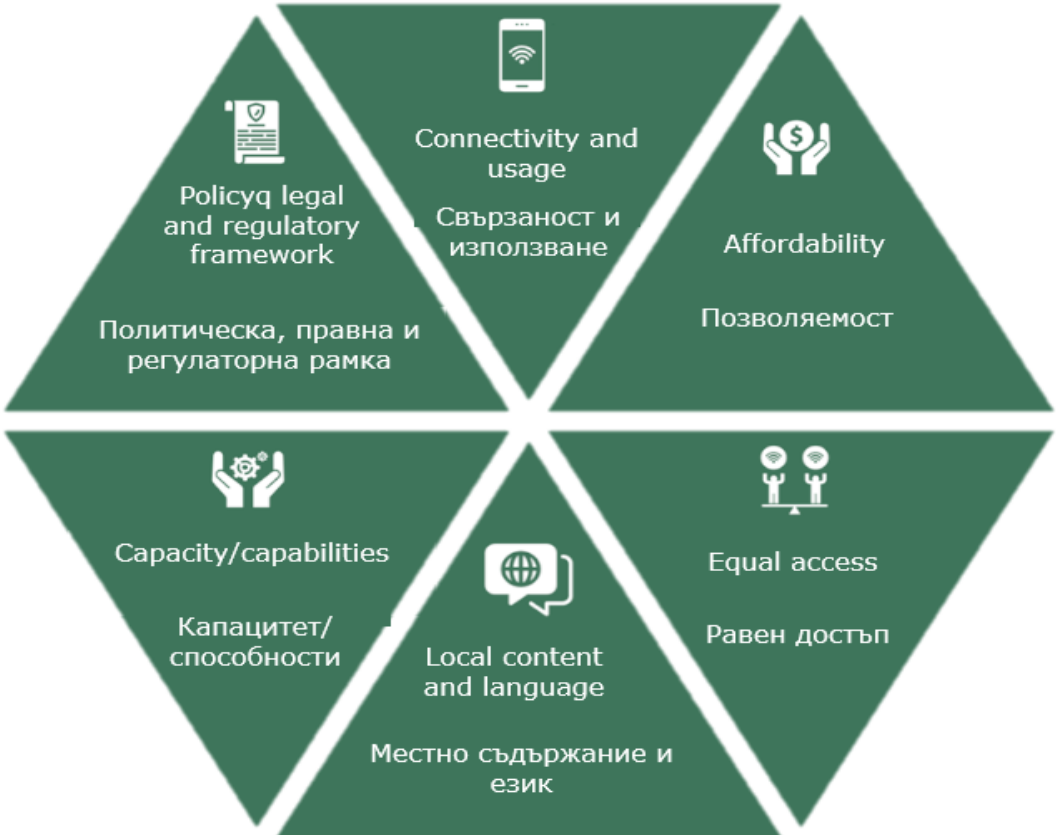

ТЕМА А: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Въпрос А1: Регулярно ли се събира статистическата информация относно достъпа и използването на Интернет от националните статистически системи и/или от други компетентни органи на систематична основа?

➢ *Показател: Разпоредби за събиране на обобщена и разделена статистическа информация от различни източници, включително включване на съответните въпроси в проучванията на домакинствата*

Изследването за използването на ИКТ в домакинствата и от лицата се извършва от НСИ, като част от Европейската статистическа програма и се провежда ежегодно във всички държави членки на ЕС по единна методология. Нормативната рамка се съдържа в Регламент (ЕС) 2019/1700 на Европейския парламент и на Съвета от 10 октомври 2019 година за създаване на обща рамка за европейската статистика за лицата и домакинствата, основана на индивидуални данни, събрани чрез извадки. Целта на изследването е да осигури надеждна и сравнима информация за използването на ИКТ в домакинствата на европейско ниво и обхваща следните теми: достъп и използване на ИКТ от лицата и в домакинствата; използване на интернет за различни цели от лицата; ИКТ компетентност; ИКТ сигурност; електронна търговия; пречки пред използването на ИКТ и интернет; проблеми при използването на ИКТ, интернет, електронна търговия и др.; ефекти от ползването на ИКТ върху лицата и домакинствата. Данните, събирани от НСИ, са достъпни на уебстраницата на Института за последната изследвана година или като динамичен ред за последните шест години, а данни за всички предходни години (до 2004 г.) са налични в ИС ИНФОСТАТ.[97]

На следващо място, Европейската комисия следи напредъка на държавите членки в областта на цифровите технологии и публикува годишни доклади за индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) от 2014 г. насам. Всяка година в докладите относно DESI се включват профили на отделните държави[98], които помагат на държавите членки да

[97] <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=240>

[98] Информацията за Република България е достъпна на адрес: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/desi-bulgaria>

идентифицират области, в които са необходими приоритетни действия, както и тематични глави, в които се предоставя анализ на равнище ЕС в ключови области на цифровата политика. В индекса DESI се прави класация на държавите членки според тяхното равнище на цифровизация и се анализира техният относителен напредък през последните пет години, като се отчита отправната им точка.

➢ *Показател: Наличие на независими проучвания на домакинствата и други доказателства относно съвкупния достъп до интернет и използването му*

Националният статистически институт осигурява независими проучвания на домакинствата и други доказателства относно съвкупния достъп до интернет и използването му. Налична е статистика по отношение на: достъп на домакинствата до Интернет; използване на ИКТ в домакинствата и от лицата;[99] както и достъп и използване на ИКТ в предприятията[100]. Данните са публично достъпни и датират от 2004 г., като същите са налични и в дезагрегиран вид, а именно: по статистически райони; по местоживеене; по видове домакинства; т.н.

Комисия за регулиране на съобщенията (КРС) също предоставя информация по отношение на пренос на данни и достъп до интернет, като същата обхваща броя на предприятията, които са предоставяли услуги за пренос на данни и достъп до интернет, както и броя на абонатите на широколентови услуги за достъп до интернет. Данните се публикуват в рамките на годишните доклади на КРС.[101]

Въпрос А4: Правителството има ли политика и програма за прилагане/ въвеждане на универсален достъп до надеждна, достъпна широколентова връзка и ефикасно ли се изпълнява това?

➢ *Показател: Приемане на стратегия за универсален достъп и доказателства за ефикасно разгръщане на ресурси за универсален достъп*

Широколентовият достъп се припознава от ЕК като един от основните инструменти за подобряване на икономическото и социално благосъстояние на населението.[102] Той се превръща във все по-важен фактор не само за конкурентоспособността на предприятията, но и за подпомагане на социалното приобщаване, като едновременно разширява възможностите за развитие и използване на услугите, базирани на цифрови технологии, включително, услуги на електронното управление.

Считано от 2020 г., в България е в сила Актуализиран национален план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение. Планът е логично продължение на приетия с Решение № 435 на Министерския съвет от 26 юни 2014 г. Национален план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение и Пътната карта за неговото изпълнение, и актуализирането и въвеждането му в съответствие с изискванията на ЕК и новите стратегически и нормативни документи, в т.ч. Стратегията за европейско гигабитово общество, Стратегическите цели на ЕС за общество на гигабитов интернет до 2025 г., Европейския кодекс за електронни съобщения и „5G за Европа: План за действие“. Заложените в този документ визия и цели са съобразени с благоприятстващите условия, заложени в Регламент (ЕС) 2021/1060 на Европейския парламент и на Съвета, впоследствие изменен с Регламент (ЕС) 2022/2039. Националните приоритети съответстват основно на целите на политики 1 и 3 на Регламента, а именно:

- По-интелигентна Европа — иновативен и интелигентен икономически преход;
- По-зелена, нисковъглеродна Европа;
- По-добре свързана Европа — мобилност и регионална свързаност на ИКТ;
- По-социална Европа — реализиране на европейския стълб на социалните права;

[99] Статистиката относно достъпа и използването на ИКТ в домакинствата и от лицата, събирана при съобразяването на различни показатели, е общо достъпна: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=240>

[100] Статистиката относно достъпа и използването на ИКТ в предприятията, събирана при съобразяването на различни показатели, е общо достъпна: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=241>

[101] Годишни доклади на КРС

[102] Повече информация относно стратегическите и финансови мерки, възприети от ЕК, може да се открие на адрес: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/broadband-support>

- Европа по-близо до гражданите — устойчиво и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони чрез местни инициативи.

Планът предвижда до 2030 г. България да бъде снабдена със симетрични гигабитови мрежи за достъп в цялата страна. Устойчивата оптична мрежа, комбинирана с универсално достъпна мобилна мрежа, ще позволи на всеки гражданин, всеки бизнес и всяка публична институция да използва възможностите за цифровизация при равни условия в цялата страна.

В допълнение, съгласно Национална програма за развитие „България 2030", в раздел 8.1 „Цифрови мрежи", е заложено изграждането на мрежи с много голям капацитет с оглед последващото предлагане на разнообразни цифрови услуги с добавена стойност (стр. 61). Мерките са планирани така, че да обезпечат повсеместната цифрова свързаност в страната, включително в отдалечените региони, като особено силно се акцентира върху високоскоростния мобилен интернет (стр. 61).

Освен това, раздел 8.3 „Цифрово включване", предвижда специални мерки, посредством които следва да се преодолеят териториалните различия в достъпа до интернет и да се гарантира равномерното развитие на всички региони в страната (стр. 64).

В националната пътна карта за цифрова трансформация, изготвена в изпълнение на европейската програма „Цифрово десетилетие" до 2030 г. са включени мерки за подобряване на покритието в населените места, с фокус към периферни, слабо населени и селски райони и надграждане на капацитета на Единната информационна точка, функционираща в Министерство на транспорта и съобщенията.

➢ *Показател: Статистически данни за напредъка към универсален достъп, агрегирани и дезагрегирани/ с конкретна референция, например, към пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива*

Индексът за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) представлява сборен показател, посочващ данни относно: общо потребление на фиксиран широколентов достъп; използване на фиксиран широколентов достъп със скорост поне 100 Mbps; бързо широколентово покритие; 5G покритие; навлизане на мобилен широколентов достъп; фиксирано покритие на мрежата с много голям капацитет (VHCN); както и индекс на цените на широколентовите услуги. Данните са публично достъпни, като същите датират от 2014 г. [103] Тъй като следващите Тема B: „Свързаност и използване" и Тема D: „Равен достъп" в голяма степен се базират на същите данни, статистиката относима към настоящия въпрос може да бъде проследена в съответните им показатели.

ТЕМА B: СВЪРЗАНОСТ И ИЗПОЛЗВАНЕ

Въпрос B1: Каква част от населението използва интернет, с каква честота и нараства ли тази пропорция?

➢ *Показател: Пропорция на хора, които някога са имали достъп до интернет, агрегирани и дезагрегирани*

НСИ предоставя данни, по статистически райони, по отношение на пропорция на хора, които никога не са използвали интернет, като такива са изведени за целите на настоящия доклад за периода от 2018 г. до 2023 година. Данните са достъпни на интернет страницата на ИС ИНФОСТАТ до 2004 г., включително. Не са налични статистически данни по критерия „които някога са имали достъп до интернет", поради което са цитирани статистически данни за „лица, които никога не са използвали интернет".

[103] Данните относно България са достъпни на следните адреси:
https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-bulgaria;
Digital Decade 2024: Country reports | Shaping Europe's digital future (europa.eu);
DESI indicators - Digital Decade DESI visualisation tool (europa.eu)

Таблица 13 - Лица, които никога не са използвали интернет за периода 2018 - 2023 г.

Лица, които никога не са използвали интернет за периода 2018 – 2023 г.						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо за страната	26.7 %	24.5 %	20.9 %	17.0 %	12.8 %	11.8 %
Северозападен регион	29.5 %	24.5 %	29.2 %	21.8 %	16.1 %	16.7 %
Северен централен регион	29.7 %	25.0 %	25.0 %	17.6 %	15.4 %	14.4 %
Североизточен регион	28.1 %	26.9 %	24.8 %	16.8 %	14.4 %	14.4 %
Югоизточен регион	30.0 %	27.0 %	22.9 %	19.2 %	15.9 %	14.2 %
Южен централен регион	27.9 %	27.5 %	21.9 %	17.8 %	14.1 %	12.0 %
Югозападен регион	21.5 %	20.1 %	13.2 %	13.8 %	7.6 %	7.1 %

Източник: НСИ[104]

Впечатление правят особено високите стойности на лица, които никога не са ползвали интернет, които се запазват в Северозападния регион и като цяло в Северна България. Най-нисък е процентът в Югозападния регион, но следва да се отчете, че в него попада и столицата. Макар стойностите общо за страната да са се понижили повече от половина за наблюдавания шестгодишен период, те остават относително високи спрямо средните за ЕС.

➢ *Показател: Пропорция на домакинства с достъп до интернет*

НСИ предоставя данни по отношение на пропорция на домакинства с достъп до интернет, като за целите на доклада такива са изведени от 2018 г. до 2023 г. включително. Данни са посочени, както в общ план, така и във връзка със статистически райони, по местоживеене, по видове домакинства, например, със и без деца.

Резултатите сочат, че през 2023 г., относителният дял на домакинствата с достъп до интернет общо за страната е 88.5 %, докато през 2019 г., същият е бил 75.1 %. С други думи, през последните пет години, достъпът на домакинствата до интернет бележи ръст от 13.4 %. Данните сочат и, че при домакинствата без деца, процентният дял е 87.1 %, докато при домакинствата с деца, същият е 97.7 %, или с 10.6 % повече при вторите.

Таблица 14 - Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони

Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо за страната	72.1 %	75.1 %	78.9 %	83.5 %	87.3 %	88.5 %
Северозападен	65.2 %	70.8 %	66.2 %	73.5 %	83.1 %	82.6 %
Северен централен	68.5 %	73.2 %	74.8 %	82.7 %	85.6 %	85.4 %
Североизточен	73.9 %	74.0 %	77.7 %	85.2 %	85.4 %	86.5 %
Югоизточен	70.0 %	74.7 %	77.2 %	81.7 %	84.9 %	87.5 %
Южен централен	73.7 %	75.3 %	79.2 %	85.5 %	88.6 %	87.8 %
Югозападен	75.3 %	77.8 %	85.9 %	86.2 %	90.5 %	92.8 %

Източник: НСИ[105]

➢ *Показател: Брой на интернет потребителите на сто души население, съвкупно и разделено по честота на използване*

НСИ предоставя данни по отношение на лица, регулярно използващи интернет (всеки ден или поне веднъж седмично), като най-актуалните такива са за предходната 2023 година. Изведените данни са, както в общ план, така и по пол, образование, възраст и трудов статус. Статистиката за

[104] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1043
[105] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=809

предходните години датира назад, до 2004 г., но за целите на доклада е обхванат периодът 2018 - 2023 година.

Резултатите сочат, че през изминалата 2023 г., процентното съотношение в общ за страната план е 79.8 %, докато през 2019 г., същото е било 66.8 %. С други думи, през последните пет години, регулярното използване на интернет от лицата, бележи ръст от 13.0 %.

Таблица 15 - Общ процент на лицата, регулярно използващи интернет в България, за периода 2018 - 2023 г.

Лица, регулярно използващи интернет (всеки ден или поне веднъж седмично)						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо	63.6 %	66.8 %	69.2 %	73.9 %	79.0 %	79.8 %

Източник: НСИ[106]

Данните сочат още, че при лицата от мъжки пол процентното съотношение е 80.5 %, докато при лицата от женски – 79.2 % за последната година. Данните, разглеждащи фактор образование, сочат, че при лица с основно и по-ниско образование, делът на ползващите регулярно интернет, се равнява на 57.7 %, при тези със средно – 80.2 %, докато при притежаващите висше образование достига до 95.6 %. Възрастовите статистики сочат, че при лицата между 16-24 г. делът се равнява на 93.6 %, докато при най-високата възрастова граница, от 65 до 74 г., същият спада до 44.6 %.

Според статистическите данни с разделение по трудов статус при заетите лица се наблюдава 92.3 % регулярно потребление, докато при безработните, процентът е 72.0 %. Дезагрегирани данни има и по критерий „учащи" (неработещи, неактивни), при които процентното съотношение е 99.3 %, както и за други неактивни лица, където регулярното потребление се равнява на 51.7 %.

Таблица 16 - Дезагрегирани данни за лицата, регулярно използващи интернет в България, за периода 2018 - 2023 г.

Лица, регулярно използващи интернет (всеки ден или поне веднъж седмично)						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
По пол						
Мъже	64.9 %	68.1 %	70.6 %	75.1 %	79.9 %	80.5 %
Жени	62.4 %	65.6 %	67.8 %	72.8 %	78.0 %	79.2 %
По образование						
Основно и по-ниско	37.7 %	37.2 %	41.7 %	53.2 %	60.5 %	57.7 %
Средно	64.6 %	69.0 %	69.3 %	75.2 %	79.9 %	80.2 %
Висше	89.6 %	91.7 %	93.8 %	92.7 %	94.2 %	95.6 %
По възраст						
16-24 години	92.2 %	90.3 %	91.5 %	92.9 %	95.1 %	93.6 %
25-34 години	86.9 %	88.4 %	90.3 %	90.4 %	93.6 %	94.7 %
35-44 години	80.4 %	83.5 %	86.0 %	89.2 %	90.0 %	91.6 %
45-54 години	65.7 %	73.7 %	75.6 %	82.1 %	86.4 %	89.3 %
55-64 години	45.2 %	50.8 %	54.5 %	63.1 %	71.8 %	73.3 %
65-74 години	17.8 %	19.8 %	23.8 %	30.8 %	41.0 %	44.6 %
По трудов статус						
Заети	80.8 %	85.4 %	86.4 %	88.5 %	91.7 %	92.3 %
Безработни	45.1 %	45.0 %	57.2 %	66.2 %	70.8 %	72.0 %

[106] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1038

Учащи	98.6 %	97.4 %	98.1 %	98.3 %	98.9 %	99.3 %
Други неактивни	28.1 %	29.6 %	33.0 %	40.8 %	52.8 %	51.7 %

Източник: НСИ[107]

➢ *Показател: Брой потребители на социални медии (социални мрежи, микроблогове, съобщения, генериран от потребителите видео стрийминг) на сто души население, агрегирано и дезагрегирано*

НСИ предоставя данни по отношение на участието в социалните мрежи като една от целите за използване на интернет. Така събраната статистика не може да даде отговор по отношение броя потребители на социалните мрежи, но могат да бъдат отбелязани основните тенденции с оглед тяхното използване. Резултатите сочат, че през изминалата 2023 г., процентното съотношение на потребителите на социални мрежи, в общ за страната план, е 64.2 %, докато през 2019 г., същото е било 52.9 %. С други думи, през последните пет години, участието в социални мрежи бележи ръст от 11.3 %.

Потребителите най-често използват глобалната мрежа с цел комуникация – 69.0 % използват интернет за провеждането на телефонни и видео разговори по интернет, докато 65.4 % - за размяна на съобщения в реално време.

Таблица 17- Лица, използващи интернет с цел комуникация, за периода 2018 - 2023 г.

Лица, използващи интернет с цел комуникация						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Участие в социални мрежи (създаване на потребителски профил, публикуване на съобщения или други дейности във Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, TikTok и др.)	51.4 %	52.9 %	54.7 %	60.0 %	63.4 %	64.2 %
Телефонни и видео разговори по интернет (чрез приложения като Viber, WhatsApp, Skype, Facetime, Messenger, Snapchat, Zoom, MS Teams, Webex)	53.9 %	57.5 %	58.5 %	63.4 %	67.3 %	69.0 %
Размяна на съобщения в реално време (чрез приложения като Viber, WhatsApp, Messenger, Snapchat, Skype, Discord, Telegram)	-	46.7 %	48.8 %	56.5 %	61.5 %	65.4 %

Източник: НСИ[108]

За периода не се събира статистика от НСИ по отношение участие и/или създаване на микроблогове. В справката се откриват данни по отношение качването на собствено съдържание единствено за 2019 и 2020 г., както следва: 19.6 % от лицата качват самостоятелно създадено съдържание (текст, снимки, видео) в уебсайт за 2019 г. и 23.5 % от лицата в България за 2020 г. са споделяли или публикували собствено създадени видео, снимки, музика, текст и др. на уебсайт или чрез приложение.

➢ *Показател: Брой посещения на уебсайтове за социални медии на сто души население*

Съгласно публикуваните „доклади за прозрачност" (transparency reports) на социалните мрежи, оперирaщи и на вътрешния пазар на ЕС, могат да се извлекат следните данни по отношение потреблението, генерирано от България:

[107] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1038

[108] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1039

- **Facebook** – съгласно Доклада за прозрачност, публикуван през 2023 г., за периода 01.04.2023 – 30.09.2023 г. средно 4.4 милиона потребители са били активни на територията на България.[109]
- **Instagram** – съгласно Доклада за прозрачност, публикуван през 2023 г., за същия период са регистрирани 2.7 милиона потребители на територията на България.[110]
- **LinkedIn –** от Доклада за прозрачност на социалната мрежа, публикуван през м. октомври 2023 г. е видно, че на средна месечна база в LinkedIn са активни около 300 000 потребителя на територията на България, като мрежата отчита и средно около 900 000 достъпвания на съдържание от лица без включен профил.[111]
- **YouTube –** съгласно докладите за прозрачност за периода 01.07.2023 – 31.12.2023 г., публикувани от Google, платформата YouTube е посещавана на месечна база средно от 5.8 милиона потребители, вписани в акаунти, от територията на Република България, като са отчетени и 12.2 милиона влизания от различими IP адреси, без вписване в акаунт, отново произлизащи от територията на страната ни.[112]
- **Snapchat –** за периода 02.2023 – 07.2023 г. платформата е отчела среден брой от 866 540 активни потребители на територията на Република България.[113]
- **Tik-Tok –** за периода 01.04.2023 – 30.09.2023 г. социалната мрежа отчита 1,9 милиона активни получатели на услугата на средномесечна база за територията на Република България.[114]
- **Twitter (X) –** в изпълнение на задълженията си по чл. 24, пар. 2 от Акта за цифровите услуги платформата е публикувала средния брой на активни потребители на услугата в ЕС за периода 01.02.2023 – 31.07.2023 г., като същият включва 60.9 милиона вписани потребители, 51.3 милиона неактивни профили, общо равняващи се на 112.2 милиона потребители в ЕС.[115] Поради начина на представяне на данните, не може да се извлече статистика по отношение потреблението на социалната мрежа от лица, намиращи се на територията на Република България.

Въпрос В3: Каква част от населението се абонира за комуникационни/ широколентови услуги и има ли нарастване?

➢ *Показател: Процент от лица, които притежават мобилен телефон, агрегирани и дезагрегирани*

Съгласно актуално изнесените данни, съдържащи се в Индекса за развитие на ИКТ на МСД, за 2023 г., процентното съотношение на лицата в България, които притежават мобилен телефон, се равнява на 95.5 %.[116]

➢ *Показател: Брой фиксирани широколентови абонаменти на сто души население, агрегирани и дезагрегирани*

Агрегирани данни за абсолютния брой абонати/ потребители на услуги за достъп до интернет и пренос на данни могат да се извлекат от годишните доклади за дейността на КРС, както следва:

[109] Мета, Регламент (ЕС) 2022/2065. Акт за цифровите услуги. Доклад за прозрачност за Facebook, 27.10.2023, стр. 22
[110] Мета, Регламент (ЕС) 2022/2065. Акт за цифровите услуги, Доклад за прозрачност за Instagram, 27.10.2023, стр. 21
[111] LinkedIn, Акт за цифровите услуги. Доклад за прозрачност, 10.2023, стр. 1
[112] Гугъл, Информация относно средномесечните активни получатели на услугата по смисъла на Акта за цифровите услуги, 16.02.2024, стр. 8
[113] https://values.snap.com/privacy/transparency/european-union
[114] TikTok, Акт за цифровите услуги. Доклад за прозрачност за 2023 г., 09.2023, стр. 23
[115] https://transparency.x.com/en/reports/amars-in-the-eu/amars-in-the-eu-feb-23.html
[116] https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/IDI2023/

Таблица 18 - Брой абонати/ потребители на услуги за достъп до интернет и пренос на данни на дребно за периода 2018 - 2023 г.

Брой абонати/ потребители на услуги за достъп до интернет и пренос на данни на дребно за периода 2018-2023 г.						
Вид абонамент	**2018**[117]	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Достъп до интернет, от които:	8 044 509	8 482 748	8 630 186	8 994 431	9 359 600	9 695 517
Фиксиран интернет	1 903 815	2 012 292	2 113 103	2 251 986	2 385 223	2 512 617
Мобилен интернет	6 220 041	6 536 107	6 580 566	6 794 109	7 008 151	7 201 768

Източник: КРС

Следва да се обърне внимание, че от така изнесените данни не може да се направи категорично заключение за процентното измерение на абонаментите за фиксиран широколентов достъп до интернет, но същите дават относително добър поглед за честотата на потребление в страната, включително спрямо предпочитания мобилен достъп до интернет. Фиксираният достъп до интернет за прегледания петгодишен период съставлява около 1/4 до 1/3 от общия брой абонаменти за услуги за достъп до интернет и пренос на данни.

По информация от световната база данни на МСД през 2022 г. процентното съотношение на абонаментите се е равнявало на 35.2 %, докато пет години назад, същото се е равнявало на 26.8 %.[118] Това означава, че за въпросния период от пет години, ръстът на брой фиксирани широколентови абонаменти на сто души население е 8.37 %. За 2023 г. процентното съотношение на абонаментите вече е 36.1 %. Липсва дезагрегирана статистическа информация.

Фигура 8 - Процент на абонаментите за фиксиран широколентов достъп до интернет в Република България

Източник: Международен съюз по далекосъобщения[119]

[117] Комисия за регулиране на съобщенията, Годишни доклади за 2018 г. – 2023 г.
[118] https://datahub.itu.int/data/?e=BGR&c=701&i=19303
[119] https://datahub.itu.int/data/?e=BGR&c=701&i=19303

➢ *Показател: Брой уникални активни абонати на мобилна широколентова връзка на сто души население, по честотна лента, агрегирани и дезагрегирани*

По отношение броя абонаменти за мобилна широколентова връзка следва да се вземе предвид информацията, публикувана ежегодно в докладите за дейността на КРС, която е изнесена и в предходния показател. Представянето на данните в докладите не позволява да се направи разбивка на статистиката по честотна лента за мобилен достъп, нито да се измери в процентно изражение броят на уникални активни потребители.

Данни в този смисъл се откриват в Световната база данни на МСД, като за 2022 г. процентното съотношение на абонаментите се е равнявало на 116 %, спрямо 100 % за 2017 г.[120] Това означава, че за въпросния период от пет години ръстът на брой уникални активни абонати на мобилна широколентова връзка на сто души население е 16 %.

Фигура 9 - Процент на абонаментите за мобилен широколентов достъп до интернет в Република България

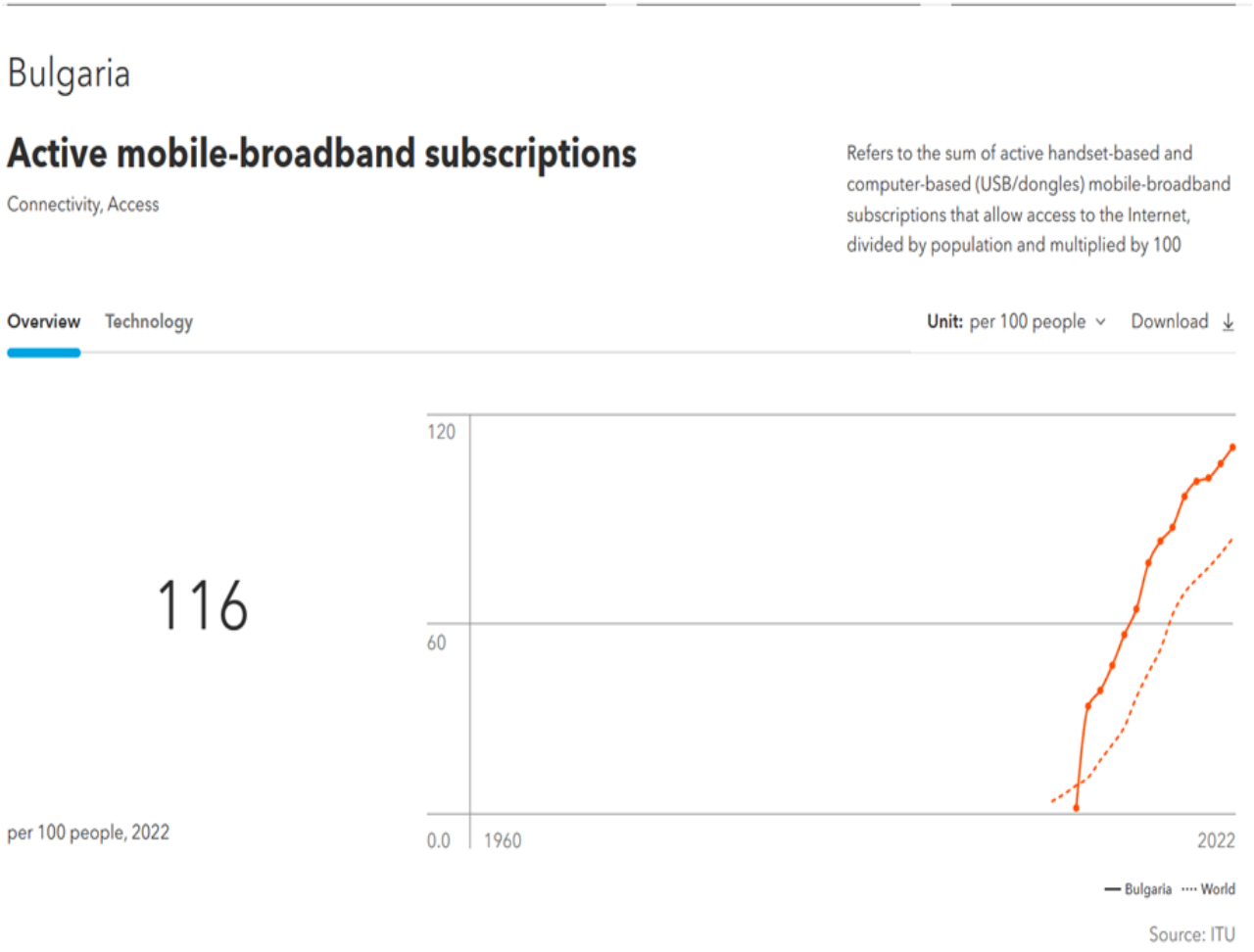

Източник: Международен съюз по далекосъобщения[121]

[120] https://datahub.itu.int/data/?i=11632&e=BGR
[121] https://datahub.itu.int/data/?i=11632&e=BGR

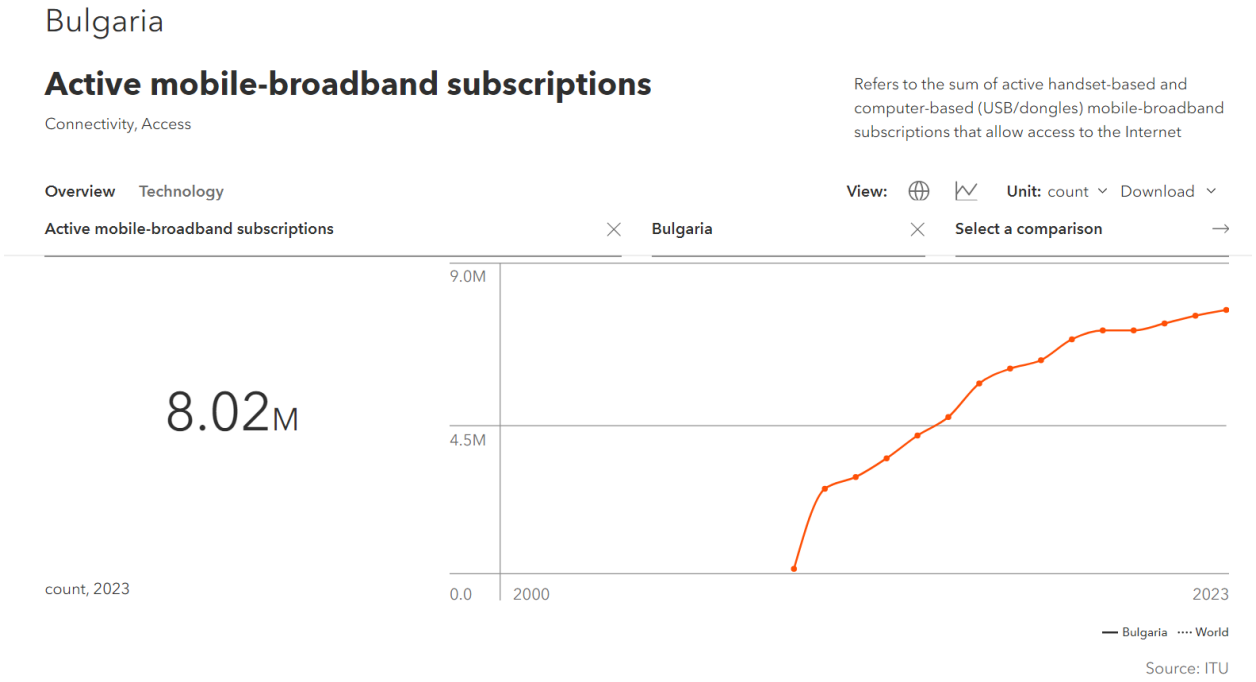

Източник: Международен съюз по далекосъобщения[122]

Въпрос B4: Какви бариери пред достъпа се идентифицират от потребители и не-потребители на интернет?

➢ *Показател: Възприемане (от потребители и не-потребители) на бариерите пред достъпа и използването на интернет, агрегирани и дезагрегирани, от анкети на домакинства и/или други източници (по пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива)*

Наличната статистическа и друга информация относно бариерите пред достъпа до интернет е разгледана подробно в Тема D от настоящата категория.

ТЕМА C: ПОЗВОЛЯЕМОСТ

Въпрос C1: Достъпни/ позволяеми ли са мобилните телефони с възможност за интернет свързаност за всички групи от населението?

➢ *Показател: Разходи за а) начално/ входно ниво за мобилен телефон и б) смартфон като процент от месечния брутен вътрешен продукт/ БВП на глава от населението*

В България не се събира статистика за разходите за мобилни телефони с интернет за различни социални групи. Тази липса на данни затруднява оценката на равенството в достъпа до технологии. Информацията за разходите е важна, тъй като дава представа за социалните и икономически бариери пред достъпа до мобилни телефони, които са ключови за цифровото включване и образование. Този вид статистика е от съществено значение за формулирането на целенасочени политики за цифрово развитие.

Косвено може да се изведе като заключение, че мобилните устройства са относително достъпни за населението, предвид посочената в предходните показатели статистика, че 95.5 % от българите притежават мобилен телефон през 2023 г.,[123] както и наличието на повече от една абонаментна услуга на лице (така – 116 % за 2022 г.).[124]

[122] Active mobile-broadband subscriptions - ITU DataHub

[123] Индекс за развитие на ИКТ на МСД, за 2023 г.

[124] Съгласно данните на МСД за процент абонаменти за мобилен широколентов достъп до интернет : <https://datahub.itu.int/data/?i=11632&e=BGR>

➢ *Показател: Възприятие за достъпност от потребители и не-потребители, агрегирано и дезагрегирано*

Социологическо проучване, осъществено през 2023 г. от социологическата агенция „КАНТАР" и възложено от един от основните оператори на комуникационни услуги - „Йеттел България", посочва, че мобилните телефони са най-често сменяните устройства сред българите, в съпоставка с телевизор, лаптоп, компютър и таблет.[125] 3 % от българите сменят мобилния си телефон всяка година, а 17 % - на всеки две.[126] Само 33 % от анкетираните заменят мобилния си телефон, когато същият спре да работи, докато този процент е два пъти по-висок по отношение на всяко едно друго от устройствата, за които е осъществено допитването.[127]

Фигура 10 - Честота на смяна на устройствата в България

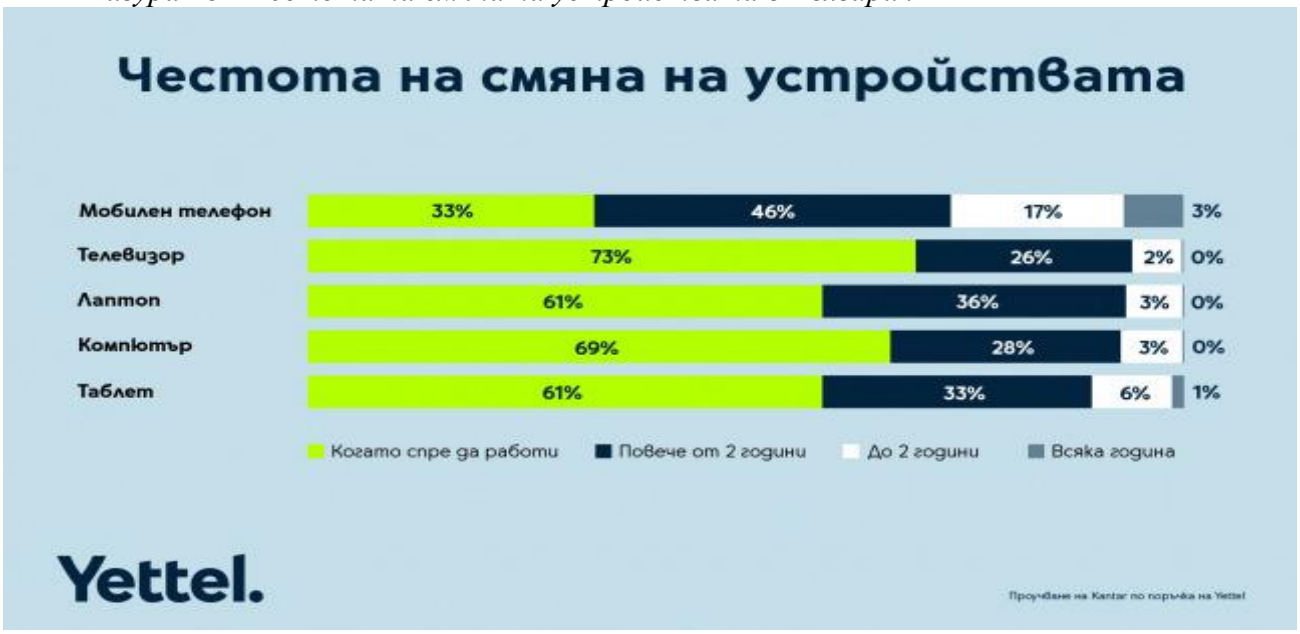

Източник: Economy.bg[128]

Косвено може да се направи заключение, че мобилните телефони са сред най-достъпните устройства за потребителите.

Въпрос С2: Широколентовият достъп до интернет и използването му достъпни ли са за всички групи население?

➢ *Показател: Месечни разходи за фиксирана широколентова връзка на входно ниво като процент от месечния брутен вътрешен продукт/ БВП на глава от населението*

Не се открива информация относно съотношението на месечния разход на входно ниво за фиксирана широколентова връзка спрямо процента на месечния БВП на глава от населението. Относима може да бъде единствено информацията, публикувана в годишните доклади на КРС по отношение абсолютната стойност на приходите за предприятията, предоставящи подобни услуги на годишна база, както следва:

Таблица 19 - Приходи за доставчиците на интернет (в млн. лв. без ДДС) по вид на предоставяните услуги за достъп до интернет за периода 2018 - 2023 г.

[125] Някои резултати от проучването са публикувани в уебсайта Economy.bg
[126] Economy.bg
[127] Economy.bg
[128] Economy.bg

Приходи (в млн. лв. без ДДС) по вид на предоставяните услуги за достъп до интернет за периода 2018 – 2022 г.						
	2018[129]	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо за достъп до интернет, в т.ч.:	799 487	900 751	998 928	1 171 511	1 361 321	1 953 036
Фиксиран достъп до интернет	276 242	289 576	310 290	329 572	341 946	426 941
Мобилен достъп до интернет	523 246	611 175	688 638	841 939	1 019 375	1 194 220

Източник: КРС

➢ *Показател: Месечни разходи за мобилна широколентова връзка на входно ниво като процент от месечния брутен вътрешен продукт/ БВП на глава от населението*

Аналогично на предходния показател, към момента на изготвянето на настоящия Доклад данни за месечни разходи за мобилна широколентова връзка на входно ниво, като процент от месечния брутен вътрешен продукт (БВП) на глава от населението не се събират. Би могла да се използва вече посочената относима информация по отношение приходите на телекомите, макар същата да не дава ясна представа за търсеното съотношение. Препоръчително е този вид данни да бъдат систематично събирани, тъй като те представляват ключов показател за оценка на степента на финансово бреме, което гражданите поемат за достъп до мобилни широколентови връзки.

➢ *Показател: Наличие на безплатен или евтин достъп*

Макар да не може да се посочи достоверна информация относно наличието на безплатен или евтин достъп до широколентов интернет в страната, може да се изтъкне, че като първа стъпка към обезпечаването на адекватни нива на цифрова свързаност е осъществено картографиране на покритието на мобилни и фиксирани мрежи за достъп до интернет. Откриват се следните данни в Единната информационна точка[130], базирана на географската информационна система:

Фигура 11 - Картографиране и анализ на комуникационна свързаност в България. Покритие на фиксираната мрежа.

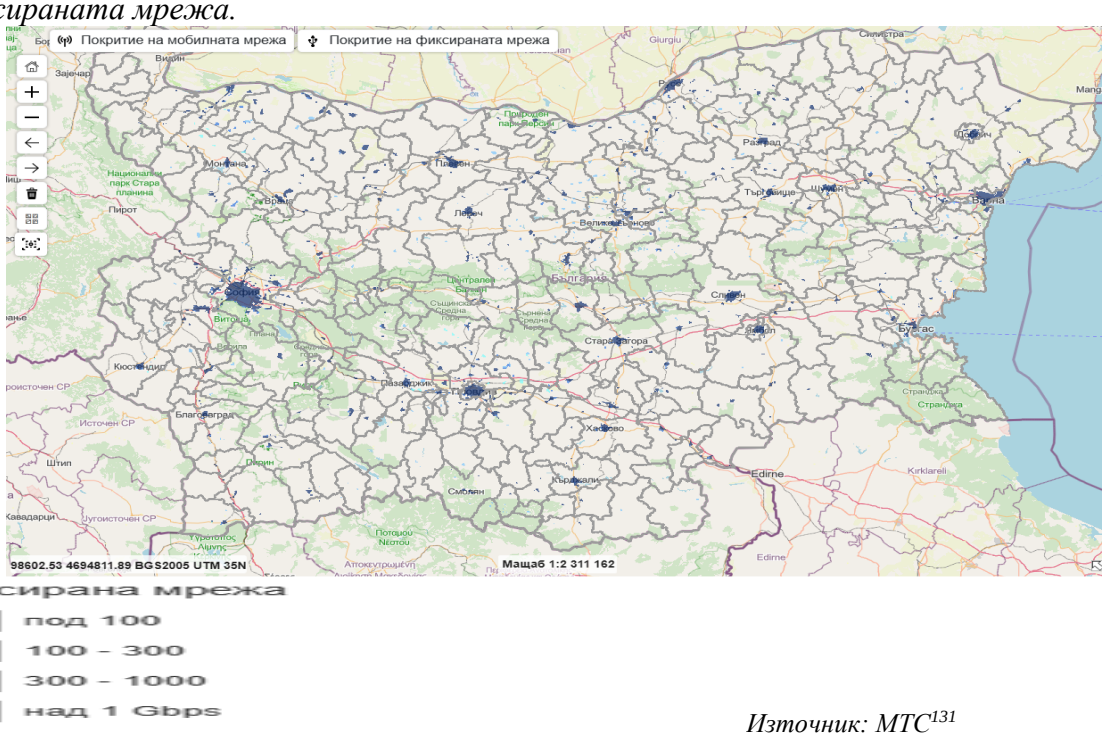

Източник: МТС[131]

[129] Комисия за регулиране на съобщенията, Годишни доклади за 2018 г. – 2023 г.
[130] Данните са достъпни в рамките на интерактивни карти:
<https://sipbg.gov.bg/Web/?configUrl=https://sipbg.gov.bg/Web/BaseProject/Configs/config.json>
[131] Интерактивни карти

Фигура 12 - Картографиране и анализ на комуникационна свързаност в България. Покритие на мобилната мрежа.

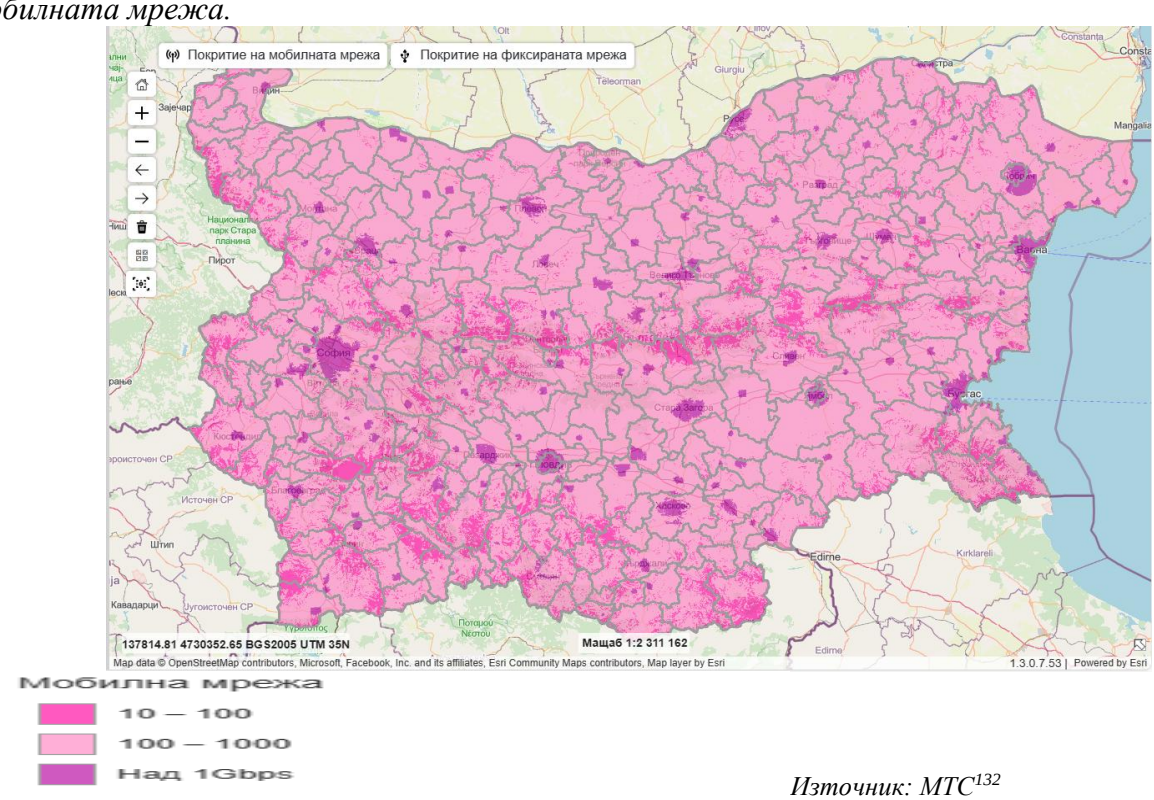

Източник: МТС[132]

Съгласно „Доклада за изпълнението на Инструментариума за свързаност на България"[133] правителството предприема и мерки за облекчаване на цените за достъп до широколентов интернет, като например намаляването наполовина на еднократната цена, заплащана от операторите на услуги, за ползване на радиочестотния спектър (Решение на МС).

Отделни инициативи също дават представа за усилията широколентовият интернет да бъде по-достъпен. МТС активно насърчава подаването на проектни предложения по Механизма за свързване на Европа.[134] Посочва се, че по предходната инициатива WiFi4EU 91 % от българските общини, които са кандидатствали, са получили финансиране за изграждане на точки за публичен достъп до високоскоростен безжичен интернет на обществени места.[135]

ТЕМА D: РАВЕН ДОСТЪП

Въпрос D1: Съществуват ли значителни разлики в широколентовия достъп и използването му между регионите и между градските и селските райони?

➢ *Показател: Географско покритие на широколентовите мрежи в градските и селските райони според скоростта на предаване на данни*

Основен източник на информация по отношение географското покритие на широколентовите мрежи спрямо типа домакинства е изследването на индекса DESI за 2021 г.[136]. Следва да се обърне

[132] Интерактивни карти

[133] Доклад на МТС

[134] Публикация на уебсайта на МТС: <https://www.mtc.government.bg/bg/category/52/dnes-sa-otvoreni-tri-konkursa-po-mekhanizma-za-svrzvane-na-evropa-cifrov-sektor>

[135] Публикация на уебсайта на МТС: <https://www.mtc.government.bg/bg/category/1/80-ot-naselenieto-na-stranata-sche-ima-5g-svrzanost-do-kraya-na-2025-g>

[136] Европейска комисия, Широколентово покритие в Европа 2021. Картографиране на прогреса към постигане на целите за покритие на „Цифровото десетилетие", 2021: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-connectivity>

внимание на следните данни за Република България, извлечени от окончателната база данни, разработена в рамките на изследването:

Таблица 20 - Широколентово покритие според скоростта на предаване на данни (спрямо всички видове домакинства) за периода 2018 - 2021 г.

Широколентово покритие според скоростта на предаване на данни (спрямо всички видове домакинства)				
	2018	**2019**	**2020**	**2021**
Широколентово покритие над 2Mbps	95.3 %	95.3 %	95.6 %	Няма данни
Широколентово покритие над 30Mbps	75.0 %	79.8 %	87.6 %	93.3 %
Широколентово покритие над 100Mbps	49.0 %	68.0 %	80.9 %	91.9 %
Широколентово покритие над 1Gbps	Няма данни	6.5 %	8.6 %	15.9 %

Източник: DESI[137]

Данни за процентното съотношение на покритието в градските и селските райони са предоставени единствено с оглед вида връзка, както следва:

Таблица 21 - Сравнение на широколентовото покритие в градовете и в селата, според връзката

Сравнение на широколентовото покритие в градовете и в селата, според връзката				
Домакинства:	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
Фиксирано широколентово покритие				
В градовете	95.5 %	95.6 %	95.7 %	97.3 %
В селата	84.0 %	85.2 %	87.9 %	93.6 %
Мрежи с достъп от ново поколение (NGA – Next generation access)				
В градовете	80.5 %	84.4 %	87.6 %	93.3 %
В селата	37.7 %	50.3 %	63.9 %	70.1 %
Цифрова абонатна линия (DSL – Digital subscriber line)				
В градовете	85.5 %	85.5 %	85.5 %	85.4 %
В селата	75.8 %	75.8 %	75.8 %	75.7 %
Висикоскоростна цифрова абонатна линия (VDSL – Very high-speed digital subscriber line)				
В градовете	1.5 %	8.8 %	13.3 %	18.2 %
В селата	1.1 %	3.7 %	4.5 %	8.8 %
Оптична връзка до домакинството (FTTP – Fiber to the premises)				
В градовете	54.2 %	65.2 %	75.2 %	84.7 %
В селата	23.7 %	35.7 %	48.7 %	61.0 %
Кабелен модем (DOCSIS 3.0)				
В градовете	64.4 %	68.7 %	70.0 %	70.5 %
В селата	25.3 %	25.5 %	26.0 %	26.5 %
Фиксиран безжичен достъп (FWA – Fixed wireless access)				
В градовете	Няма данни	18.8 %	18.8 %	18.8 %
В селата	Няма данни	9.8 %	9.8 %	9.8 %
Дългосрочна еволюция (LTE – Long-term evolution)				
В градовете	98.7 %	99.5 %	99.9 %	99.9 %
В селата	93.4 %	97.3 %	99.7 %	99.7 %

[137] Данните са извлечени от финалната база данни към Доклада за 2021 г.: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-connectivity>

Сателитно покритие				
В градовете	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %
В селата	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Източник: DESI[138]

Както може да се забележи и от представените данни, бързоразвиващите се технологии водят до изоставяне на поддръжката на мрежи с по-ниска скорост и ориентиране към осигуряването на по-широко географско покритие на мрежи с по-висока скорост. Това е не просто пазарно обосновано явление, но и насочено усилие, продиктувано от целите на програма „Цифрово десетилетие" до 2030 г. на ЕС и по-конкретно - възложените в чл. 1, пар. 1, ал. 2, б. „а" цифрови цели от Решение (ЕС) 2022/2481 на Европейския Парламент и на Съвета, а именно *„всички крайни ползватели, намиращи се в определено местоположение да бъдат обхванати от гигабитова мрежа до крайната точка на мрежата и всички населени места да бъдат обхванати от безжични високоскоростни мрежи от следващо поколение с ефективност, еквивалентна най-малко на тази на 5G, в съответствие с принципа на технологичната неутралност*".

От следващата графика, представяща съпоставително положението на Република България спрямо средните стойности за всички държави членки на ЕС, се установява, че повсеместното осигуряване на широколентов достъп със скорост над 100 Mbps е все още изоставащо с около 15 % спрямо общата тенденция.

Фигура 13- Широколентов достъп до интернет със скорост 100 Mbps или повече, сравнено за България спрямо средните стойности за ЕС

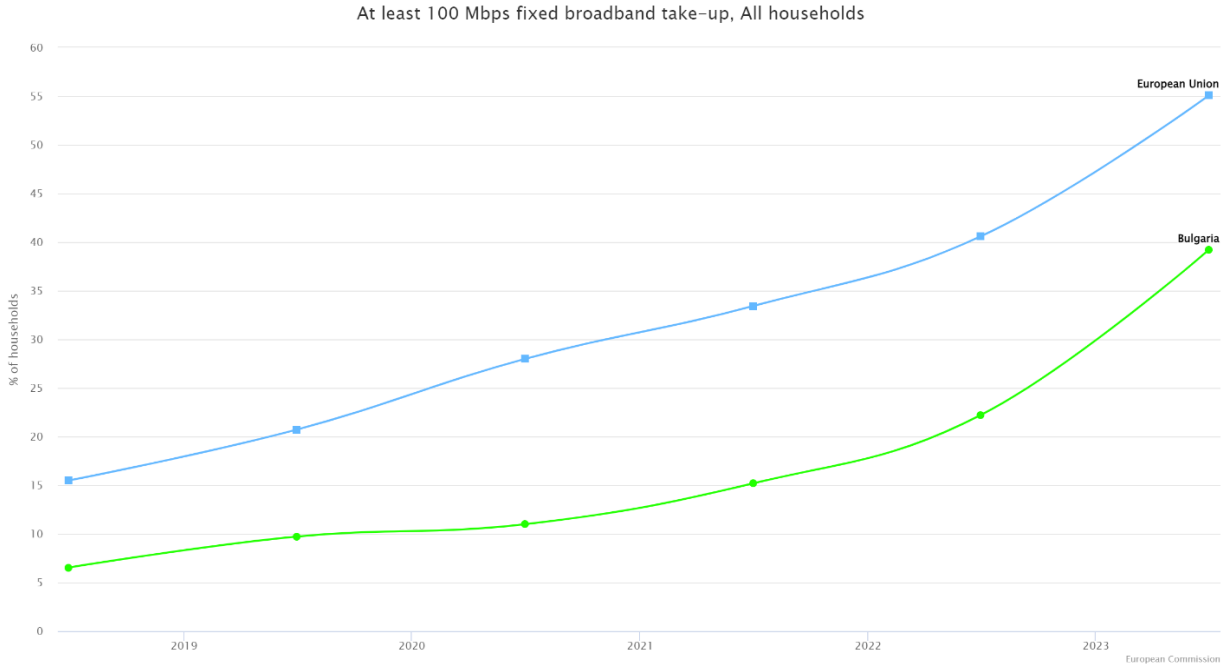

Източник: DESI[139]

Относително критично може да се разглежда статистиката, събрана от НСИ, по отношение достъпа на домакинствата до интернет в градовете и в селата. Събраните данни представят процента домакинства в градовете и в селата, които имат достъп до интернет и дават известна представа за равномерното (или не) разширяване както на интернет покритието, така и на достъпа до интернет в географски план.

[138] https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-connectivity

[139] Данните са публично достъпни в рамките на интерактивна база данни: <https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts>

Въпреки че за всички изследвани държави е валидно твърдението, че достъпът до интернет в градовете е с по-висок процент от този в селата, то разликата за Република България се изразява в повече от 10.0 % (14.8 % за 2023 г.) за почти всички изследвани години (изключение прави единствено 2022 г.). Следва да се отправи препоръка за целенасочени усилия на правителството за уеднаквяване на достъпа на домакинствата до интернет, тъй като това ще отговори и на различни други демографски проблеми. Използването на интернет включва множество различни видове потребление - както за лични, така и за професионални цели, като гарантирането на равномерен географски достъп и стабилно високоскоростно покритие дава възможност за преодоляване на концентрацията на население в големите градове и насърчаване на регионалните и местни политики за малките населени места. Тенденцията в световен мащаб за развитие на т.нар. "цифрови номади" и други професии, свързани изконно с интернет средата, налага нейното подобряване, с оглед позитивно развитие на националната икономическа и демографска политика.

Таблица 22 - Достъп на домакинствата до интернет по местоживеене за периода 2018 - 2023 г.

Достъп на домакинствата до интернет по местоживеене						
Домакинства	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
В градовете	76.3 %	79.7 %	83.8 %	87.4 %	88.8 %	91.8 %
В селата	59.0 %	60.0 %	63.4 %	71.5 %	82.4 %	77.0 %

Източник: НСИ[140]

Таблица 23- Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони за периода 2018 - 2023 г.

Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо за страната	72.1 %	75.1 %	78.9 %	83.5 %	87.3 %	88.5 %
Северозападен	65.2 %	70.8 %	66.2 %	73.5 %	83.1 %	82.6 %
Северен централен	68.5 %	73.2 %	74.8 %	82.7 %	85.6 %	85.4 %
Североизточен	73.9 %	74.0 %	77.7 %	85.2 %	85.4 %	86.5 %
Югоизточен	70.0 %	74.7 %	77.2 %	81.7 %	84.9 %	87.5 %
Южен централен	73.7 %	75.3 %	79.2 %	85.5 %	88.6 %	87.8 %
Югозападен	75.3 %	77.8 %	85.9 %	86.2 %	90.5 %	92.8 %

Източник: НСИ[141]

При изследване на статистиката на НСИ по региони следва да се отбележи, че най-висок процент на достъп е постигнат в Югозападния регион, в който попада и столицата, а най-нисък е процентът на достъп в Северозападния регион, с разлика от 10.2 % между двата през 2023 година.

➢ *Показател: Броят на мобилни широколентови абонати и на интернет потребителите, съвкупно и, когато е възможно, разделено между градски и селски райони и в различни региони*

Информацията относно брой абонати на мобилен широколентов интернет вече бе изложена под Въпрос В3 от настоящата категория. За географското покритие и дезагрегирането на данните по райони, включително селски и градски, следва да се вземе предвид информацията, представена в предходния показател. Не е налична обединена статистика, която да може да се посочи като съответстваща на търсената с настоящия показател информация.

[140] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2048
[141] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=809

Въпрос D5: Възрастните във всички възрастови групи ползват ли интернет в еднаква степен?

➢ *Показател: Пропорция на възрастни в различни възрастови групи, които използват интернет, честота и вид на използване, включително дезагрегиране по пол*

Резултатите от проведеното през 2023 г. изследване на НСИ за използването на информационни и комуникационни технологии показват, че 79.8 % от лицата използват интернет редовно (всеки ден или поне веднъж седмично) с цел комуникация, достъп до информация, обществено и политическо участие, забавление, Е-здравеопазване или други онлайн услуги.

Таблица 24- Лица, регулярно използващи интернет, за периода 2018 - 2023 г.

Лица, регулярно използващи интернет (всеки ден или поне веднъж седмично)						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо	63.6 %	66.8 %	69.2 %	73.9 %	79.0 %	79.8 %

Източник: НСИ[142]

Най-активни потребители на интернет са младите хора на възраст между 25 и 34 години (94.7 %), както и лицата с висше образование – 95.6 %. Мъжете използват интернет повече от жените - съответно 80.5 % спрямо 79.2 %. Предвид малката разлика в процентното съотношение на потреблението на интернет между двата пола, може да се приеме, че в България има равенство по този показател.

Най-активни потребители на интернет са учащите (99.3 %) и лицата с висше образование - 95.6 %, както и младите хора във възрастовите групи 16 - 24 и 25 - 34 години, съответно 93.6 и 94.7 %. Най-предпочитаното устройство за достъп до интернет е мобилен телефон (смартфон), който се използва от 78.3 % от лицата, следван от лаптоп - 33.5 %. Удобството на преносимите устройства води до намаляване на хората, които използват настолен компютър за достъп до интернет, като относителният им дял е с 5.1 процентни пункта по-нисък в сравнение с 2021 година

Фигура 14- Относителен дял на лицата, които използват интернет по видове устройства за достъп

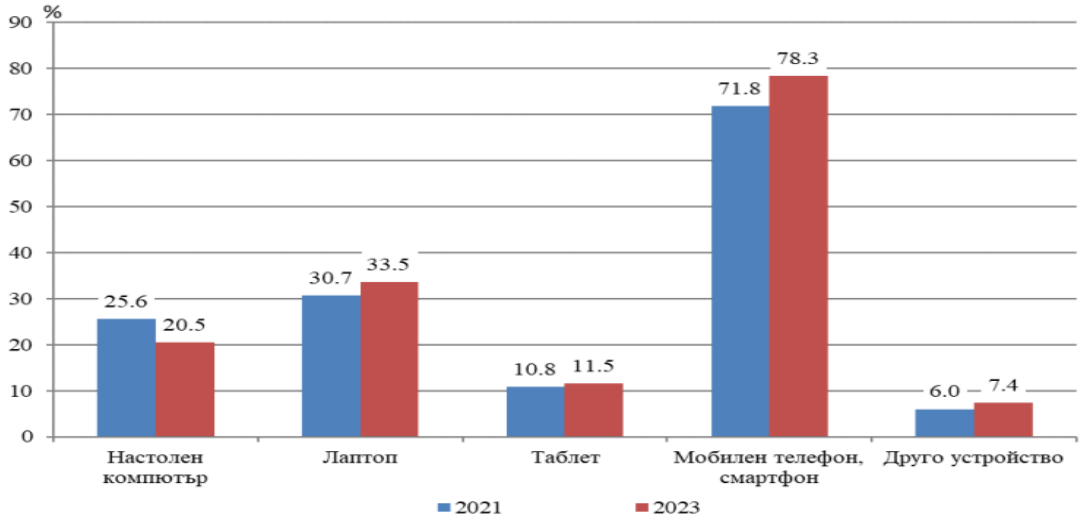

Източник:НСИ[143]

[142] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1038

[143] https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2023_KF3JA6V.pdf

Таблица 25- Лица, регулярно използващи интернет, разделени по пол, образование, възраст и трудов статус за периода 2018 - 2023 г.

Лица, регулярно използващи интернет (всеки ден или поне веднъж седмично)						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
По пол						
Мъже	64.9 %	68.1 %	70.6 %	75.1 %	79.9 %	80.5 %
Жени	62.4 %	65.6 %	67.8 %	72.8 %	78.0 %	79.2 %
По образование						
Основно и по-ниско	37.7 %	37.2 %	41.7 %	53.2 %	60.5 %	57.7 %
Средно	64.6 %	69.0 %	69.3 %	75.2 %	79.9 %	80.2 %
Висше	89.6 %	91.7%	93.8 %	92.7 %	94.2 %	95.6 %
По възраст						
16-24 години	92.2 %	90.3 %	91.5 %	92.9 %	95.1 %	93.6 %
25-34 години	86.9 %	88.4 %	90.3 %	90.4 %	93.6 %	94.7 %
35-44 години	80.4 %	83.5 %	86.0 %	89.2 %	90.0 %	91.6 %
45-54 години	65.7 %	73.7 %	75.6 %	82.1 %	86.4 %	89.3 %
55-64 години	45.2 %	50.8 %	54.5 %	63.1 %	71.8 %	73.3 %
65-74 години	17.8 %	19.8 %	23.8 %	30.8 %	41.0 %	44.6 %
По трудов статус						
Заети	80.8 %	85.4 %	86.4 %	88.,5 %	91.7 %	92.3 %
Безработни	45.1 %	45.0 %	57.2 %	66.2 %	70.8 %	72.0 %
Учащи	98.6 %	97.4 %	98.1 %	98.3 %	98.9 %	99.3 %
Други неактивни	28.1 %	29.6 %	33.0 %	40.8 %	52.8 %	51.7 %

Източник: НСИ[144]

Потребителите най-често използват глобалната мрежа с цел комуникация, като за 2023 г. 69.0 % посочват, че извършват телефонни или видео разговори по интернет (чрез приложения като Viber, WhatsApp, Skype, FaceTime, Messenger, Snapchat, Zoom, Microsoft Teams, Webex), следвани от 65.4 %, които използват приложения за размяна на съобщения в реално време, докато 64.2 % участват в социални мрежи (Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, TikTok и др.).

Таблица 26- Лица, използващи интернет, по цели на използване, за периода 2018 - 2023 г.

Лица, използващи интернет, по цели на използване						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Търсене на информация за стоки и услуги	43.0 %	37.9 %	50.0 %	45.7 %	60.2 %	50.7 %
Интернет банкиране (вкл. мобилно банкиране)	7.4 %	8.6 %	12.6 %	14.9 %	22.4 %	23.4 %
Четене на новинарски сайтове, вестници, списания онлайн	-	44.9 %	40.8 %	54.4 %	50.9 %	59.0 %
Търсене на информация за здравето (напр. за нараняване, заболявания, хранене, за подобряване на здравословното състояние и др.)	24.7 %	30.4 %	28.8 %	36.0 %	39.1 %	43.1 %
Изпращане/получаване на имейли (е-поща)	40.0 %	40.0 %	43.5 %	43.5 %	42.8 %	45.1 %

Източник: НСИ[145]

[144] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1038
[145] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1039

Друг съществен процент от употребата на интернет е посветен на електронната търговия, като за 2023 г. 45.2 %[146] от лицата пазаруват онлайн за лични цели, като за петгодишен период относителният им дял се е увеличил над два пъти. Наблюдава се сравнително по-висока активност в онлайн пазаруването от страна на жените (47.2 % за 2023 г.) спрямо мъжете (43.1 %). Най-често купуват стоки онлайн хората от възрастовата група 25-34 години (65.6 %), следвани от 35-44-годишните (63.7 %). Системно в годините онлайн пазаруването е почти два пъти по-често застъпено в градските райони спрямо селата.

Таблица 27 - Лица, които са купували стоки и услуги по интернет за лични цели

Лица, които са купували стоки и услуги по интернет за лични цели						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо	20.8 %	21.7 %	30.9 %	33.0 %	40.5 %	45.2 %
По пол						
Мъже	19.6 %	20.6 %	30.1 %	32.7 %	38.9 %	43.1 %
Жени	21.9 %	22.7 %	31.7 %	33.3 %	42.1 %	47.2 %
По местоживеене						
Градове	24.0 %	24.7 %	35.4 %	37.2 %	45.4 %	50.2 %
Села	11.5 %	13.0 %	18.0 %	21.6 %	26.9 %	30.7 %

Източник: НСИ[147]

Фигура 15- Относителен дял на лицата, които купуват стоки и услуги за лични цели по интернет, по пол и възраст за 2019г. и 2023 г

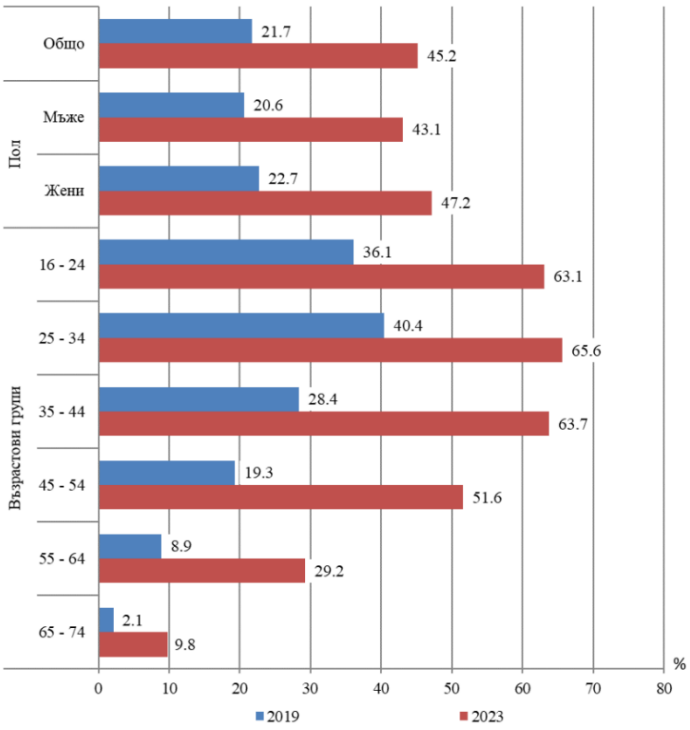

Източник: НСИ[148]

[146] Относителният дял се отнася за лицата, които купуват стоки и услуги през последните 12 месеца преди интервюто.

[147] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1048

[148] НСИ, Използване на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата през 2023 г., Доклад, 2023, стр. 6

Изследването на НСИ по отношение т.нар. „Интернет на нещата” (Internet of Things) позволява да се направи съпоставка между 2020 г. и 2022 г. През 2022 г. 34.5 % от лицата използват за лични цели „умни” устройства и системи, свързани с интернет, като най-активни са лицата с висше образование (57.1 %), както и хората на възраст между 25 и 44 години – 47.6 %. Мъжете използват такива устройства и системи повече от жените - съответно 35.8 и 33.2 %.

Фигура 16- Относителен дял на лицата, които използват свързани с интернет устройства и системи за лични цели, по пол и възраст за 2022 г.

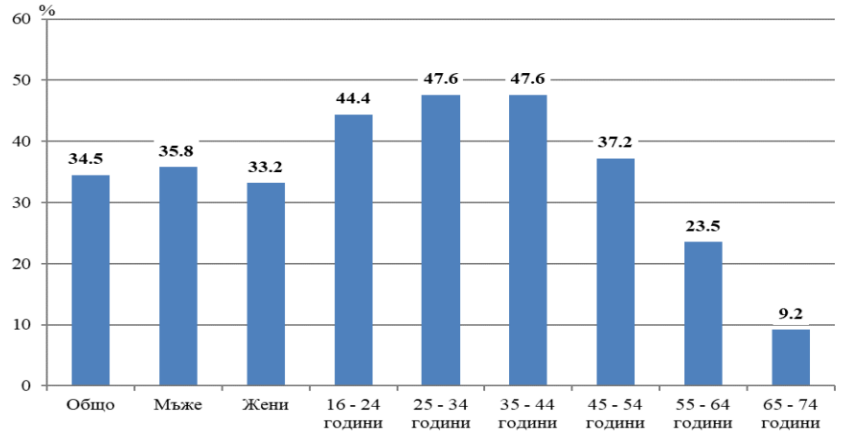

Източник: НСИ[149]

Най-често използваното „умно” устройство през 2022 г. е смарт телевизорът, което използват в ежедневието си 30.1 % от лицата, а 12.7 % притежават смарт часовник или фитнес гривна. Свързани с интернет домакински електроуреди, като прахосмукачка-робот, хладилник, печка, кафе машина и др., използват 4.3 % от лицата.

Таблица 28 - Лица, използващи свързани с интернет устройства и системи

Лица, използващи свързани с интернет устройства и системи (Интернет на нещата)		
	2020	**2022**
Термостати, отчитащи потреблението уреди, осветителни тела и други устройства и системи за енергийно управление на дома	2.1 %	1.1 %
Домашни алармени системи, детектори за дим, охранителни камери, ключалки за врати и други устройства и системи за сигурност и безопасност на дома	2.1 %	2.3 %
Домакински електроуреди като прахосмукачка-робот, хладилник, печка, кафе машина и други	1.1 %	4.3 %
Виртуален гласов асистент под формата на „умен говорител” (smart speaker) или на приложение (напр. Google Home, Amazon Alexa/Echo/Computer, Google Assistant, Siri, Cortana, Bixby)	0.8 %	0.8 %
Смарт телевизор	23.2 %	30.1 %
Конзола за видеоигри	3.6 %	3.7 %
Домашна аудио система, „умен говорител” (smart speaker)	1.5 %	1.9 %
Смарт часовник, фитнес гривна, очила и слушалки за виртуална и добавена реалност, проследяващи устройства за безопасност, свързани с интернет аксесоари, облекла и обувки	10.5 %	12.7 %

[149] НСИ, Използване на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата през 2022 г., Доклад, 2022, стр. 6

Устройства за наблюдение на кръвното налягане, нивото на кръвната захар, телесното тегло и други свързани с интернет устройства за медицински и здравни грижи	1.3 %	1.4 %
Играчки-роботи (вкл. образователни), кукли	0.4 %	0.3 %
Автомобил с вградена безжична интернет връзка	0.7 %	1.3 %

Източник: НСИ[150]

На следващо място, както вече бе разгледано в Категория „Права", Индексът за развитие на електронното правителство (EDGI)[151] предоставя информация относно степента на развитие на процесите по цифровизация в обществения сектор. В това отношение за 2022 г. страната ни е понижила своя резултат спрямо предходното изследване за 2020 г. и се позиционира на 52-ро място по отношение развитието на електронното правителство (при предходно 44-то) и на 29-то място по отношение електронното участие (при предходно 23-то) сред изследваните 193 държави.[152] Резултатите, свързани с динамиката на Индекса, показват, че заедно с останалите държави в тази категория България демонстрира последователност в областта на електронното управление и предоставянето на електронни услуги. Това личи и от националната статистика, според която през 2023 г. 29.7 %[153] от лицата използват глобалната мрежа за взаимодействие с административни органи и публични институции. При използването на предлаганите онлайн услуги от административни органи и публични институции жените са по-активни от мъжете - съответно 31.3 % спрямо 28.1 %. Бележи се и среден ръст с 3.3% при използването на интернет услугите за взаимодействие с администрацията спрямо предходната година.

Данни за лицата, които използват интернет за взаимодействие с администрацията се събират от 2008 г., но през 2022 г. има прекъсване на динамичния ред поради промяна в методологията. Данни за периода 2008 - 2021 г. са налични в ИС Инфостат[154].

Таблица 29- Лица, използващи интернет за взаимодействие с административни органи и публични институции, разделени по пол и образование

Лица, използващи интернет за взаимодействие с административни органи и публични институции (по пол и образование)		
	2022	**2023**
Общо	26.4 %	29.7 %
По пол		
Мъже	24.2 %	28.1 %
Жени	28.5 %	31.3 %
По образование		
Основно и по-ниско	5.1 %	6.8 %
Средно	22.8 %	23.7 %
Висше	55.0 %	59.8 %

Източник: НСИ[155]

[150] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2051
[151] https://e-gov.bg/wps/portal/agency/strategies-policies/studies-analyses/egdi
[152] https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/26-Bulgaria/dataYear/2022
[153] Относителният дял се отнася за лицата, които използват интернет за взаимодействие с административни органи и публични институции през последните 12 месеца преди интервюто.
[154] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1040
[155] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2049

➢ *Показател: Възприемане на бариерите пред достъпа и използването на интернет, както и на стойността на достъпа до интернет и използването му от потребителите, разделени по възраст и пол*

България се нарежда на последно място в Европейския съюз по потребление на интернет за 2022 г. и на предпоследно място по наличие на поне основни цифрови умения сред населението (31.2 % спрямо средни за ЕС – 53.9 % за 2021 г.).

Фигура 17- Използване на интернет, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2022 г.

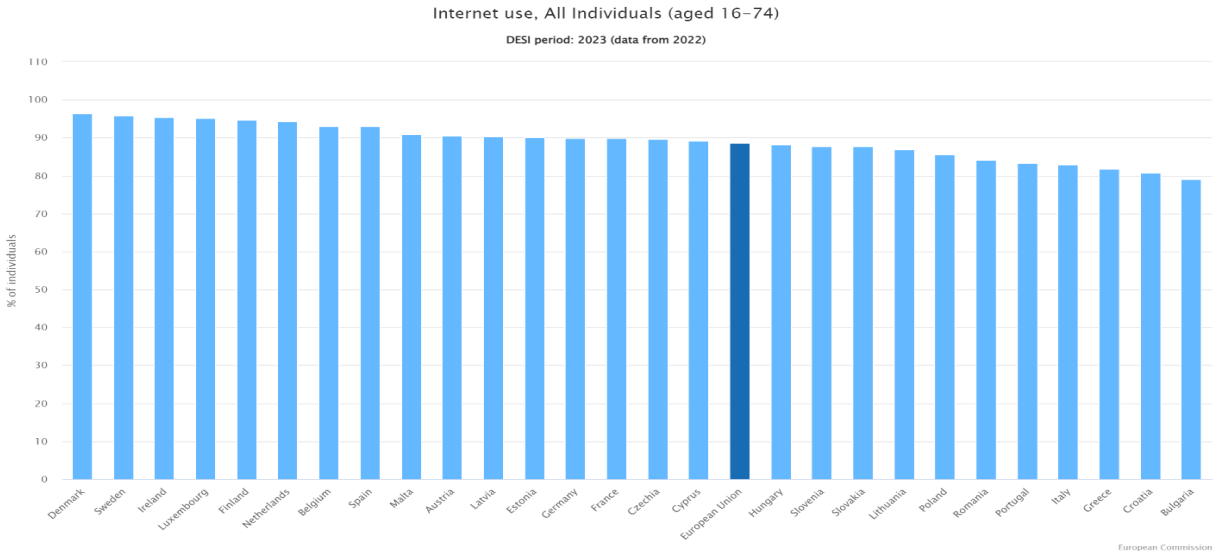

Източник: DESI[156]

Фигура 18 - Наличие на поне основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2021 г.

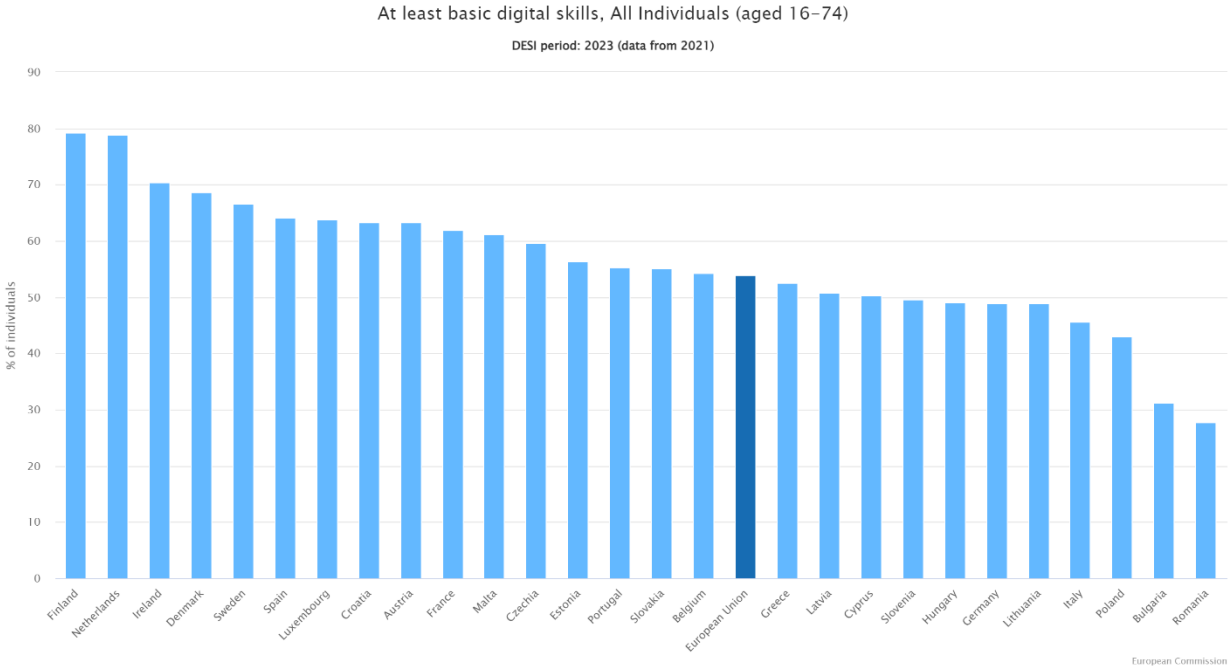

Източник: DESI[157]

[156] https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts
[157] https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts

Фигура 19- Наличие на поне основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2023 г.

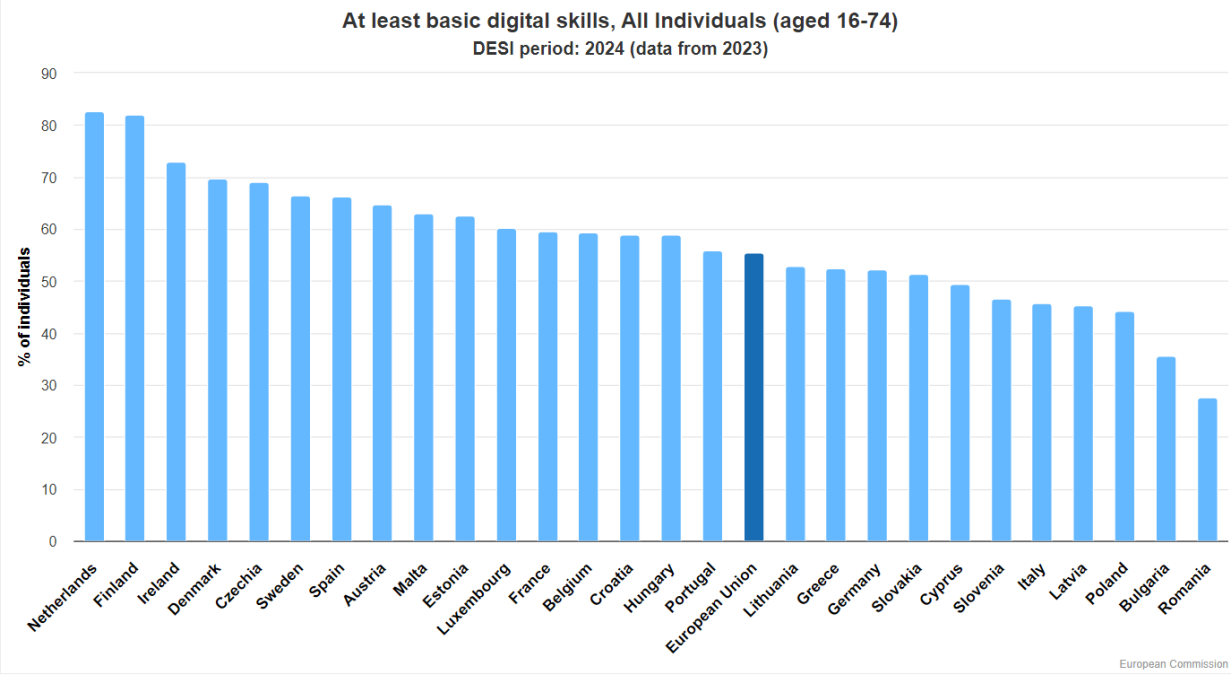

Източник:DESI[158]

Резултатите от проведеното през 2023 г. изследване на НСИ за използването на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата сочат, че 11,8 % от българите никога не са използвали интернет. При проследяване на географското разпределение личи, че най-висок процент на лица, които не са използвали интернет има в Северозападния регион (16.7 % за 2023 г.) спрямо най-нисък в Югозападния, в който е включена и столицата (7.1 % за 2023 г.). Макар да се наблюдава смаляване на процента почти двойно за последните пет години, стойностите остават относително високи спрямо средните нива за Европейския съюз.

Таблица 30- Лица, които никога не са използвали интернет, по статистически райони за периода 2018 - 2023 г.

Лица, които никога не са използвали интернет, по статистически райони						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Общо за страната	26.7 %	24.5 %	20.9 %	17.0 %	12.8 %	11.8 %
Северозападен	29.5 %	24.5 %	29.2 %	21.8 %	16.1 %	16.7 %
Северен централен	29.7 %	25.0 %	25.0 %	17.6 %	15.4 %	14.4 %
Североизточен	28.1 %	26.9 %	24.8 %	16.8 %	14.4 %	14.4 %
Югоизточен	30.0 %	27.0 %	22.9 %	19.2 %	15.9 %	14.2 %
Южен централен	27.9 %	27.5 %	21.9 %	17.8 %	14.1 %	12.0 %
Югозападен	21.5 %	20.1 %	13.2 %	13.8 %	7.6 %	7.1 %

Източник: НСИ[159]

Внимание следва да се обърне на събираната от НСИ статистика за годините 2017 г. и 2019 г. по отношение на причините, поради които домакинствата нямат достъп до интернет:

[158] DESI indicators - Digital Decade DESI visualisation tool (europa.eu)

[159] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1043

Таблица 31- Причини, поради които домакинствата нямат достъп до интернет

Причини, поради които домакинствата нямат достъп до интернет		
	2017	**2019**
Наличен е достъп до интернет на друго място (напр. на работното място)	1.2 %	0.9 %
Няма нужда от интернет (не е полезен, интересен и др.)	15.7 %	12.5 %
Оборудването е твърде скъпо	9.0 %	4.7 %
Разходите за достъп са твърде високи (телефон, абонамент и др.)	7.2 %	6.0 %
Липса на умения за работа с интернет	17.3 %	10.4 %
Опасения относно поверителността или сигурността (напр. за предоставяне на лични данни в интернет или вирусни атаки)	0.3 %	0.1 %
Не се предлага интернет (широколентов интернет) в района, в които живеете	0.2 %	0.1 %
Други причини	2.3 %	0.8 %

Източник: НСИ[160]

Открояващо по-високите проценти са свързани с четири причини - липса на необходимост от интернет (12.5 %); липса на умения за работа с интернет (10.4 %); твърде високи разходи за достъп до интернет (6.0 %) и твърде скъпо оборудване (4.7 %). Съпоставително спрямо изследваните причини за липса на покритие и наличие на алтернатива за достъп на друго място, данните сочат, че бариерите пред достъпа са най-вече от демографски и финансов характер, а не поради липса на осигуряване на необходимите условия и инфраструктура. Аргумент в подкрепа на твърдението, че някои от причините са от демографско естество е и долу-предложената статистика по отношение на лицата, притежаващи основни и над основните цифрови умения. Данните сочат, че особено ниски са стойностите по отношение на лица с основно и по-ниско образование и сред по-възрастното население - фактор, вероятно обвързан с посочената причина „липса на необходимост от интернет").

Таблица 32- Лица, притежаващи основни и над основни цифрови умения, разделени по пол, образование и възраст

Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения		
	2021	**2023**
Общо	31.2 %	35.5 %
По пол		
Мъже	31.1 %	34.8 %
Жени	31.2 %	36.2 %
По образование		
Основно и по-ниско	10.3 %	14.6 %
Средно	27.2 %	28.9 %
Висше	63.1 %	65.3 %
По възраст		
16-24 години	51.0 %	53.2 %
25-34 години	42.7 %	49.2 %
35-44 години	41.4 %	48.2 %
45-54 години	33.7 %	42.2 %
55-64 години	18.9 %	23.1 %
65-74 години	6.1 %	7.3 %

Източник: НСИ[161]

[160] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1605
[161] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2209

През 2019 - 2022 г. е проведено мащабното изследване по проект „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права", с бенефициент НСИ и партньор Агенцията на Европейския съюз за основни права (FRA), завършило с приемането на доклада „Ключови показатели за социално включване и основни права в България", състоящ се от четири тематични доклада.[162] Това изследване третира и въпросите за достъпа и ползването на интернет от различни уязвими социални групи.

В тематичния доклад за проблемите и интегрирането на възрастните хора е отбелязано, че финансовите пречки пред набавянето на компютър са с малко по-висока стойност по отношение на младите хора (10 % за групата 16-29 години) спрямо този за по-възрастните (около 8 % за групите позиционирани между 30-годишни и над 65-годишни). В тази връзка се наблюдава и предпочитание към употребата на мобилни устройства (мобилен или смарт телефон) (63.2 % от всички лица) спрямо други преносими устройства (лаптопи и таблети) (25.2 % от всички лица).[163]

Докладът, посветен на децата, подчертава, че повечето домакинствата с деца на възраст между 5 и 14 години имат някакъв вид достъп до интернет („85.8 % имат мобилна връзка, 71.6 % имат фиксирана връзка"). Остава належащ, обаче, проблемът със семействата, които не могат да си позволят финансово осигуряването на достъп до интернет (7.3 % посочват това по отношение мобилна връзка и 11.3 % - за фиксирана връзка), което поставя децата в тези семейства в по-уязвима позиция, включително с оглед съпътстващата им образователна подготовка. Авторите на доклада обръщат внимание на рисковете за образователно и социално изключване на децата, поради препятстване на възможността им за включване в онлайн обучение, развитие на цифрови умения, както и развитие на базови социални контакти посредством комуникацията с други деца чрез онлайн игри или социални мрежи.[164]

Във връзка с хората с увреждания изследването показва, че приобщаващите цифрови политики могат да имат положително отражение върху достъпа на хората с увреждания до пазара на труда, съответно да им осигурят независимост. В същото време именно тази уязвима група е с много по-голям статистически дял спрямо останалите по отношение финансовите пречки пред достъпа до интернет, телефон и телевизия. Отправени са, съответно, препоръки за предприемане на мерки за намаляване на бедността и изграждане на цифрови умения сред хората с увреждания.[165]

Четвъртият и последен тематичен доклад изследва положението на ромите в страната.[166] Едва 27.8 % от ромските деца на възраст между 6 и 18 години имат компютърно устройство в домакинството, в което живеят, спрямо 90.7 % от децата на същата възраст - етнически българи и 80.9 % - етнически турци.[167] Съответно, липсата на достъп до интернет и пригодно устройство за неговата употреба, са довели до значително изключване на комуникацията с други деца и препятстване на процеса по дистанционно обучение по време на изследваната 2020 г., когато същото бе въведено с оглед ограничаване разпространението на COVID-19. Още повече, изследването показва, че не-използването на компютърни устройства значително покачва риска от изпадане от образователния процес, а впоследствие и от трудовия пазар. Така при наличие на компютърни умения и използване на компютър 33.9 % от ромите не работят и не се обучават спрямо 8.5 % от етническите

[162] https://www.eeagrants.bg/programi/mestno-razvitie/proekti/novi-podxodi-za-generirane-na-danni-za-trudno-dostizhimi-grupi-ot-naselenieto,-izlozheni-na-risk-ot-narushavane-na-texnite-prava

[163] Национален статистически институт, Тематичен доклад за възрастните хора

[164] Национален статистически институт, Тематичен доклад за децата

[165] Национален статистически институт, Тематичен доклад за хората с увреждания

[166] Национален статистически институт, Тематичен доклад за положението на ромите.

[167] Национален статистически институт, Тематичен доклад за положението на ромите. Виж също: Деян Колев, Теодора Крумова, Дистанционното обучение по време на кризата с COVID-19. Предизвикателства пред образователната интеграция на учениците от ромската общност, 2021, Фондация Фридрих Еберт, Доклад, стр. 8-9

българи; докато при липсата на съответните умения и употреба на ИКТ – 63.7 % от ромите не работят и не се обучават спрямо 45.5 % от етническите българи.[168]

Във връзка с образователния процес, може да се обърне внимание и на „Анализа на последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда (ОРЕС) през учебната 2020/2021 година" на Института за изследвания в образованието. Достъпът до качествена интернет връзка е най-често посочваното предизвикателство пред ОРЕС от учителите (57 %), следвано от достъпа до електронно устройство за учене (38 %), както и недостатъчните цифрови умения на учениците (28 %). Недобрата осигуреност на надеждна интернет връзка и липсата на достатъчни цифрови умения у учениците[169] са посочвани по-често от учителите в селските райони и в малките градове.

ТЕМА Е: МЕСТНО СЪДЪРЖАНИЕ И ЕЗИК

Въпрос Е1: Колко интернет домейни и сървъри има в страната?

➢ *Показател: Брой регистрирани домейни (включително ccTLDs, gTLDs/ по географско местоположение чрез базата данни WHOIS и IDNccTLDs) на хиляда души население и тенденция, когато е налице*

„Регистър.бг" е организацията осъществяваща администрирането на домейните от първо ниво с национален код „.bg" или „.бг". На уебсайта не е налична публична информация относно броя регистрирани домейни с националното окончание и такава не е получена при отправено запитване по имейл към посочените контакти на връзка.

Според статистиката, публикувана на уебстраницата на EURid, в България са регистрирани общо 41 191 домейна с наставка „.eu" или „.ею" за периода от приемането на страната ни в ЕС до края на м. януари 2024 г.[170]

➢ *Показател: Брой сигурни уеб сървъри на милион души население и тенденция, когато има такава*

Според последната налична информация, в България не се осъществява систематично събиране на данни относно броя на сигурните уеб сървъри на милион души население. Следва да се отправи препоръка за провеждане на системен мониторинг на киберсигурността с оглед ефективното разработване и приложение на политики, синхронизирани с европейските и международни такива за сигурността.

Въпрос Е4: Има ли значителен и нарастващ обем от интернет съдържание (вкл. текстово, аудио и видео съдържание) на различни и местни езици, включително местно генерирано съдържание?

➢ *Показател: Пропорция на населението, чийто основен език и скрипт/ азбука са достъпни във водещи онлайн услуги*

Съгласно изнесените данни от преброяването на населението през 2021 г., разпределението на гражданите по майчин език е както следва:

Таблица 33 - Брой население, разпределено по майчин език, по статистически райони и области към 07.09.2021 г.

Население по майчин език, статистически райони и области към 07.09.2021 г.								
	Общо	**Бъл-гарски**	**Турски**	**Ромски**	**Друг**	**Не мога да определя**	**Не желая да отговоря**	**Непоказан**

[168] Тематичен доклад за положението на ромите

[169] Асенка Христова, Светла Петрова, Екатерина Тошева, Анализ на последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда през учебната 2020/2021 година, Институт за изследвания в образованието, 07.2021

[170] https://eurid.eu/en/welcome-to-eurid/statistics/

Общо	6519789	5037607	514386	227974	62906	10633	49602	616681
Северозападен	690685	615396	7231	29973	3160	1239	3339	30347
Северен централен	700234	500475	128996	16365	6178	1175	5411	41634
Североизточен	831953	576730	131140	29447	12849	1851	7706	72230
Югоизточен	959176	705452	77239	60719	11092	2173	7434	95067
Южен централен	1313337	960873	158819	53042	8618	2201	12932	116852
Югозападен	2024404	1678681	10961	38428	21009	1994	12780	260551

Източник: НСИ[171]

На база на така представените данни може да се заключи, че българският език е майчин език за 77.27 % от населението. Още повече, той е и единствен официален език за страната по силата на чл. 3 от Конституцията. В този смисъл предоставянето на онлайн услуги и информация на български език осигурява в достатъчна степен достъпност на услугите за населението.

➢ *Показател: Наличие на съдържание на правителствените уебсайтове на всички езици със значителни потребителски групи сред населението*

Както вече бе посочено в предходния показател, а също и под въпрос E2 в предходната категория „Отворен интернет", поддържането на уебсайтовете на държавните и местни институции поне на български език създава достатъчно гаранции за достъпността на представеното съдържание за населението.

ТЕМА F: КАПАЦИТЕТ/ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Въпрос F1: Училищните и висшите учебни програми включват ли обучение по ИКТ, медии и цифрова грамотност, фокусирано върху ефективната и безопасна употреба и тези учебни програми, реализирани ли са на практика?

➢ *Показател: Политика относно училищните програми, включително медийна и цифрова грамотност, междукултурен диалог и обучение в областта на ИКТ уменията*

В Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), е заложена Приоритетна област 6 „Образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие", от която, Цел 6.4 е посветена на „Развитие на образованието в дигитална среда и чрез дигитални ресурси". В допълнение, чл. 77, ал. 1 от ЗПУО гласи, че цифровите компетентности са ключови и са част от общообразователната подготовка. Заложеното развитие и на социални и граждански компетентности (чл. 77, ал. 1, т. 6 ЗПУО) също следва да допринася за изграждането на медийна грамотност и междукултурен диалог в рамките на образователния процес. В тази връзка от съществено значение е приетата Наредба № 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, с която се утвърждава държавният образователен стандарт в тези аспекти на обучението. Както по отношение на толерантността и ;междукултурния диалог (чл. 11, ал. 1, т. 2), така и по отношение на електронното управление и медийната грамотност (чл. 11, ал. 1, т. 10) са предвидени минимален задължителен брой часове, които да бъдат отделени в рамките на часовете на класа (Приложение № 5 към Наредбата във връзка с чл. 11, ал. 2). Впечатление прави особено диспропорционалното разпределение на десетте теми от образователната рамка спрямо общия заложен брой часове на класа в различните класове, като двете относими към настоящия показател теми съставляват около 10 % от предвидено за 12-годишния курс на обучение съдържание. Удачно е да се отправи препоръка за по-силен акцент върху качества и умения, на които няма изрично посветен учебен материал, сред които попадат и медийната грамотност и междукултурният диалог.

[171] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2000

Специфично по отношение на медийната грамотност може да се посочи, че политиката на национално ниво е възложена на министъра на културата (чл. 33а, ал. 2 ЗРТ) и на СЕМ (чл. 33а, ал. 3 ЗРТ), като тъкмо Съветът е натоварен с осъществяване на сътрудничеството с Министерството на образованието и науката. Обезпокоително ниските позиции на България в Индекса на медийната грамотност, разработен от Институт „Отворено общество",[172] както и вече изложените в първата категория данни за свободата на медиите, налагат съществено преосмисляне и развитие на политиките в системата на училищното образование, като ефективен механизъм за противодействие на разпространението на езика на омразата, на дезинформация и развитието на критично мислене. Понастоящем опити се правят от организации на гражданското общество като „Коалицията за медийна грамотност",[173] но техните инициативи не следва да бъдат разглеждани като заместващи, а като допълващи държавната образователна политика.

➢ *Показател: Доказателство за подходящи учебни програми в начално, средно и висше образование*

В България училищната подготовка е разделена на степени за придобиване на основно и средно образование. Основното образование се осъществява от I до VII клас (чл. 73, ал. 2 ЗПУО), докато средното образование се осъществява от VIII до XII клас включително (чл. 73, ал. 3 ЗПУО). Началният етап е включен в рамките на основното образование, като същият се провежда от I до IV клас включително (чл. 73, ал. 2, т. 1 ЗПУО).

По силата на ЗПУО учебните програми за предметите от общообразователната подготовка се определят от министъра на образованието въз основа на държавния образователен стандарт (чл. 78, ал. 1). Директорите на училищата са компетентни да определят учебните предмети, най-общо определени като принадлежащи към глобалното, гражданско, здравно и интеркултурно образование (чл. 76, ал. 8 във връзка с ал. 5), а директорите на иновативни училища имат известна дискреция и по отношение определянето на учебни програми за някои общообразователни предмети (чл. 78, ал. 2). С Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование министърът на образованието определя държавния образователен стандарт и рамковите изисквания към резултатите, които следва да се постигнат с изучаването на съответните дисциплини.

На уебсайта на МОН са достъпни учебните планове и програми по класове, като са съставени такива и за ученици с увреждания или със специални образователни потребности - например, учебни програми по специални учебни предмети за ученици с увреден слух, както и такива за ученици с нарушено зрение; рамкови учебни програми за деца с умствена изостаналост, съответно за деца с нарушено зрение или слух и множество придружаващи увреждания и др.[174] Така обучението по ИКТ, медии и цифрова грамотност е осигурено посредством следните учебни предмети, изучавани в класовете на училищното и предучилищното образование:

- В I клас (в сила от учебната 2016/2017 г.) - изучавани „Технологии и предприемачество" и „Информационни технологии" като ЗИП;
- Във II клас (в сила от учебната 2017/2018 г.) - изучаван предмет „Технологии и предприемачество";
- В III клас (в сила от учебната 2018/2019 г.) - изучавани предмети „Компютърно моделиране" и „Технологии и предприемачество";
- В IV клас (в сила от учебната 2019/2020 г.) - изучавани предмети „Компютърно моделиране" и „Технологии и предприемачество";

[172] Индексът за медийна грамотност е достъпен на уеб-адрес: https://osis.bg/?p=4487 , като за 2023 г. България е класирана на 35-то място от общо 41 държави в Европа.

[173] Такива инициативи са, например, кампанията „Дни на медийната грамотност", наръчниците „Как да развиваме дигитално-медийни умения в гимназиален курс", „Медийна грамотност чрез дистанционно обучение" и „С Уикипедия в класната стая", които могат да бъдат открити на уебсайта на организацията: < https://gramoten.li/>

[174] Всички учебни програми могат да бъдат достъпени на адрес: <https://www.mon.bg/obshto-obrazovanie/uchebni-planove-i-programi-2/uchebni-planove-i-programi-po-klasove/>

- В V клас (в сила от учебната 2016/2017 г.) - изучавани предмети „Информационни технологии” и „Технологии и предприемачество”;
- В VI клас (в сила от учебната 2017/2018 г.) - изучавани предмети „Информационни технологии” и „Технологии и предприемачество”;
- В VII клас (в сила от учебната 2018/2019 г.) - изучавани предмети „Информационни технологии” и „Технологии и предприемачество”;
- В VIII клас (в сила от учебната 2017/2018 г.) - изучавани предмети „Информатика”, „Информационни технологии”, „Технологии и предприемачество” и „Философия”;
- В IX клас (в сила от учебната 2018/2019 г.) - изучавани предмети „Информационни технологии” и „Технологии и предприемачество”;
- В X клас (в сила от учебната 2019/2020 г.) - изучаван предмет „Информационни технологии”;
- В XI клас (в сила от учебната 2020/2021 г.) - изучаван предмет „Гражданско образование”;
- В XII клас (в сила от учебната 2021/2022 г.) - изучаван предмет „Гражданско образование”.

В рамките на висшето образование учебният процес се определя за всяка специалност поотделно (чл. 39, ал. 2 ЗВО), като академичният съвет определя реда за съгласуване на учебните планове и програми по учебните предмети (чл. 30, ал. 1, т. 18 ЗВО).

➢ *Показател: Пропорция на учителите в началните и средните училища с обучение по ИКТ или използването на ИКТ в образованието*

Въпреки че не се открива директно относима към показателя статистика, аналитични документи, изготвени от МОН, дават обща представа за нивото на продължаващата квалификация на учителите в училищното и предучилищното образование по отношение на ИКТ. Така, например, в „Пътната карта на политиките за учители” от 2021 г.[175] е описана декларираната нужда на учителите от допълнителна продължаваща квалификация в областта на ИКТ уменията (22.6 % от учителите) (стр. 33). Също така и съгласно данните от проведената през 2018 г. „Международна анкета за Преподаване и Учене” на ОИСР (TALIS) само 49.8 % от българските учители се чувстват достатъчно подготвени да използват ИКТ в преподаването си.[176]

➢ *Показател: Пропорция на училищата с достъп до интернет*

Макар да няма официално публикувана информация, би следвало към момента на изготвяне на настоящия доклад всички училища в страната да имат осигурен достъп до интернет. Това намерение е декларирано от министъра на образованието още към 2018 г.[177]

➢ *Показател: Пропорция на учащите, които имат достъп до интернет в училище*

В контекста на изложените данни във Въпрос D5 от настоящата категория, може да се посочи, че необходимостта от провеждане на изцяло дистанционно обучение по време на епидемиологичната криза, обявена през 2020 г., съществени различия в достъпа бяха установени между децата, принадлежащи към различните малцинствени групи. Достъпът, разгледан като предоставена възможност в рамките на училището, обаче, следва да бъде осигурен на равни начала за всички деца, в съответствие с изградената повсеместно инфраструктура за безжичен интернет, посочена в предходния показател.

[175] Световна банка, България: Пътна карта на политиките за учители. Препоръки и концепции за пилотни програми въз основа на най-добрите практики в ЕС, Проект 19BG04 България: Пътна карта за развитие и реформиране на политиката за работната сила в учителската професия, 30.07.2021 г.: <https://www.mon.bg/nfs/2021/11/bg-19bg04_roadmap_301121.pdf>

[176] https://www.oecd.org/education/talis/talis-2018-compare-your-country.htm

[177] https://web.mon.bg/bg/news/3069

Въпрос F3: Каква част от населението и работната сила е квалифицирана в използването на ИКТ?

➢ *Показател: Пропорция на интернет потребителите с конкретни интернет умения, по вид умения (основни, средни, напреднали), агрегирани и дезагрегирани*

Евростат проследява „Ниво на цифрови умения на лицата" от 2008 г., като последните налични данни са за 2021 и 2023 година. По отношение на предходни години са достъпни данни, събирани по различна методология и обхващащи периода 2015 – 2019 г.[178] Данните са дезагрегирани до следните категории: лица с основни или над основните общи цифрови умения (всички пет компонентни показателя са на базово или над базовото ниво); лица с основни или над основните общи цифрови умения (всички пет компонентни показателя са на базово или над базовото ниво); лица с общи цифрови умения над базовото ниво (всички пет компонентни показателя са на ниво над базовото); лица с основни общи цифрови умения (всички пет компонентни показателя са на базово или над базовото ниво, без всички да са над базовото); лица с ниски общи цифрови умения (четири от петте компонентни показателя са на основно или над основно ниво); лица с ограничени общи цифрови умения (два от петте компонентни показателя са на основно или над основно ниво); лица без общи цифрови умения; цифровите умения не могат да бъдат оценени, тъй като лицето не е използвало интернет през последните три месеца.[179]

НСИ предоставя данни, в агрегиран и дезагрегиран вид, по отношение на „Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения". Дезагрегираният вид представя разбивка по следните критерии: пол; образование и възраст. Съгласно изнесените данни за 2023 г., лицата, притежаващи основни и над основните цифрови умения, в общ за страната план, се равняват на 35.5 %, докато през 2021 г., процентното съотношение е било 31.2 %. Следователно се наблюдава ръст от 4.3 % за период от две години.

Таблица 34 - Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения в България

Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения в България		
	2021	**2023**
Общо	31.2 %	35.5 %
По пол		
Мъже	31.1 %	34.8 %
Жени	31.2 %	36.2 %
По образование		
Основно и по-ниско	10.3 %	14.6 %
Средно	27.2 %	28.9 %
Висше	63.1 %	65.3 %
По възраст		
16-24 години	51.0 %	53.2 %
25-34 години	42.7 %	49.2 %
35-44 години	41.4 %	48.2 %
45-54 години	33.7 %	42.2 %
55-64 години	18.9 %	23.1 %
65-74 години	6.1 %	7.3 %

Източник: НСИ[180]

[178] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i/default/table?lang=en&category=isoc.isoc_sk.isoc_sku
[179] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_sp410/default/table?lang=en&category=t_isoc.t_isoc_sk
[180] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2209

В съпоставка със средните стойности за ЕС, публикувани и в индекса DESI, България е на последно място по показателя „Цифрови умения над основните” на база данни от 2021 г. и 2023 г.

Фигура 20- Лица, притежаващи над основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2021 г.

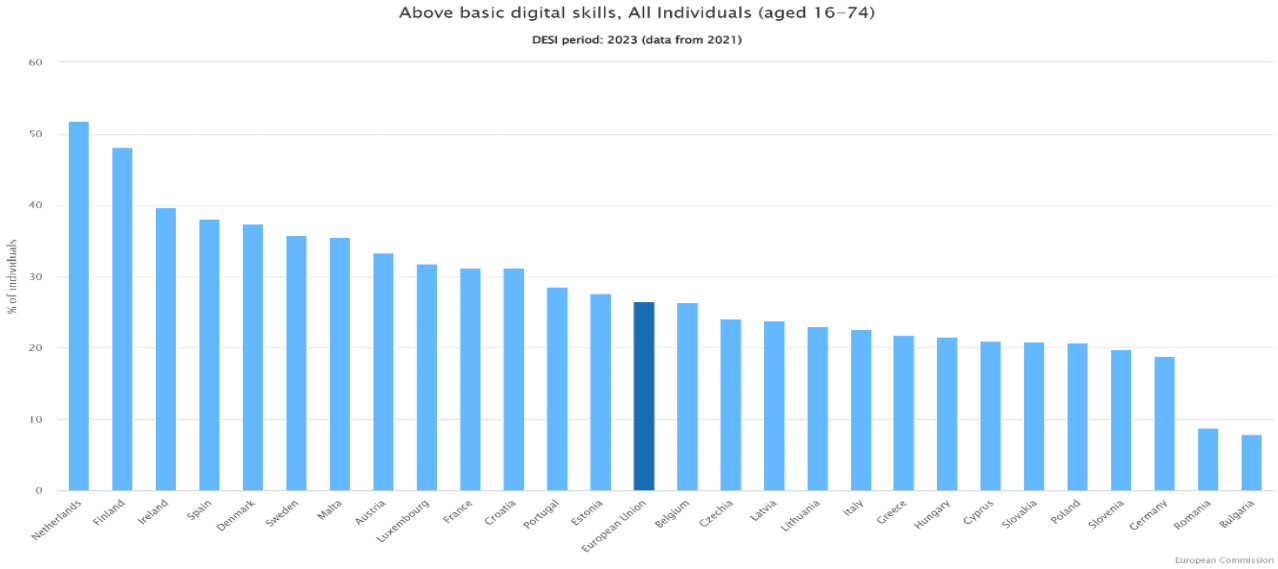

*Източник: DESI*181

Фигура 21 - Лица, притежаващи над основни цифрови умения, съпоставено за всички държави-членки на ЕС за 2023 г.

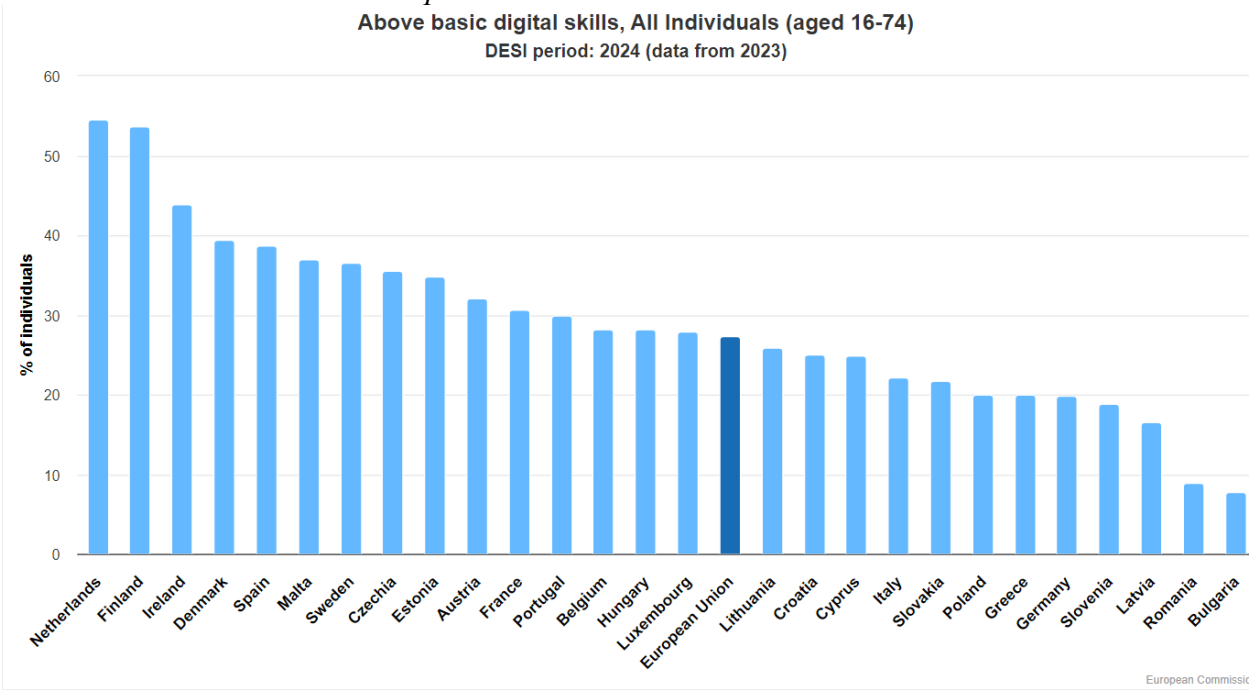

Източник: DESI182

181 https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts

182 DESI indicators - Digital Decade DESI visualisation tool (europa.eu)

➢ *Показател: Пропорция на работната сила, използваща ИКТ на работното място, по вид умения (основни, средни, напреднали), агрегирани и дезагрегирани*

Към момента на провеждане на текущото изследване, не са налични данни, отнасящи се до настоящия показател. С оглед на същественото значение на същия, който е от ключова важност при изготвяне на обективна оценка за интернет средата в България, е необходимо събирането на съответните данни, да бъде стартирано своевременно.

➢ *Показател: Пропорция на студенти от висше образование, записани в курсове STEM (наука, технология, инженеринг/ инженерство, математика) и ИКТ, разделени по пол, в сравнение със средните стойности в световен мащаб*

Не са идентифицирани данни отнасящи се до настоящия показател. Тъй като подобна статистическа информация би спомогнала, по индиректен начин, за съставяне на обективна преценка за темповете на развитие на науката във високотехнологични и високопроизводителни отрасли, системното събиране на данни е от приоритетна необходимост. Положително следва да се оцени политиката на правителството за въвеждане на STEM курсовете и лабораториите в рамките на училищното образование, като следва да се насърчи и акцентирането върху същите във висшето образование в България.

КАТЕГОРИЯ - ИНТЕРНЕТ СЕ РАЗВИВА БЛАГОДАРЕНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ

ТЕМА А: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Въпрос А1: Съществува ли обща политика, правна и регулаторна рамка за интернет развитие и разработване на политика, което е в съответствие с международните норми?

➢ *Показател: Наличие на обща рамка, съответстваща на международните норми, например Декларацията на Африканския съюз за управление на интернет; Принципи на ОИСР за създаване на интернет политика за страните от ОИСР*

Към момента в страната няма приета изрична правна рамка за провеждане на интернет политиката. България възприема виждането, че управлението на интернет трябва да бъде глобално и с участието на множество заинтересовани страни, с пълното участие на правителствата, частния сектор, гражданското общество, международни организации, технически и академични общности и всички други заинтересовани страни, а Форумът за управление на интернет следва да бъде основната платформа на множеството заинтересовани страни за обсъждане на въпроси, свързани с управлението на интернет. България се е присъединила към „Препоръката на Съвета на ОИСР относно принципите за създаване на интернет политика", в която е застъпен същият подход на множество заинтересовани страни.[183]

➢ *Показател: Наличие на законови и регулаторни рамки, които активизират електронна търговия, цифров подпис, киберсигурност, защита на данните и защита на потребителите*

С оглед различните категории, могат да се посочат следните регулаторни рамки:

➢ **В областта на електронната търговия:**

На ниво ЕС относими са Регламент (ЕС) 2022/2065 за цифровите услуги, както и Директива 2000/31/ЕО, като същите се допълват от отделни разпоредби на Закона за електронната търговия.

➢ **Правна рамка на цифровия подпис:**

[183] Министерството на финансите поддържа информационна страница относно присъединяването на страната ни към ОИСР: <https://www.minfin.bg/bg/1591>

Регламент (ЕС) 910/2014 създава правилата за прилагането на електронната идентификация и удостоверителните услуги във Вътрешния пазар на ЕС, като допълнителна уредба се съдържа и в Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги. По отношение на доставчиците на удостоверителни услуги е в сила и Наредба за отговорността и прекратяването на дейността на доставчиците на удостоверителни услуги.

- **Киберсигурност:**

С оглед хармонизирането на законодателствата на държавите членки на ЕС е приета Директива (ЕС) 2016/1148, като нейните разпоредби са транспонирани в националното право в Закона за киберсигурността и приетата допълваща Наредба за минималните изисквания за мрежовата и информационна сигурност. Отношение може да има и Наказателният кодекс на Република България доколкото той съдържа редица състави на т.нар. „компютърни престъпления", както и състави на създаване на заплаха за националната сигурност.

- **Защита на данните:**

Водещ нормативен акт е Регламент (ЕС) 2016/679, като по-подробно описана правна рамка за защита на личните данни в България може да се открие в Категория „Достъпен за всички интернет" на настоящия доклад.

- **Защита на потребителите:**

Законът за защита на потребителите е водещ нормативен акт на национално ниво, но следва да се отбележи и че Хартата за основните права на ЕС също съдържа изрична разпоредба в чл. 38, гласяща, че „в политиките на Съюза [следва да] се осигурява високо равнище на защита на потребителите". Отношение имат редица други специални нормативни актове като Законът за потребителския кредит, Законът за кредитите за недвижими имоти на потребители и т.н., както и отделни разпоредби в други общи актове. Нормативната уредба по отношение регламентацията на продажбата и разпространение на храни и напитки, както и предоставянето на услуги също има отношение доколкото създава гаранции за правата на потребителите (така например, Законът за генетично модифицираните организми, Законът за електронната търговия, Законът за предоставяне на цифрово съдържание и цифрови услуги и за продажба на стоки и т.н.).

ТЕМА В: НАЦИОНАЛНО ИНТЕРНЕТ УПРАВЛЕНИЕ

Въпрос В2: Правителството активно ли включва всички заинтересовани групи в разработването на национални интернет политики и законодателство?

- *Показател: Наличие на договорености за консултации с участието на много заинтересовани страни и включването им в национални институции за определяне на политиката и процесите, свързани с развитието и използването на интернет*

Следва да се отбележи, че в страната функционира обща правна рамка, която следва да обезпечи включването на заинтересованите групи при разработването на нормативни и стратегически актове. По силата на чл. 26 от Закона за нормативните актове в процеса на изработване на проектите за нормативни актове следва да се проведат обществени консултации с гражданите и юридическите лица. Преди внасянето на акта за приемане по установената процедура, проектът на нормативен акт се публикува на интернет страницата на институцията-съставител, като в случай че тя е орган на изпълнителната власт, това става на портала за обществени консултации Strategy.bg (чл. 26, ал. 3). Минималният срок за приемане на становища е 30-дневен, като може да бъде определен не по-малко от 14 дни при приложени мотиви, които обосновават необходимостта от неговото съкращаване (ал. 4).

Аналогичен е подходът и по отношение на стратегическите документи, които обезпечават политическата рамка в страната, като тези, попадащи в компетентността на органите на изпълнителната власт в изпълнение на правомощието за провеждане на вътрешната и външната политика на страната (чл. 105, ал. 1 КРБ). По силата на чл. 76, т. 11 от Устройствения правилник на Министерския съвет и на неговата администрация Дирекция „Стратегическо планиране" в Министерския съвет поддържа секцията „Стратегически документи" на Портала за обществени

консултации и публикува проектите на стратегически актове при същите условия, при които се публикуват проектите на нормативни и общи административни актове (чл. 85, ал. 1 от Правилника).

Предвид факта, че България е възприела виждането, че управлението на интернет трябва да бъде глобално и с участието на множество заинтересовани страни, още от края на 90-те години, и в тази връзка не са приемани нормативни регулации в сферата на управлението на Интернет, няма правни актове или специфични секторни стратегии, които да са налагали съгласуването им по реда за провеждане на обществени консултации, посочен по-горе. Всички актове, касаещи свързани с интернет аспекти като електронна търговия, цифров подпис, киберсигурност, защита на данните и защита на потребителите, са съгласувани по посочения ред за провеждане на обществени консултации. Това включва и провеждането на обществени консултации в периода на обявяването на намерения за започване на законодателен процес за актове, приемани на ниво Европейски съюз.

Въпреки това, не се открива информация за официално установен ред за активно сътрудничество между правителството и заинтересованите страни по отношение разработването на национални интернет политики. Необходими са целенасочени усилия на правителството за търсене на становището на заинтересованите групи, така че политиките на национално ниво да бъдат приемани въз основа на подхода на участие на множество заинтересовани страни.

➢ *Показател: Брой на активно участващи неправителствени заинтересовани страни, по групи заинтересовани страни, дезагрегирани по пол*

Към момента на съставяне на настоящия доклад е констатирана липса на активност по въпроса на политиките и стратегическите цели в областта на интернет в България. Това е така, доколкото политиката на България по темата управление на Интерент остава непроменена вече над две десетилетия, а именно управлението на интернет трябва да бъде глобално и с участието на множество заинтересовани страни. В тази връзка, данни за брой на активно участващи неправителствени заинтересовани страни, по групи заинтересовани страни, дезагрегирани по пол също не се откриват.

Въпрос B3: Има ли национален форум за управление на интернет (IGF) и/или друг форум на много заинтересовани страни, отворен за всички заинтересовани страни, с активно участие на различни групи от заинтересовани страни?

➢ *Показател: Наличие на национален IGF и/или друг форум на много заинтересовани страни, свързан с управлението на интернет*

В България няма установен национален форум за управление на интернет (IGF).

Като алтернативни формати за обединяване на множество заинтересовани страни по въпросите, свързани с управлението на интернет, могат да се посочат редица форуми, организирани от частния сектор. Такива са например ежегодният форум Digitalk[184], Webit[185], CyberSecurity forum[186], както и т.нар. „Домейн форум”[187], провеждан преди години от оторизираната организация за регистрация на национален домейн „.бг”/„.bg”.

➢ *Показател: Данни за участие на национални IGF или други форуми, агрегирани и дезагрегирани по пол и група заинтересовани страни, с особено внимание на участието на избрани групи (например, министерства на образованието, МСП, НПО, занимаващи се с деца, професионални съюзи) и включително договорености за дистанционно участие*

Поради липсата на национален форум за управление на интернет или друга публично организирана алтернатива, не могат да се посочат данни по този показател.

[184] https://www.digitalkconference.com
[185] https://www.webit.org/festival-europe/index.php
[186] https://www.capital.bg/en/event/294-cybersecurity-forum-2024/
[187] Домейн форум

ТЕМА С: МЕЖДУНАРОДНО И РЕГИОНАЛНО ИНТЕРНЕТ УПРАВЛЕНИЕ

Въпрос С2: Участват ли активно правителството и други заинтересовани страни от страната в основни международни форуми, свързани с ИКТ и интернет?

➢ *Показател: Брой участници от различни заинтересовани групи, участващи в глобални и регионални IGFs, на милион население, агрегирано и дезагрегирано по групи на заинтересованите страни и пол*

Съгласно данните, достъпни на уебстраницата на Форума за управление на Интернет (IGF),[188] България участва в регионални инициативи като SEEDIG - форум, учреден през 2015 г. за осъществяване на диалога между заинтересованите групи в Югоизточна Европа. Участия има и в EuroDIG, учреден през 2008 г. с оглед обезпечаване на подхода на множеството заинтересовани страни при разработването на европейски интернет политики. Не са налични данни и разбивки по статистически показатели за участието на България в тях.

България участва в срещите, произтичащи от формата WSIS (Световна среща на върха по информационно общество), Форума за управление на Интернет, Правителствения консултативен комитет към ICANN, Международния съюз по далекосъобщения, преговорите по Глобалния цифров договор.

➢ *Показател: Участие или друго на неправителствените заинтересовани страни в официални делегации на МСД, агрегирани и дезагрегирани по група заинтересовани страни и пол*

В Бюлетина на Международния съюз по далекосъобщения (бр. 4, 2022 г., стр. 75)[189] е поместена препратка към кандидатурата на страната ни като член на Съвета за мандата 2023 – 2026 г. В края на ноември 2022 г. България е одобрена за член на Съвета на МСД, като във визитката на страната[190] се посочва, че от 1999 г. насам неправителственият сектор винаги е съставлявал част от официалните български делегации на повечето основни събития и формати, организирани в рамките на МСД, давайки добър пример за публично-частно партньорство.

Въпрос С3: Правителството и другите заинтересовани страни участват ли активно в ICANN?

➢ *Показател: Членство и активно участие в Правителствения консултативен комитет (GAC) на ICANN*

България е член на Правителствения консултативен комитет на ICANN, чрез един представител от Министерството на електронното управление и един, излъчен от Министерството на транспорта и съобщенията. През 2014 г е подписан Меморандум (Споразумение) за сътрудничество между българското Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията и ICANN, който има за цел насърчаването на участието на множество заинтересовани страни в управлението на интернет на национално, регионално и глобално ниво и обезпечаването на киберсигурност (чл. 1).[191]

➢ *Показател: Членство и активно участие в органите и работните групи на ICANN и други форуми*

Информацията, изведена в предходния показател следва да се разглежда като относима и към настоящия. В допълнение може да се посочи, че Република България участва в общо 3 от 6-те активни работни групи на ICANN,[192] а именно - Групата по универсално приемане и интернационализирани имена на домейни (UA-IDN WG); Групата за осъществяване на взаимодействие между Борда и Консултативния комитет (BGIG) и Групата по Права на човека и Международно право (HRILWG).

[188] https://www.intgovforum.org/en/content/national-and-regional-igf-initiatives

[189] https://www.МСД.int/dms_pub/МСД-s/opb/gen/S-GEN-NEWS-2022-4-PDF-E.pdf

[190] https://pp22.МСД.int/wp-content/uploads/2022/05/bulgaria_council-brochure-e.pdf

[191] https://www.icann.org/en/blogs/details/relations-between-bulgaria-and-icann-mark-major-milestones-14-10-2014-en

[192] https://gac.icann.org/working-group/

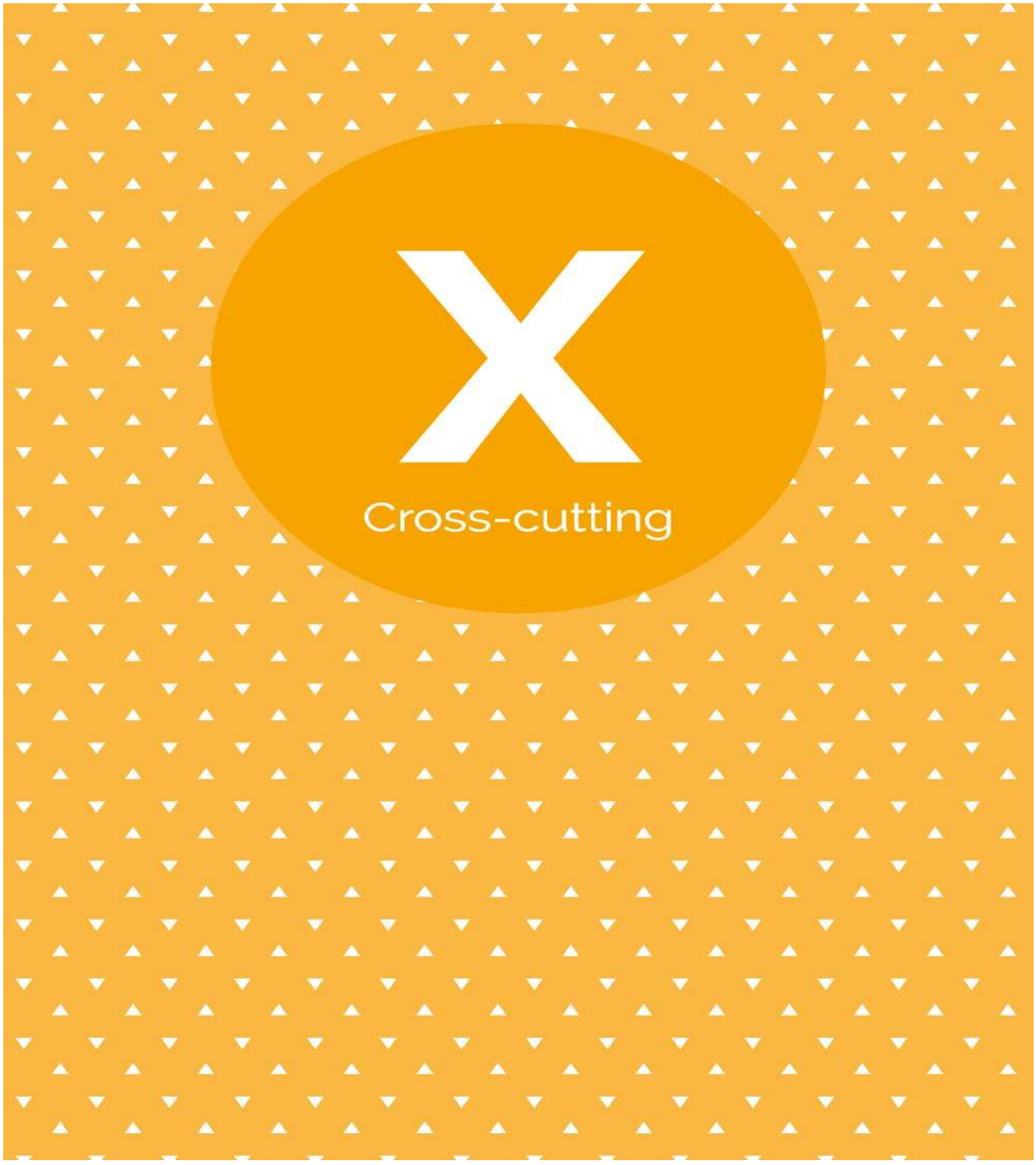

КАТЕГОРИЯ ХОРИЗОНТАЛНИ/ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИНДИКАТОРИ

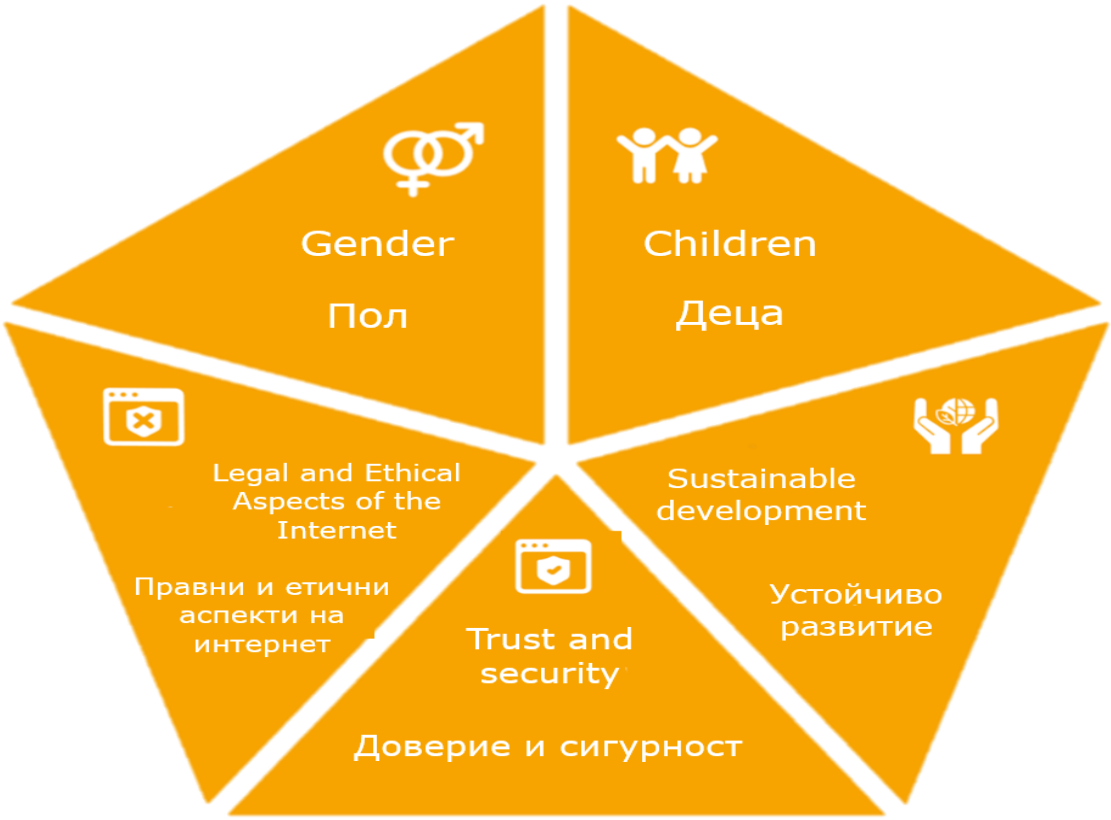

ТЕМА А: ПОЛ

Въпрос А1: Интересите и нуждите на жените и момичетата изрично ли са включени в националните стратегии и политики за интернет развитие и ефективно ли са наблюдавани?

➢ *Показател: Националните стратегии включват изричното съобразяване с а) нуждите на жените, свързани с интернет и б) потенциала на интернет да подкрепи овластяването/ предоставянето на права на жените и равенството между половете*

Политическата и стратегическа рамка по отношение на интернет не включва нарочно приети документи за овластяване на жените посредством интернет, нито други конкретни мерки, съобразени с техните нужди. Това може да се обясни със стабилната статистика, показваща относително добро ниво на равенство на половете в интернет средата и по отношение на жените, упражняващи професии, свързани с ИКТ[193], което позволява мерките за овластяване да бъдат насочвани към други по-критични сектори.

➢ *Показател: Брой жени и мъже на ръководни длъжности в правителството, свързани с ИКТ/ интернет*

На ниво ЕС е достъпна статистика за процентната представителност на жените в националните парламенти и правителства. Така може да се посочи, че макар и не напълно задоволителни, нивата на участие на жените в изпълнителната и законодателната власт са относително близки до средните за ЕС. Участието в законодателната власт е по-ниско от средното за ЕС, докато участието в изпълнителната власт - по-високо.

[193] Доклад за индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото за България за 2022 г.

Таблица 35- Процент места, заемани от жени, в националните правителства 2018 – 2023 г.

Брой места, заемани от жени в националните правителства, за периода 2018-2023г.						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Средно за ЕС (за 27-те ДЧ, останали след 2020 г.)	30.1 %	31.4 %	32.7 %	33.4 %	33.9 %	35.2 %
Стойности за България	39.2 %	39.4 %	40.0 %	36.2 %	40.3 %	36.8 %

Източник: Евростат, EIGE[194]

➢ *Показател: Степен на дезагрегиране на наличните данни относно достъпа и използването на ИКТ по пол*

Данните относно достъпа и използването на интернет в България са подробно изложени в предходната „Категория - Достъпен за всички Интернет". Данни, дезагрегирани по пол, които могат да бъдат относими, са тези за лицата, регулярно използващи интернет. Макар същите да предоставят информация относно процента мъже, съответно - жени, използващи регулярно интернет, спрямо общия брой лица от съответния пол, данните могат да бъдат показателни за наличието на почти пълно равенство в използването на ИКТ.

Таблица 36 - Лица, регулярно използващи интернет, разделени по пол, за периода 2018 - 2023 г.

Лица, регулярно използващи интернет, за периода 2018 – 2023 г.						
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Мъже	64.9 %	68.1 %	70.6 %	75.1 %	79.9 %	80.5 %
Жени	62.4 %	65.6 %	67.8 %	72.8 %	78.0 %	79.2 %

Източник: НСИ[195]

➢ *Показател: Наличие на национални механизми за наблюдение на включването на жените в стратегии за достъп и използване на интернет*

Следва да се вземе предвид отбелязаното в рамките на показателя, изследващ наличие на правна и политическа рамка. В стратегиите, отнасящи се до достъпа и използването на интернет, не се предвиждат специални механизми за наблюдение на включването на жените. Въпреки това, следва да се отбележи, че всички мерки, заложени в тези стратегии, се прилагат без разлика за мъже и жени, както и в случай на съмнения за дискриминация, гражданите имат равен достъп до различни методи за обезпечаване на правата им, включително посредством жалба към Комисията за защита от дискриминация.

Въпрос А2: Има ли цифрово разделение между половете при достъпа и използването на интернет и ако е така, то нараства ли, стабилно ли е, или намаляващо?

➢ *Показател: Пропорции на хора, които използват интернет, разделени по пол, сравнени по разликите в доходите и образованието*

За целите на настоящия показател следва да бъде взета предвид информацията, която вече е изложена в предходната „Категория - Достъпен за всички Интернет". Статистиката, събирана от НСИ, не предоставя подробна дезагрегация на данните, като поотделно може да се проследи статистиката с разделение по пол, разделение по образование и разделение по трудов статус, без същите да могат да се съпоставят помежду си. Може да се отбележи, обаче, както бе направено и в предходните показатели, че системно в анализираните години се наблюдава почти пълно равенство в използването на интернет от мъжете и жените в България.

[194] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_50/default/table?lang=en&category=sdg.sdg_05
[195] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1038

➢ *Показател: Пропорции на възрастни жени и мъже с мобилни широколентови абонаменти, разделени по пол, сравнени по разликите между половете в доходите и образователните постижения*

Както бе посочено и в предходния показател, събираната за България статистическа информация не позволява съпоставянето на данните, събирани с разделение по възраст, по пол, по доходи и по образование спрямо други категории информация. Дори изнесените данни от КРС за абсолютен брой на абонаментите за мобилен широколентов интернет, поместени в „Категория - Отворен Интернет" не позволяват да се проследят разликите между мъжете и жените в достъпа и потреблението.

➢ *Показател: Проучете данните за информираността относно интернет и за моделите на използване на интернет, разделени по пол*

Данните относно видовете потребление на интернет, макар и да не могат да бъдат проследени поотделно за двата пола, вече са разгледани изчерпателно в Тема D на предходната „Категория - Достъпен за всички Интернет".

По отношение информираността относно интернет косвено могат да бъдат формулирани изводи на база честотата на потребление като извадка от всички лица с достъп до интернет, като същата е относително висока и с почти изравнени стойности за двата пола, както бе изложено в предходните показатели. Относимо е проведеното национално представително проучване от Съюза за стопанска инициатива, възложено на социологическа агенция „Тренд", под надслов „Кибер здраве България 2023„. Данните сочат, че 64 % от българите се чувстват неосведомени по въпросите на киберсигурността, макар и да имат намерението да отделят време и усилия да подобрят своите познания.[196]

➢ *Показател: Възприятие за бариерите пред достъпа и използването на интернет и стойността на достъпа и използването на интернет, разделени по пол*

Информацията относно бариерите пред достъпа и използването на интернет е изчерпателно разгледана в „Категория – Достъпен за всички Интернет" от настоящия доклад.

Въпрос А5: Законът, правоприлагането и съдебните процеси защитават ли жените и момичетата срещу онлайн тормоза и насилието, основано на пол?

➢ *Показател: Наличие на съответна правна рамка и съдебни процеси*

Следва да се отбележи, че в Република България не е налице специална законодателна рамка по отношение на проявените форми на онлайн насилието. Това е така, тъй като в повечето случаи, при правоприлагането, различни прояви могат да бъдат обхванати от разпоредбите по отношение на домашното насилие [197] , противозаконното следене [198] , принудата [199] или компютърните престъпления[200], а в случай че деянието е имало и негативно физическо въздействие върху жертвата, то тогава следва да се разглежда като вид телесна повреда или убийство[201].

Основни приложими нормативни актове:

- Наказателен кодекс;
- Закон за защита от домашно насилие;
- Закон за европейската заповед за защита;
- Закон за министерството на вътрешните работи.

[196] Прессъобщение относно констатациите от проучването е достъпно на уебстраницата на Съюза на стопанската инициатива (ССИ)

[197] Следва да се обърне внимание, че чл. 93, т. 31 на Наказателния кодекс дава собствена дефиниция кога едно престъпление е извършено в условията на домашно насилие.

[198] чл. 144а Наказателен кодекс

199 Глава Втора, Раздел V от Особената част на Наказателния кодекс

200 Глава Девета "а" от Особената част на Наказателния кодекс

201 Глава Втора "Престъпления против личността", Раздел I и Раздел II от Особената част на Наказателния кодекс

От една страна, следва да се оцени положително придържането към по-общи състави в наказателното законодателство, доколкото същите могат при прилагане от съда да осигурят адекватна степен на защита и на наказание за осъщественото деяние. От друга страна, обаче, безспорно скоростните темпове на развитие на информационните и комуникационни технологии, а от там - и многообразието на средствата, с които могат да си служат извършителите на съответни нарушения, поставят съществени предизвикателства пред компетентните разследващи органи и магистратите при изследването на случаите на онлайн насилие и тормоз.

Тук следва да се отбележи и друга негативна последица от липсата на ясна законова рамка, а именно - липсата на уеднаквен стандарт за праговете над които едно поведение следва да бъде счетено за онлайн тормоз или насилие. Макар и в практиката като измерител към момента да се използват праговете за психическо насилие, онлайн насилието е съществено нов феномен, който може да съдържа белези на повече от един вид насилие (психическо, сексуално, заплаха за физическо) и деянията следва да бъдат разглеждани именно в този специфичен контекст.

➢ *Показател: Честота на тормоза и насилието, преживявано от жени и момичета онлайн*

Събирането и анализа на статистически данни в България относно насилие, свързано с пола на жертвата, както и онлайн насилие все още не е на необходимото ниво. Препоръки за събирането на данни са отправяни многократно и остават несъобразени. Пример за подобно становище може да се открие и в последния аналитичен доклад на Фондация „Анимус" по отношение на домашното насилие[202], като следва да се отбележи, че тъкмо тази неправителствена организация поддържа основната 24-часова гореща линия за подкрепа и насочване на пострадали от насилие по договор за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ с рег. № 93-00-100/16.04.2020 г., сключен с Министерство на правосъдието.

Единственото изследване на насилието, основано на пол, е осъществено от НСИ през 2021 година в рамките на общоевропейското изследване на насилието срещу жените, основано на пола, и другите форми на насилие (EU survey on gender-based violence against women and other forms on inter-personal violence - EU-GBV)[203]. В рамките на същото статистическо проучване данните по отношение на младите жени на възраст между 18 и 29 години са с ниска степен на надеждност, въпреки че именно те представляват най-честите жертви на насилие.

Констатациите са изведени въз основа на данните, събрани от НСИ, както следва:

Таблица 37 - Относителен дял на жените, преживели насилие (по видове насилие)

Относителен дял на жените, преживели насилие (по видове насилие)							
Относителен дял на жените, преживели насилие от интимен партньор		Жени, преживели насилие от лице, което не е бивш или настоящ партньор		Относителен дял на жените, преживели физическо или сексуално домашно насилие		Относителен дял на жените, преживели физическо насилие (вкл. заплахи) или сексуално насилие, независимо от извършителя	
Видове насилие	%	Видове насилие	%	Видове насилие	%	Видове насилие	%
Общо	20.5 %	Общо	5.9 %	Общо	9.5 %	Общо	11.9 %
Психическо	19.4 %	Физическо насилие (вкл. заплахи)	3.5 %	Физическо насилие (вкл. заплахи)	6.9 %	Физическо насилие (вкл. заплахи)	8.5 %

[202] Фондация „Асоциация Анимус", д-р Благородна Макева, Аналитичен доклад. Ситуационен анализ в областта на защитата от домашното насилие в Република България за периода 2020 г., 2021 г. и първото шестмесечие на 2022 г.

[203] Евростат, Анкета за насилието срещу жените, основано на пола, и други форми на насилие в ЕС (EU-GBV) – първи резултати. 2022. Европейски съюз, Доклад, 2022, DOI: 10.2785/41553

Физическо (вкл. заплахи)	7.1 %	Сексуално насилие	2.4 %	Сексуално насилие	2.6 %	Сексуално насилие	3.4 %
Физическо (вкл. заплахи) или сексуално насилие	9.3 %	В това число изнасилване	1.5 %				

Източник: НСИ[204]

Таблица 38 - Относителен дял на жените, преживели насилие (по последен епизод на насилие)

Относителен дял на жените, преживели насилие (по последен епизод на насилие)							
Относителен дял на жените, преживели насилие от интимен партньор		**Относителен дял на жените, преживели насилие от лице, което не е бивш или настоящ партньор**		**Относителен дял на жените, преживели физическо или сексуално домашно насилие**		**Относителен дял на жените, преживели физическо насилие (вкл. заплахи) или сексуално насилие, независимо от извършителя**	
Последен епизод на насилие	**%**	**Последен епизод на насилие**	**%**	**Последен епизод на насилие**	**%**	**Последен епизод на насилие**	**%**
През целия живот като възрастен	20.5 %	През целия живот като възрастен	5.9 %	През целия живот като възрастен	9.5 %	През целия живот като възрастен	11.9 %
През последните 12 месеца	4.6 %	През последните 12 месеца	2.1 %	През последните 12 месеца	2.6 %	През последните 12 месеца	2.9 %
През последните 5 години	10.1 %	През последните 5 години	3.4 %	През последните 5 години	4.8 %	През последните 5 години	5.9 %

Източник: НСИ[205]

Таблица 39 - Относителен дял на жените, преживели насилие (по възрастови групи)

Относителен дял на жените, преживели насилие (по възрастови групи)							
Относителен дял на жените, преживели насилие от интимен партньор		**Жени, преживели насилие от лице, което не е бивш или настоящ партньор**		**Относителен дял на жените, преживели физическо или сексуално домашно насилие**		**Относителен дял на жените, преживели физическо насилие (вкл. заплахи) или сексуално насилие, независимо от извършителя**	
Възрастови групи	**%**	**Възрастови групи**	**%**	**Възрастови групи**	**%**	**Възрастови групи**	**%**
Общо	20.5 %	Общо	5.9 %	Общо	9.5 %	Общо	11.9 %
18-29 г.	36.3 %	18-29 г.	(14.8 %) [u]	18-29 г.	(16.2 %) [u]	18-29 г.	(21.5 %) [u]
30-44 г.	22.5 %	30-44 г.	5.5 %	30-44 г.	10.2 %	30-44 г.	12.1 %
45-64 г.	17.3 %	45-64 г.	4.1 %	45-64 г.	7.8 %	45-64 г.	9.9 %
65-74 г.	13.9 %	65-74 г.	3.6 %	65-74 г.	6.8 %	65-74 г.	8.2 %

Източник: НСИ[206]

Въпреки че се отчита, че самите основни индикатори, фигуриращи в общоевропейското проучване, не съдържат събиране на данни относно онлайн насилието, основано на пола, следва да се отправи забележка, че такива данни изобщо не фигурират в националната статистика, наред с другите събирани данни в сектор „Правосъдие или Интернет среда", например. Макар и онлайн

[204] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=348

[205] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=348

[206] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=348

насилието невинаги да достига праговете на престъпление, съществено различният му характер като деяние предпоставя събирането на самостоятелна статистика, която да послужи за приемането на подходящи мерки и програми на национално и местно ниво.

Към настоящия момент единствената официална статистика за България по отношение на онлайн насилието и то - основано на пол, се открива в проведеното през 2020 г. проучване от Агенцията на ЕС за основните права[207].

Таблица 40 - Жени, преживели кибертормоз

Жени, преживели кибертормоз				
Жени на възраст:	Преживян кибертормоз през последните 5 години*		Преживян кибертормоз през последните 12 месеца*	
	България	Средно за ЕС	България	Средно за ЕС
16 – 29 години	3 %+	25 %	10 %+	44 %
30 – 44 години	8 %	15 %	18 %	28 %
44 – 54 години	6 %	13 %	18 %	27 %
55 – 64 години	1 %	8 %	8 %	19 %
65+ години	3 %	7 %	6 %	13 %

**към момента на събиране на данните до 2020 година*

+резултатите са отбелязани като недостатъчно надеждни, тъй като са базирани на малък брой отговори (20 до 49) в сравнение със среден коефициент от 578 непретеглени отговора в държавите на изследването

Източник: FRA[208]

В изследването, подобно на горепосоченото проучване на НСИ по индикаторите EU-GBV, данните относно възрастовата група 16 до 29 години са маркирани като недостатъчно надеждни. Впечатление прави, че тъкмо това е единствената възрастова група, в която отклонението спрямо средните стойности за Европейския съюз е много над десетпроцентовия марж, в който варират данните за всяка една от другите възрастови групи. Предвид липсата на адекватно и системно изследване на онлайн насилието в България, както и слаборазвитите политики относно превенцията и подкрепата на жертви на онлайн насилие, следва да се отправи препоръка по отношение възлагането на широкообхватно изследване на феномена в България, като особено внимание бъде обърнато на събирането на реално репрезентативна статистика по отношение на децата и младите хора на възраст до 29 години.

➢ *Показател: Доказателства за правителствените, правоприлагащите и съдебните действия за осигуряване на защита на жените срещу онлайн тормоз и насилие, основани на пола*

Усилията по отношение на превенцията и подкрепата за жертви на насилие, основано на пола, намира своя израз най-вече в развиването на законодателството за защита от домашно насилие, което следва да компенсира съществени пропуски.[209] Съществено нововъведение е създаването на Национален съвет за превенция и защита от домашното насилие (Глава Iа ЗЗДН), който функционира като постоянен консултативен орган за политиките на превенция и закрила в областта.

По отношение жертвите на домашно насилие съществуват и редица различни механизми за подкрепа както на институционално ниво, така и от неправителствени организации. Възможност за насочване и безплатно използване на свързани социални услуги в Закона за социалните услуги, както и е заложена подкрепа по направление 28 в проекта за „Национална карта на социалните услуги”,[210]

[207] Fundamental rights survey | European Union Agency for Fundamental Rights (europa.eu)
[208] Fundamental rights survey | European Union Agency for Fundamental Rights (europa.eu)
[209] Решение № 13 от 2018г на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 65 от 07.08.2018 г.
[210] https://asp.government.bg/bg/deynosti/sotsialni-uslugi/planirane-na-socialnite-uslugi/

разработена от Агенцията за социално подпомагане към Министерството на труда и социалната политика. Към края на 2023 г. АСП към МТСП обяви, че планира разкриването на кризисни центрове за лица във всяка една от 28-те области в България, като същите следва да обезпечат грижа за пострадали деца и възрастни от трафик и домашно насилие.[211]

Също така, Националното бюро за правна помощ е бенефициент по договор „Подобряване на достъпа до правосъдие на лица, живеещи под прага на бедност със специален фокус върху жени, деца и ромската общност", в рамките на който се създава пилотен механизъм за сътрудничество на местно ниво в областта на домашното насилие и насилието по полов признак.[212] Във връзка с проекта към 2021 година са разкрити регионални центрове за консултиране на жертви към адвокатските съвети в Благоевград, Варна, Велико Търново, Видин, Габрово, Кърджали, Плевен, Сливен, София, Хасково, Стара Загора, Пазарджик и Перник.[213]

➢ *Показател: Съществуване на онлайн услуги, които са предназначени да защитят жените от онлайн тормоз, основан на пола или да подкрепят засегнатите от него*

Следва да бъде оценена положително интернет средата в България що се отнася до наличието на достъпа до информация и услуги за жертвите на насилие, основано на пола. Наред с горещите линии, оперирани от няколко неправителствени организации, са налични и различни мобилни приложения или други възможности за търсене на помощ. Могат да бъдат посочени следните примери:

Национално бюро за правна помощ

Мобилното приложение "Помогни ми" („Help me"), достъпно в App Store и Google Play е разработено от „Информационно обслужване" АД по проект, изпълняван от Националното бюро за правна помощ (НБПП), финансиран от Норвежкия финансов механизъм (НФМ) 2014-2021.[214] Същото цели да подпомогне Националния координационен механизъм,[215] като предоставя информация на пострадалите по отношение компетентните по техния случай институции и стъпките, които трябва да предприемат, за да получат достъп до услуги и/или защита на техните права.

Фондация „Асоциация Анимус"

Фондация „Асоциация Анимус" поддържа Националната гореща телефонна линия за пострадали от насилие,[216] като освен обаждане на мобилен номер, е възможно и подаване на сигнал по имейл. Особено внимание, обаче, трябва да бъде обърнато на разработения чатбот за жертви на домашно насилие, който е достъпен освен на български и английски език, също на украински, арабски език и фарси. Същият е достъпен на онлайн адрес: <https://animus.umen.site/>.

За теб

„За теб" е мобилно приложение, достъпно в App Store и Google Play, което цели превенция и подкрепа по отношение на жертвите на домашно насилие. Потребителите могат да получат информация относно формите на домашно насилие и какви мерки могат да предприемат, за да обезпечат своята сигурност или тази на близките си хора, както и да открият най-близките центрове за подкрепа.

Проект Emprove

---

[211] https://mlsp.government.bg/public/krizisni-tsentrove-vv-vsichki-28-oblasti-planira-agentsiyata-za-sotsialno-podpomagane

[212] https://nfm.mjs.bg/project-nine/

[213] Фондация "Асоциация Анимус", д-р Благородна Макева, Аналитичен доклад. Ситуационен анализ в областта на защитата от домашното насилие в Република България за периода 2020 г., 2021 г. и първото шестмесечие на 2022 г., 2022г., стр. 20

[214] https://nfm.mjs.bg/news/mobilno-prilozhenie/

[215] Национален координационен механизъм по правата на човека, създаден с Решение № 796 от 19.12.2013 г. на Министерския съвет на Република България

[216] https://animusassociation.org/programi-uslugi/goreshta-linia/

В рамките на проекта Emprove[217] е разработен информационен канал в мобилното приложение Viber, който наброява близо 55 000 потребители към момента на съставяне на настоящия доклад. Проектът, целящ превенция, подкрепа и овластяване на пострадалите от домашно насилие, поддържа и наличието на подходящо информационно съдържание в блога към уебсайта на проекта и предоставя възможност при изпратено съобщение към фейсбук страницата на проекта да се осъществи директна връзка с главния терапевт към проекта.[218]

Фондация „П.У.Л.С."

Фондация „П.У.Л.С." поддържа както активна денонощна национална телефонна линия за подпомагане на жертвите на насилие, така и регионална такава за подкрепа на жертвите в област Кърджали. Жертвите имат възможност да потърсят подкрепа и повече информация и посредством изпращането на имейл към експертите на Фондацията.[219]

Зонта България

Българският клон на „Зонта Интернешънъл", посредством проекта Plan Z, предоставя възможност за осъществяване на връзка с експерти както чрез подаването на имейл, така и чрез чат функция на уебстраницата на проекта, посредством която в рамките на обичайното работно време търсещите закрила могат да получат информация и подкрепа.[220]

Център за безопасен интернет - Safenet.bg

Макар и по замисъл Центърът за безопасен интернет да е насочен към подкрепата на деца и младежи, жертви на онлайн насилие, същият провежда и редица обучения и информационни събития за повишаване на информираността на родители, учители и социални работници. Към Safenet.bg могат да бъдат подавани сигнали както на поддържаната гореща линия, така по имейл, така и посредством live chat, достъпен на интернет страницата им.[221]

ТЕМА В: ДЕЦА

Въпрос В3: Как децата възприемат и използват интернет?

➢ *Показател: Възприемане на интернет сред децата, получено от проучвания, включително бариери за употреба, стойност на употребата и страхове, свързани с употребата, агрегирани и дезагрегирани*

Провежданите в България статистически изследвания покриват единствено основните показатели, събирани на европейско ниво, като липсва информация по отношение на деца, принадлежащи към уязвими групи (етнически или езикови малцинства, мигранти, деца с увреждания). Не е възможно съставянето на всеобхватен анализ на бариерите пред употребата на интернет услуги от деца в България.

➢ *Показател: Данни за използването на интернет от деца, агрегирани и дезагрегирани, в сравнение с други възрастови групи (например, данни за местоположение, честота и вид на употреба на интернет)*

Статистика за потреблението на интернет и онлайн услуги от деца по основни показатели може да бъде открита на уебстраницата на Евростат. Относими към настоящия доклад, с оглед честотата на употреба, са следните данни:

Таблица 41- Употреба на интернет всеки ден, по възрастови групи, образование и пол

Изследвани групи	Употреба на интернет всеки ден					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023

[217] Проект Emprove, финансиран от Европейската комисия по договор за изпълнение 2016-1-IE01-KA204-016906 по програма Erasmus+

[218] https://emproveproject.com/mission/

[219] https://www.pulsfoundation.org/bg/help.html

[220] https://planz.online/

[221] https://www.safenet.bg/bg/

16-19-годишни	89.06 %	88.79 %	88.86 %	93.05 %	94.63 %	94.75 %
20-24-годишни	90.34 %	88.58 %	91.15 %	90.7 %	94.18 %	92.02 %
25-29-годишни	84.2 %	83.98 %	88.54 %	90.62 %	93.2 %	94.77 %
16-24-годишни с основно образование	80.94 %	78.82 %	79.9 %	86.59 %	89.47 %	86.88 %
16-24-годишни със средно образование	97.22 %	96.09 %	96.83 %	95.79 %	97.54 %	96.92 %
16-24-годишни с висше образование	98.01 %	100 %	98.4 %	100 %	100 %	98.8 %
16-29-годишни с основно образование	73.13 %	69.05 %	74.06 %	83.77 %	86.54 %	85.15 %
16-29-годишни със средно образование	93.82 %	94.58 %	95.58 %	94.65 %	96.51 %	96.81 %
16-29-годишни с висше образование	98.85 %	98.76 %	99.15 %	99.59 %	99.51 %	99.76 %
16-19-годишни, мъже	90.97 %	90.71 %	92.11 %	93.53 %	94.42 %	95.46 %
16-19-годишни, жени	86.74 %	86.61 %	85.24 %	92.47 %	94.85 %	93.99 %
16-24-годишни, мъже	91.8 %	89.27 %	92.24 %	91.88 %	95.01 %	93.03 %
16-24-годишни, жени	87.61 %	88.04 %	87.99 %	91.57 %	93.75 %	93.47 %

Източник: Евростат[222]

Таблица 42- Употреба на интернет поне веднъж седмично, но не всеки ден, по възрастови групи, образование и пол

Изследвани групи:	**Употреба на интернет поне веднъж седмично**					
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
16-19-годишни	2.26 %	1.29 %	0.96 %	1.22 %	1.21 %	0.32 %
20-24-годишни	2.59 %	1.96 %	1.65 %	1.1 %	0.16 %	0.3 %
25-29-годишни	3.4%	3.45 %	2.81 %	0.79 %	0.78 %	0.75 %
16-24-годишни с основно образование	3.48 %	1.91 %	2.38 %	1.63 %	0.74 %	0.38 %
16-24-годишни със средно образование	1.52 %	1.59 %	0.58 %	0.8 %	0.7 %	0.29 %
16-24-годишни с висше образование	1.99 %	0 %	1.6 %	0 %	0 %	0 %
16-19-годишни, мъже	3.01 %	0.82 %	0.6 %	0.87 %	1.14 %	0.61 %
16-19-годишни, жени	1.36 %	1.83 %	1.37 %	1.65 %	1.3 %	0 %
16-24-годишни, мъже	2.75 %	1.8 %	1.2 %	0.93 %	0.56 %	0.6 %
16-24-годишни, жени	2.12 %	1.53 %	1.52 %	1.38 %	0.8 %	0 %

Източник: Евростат[223]

Таблица 43 - Употреба на интернет по-малко от веднъж седмично, по възрастови групи, образование и пол

Изследвани групи:	**Употреба на интернет по-малко от веднъж седмично**

[222] https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database

[223] https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
16-19-годишни	0 %	1.61 %	0.53 %	0 %	0 %	0 %
20-24-годишни	0.12 %	1.05 %	0.62 %	0 %	0 %	0 %
25-29-годишни	0.9 %	0.56 %	0.19 %	0.51 %	0 %	0.16 %
16-24-годишни с основно образование	0.14 %	1.8 %	0.73 %	0 %	0 %	0 %
16-24-годишни със средно образование	0 %	0.96 %	0.53 %	0 %	0 %	0 %
16-24-годишни с висше образование	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
16-19-годишни, мъже	0 %	1.64 %	0 %	0 %	0 %	0 %
16-19-годишни, жени	0 %	1.58 %	1.12 %	0 %	0 %	0 %
16-24-годишни, мъже	0 %	1.43 %	0.12 %	0 %	0 %	0 %
16-24-годишни, жени	0.14 %	1.15 %	1.07 %	0 %	0 %	0 %

Източник: Евростат[224]

Впечатление прави, на първо място, че липсва каквато и да е централно-събирана информация по отношение използването на интернет от деца на възраст до 15 години. В рамките на възрастовата група между 16 и 29 години се наблюдава системно увеличаване на честота на употреба, концентрираща броя на ежедневните потребители на интернет и онлайн услуги. Не се наблюдават и съществени различия в употребата от страна на мъже и жени, което може да се оцени като положително с оглед относително равния достъп до интернет. Именно тук, обаче, следва да се обърне внимание и на факта, че липсва системен и всеобхватен анализ на уязвимите групи и групите, поставени в риск (етнически и езикови малцинства, мигранти, хора с увреждания, пострадали от насилие, лица под праговете на бедността), където би могло да се очаква наличието на съществено ограничение спрямо средностатистическия потребител.

На следващо място може да бъде разгледана и статистиката по отношение типовете потребление на интернет услуги от лица, принадлежащи към възрастовата група между 16 и 29 години. Статистиката отново е почерпена от интернет страницата на Евростат.

Таблица 44 - Потребление на интернет от млади хора, по видове дейности

Потребление на интернет от млади хора (по видове дейности)						
Типове дейности:	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Участие в онлайн курсове		5.86 %	21.27 %	23.1 %	29.44 %	21.47 %
Изпращане/ Получаване на имейли	63.08 %	60.76 %	64.09 %	63.72 %	62.22 %	64.59 %
Провеждане на телефонни и/или видео обаждания	81.22 %	81.27 %	83.16 %	85.84 %	85.48 %	82.93 %
Употреба на социални мрежи	83.64 %	80.29 %	80.95 %	85.54 %	87.45 %	87.45 %
Качване на съдържание			44.01 %			
Качване на собствено съдържание на уебсайт с цел същото да бъде споделяно		38.32 %				
Намиране на информация по отношение стоки и услуги	63.02 %	52.73 %	65.08 %	62.54 %	74.88 %	64.54 %
Четене на онлайн новинарски уебсайтове, вестници, списания		50.37 %	46.55 %	61.93 %	54.12 %	60.2 %

[224] https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database

Интернет банкиране	8.14 %	8.77 %	15.25 %	14.6 %	24.72 %	27.14 %
Продажба на стоки и услуги	15.1 %	10.06 %	11.16 %	10.6 %	14.2 %	14.02 %
Търсене и/или кандидатстване за работа		15.83 %		14.07 %		16.61 %
Запазване на час при професионалист	3.77 %		6.87 %		9.03 %	
Търсене на здравна информация	23.25 %	31.63 %	25.16 %	37.58 %	35.68 %	42.82 %
Достъп до лично здравно досие онлайн			10.52 %		13.1 %	
Потребление на здравни услуги, предлагани през приложение или уебсайт, вместо посещение на болница или лекар			2.91 %		3.57 %	
Включване в онлайн консултации или гласувания за определяне на граждански или политически въпроси (напр. инфраструктурно планиране, подписване на петиции, пр.)		4.52 %		7.21 %	13.26 %	10.87 %
Изказване на мнение по граждански или политически въпроси на уебсайтове или в социалните мрежи (напр. Facebook, Twitter, Instagram, YouTube)				24.09 %	24.72 %	25.2 %
Изказване на мнение по граждански или политически въпроси на уебсайтове (напр. блогове, социални мрежи, пр.)		16.59 %				
Гражданско или политическо участие		17.73 %		25.66 %	26.49 %	27.01 %
Потребление на онлайн образователни материали		20.36 %	32.35 %	32.75 %	24.22 %	28.84 %
Осъществяване на комуникация с инструктури/ учители или ученици посредством образователни уебсайтове и портали		13.31 %	31.19 %			
Потребление на приложения за съобщения		71.81 %	74.69 %	81.27 %	83.8 %	85.02 %
Играене или теглене на игри	36.93 %		30.58 %		35.83 %	
Слушане на музика (след 2020г статистиката включва в показателя и тегленето на музика)	66.78 %	61.21 %	69.4 %		74.81 %	
Гледане на предавани на живо в интернет телевизия или видеа	55.82 %		52.95 %		60.14 %	
Гледане на телевизионно съдържание, качвано от телевизиите на живо или на запис	30.05 %		31.09 %		38.96 %	
Гледане на видео при поискване от комерсиални услуги	12.58 %		11.62 %		15.89 %	
Гледане на видео съдържание от услуги за споделяне	46.04 %		36.69 %		43.98 %	
Гледане на видео съдържание от комерсиални услуги или услуги за споделяне	48.24 %		42.86 %		45.9 %	
Играене или изтегляне на игри, слушане на музика или гледане на видеа (с изключение на видеа при поискване)	78.06 %		75.07 %			
Играене или изтегляне на игри, слушане на музика или гледане на излъчвани в интернет телевизия или видеа	78.12 %		75.34 %			

Източник: Евростат[225]

Статистиката показва системно нарастване в потреблението на разнообразни видове услуги, съответстващо и на увеличаващото се потребление на интернет в цялост, както може да бъде видяно в по-рано посочените данни. Следва да бъде отчетено и нарастването в някои сегменти (например, посещението на онлайн курсове) в годините на пандемията от COVID-19 (между 2020 и 2022 година), когато се наложи цялостна трансформация на образователния сектор, множество услуги и в цялост - на обичайната комуникация на хората. Спад през 2023 г. има тъкмо в потреблението на онлайн

[225] https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database

курсове, както и известен спад по отношение гражданското и политическото участие на младите хора в онлайн консултации.

Следва да бъде обърнато внимание, че потреблението на интернет за образователни или социални (вкл. здравни) услуги и във връзка с гражданското участие на децата, остава на много по-ниски нива от потреблението за осъществяване на комуникация или получаване на достъп до развлекателно съдържание.

Аналитичен доклад на Уницеф България от 2020 година посочва, че типичното ежедневно потребление на интернет от младите хора е около или над три часа на ден. То, обаче, е по-скоро относимо към възрастовите групи между 15 и 24 години, отколкото за деца на възраст между 10 и 14 години.[226]

Въпрос B4: Съществува ли правна и политическа рамка за насърчаване и защита на интересите на деца онлайн и тя ефективно ли се прилага?

➢ *Показател: Наличие на политическа рамка и правна защита, съответстваща на Конвенцията за правата на детето, и доказателства, че тя се прилага от правителството и другите компетентни органи*

Основните нормативни актове с оглед закрилата на децата са Семейният кодекс и Законът за закрила на детето. В съответните чл. 125 СК и чл. 11 ЗЗакрД се урежда правото на децата на закрила срещу нарушаване на техните права и подходящо за възрастта развитие. Законът за предучилищното и училищното образование, обаче, изброява изрично минималния набор компетентности, които следва да бъдат развивани в рамките на общообразователната политика и които, от своя страна, кореспондират на някои от правата на децата, регламентирани в Конвенцията за правата на детето. Такива са, например, развиването на цифровата компетентност (чл. 77, ал. 1, т. 4); социалните и граждански компетентности (т. 6); уменията за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт (т. 9).

Макар и да не е разработена конкретна рамка на цифровото приобщаване на децата, развиването на подобни компетентности в рамките на училищната среда благоприятства равния достъп до ресурси и повишаване на познания за всички деца.

Компетентен орган, който съблюдава спазването на разпоредбите, отнасящи се до закрилата на децата, е Държавната агенция за закрила на детето към Министерския съвет на Република България, като осъществява мониторинг и контрол посредством проверки.

ТЕМА C: УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Въпрос C1: Националните и секторни политики за развитие и стратегиите за устойчиво развитие включват ли ефективно ИКТ, широколентов достъп и интернет?

➢ *Показател: Наличие на скорошна, всеобхватна политика за развитие на ИКТ, широколентов достъп и интернет, която включва разглеждане на вероятно бъдещи развития в тези области*

Националният стратегически документ „Цифрова трансформация на България за периода 2024-2030 г.“ и актуализираният Национален план за широколентова инфраструктура в България „Свързана България” отразяват стратегическите цели за развитие на ИКТ и широколентов достъп в България. Целта за покритие с широколентов достъп със скорост над 30 Mbps, посочена в програмата „Широколентов достъп за всички”, представлява ангажимент на България в рамките на ЕС.

„Цифрова трансформация на България" и „Свързана България” подчертават необходимостта от изграждане на мрежи с висок капацитет и скорости, като акцентът е върху технологиите от следващо поколение (NGA) и покритието с интернет със свръхвисока скорост. Документите акцентират върху важността на широколентовия достъп за конкурентоспособността на цифровия единен пазар и

[226] Уницеф България, ЕСТАТ ООД, ”Медийното потребление и ”инфлуенсърите” на децата и младите хора в България. Аналитичен доклад”, 2020

необходимостта от интегриран подход, който е от критично значение за стратегическото развитие на ИКТ в България.

Фокусът върху гигабитовата интернет свързаност, покритието от 5G и интернет свързаност със скорост поне 100 Mbps в стратегическите цели за 2025 г. отразяват ясната ангажираност на България към общите усилия за модернизация и цифрово развитие в Европа.

Тези два стратегически документа подчертават напредъка на България в областта на ИКТ и широколентовия достъп, съгласуван с общите цели и стратегии на ЕС. Конкретните планове и програми свидетелстват за ангажимента на страната към модернизация и развитие на цифровата инфраструктура в бъдеще, като същевременно се подчертава важността на интегрирания подход и внедряването на нови технологии.

Въпрос С7: Какъв дял от бизнеса, включително малкия и среден бизнес, се възползват от интернет и електронна търговия?

➢ *Показател: Пропорция на МСП, използващи интернет, по вид достъп*

Според официалната статистика на Националния статистически институт през 2023 г. 95,6 % от малките предприятия в страната разполагат с интернет връзка, докато за средните предприятия процентът е 99,3 %. Големите предприятия с над 250 служители или работници имат пълно покритие на интернет.

Таблица 45 - Предприятия с достъп до интернет за 2023 г.

Предприятия с достъп до интернет за 2023 г.	
Общо	**96.3 %**
По големина на предприятията	
10 - 49 заети лица	95.6 %
50 - 249 заети лица	99.3 %
250 и повече заети лица	100.0 %

Източник: НСИ[227]

Относно видовете интернет връзка, стойностите според официалната статистика на Националния статистически институт, сочат, че през 2023 г. 87.7 % от малките предприятия разчитат на фиксирана интернет връзка, докато този процент достига 96.2 % за средните предприятия. Макар тази информация да не може лесно да бъде съпоставена с обезпечаването на индустрията с достъп до интернет, относително високите показатели навеждат на извода, че достъпът до широколентова връзка е добре обезпечен и малките и средни предприятия все по-често използват интернет с цел оптимизация на работните процеси и поддържане на конкурентоспособност в цифровата среда.

Таблица 46 - Предприятия с фиксирана интернет връзка за 2023 г.

Предприятия с фиксирана интернет връзка за 2023 г.	
Общо	**89.2 %**
По големина на предприятията	
10 - 49 заети лица	87.7 %
50 - 249 заети лица	96.2 %
250 и повече заети лица	98.1 %

Източник: НСИ[228]

[227] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=629
[228] https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2207

Фигура 20 представя разпределението на предприятията според размера им, осъществяващи електронна търговия до 2021 г. Стойностите за 2023 г. според НСИ са: 14.0 % от малките, 19.2 % от средните и 27.3 % от големите предприятия са продавали стоки и услуги по интернет. [229]

Фигура 22 - Относителен дял на предприятията, които продават стоки и услуги по интернет, по големина на предприятията

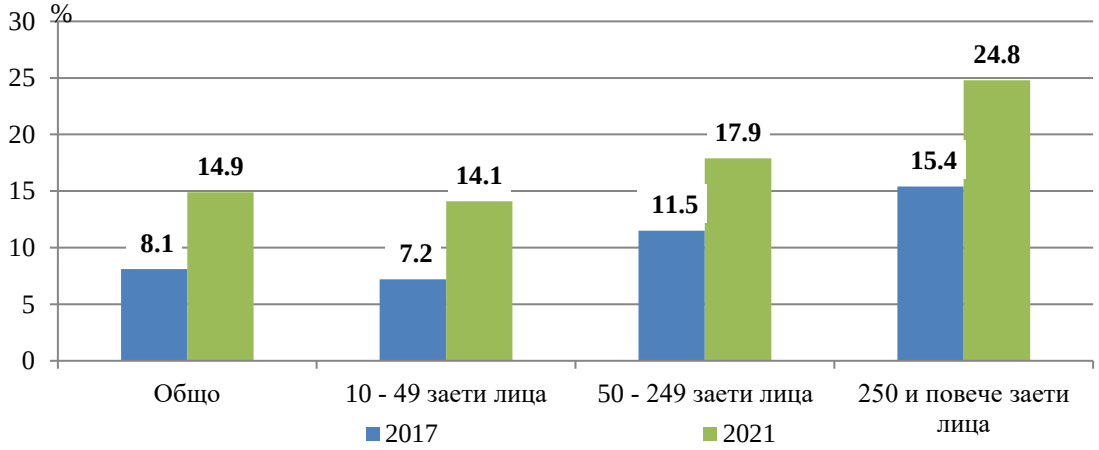

Фигура 23 - Дял на предприятията, които формират поне 1 % от оборота си от онлайн продажби

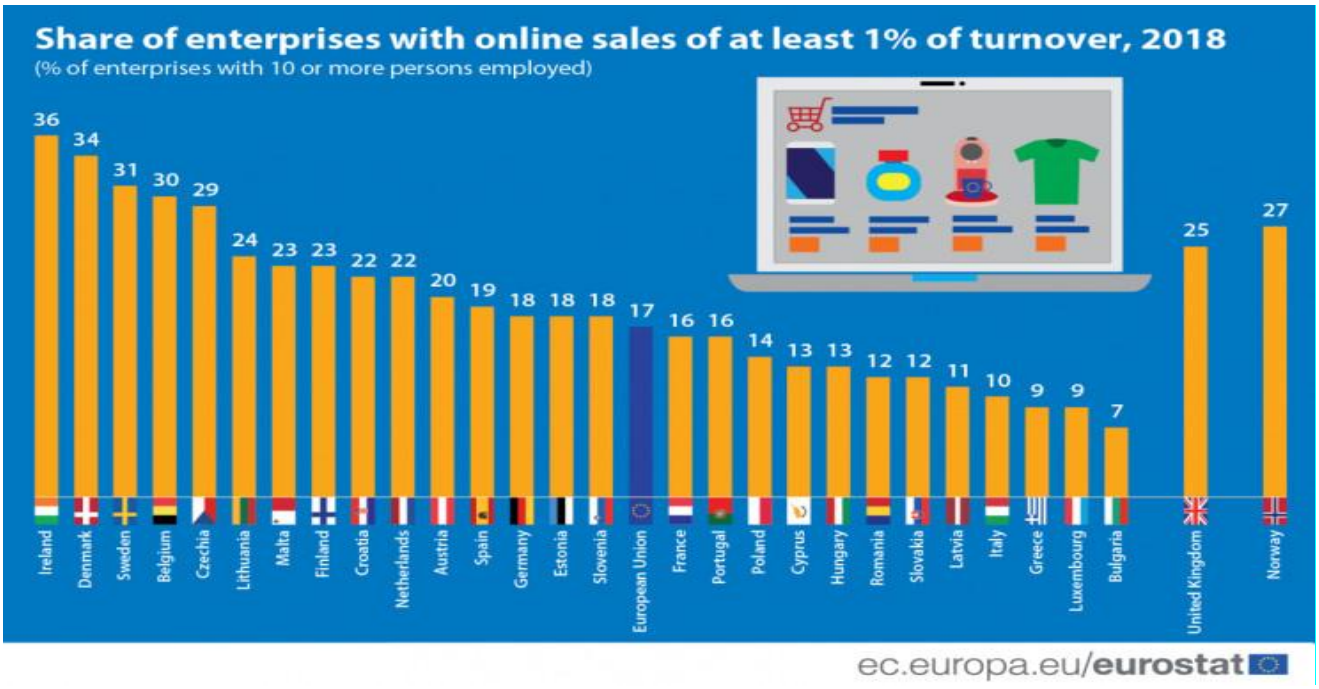

От Таблица 47 се вижда темпът на нарастване на електронната търговия в страната. Може да се направи извода, че се наблюдава сравнително плавен напредък, но България все още изостава от останалите страни в ЕС по този показател – през 2018 г. само 7 % от бизнеса у нас формират поне 1 % от оборота си от продажби в интернет спрямо 17 % средно за ЕС и 36 % за лидера Ирландия.

[229] Предприятия, които продават стоки и услуги по интернет | Национален статистически институт (nsi.bg)

Таблица 47 Предприятия, които продават стоки и услуги по интернет

(Проценти)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Общо	**8.1**	**10.9**	**10.9**	**11.8**	**14.9**	**15.1**
По големина на предприятията						
10 - 49 заети лица	7.2	10.0	9.6	10.7	14.1	14.0
50 - 249 заети лица	11.5	14.9	16.2	15.8	17.9	19.2
250 и повече заети лица	15.4	18.0	22.7	23.3	24.8	27.3
По видове продажби						
Уебпродажби	7.3	10.0	9.7	10.5	13.5	14.1
Чрез собствен уебсайт или приложение	6.3	8.2	7.6	8.4	10.7	10.8
Чрез онлайн пазари	2.6	3.9	4.7	4.4	6.1	6.2
Продажби от тип EDI	1.2	1.5	1.9	2.0	2.2	1.7

Забележка: Данните се отнасят за календарната година преди изследването.

Същевременно, COVID пандемията ускори и без това силния растеж на онлайн търговията в страната в последните години. По данни от годишния доклад на E-commerce Europe, през 2021 г. продажбите по интернет отбелязват 29% ръст и надхвърлят 1.25 милиарда евро. По данни на „Паспорт на е-комерс индустрията в България 2022“, представени от Българската Е-комерс асоциация (БЕА), средната годишна онлайн кошница в България е 555 евро.

До края на 2023 г. икономическата експанзия се забави и на този фон и темпът на растеж се забавя, като прогнозите сочат, че българският онлайн пазар в следващите три до пет години ще има огромен потенциал за развитие. Десетте най-големи български онлайн магазини през 2021 г. общо съставляват 20,48% от обема на целия пазар на електронна търговия бизнес-клиенти в България, което показва, че бъдещето на електронната търговия не е в многото нишови онлайн магазини, а в големите платформи.[230]

➢ *Показател: Възприятие за стойността на използването на интернет от МСП*

Към момента на съставянето на настоящия Доклад, не са налични конкретни данни за възприятието на стойността на използването на интернет от МСП. Въпреки това, налице са данни за използване на технологии в малките и средните предприятия, които могат косвено да дадат информация за възприятията им относно ролята на интернет за техните бизнеси, доколкото двете са свързани.

Изследването „Състояние на малкия и средния бизнес в България и перспективи за развитието му” [231] разкрива, че въпреки важността на информационните технологии, те се считат за второстепенни за предприемачите в МСП. Интернет услугите, които имат значение за бизнесите и които те биха искали да развиват, са онлайн реклама (27 %), електронна търговия/продажби онлайн (25 %), онлайн разплащания (12 %) и киберсигурност (9 %) (стр. 61-62).

[230] https://www.eurocommerce.eu/european-e-commerce-report/

[231] Изпълнителна агенция за насърчаване на малките и средните предприятия, Институт „Иван Хаджийски“, Изследване и анализ на тема „Състояние на малкия и средния бизнес в България и перспективи за развитието му“, 05.2020

ТЕМА D: ДОВЕРИЕ И СИГУРНОСТ

Въпрос D1: Има ли национална стратегия за киберсигурност с ангажираност на много заинтересовани страни и в съответствие с международните стандарти за правата на човека, включително национален екип за спешно реагиране при компютърни инциденти (CERT) или еквивалентен?

➢ *Показател: Съществуване на стратегия за киберсигурност с участието на много заинтересовани страни, която е в съответствие с международните права и норми*

Стратегията за киберсигурност „Киберустойчива България 2023" [232] залага ключовите приоритети за осигуряване на защита на сигурността в страната и правата на гражданите в цифровата среда. Същата, обаче, вече не действа към момента на съставяне на Доклада и не е приет нов стратегически документ в областта, който да застъпва и многопартньорския модел и сътрудничеството в борбата с киберзаплахите и защитата на основните ценности.

Препоръчително е националните органи да разгледат възможността за приемане на нова дългосрочна стратегия за киберсигурност, която да отразява съвременните предизвикателства и възможности и общите европейски политики в областта.

➢ *Показател: Създаване на национален екип за реагиране при инциденти с компютърната сигурност (НЕРИКС) (Computer Security Incidents Response Team - CERT) или еквивалент и доказателства относно неговата ефективност*

По силата на чл. 19 от Закона за киберсигурността и в съответствие с хармонизираната уредба на ниво ЕС (така Директива (ЕС) 2022/2555) към МЕУ е създаден Национален екип за реагиране при инциденти с компютърната сигурност (НЕРИКС), който си сътрудничи с Агенцията на ЕС за мрежова и информационна сигурност (ENISA).

Доказателствата за ефективността на националния CERT могат да се извлекат от отчетите на МЕУ за периодите 08.2022 - 01.2023 г. и 12.2021 - 07.2022 г.[233], например. В тях са описани дейности, свързани с функционирането на НЕРИКС, като например разширяването на капацитета му за реагиране при инциденти с компютърната сигурност (2022 г.), както и статистиката от обработени над 430 инцидента, засягащи повече от 47 000 IP адреса (2023 г.).

Въпрос D4: Имаше ли значителни нарушения на киберсигурността в страната в рамките на последните три години?

➢ *Показател: Честота и характер на нарушенията, както и брой засегнати лица и фирми*

Според Докладите за дейността на МВР[234] и ДАНС[235] през периода 2018-2023 г. се отчита висока честота на киберпрестъпления в България. За по-ефективно противодействие на нарастващите киберпрестъпления и на престъпните структури, използващи високотехнологични методи и средства, през март 2023 г. отдел „Киберпрестъпност" в ГДБОП-МВР е преструктуриран в самостоятелна дирекция, чиято дейност е насочена към борба с кибер- и киберсвързани престъпления, извършвани от организирани престъпни групи (ОПГ) и отделни лица, разкриване и документиране на престъпления, при които обект на нерегламентиран достъп са компютърни системи или мрежи, както и престъпления, чието извършване е практически невъзможно без кибер- 4 пространството. Създаден е Екип за реагиране при инциденти с компютърната сигурност на МВР, който поддържа готовност за координирана съвместна реакция с аналогичен национален екип към МЕУ. Наблюдава се ръст на атаките и измамите, извършвани спрямо държавни институции, фирми и частни лица, свързани с

[232] Актуализирана Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България" за 2023г.
[233] Отчети на Министерството на електронното управление
[234] Министерство на вътрешните работи, Отчети за дейността
[235] Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2018 г.)
Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2019 г.)
Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2021 г.)
Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2022 г.),

използването на спам или т.нар. фишинг атаки, кибератаки от типа „отказ от услуга", нерегламентиран достъп и хакерски атаки посредством използването на „бот-нет" мрежа, присвояването на акаунти в социалните мрежи, използването на т.нар. вирус „ransomware" и др. Зачестяват кампаниите за дезинформация, създадени с цел умишлено разпространение на невярна информация, като например за подаване на сигнали за бомбени заплахи. Все повече са сигналите, свързани с инвестиционни измами и неправомерен достъп до акаунти на лица, използващи интернет банкиране. Извършвани са различни видове нарушения, включително използване на зловреден код, спам, DDoS атаки, кражби на лични данни, финансови измами и разпространение на противоправно съдържание.

Характерът на атаките варира, като през 2018-2023 г. се наблюдава увеличение на дезинформационни кампании, особено след началото на конфликта в Украйна. Засилени са кибератаките върху официални сайтове на държавни институции, като DDoS атаките стават сериозен проблем.

Нараства и броят на финансовите измами в интернет, като се използват различни методи за компрометиране на банкови услуги и финансови мулета. Измамни сайтове за търговия стават предмет на атаки, засягайки стотици български потребители.

Споменатите институции предприемат различни превантивни мерки, включително филтриране на трафика от хиляди интернет адреси, от които са извършвани опити за зловредни атаки. Организират се превантивни кампании за образование, включващи лекции и презентации пред ученици и студенти.

Както вече бе посочено, НЕРИКС също е обработил над 430 регистрирани инцидента, засягащи повече от 47 000 IP адреса в България.[236] Обобщено, анализът показва, че киберпрестъпленията в България през последните години са в нарастваща тенденция, която засяга широк спектър от сектори и институции. Подчертава се необходимостта от поддържане на високо ниво на информационна сигурност.

➢ *Показател: Възприятие за интернет сигурност сред потребителите, бизнеса и други групи от заинтересовани страни*

В периода 2018-2023 г., съгласно Докладите за дейността на МВР и ДАНС, се наблюдават различия във възприятието на киберсигурността в страната от различните заинтересовани страни, въпреки усилията на правителствените институции за подобряване на средата.

Потребителите проявяват повишен интерес и тревожност към онлайн сигурността, особено след нарастването на кибератаките и измамите. Фактори като кражба на лични данни, финансови измами и социално инженерство засилват осведомеността на обществото за важността на защита на личната информация.

Бизнесът, от друга страна, се сблъсква със значителни предизвикателства в областта на киберсигурността. Липсата на финансови ресурси и компетентни кадри често са фактори, забавящи инвестициите в този сектор. Високият брой на успешни кибератаки срещу бизнес структури и фирми увеличава осведомеността за необходимостта от по-ефективни защитни мерки.

Държавните и общински институции също са изправени пред трудности в управлението на киберрисковете. Недостигът на системни инвестиции и неспособността да привлекат достатъчно квалифицирани специалисти създават затруднения в постигането на оптимална информационна сигурност.

Във връзка с това, стратегическото развитие и внедряване на технологични иновации са от съществено значение за подобряване на интернет сигурността в страната. Създаването на образователни кампании и инициативи за повишаване на осведомеността сред различните групи от заинтересовани страни може да бъде ключова стъпка за постигане на по-висок стандарт на киберсигурност в България.

[236] Отчети на Министерството на електронното управление

➢ *Показател: Данни относно фишинг, спам и ботове в национални домейни*

В периода 2018-2023 г. данните от докладите на МВР и ДАНС разкриват нарастваща тенденция за употреба на фишинг, спам и ботове в националните домейни в България.

Според докладите фишингът е една от предпочитаните техники за атака. Фишингът представлвява използване на примамливи методи от нарушителите, с цел да се привлекат потребители, които да предоставят лична или финансова информация. Докладите отбелязват увеличаване на фишинг атаките срещу банки, финансови институции и други ключови сектори.

Спамът също остава важен проблем в националните домейни, създавайки нежелани съобщения, които често са свързани с измамни схеми и зловреден софтуер. Забелязва се ръст в използването на социални мрежи и електронни писма за разпространение на спам.

Докладите съдържат данни и за засилен интерес и разпространение на ботове в националните домейни. Тези автоматизирани програми често се използват за извършване на кибератаки, включително DDoS атаки, при които се насочва голям обем от заявки към определен уебсайт с цел затруднение или спиране на неговата работа.

Не на последно място, Докладите отбелязват необходимостта от по-ефективни мерки за борба с фишинга, спама и ботовете. Обучение и информационни кампании сред потребителите, както и инвестиции в съвременни технологии за киберсигурност, са от съществено значение за защита на националните домейни от тези видове кибератаки.

ТЕМА Е: ПРАВНИ И ЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ИНТЕРНЕТ

Въпрос Е3: Как индивидите възприемат ползите, рисковете и въздействието на интернет в рамките на страната?

➢ *Показател: Възприятие за ползите, рисковете и въздействието на интернет, получено от проучвания на домакинства или мнения, разделени по пол*

В момента на съставяне на настоящия Доклад липсват налични данни и статистика, базирани на проучвания на домакинства или мнения, които да предоставят информация относно възприятието на индивидите за ползите, рисковете и въздействието на интернет в рамките на страната. Като единствени относими и актуални данни могат да се изведат констатациите от социологическото проучване „Кибер здраве България 2023”,[237] посочено по-горе, които сочат, че 64 % от българите се чувстват неосведомени по въпросите на киберсигурността, макар и да имат намерението да отделят време и усилия да подобрят своите познания.

Въпреки този факт, е важно да се отбележи, че събирането на такива данни може да предостави ценна информация за това как индивидите, разделени по пол, възприемат и взаимодействат с интернет пространството. Такива проучвания биха позволили на обществото и на правителствените институции да разберат по-добре потребителските нужди, предизвикателствата и възможностите, свързани с използването на интернет. Този вид информация може да послужи за формулиране на по-ефективни политики за интернет сигурност, образователни програми и други инициативи, които да отговарят на конкретните предпочитания и притеснения на различни групи от населението. В бъдеще събирането на такива данни може да бъде от съществено значение за създаване на по-адаптиран и целенасочен подход към управлението на киберсигурността и подобряване на общественото разбиране за въпросите, свързани с интернет.

[237] Пресконференция ССИ – представяне на национално представително проучване на тема киберсигурност | ССИ (ssibg.org)

Въпрос Е4: Съобщават ли потребителите на интернет, че преживяват значителен тормоз или злоупотреба от други потребители, което ги възпира да се възползват пълноценно от интернет?

➢ *Показател: Наличие на механизми за докладване за онлайн тормоз или злоупотреба, включително договорености за докладване от доставчици на онлайн услуги*

В България съществуват механизми за докладване за онлайн тормоз или злоупотреба, а институцията, отговорна за приемането на такива сигнали, е дирекция „Киберпрестъпност" към ГДБОП-МВР. Дирекция „Киберпрестъпност" [238] има ролята да приема и обработва сигнали за киберпрестъпления, като следва да се отбележи, че те имат компетентността да разследват единствено съставомерни деяния. Служителите от дирекцията взаимодействат с правителствени организации, частни фирми, фондации и граждани с цел навременно противодействие на престъпления, в които се използват високотехнологични средства и похвати. Дирекцията поддържа интернет сайт за борба с киберпрестъпността и за докладване на киберпрестъпления и други заплахи в интернет на адрес www.cybercrime.bg. Налични са секции с описание на съвременните предизвикателства в киберпространството, съществуващите заплахи и начините за защита от тях. Не съществува официален държавен механизъм за докладване на онлайн тормоз или измама, който не достига праговете на престъпно деяние.

➢ *Показател: Данни за степента, в която потребителите на интернет докладват за тормоз или злоупотреба, с особено внимание към конкретни демографски и социални групи (включително жени, етнически и други малцинства и граждански активисти)*

На този етап конкретна информация относно степента, в която потребителите на интернет в България докладват за тормоз или злоупотреба, не е налична. Следва да се отбележи обаче, че събирането ѝ за в бъдеще би било от изключителна важност за разработване и изпълнение на ефективни стратегии за предпазване на интернет потребителите от тормоз и злоупотреба.

[238] https://www.cybercrime.bg/

КОНСТАТАЦИИ, АНАЛИЗ, ОЦЕНКА, ПРЕПОРЪКИ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Цифрова трансформация и икономически растеж

- DESI като цялостна рамка за оценка на многопосочното влияние на цифровата революция върху обществото и икономиката
- DESI като инструмент за идентифициране на разделението между богати и бедни страни в ЕС и премахването му чрез цифровата трансформация
- DESI като двигател за БВП
- DESI като прокси за икономически растеж /развитие

Цифровата трансформация означава правене на нещата по нов цифров начин и е много тясно свързана с цифровата революция, която носи огромни възможности и предизвикателства в областта на икономиката, иновациите, образованието, здравеопазването, управлението и начина на живот

Цифровизацията има потенциала да движи растежа устойчиво и равномерно като подобрява благосъстоянието на хората чрез иновации и подпомага икономическото развитие и устойчивост. Технологичната промяна е критичен фактор за икономическия растеж. Цифровата трансформация е процес, свързан с технологичната промяна в икономиката и обществото. Този процес е тясно свързан с макроикономическата концепция за цифрова конкурентоспособност, тоест способността на страните да използват цифровите технологии. Цифровата конкурентоспособност е ключов елемент на националните стратегии за постигане на икономически растеж и социално-икономическо развитие.

Ето защо е от ключово значение за измерване на цифровия напредък в страните да се използват по-всеобхватни мерки, като DESI, за да се отчетат потенциалните допълнителни въздействия върху развитието на по-широката цифрова екосистема

В Анализа на Делойт/2021 се предлага цифровата трансформация да стане централна част от политиката за развитие на икономиките на ЕС. Държавите от ЕС вече имат възможност да използват **цифровата конвергенция, измерена от DESI**, за да подкрепят едновременно по-дългосрочната цел на ЕС: **икономическа конвергенция**. Тези препоръки са особено важни за по-бедните страни от ЕС и са в съответствие с предложението на ОИСР (2020b) за страните от Латинска Америка да използват силна цифрова трансформация, за да преодолеят капаните на развитието. За да се преодолее икономическата пропаст между бедните и богатите държави от ЕС, ще са необходими някои проактивни действия на всички нива, особено за насърчаване на развитието и възприемането на технологии с висок потенциал. Възможност за прилагане на този тип действия е използването на инструмента Next Generation EU.

Това е добра новина за най-бедните страни от ЕС, защото пропастта между богатите и бедните страни в Европейския съюз може да бъде затворена или премахната чрез бърза и интензивна цифрова трансформация. За всяка държава, е от решаващо значение да осигури растеж на БВП за да достигне висок етап на развитие.

Увеличението на DESI резултата с 10% се свързва с 0.65% по-висок БВП на глава от населението. Относителното въздействие е по-голямо за страните, стартиращи от по-ниска база за цифрово развитие и този цифров растеж може да играе роля за стимулиране на конвергенцията.[239]

КАТЕГОРИЯ – ПРАВА В ИНТЕРНЕТ

Категорията обхваща шест теми, от които първата е посветена на общата правна и политическа рамка за закрила на правата на човека, в частност в онлайн среда, докато последващите теми

[239] https://eupoliticalreport.com/digitalisation-an-opportunity-for-europe/

обхващат отделни права и свободи и въпросите към тях изследват конкретното приложение на свободата на изразяване, правото на достъп до информация, свободата на сдружаване и участие в обществени дейности, правото на неприкосновеност и набора от социални, икономически и културни права в контекста на цифровата среда и интернет. В общ за категорията план може да се посочи, че в България е налице добре развита правна рамка за защита на основните права и свободи и макар в годините да биват отбелязвани някои нарушения от страна на наднационалните юрисдикции, то същите рядко произтичат от липсата на регулация, а по-скоро от недоброто прилагане на съществуващата такава.

ТЕМА A: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

В рамките на изследваната Тема A (Политическа, правна и регулаторна рамка) двата поставени въпроса изследват спазването на принципа на правовата държава и еквивалентността на правата и свободите на гражданите както офлайн, така и онлайн. Следва да се посочи, че Република България е страна и за нея са в сила редица ключови международни споразумения, които следва да подкрепят и затвърждават върховенството на правото. Още повече, изискване за присъединяване към и членство в Европейския съюз е отстояването на демократичните принципи и принципа на правовата държава. В този смисъл, от гледна точка на наличие и пригодност на правната и политическа рамка за упражняване на основните права и свободи в офлайн и онлайн среда следва да се заключи, че нормативната уредба на Република България обезпечава в достатъчна степен защитата на основните права.

ТЕМА B: СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ

По отношение на свободата на изразяване (Тема B) и включените в нея въпроси по отношение условията за нейното ограничение и отговорността на доставчиците на онлайн услуги ключови се явяват както актовете на международното право, по които Република България е страна, така и актовете от правото на Европейския съюз. Конституционната и националната уредба са приведени в пълно съответствие с международно утвърдените стандарти по отношение на допустимите ограничения на свободата на изразяване, като тяхното спазване бе “тествано” на практика по време на пандемията от COVID-19, когато Конституционният съд на страната утвърди разбирането за крайност и ограниченост във времето и обхвата на мерките за ограничаване на отделни права и свободи на гражданите с оглед опазване на обществения здравен интерес. По отношение отговорността на доставчиците на онлайн услуги, пък, особено явно става при разписването на отделните показатели, че уредбата търпи широкообхватна хармонизация на ниво Европейски съюз и същата се развива дори към момента на съставяне на настоящия доклад. Новите правила, въведени с Акта за цифровите услуги, целят постигане на по-голяма прозрачност и разпределят по-голяма тежест върху онлайн платформите за гарантиране на правата на потребителите.

ТЕМА C: ПРАВО НА ДОСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯ

В изследваната Тема C (Право на достъп до информация) се открояват в негативен план оценките за влошената медийна среда в България. Макар и правната рамка да съдържа гаранции за свободата на достъпа до информация и свободата на медиите и индивидуалните журналисти, изследваният сочат за липса на прозрачност в собствеността и особено високи рискове от политическо влияние. Отговорите на показателите в рамките на въпрос C4 ясно сочат, че страната ни е на едно от последните места в Европейския съюз, а и в Европа като цяло, по отношение на свобода и независимост на медиите, като особено внимание е обърнато от Европейската комисия и на разпространението на т.нар. SLAPP дела, целящи оказване на натиск и сплашване над журналисти.

ТЕМА D: СВОБОДА ЗА СДРУЖАВАНЕ И ПРАВО НА УЧАСТИЕ В ОБЩЕСТВЕНИ ДЕЙНОСТИ

По отношение на свободата на сдружаване и участието в обществени дейности (Тема D) отново може да се посочи, че съществуващите разпоредби следва да създават условия за прозрачност и

овластяване на гражданите да участват посредством предоставените им механизми в държавното управление. Като водеща препоръка може да се открои необходимостта от изменение на ЗЮЛНЦ така, че да бъде допуснато провеждането на онлайн общи събрания за юридическите лица с нестопанска цел - проект на което продължава да не бъде приет от Народното събрание (вж. Въпрос D2).

ТЕМА E: ПРАВО НА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ

Правото на неприкосновеност на личния живот (Тема E) е обезпечено както на конституционно, така и на законодателно ниво, като особено значение отново имат широкообхватните нормативни актове на ЕС. В отговорите на изследваните въпроси е видно, че съществуват достатъчно и добри гаранции, утвърдени и на международно ниво, за минимизиране на намесата на държавата и на трети лица в личния и семеен живот на лицата.

ТЕМА F: СОЦИАЛНИ, ИКОНОМИЧЕСКИ И КУЛТУРНИ ПРАВА

Последната Тема F изследва съблюдаването на икономическите, социални и културни права. Отново, вече закрепените права и свободи в рамките на ключови международни актове, са включени и на най-високо национално ниво - в Конституцията на страната. Оттам насетне и ресорните нормативни актове и политически стратегии гарантират както спазването на предоставените основни права, така и тяхното развитие в интернет среда в различните сектори (така например при изследване съобразяването на значимостта на интернет за отделните сектори, осъществено в рамките на поставените в темата въпроси).

Силни страни	Слаби страни
• **Конституционни гаранции:** - член 4, ал. 2 от Конституцията гарантира основните права и свободи на личността, както и задължения на гражданите - - свободата на изразяване е основно право, закрепено в чл. 39 от Конституцията на Република България, което осигурява силна правна основа за защитата на това право; - член 5, ал. 4 от Конституцията интегрира международните договори и нормативните актове на Европейския съюз в националното право - в чл. 40 КРБ е установена забрана за цензура на медиите, което подсилва свободата на изразяване и независимостта на журналистите - основните икономически, социални и културни права, закрепени в Международния пакт за икономически, социални и културни права (ICESCR), са възприети в Конституцията на Република България и доразвити в секторни закони • **Международни споразумения** - България е страна по множество международни договори и инструменти като Международния пакт за	• **Липса на изрично упоменаване на права в цифровата среда** - Конституцията не съдържа конкретни разпоредби, свързани с правата в интернет. Не е предвидено специфично законодателство, което да разглежда еквивалентността на правата онлайн и офлайн. • **Неясноти в прилагането на международни норми** - не всички международни договори и стандарти са напълно имплементирани в националното законодателство. Липса на добре разписани функции и ключови заинтересовани страни в състава на Националния координационен механизъм по правата на човека НКМПЧ. • **Ограничена ефективност на институциите** - НКМПЧ не заседава достатъчно често и ефективността му може да бъде подобрена. Докладите на НКМПЧ показват необходимостта от по-добро описание и разширяване на дейността му. • **Ограничения и изключения** - свободата на изразяване подлежи на

граждански и политически права, Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, и Хартата на основните права на Европейския съюз, които предоставят допълнителни гаранции за свободата на изразяване. • **Надзор и институционална структура** - Закон за омбудсмана създава институцията на обществен защитник на правата на човека. Национален координационен механизъм по правата на човека (НКМПЧ) осигурява междуинституционален диалог и координация по темите, свързани с правата на човека. • **Специфични закони** - съществуват конкретни закони като Закон за радиото и телевизията, Закон за филмовата индустрия и Закон за електронните съобщения, които гарантират свободата на изразяване и независимостта на медиите. • **Саморегулиране на медиите** - етичният кодекс на българските медии и други саморегулаторни механизми допълват правната рамка и създават стандарти за етика и професионализъм в журналистиката. • **Законова рамка за защита от измами и злоупотреби** - Законът за електронните съобщения и Законът за киберсигурност предвиждат механизми за блокиране на достъпа до определени услуги и филтриране на злонамерен интернет трафик, които могат да бъдат активирани от компетентните органи (КРС, ГДБОП, ДАНС). • **Правна рамка за противодействие на тероризма** - Законът за противодействие на тероризма съдържа разпоредби за блокиране на интернет страници, които подбуждат към тероризъм или разпространяват знания за осъществяването му, със съответните процедури за съдебен надзор. • **Съдебна защита** - национални съдилища прилагат решенията на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Съда на Европейския съюз (СЕС), които са правно обвързващи. Национален комитет по международно хуманитарно право извършва преглед на правната рамка за съответствие с международните задължения. • **Прозрачност и надзор - р**азпоредбите за блокиране и филтриране включват механизми за публичност и прозрачност, като	значителни ограничения, включително защита на националната сигурност, обществен ред, здраве и морал, което може да бъде използвано за ограничаване на свободата на изразяване. • **Проблеми с прилагането** - някои от ограниченията и изключенията могат да бъдат интерпретирани и прилагани по различен начин, което може да доведе до неправомерни ограничения и цензура. • **Липса на яснота в законодателството** - някои закони не са достатъчно ясни или неадекватно регулирани, което създава възможности за различни интерпретации и злоупотреби. • **Липса на специализирана рамка за интернет медии** - липсата на разпоредби, специфични за интернет медиите, ограничава възможността за пълноценна защита на свободата на изразяване и независимостта на онлайн журналистите. • **Медийна регулация и политическо влияние** - силното регулиране на обществените медии и рисковете за независимостта на медийния регулатор (СЕМ) създават предпоставки за политическо влияние върху медиите. • **Проблеми със собствеността на медиите** - липсата на прозрачност в собствеността на медиите, включително онлайн медиите, води до рискове за независимостта и обективността на журналистическото съдържание. • **Чести случаи на SLAPP дела** - продължаващите случаи на SLAPP дела срещу журналисти и медии създават сериозни пречки пред свободата на изразяване и могат да водят до самоцензура. • **Неприети законови изменения** - законопроектът за изменение и допълнение на ЗЮЛНЦ за допускането на дистанционно провеждане на заседания на органите на юридическите лица с нестопанска цел не е разгледан на първо четене осем месеца след внасянето му. Това забавяне показва липса на ефективност в законодателния процес; • **Понижаване в международни класации** - България е понижила своя резултат в Индекса за развитие на електронното правителство (EDGI) и

разпорежданията се публикуват на интернет страниците на МВР и ДАНС. • **Практика на съдебната система** - съдебната практика по защита на интелектуалната собственост включва решения за блокиране на достъпа до интернет платформи, нарушаващи права, като по този начин се утвърждава съдебният контрол върху блокирането на съдържание. • **Законодателна рамка за учредяване на ЮЛ** - българското законодателство допуска свободното учредяване и регистрация на юридически лица с нестопанска цел, което е от съществено значение за гражданското общество. Съществуват ясни правила и регулации, които осигуряват правната рамка за сдружения и фондации (чл. 1, ал. 2 ЗЮЛНЦ). • **Развитие на електронното управление** - създадена е значителна правна рамка за електронно управление, включително Законът за електронното управление, Законът за електронната идентификация и други свързани закони. Стратегическите документи, като програма „Цифрово десетилетие" на Европейската комисия, актуализирания стратегически документ „Цифрова трансформация на България 2024 – 2030 г." и „Актуализираната стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2019-2025 г.", подкрепят цифровизацията на публичните услуги. • **Публични консултации** - Законът за нормативните актове дефинира Портала за обществени консултации, което осигурява прозрачност и участие на гражданите в нормотворческия процес. • **Регулаторна съвместимост** - правната рамка за защита на данните в България е съобразена с Общия регламент за защита на данните (ОРЗД), което осигурява висока степен на съответствие с европейските стандарти. Прилагането на международноправни актове като Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и Конвенция № 108 на Съвета на Европа укрепва международната съвместимост. • **Независим надзорен орган** - Комисията за защита на личните данни (КЗЛД) е установена като независим публичен орган с широки правомощия за мониторинг и контрол,	Индекса за електронното участие на ООН за 2022 г. Това предполага необходимост от подобрение в тези области. • **Комплексност и фрагментация** - правната рамка включва множество закони и разпоредби, което може да създаде комплексност и затруднения при прилагането и разбирането на всички изисквания от страна на организациите. • **Ограничени ресурси** - КЗЛД може да изпитва ограничение в ресурсите и капацитета за изпълнение на своите обширни правомощия, особено в случаи на голям обем жалби или сложни случаи на нарушение. • **Административна тежест** - процедурите за подаване на жалби и искове, както и изискванията за съхранение на данни и предоставяне на достъп, могат да бъдат възприети като административно тежки и сложни за гражданите и бизнеса. • **Изоставане в цифровизацията на културното наследство** - въпреки планираните дейности по цифровизация, процесите по цифровизация на музейните фондове и културното наследство остават бавни. • **Социални неравенства** - съществуват различия в достъпа до интернет между различни етнически групи, което може да задълбочи социалните неравенства. • **Рискове за уязвимите групи** - цифровизацията може да задълбочи неравенствата и да постави в риск уязвимите групи, особено тези с ниски цифрови умения.

разглеждане на жалби, налагане на санкции и предоставяне на насоки. • **Обхват и приложимост** - ОРЗД и Законът за защита на личните данни (ЗЗЛД) обхващат широк спектър от дейности по обработка на лични данни, както и специфични сектори чрез допълнителни закони като Закона за Министерството на вътрешните работи и Закона за здравето. • **Прозрачност и отчетност** - Изискването КЗЛД да представя ежегоден отчет за своята дейност пред Народното събрание осигурява прозрачност и отчетност на надзорните дейности. • • **Национална програма за развитие** – Националната програма за развитие „България 2030" акцентира върху икономическата трансформация чрез развитие на цифрови компетентности и подобряване на условията на живот. • **Секторни стратегии с цифров фокус**: - **Заетост**: „Стратегията по заетостта на Република България 2021-2030 г." предвижда мерки за повишаване на цифровите умения на населението - **Здравеопазване**: „Националната здравна стратегия 2030" и „Националната стратегия за детско и юношеско здраве и педиатрична грижа 2030" залагат на цифровизация и електронно здравеопазване - **Образование**: Стратегическите документи в сектора акцентират върху развитието на цифрови компетентности и цифрова среда за обучение • **Правителствен анализ на влиянието на интернет**: Изследванията показват, че цифровизацията предлага възможности за икономически растеж и оптимизация на здравната и образователната системи. • **Правителствени политики за културно наследство онлайн**: НПР „България 2030" предвижда цифровизация на културно съдържание и улесняване на достъпа до него.	
Възможности	**Заплахи**
• **Разширяване на правната рамка** - възможност за включване на конкретни разпоредби за права в цифровата среда в основни закони.	• **Бързо променяща се цифрова среда** - трудности при адаптирането на законодателството към бързо развиващите се технологии и нови форми на нарушаване на правата в интернет.

Разработване и приемане на законодателни актове, които по-ясно дефинират и защитават правата в интернет. • **Подобряване на институционалния капацитет** - разширяване на постоянния състав на НКМПЧ и подробно описание на дейността му. • **Засилване на ролята и ефективността на омбудсмана и други институции**, ангажирани със защитата на правата на човека. • **Международно сътрудничество и обмен на добри практики** - - участие в международни инициативи и програми за обмен на опит и добри практики в областта на правата в интернет - усъвършенстване на националното законодателство чрез адаптиране на успешни международни модели - активно участие в международни инициативи и проекти за защита на цифровите права и свободи може да укрепи позицията на България като страна, ангажирана с демократичните принципи и правовата държава - подобряване на международното сътрудничество и обмен на опит с други надзорни органи в ЕС и извън него, което може да доведе до усъвършенстване на практиките и процедурите в България • **Усъвършенстване на законодателството:** - продължаващата хармонизация на българското законодателство с европейските стандарти предоставя възможности за подобряване на правната рамка за свободата на изразяване - приемането на специфични разпоредби за интернет медиите и осигуряването на по-голяма защита на журналистите онлайн могат да укрепят свободата на изразяване - въвеждането на законови изменения за дистанционно провеждане на заседания на юридическите лица с нестопанска цел ще улесни функционирането на тези организации и ще повиши тяхната ефективност • **Укрепване на институциите** - засилване на ролята на независимите регулаторни органи и съдебната власт в защитата на свободата на изразяване. Реформиране на СЕМ и други медийни регулатори, така че да се осигури по-голяма	Вероятност за недостатъчно бърза реакция на институциите при нови предизвикателства в цифровата сфера. • **Недостатъчен ресурс и подкрепа** - ограничени ресурси за институциите, отговорни за прилагането и мониторинга на правата на човека. Недостатъчна политическа воля или обществена подкрепа за необходимите реформи. • **Международни и национални политически напрежения** - влошаване на международните отношения, което може да повлияе на сътрудничеството в областта на правата на човека. Вътрешни политически конфликти, които могат да забавят или възпрепятстват необходимите законодателни промени. • **Цензура и контрол** - потенциалната заплаха от засилване на цензурата и контрола върху медиите от страна на държавата или други влиятелни субекти. • **Дезинформация и фалшиви новини** - разпространението на дезинформация и фалшиви новини в интернет може да доведе до ограничения на свободата на изразяване под предлог за борба с тези явления. • **Злоупотреба с правни инструменти** - риск от злоупотреба с правни механизми за ограничаване на критични гласове и журналисти. • **Кибер заплахи** - атаки срещу журналисти, медии и платформи, разпространяващи информация, които могат да ограничат свободата на изразяване в интернет. • **Политическо влияние върху медиите** - възможността за политическо влияние върху СЕМ и обществените медии остава сериозна заплаха за независимостта и обективността на медиите. • **Натиск върху журналистите** - продължаващите случаи на SLAPP дела и други форми на натиск върху журналистите могат да доведат до самоцензура и ограничаване на свободата на изразяване. • **Кибератаки и злоупотреби** - рискът от кибератаки и злоупотреби с интернет инфраструктурата, които могат да застрашат

независимост и прозрачност, може да намали политическото влияние върху медиите. • **Повишаване на общественото съзнание** - развитие на образователни и информационни кампании и разширяване на инициативите за обучение и осведомяване на гражданите и бизнеса относно техните права и задължения вкл. във връзка със защитата на личните данни. • **Технологични иновации:** - използване на новите технологии за подобряване на достъпа до информация и защита на свободата на изразяване в онлайн средата - възможността за внедряване на съвременни технологични решения за мониторинг и контрол, които могат да увеличат ефективността и точността на надзорните дейности на КЗЛД • • **Повишаване на прозрачността** - подобряване на прозрачността в собствеността на медиите може да увеличи доверието на обществеността в журналистическата работа и да намали рисковете от политически и икономически натиск; • **Засилване на електронното участие** - разширяване и подобряване на механизмите за електронно участие на гражданите и юридическите лица чрез портали за обществени консултации и други онлайн платформи. • **Модернизация на инфраструктурата** - инвестиране в телекомуникационната инфраструктура и повишаване на ИКТ уменията на населението ще допринесат за подобряване на позицията на България в международните класации. • **Развитие на цифрови умения** - повишаването на цифровите компетентности сред населението ще доведе до откриване на нови работни места и икономически растеж. • **Оптимизация на здравната система** - цифровизацията и електронното здравеопазване могат да оптимизират процесите в здравната система и да намалят административната тежест. • **Подобряване на образователната система** - внедряването на цифрови технологии в образованието може да подобри качеството на обучение и да предостави нови възможности за развитие.	сигурността на личните данни и да поставят под въпрос ефективността на съществуващите механизми за защита, изисква постоянни усилия за осигуряване на мрежова и информационна сигурност. • **Международни негативни оценки** - ниските оценки на медийната свобода от международни организации като „Репортери без граници“ и Freedom House могат да повлияят негативно на международния имидж на България и да доведат до допълнителен натиск за реформи. • **Продължаващо забавяне в приемането на законови изменения** - продължаващото забавяне в разглеждането и приемането на важни законови промени може да подкопае доверието на гражданите и организациите в ефективността на законодателния процес. • **Конкуренция от други държави** - други държави могат да напреднат по-бързо в областта на електронното управление и електронното участие, поставяйки България в неблагоприятна позиция в международен контекст. • **Социално-икономически фактори** - икономическата нестабилност и социалните предизвикателства могат да затруднят инвестициите и развитието на електронното управление и участие. • **Неспазване и злоупотреби** - възможността за неспазване на правните изисквания от страна на организации и държавни органи, както и потенциални злоупотреби с лични данни, може да подкопае доверието в правната рамка. • **Правни предизвикателства и несъответствия** - възможни правни предизвикателства и несъответствия между националното законодателство и европейските регулации могат да доведат до правна несигурност и затруднения в прилагането. • **Закриване на традиционни работни места** - бързото развитие на новите технологии може да доведе до закриване на традиционни работни места и да създаде социални проблеми. • **Рискове за сигурността на данните** - разширяването на електронните услуги и

• **Цифровизация на културното наследство** - използването на нови технологии може да улесни достъпа до културно съдържание и да популяризира българското културно наследство.	цифровизацията на здравната и образователната системи може да доведе до проблеми със сигурността на личните данни. • **Трудности при интеграцията на уязвими групи** - липсата на адекватни мерки за интеграция на уязвимите групи в цифровото общество може да задълбочи социалните неравенства.

Препоръки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите

➢ *Бизнес*

Краткосрочни мерки:

- инициране и проактивно участие в срещи и консултации с представители на администрацията и неправителствените организации, за идентифициране на проблемите и възможностите за използване на най-съвременните технологии за подобряване на правната и регулаторната среда и на правата и свободите на гражданите онлайн.
- сътрудничество между онлайн платформи и социални мрежи и администрацията за разработване на ефективни механизми за идентифициране и премахване на дезинформация и фалшиви новини, без да се нарушава свободата на изразяване.
- инвестиране в програми за обучение на служителите, вкл. в сътрудничество с университети и професионални училища, относно правото на свободата на изразяване и отговорността на бизнеса за спазване на съответните правни норми. Включване на теми, свързани с етика, плурализъм и борба с дезинформацията.
- насърчаване на партньорства между технологични компании и медийни организации за създаване на иновации, които да подобрят достъпа до информация и да осигурят нови средства за изразяване.
- инвестиране в киберсигурност и в специалисти по защита на данните и разработване на политики за защита на онлайн платформите и медийните компании от кибератаки, което ще предотврати опити за цензура и манипулация на съдържанието.
- внедряване на интегрирани решения за киберсигурност и развитие на платформи за споделяне на информация за заплахи и инциденти.
- инвестиране в модерни технологии за защита на данните, като криптиране, двуфакторна автентикация и редовни одити на сигурността.
- насърчаване на създаването на гъвкави работни места и дистанционна работа, което ще позволи по-лесна адаптация към променящата се икономическа среда.
- проактивно участие, вкл. чрез частно финансиране за цифровизация на музейните фондове и културното наследство.
- организиране на обмен на опит и експертиза с други държави чрез международни конференции, семинари и проекти.

Дългосрочни мерки:

- проактивно участие и съдействие при разработването и внедряването на програми за обучение и квалификация, насочени към подобряване на цифровите умения на работната сила, което ще доведе и до по-добро познаване на правната и регулаторната рамка, свързана с правата в интернет.
- подобряване на сътрудничеството с българските съдилища, по-специално по отношение на връчването, и бързо изпълнение на обвързващи решения.
- разработване на вътрешни политики за управление на съдържанието и осигуряване на съответствие с националните и международните стандарти за свободата на изразяване.
- участие в схеми за предоставяне на грантове и субсидии за иновации в сферата на медийните технологии и платформи, които насърчават свободното изразяване и плурализма.

- разработване на стандартни практики за прозрачност и отчетност в бизнес моделите, свързани с медийната индустрия и онлайн платформи, които да гарантират честно и справедливо управление на съдържанието.
- създаване на коалиции между бизнеси за обмен на информация и стратегии за защита срещу киберзаплахи и злоупотреби с правни инструменти.
- създаване на мрежи за споделяне на информация и ресурси между бизнесите за защита от киберзаплахи. Публично-частни партньорства могат да помогнат за по-добра координация и бърза реакция на инциденти.
- прилагане на устойчиви бизнес практики и корпоративна социална отговорност, които да осигурят етика и прозрачност в онлайн платформите.
- инвестиране в модернизация на телекомуникационната инфраструктура, като например разширяване на високоскоростния интернет достъп, и прилагане на програми за обучение на обществеността и публичния сектор в използването на ИКТ.
- активно участие при провеждане на изследвания и анкети сред бизнеса за оценка на текущото състояние на цифровизацията и идентифициране на нуждите и предизвикателствата с цел разширяване на данните за цифровизацията, което ще помогне за по-добро планиране на политики и подкрепа на бизнеса.
- създаване на партньорства между КЗЛД и бизнес организации за извършване на редовни одити и проверки и за разработване на стратегии за самооценка и самоосведомяване, с цел предотвратяване на нарушения.
- защита на правата на работниците и служителите в процесите на структурни промени, предизвикани от цифровизацията.
- разширяване на сътрудничеството между бизнеса и държавата за развитие на цифрова инфраструктура и предоставяне на електронни услуги, което ще спомогне за постигане на националните цели за подобряване на универсалността на интернет чрез съвместни проекти, които също допринасят за отворено управление и национални стратегии за развитие.
- участие в партньорства между държавата и технологични компании за разработка и внедряване на иновационни решения за цифровизация.

➢ ***Неправителствени организации***

Краткосрочни мерки:

- по-активно взаимодействие между научните институции и неправителствения сектор за провеждане на регулярни оценки на националното законодателство спрямо международните задължения и препоръки.
- активно участие в разработването на грантови програми, които предоставят финансиране за проекти, свързани с правата в интернет и цифровизацията.
- активно сътрудничеството с частния сектор за осигуряване на устойчиво финансиране и ресурси за техните инициативи.
- обучения и консултации относно най-добрите практики в управлението на проекти, свързани с правата в интернет и технологиите.
- създаване на платформи и мрежи, които да улесняват обмена на опит и ресурси между различните НПО.
- организиране на семинари и обучения от и за НПО относно правата на свободата на изразяване, правните ограничения и възможностите за правна защита.
- активно участие на НПО в проекти за насърчаване на медийната плурализъм и независимост на медиите.
- публикуване на независими доклади за състоянието на свободата на изразяване, които да служат като ресурс за привличане на внимание към проблемите и предизвикване на действия от страна на международната общност.
- укрепване на капацитета на НПО за защита на тяхната работа и свобода на изразяване, включително за случаи на SLAPP дела.

- интензивно лобиране и прилагане на стратегии за ускоряване на разглеждането и приемането на законопроекти, особено по въпроси от голямо обществено значение.
- участие в срещи между ключови заинтересовани страни, включително представители на гражданския сектор, законодатели и експерти, за осигуряване на яснота и подкрепа за предложените промени.
- проактивни действия на НПО за осигуряване на съвместимост със стандартите за защита на личните данни.
- организиране и участие в специализирани обучения за спазване на ОРЗД и ЗЗЛД.
- оптимизиране на процедурите за събиране и обработка на данни от НПО, за да се улесни тяхната работа.
- разработване и реализиране на проекти за подобряване на интернет достъпа и цифровите умения сред уязвимите групи, включително етнически малцинства и хора с ниски доходи в подкрепа на политиките за равенство между половете и социалната интеграция, като се работи към постигане на целите за устойчиво развитие.

Дългосрочни мерки:

- по-активно включване в разработването и изпълнението на националните стратегии, имащи отношение към правата в интернет.
- съдействие на правителствените органи за подобряване на законодателната рамка, имаща отношение към дейностите на НПО, свързани с правата в интернет и насърчаваща тяхната роля в обществото.
- активно участие на НПО в документирането и докладването на случаи на репресии и нарушения на правото на свободата на изразяване. Създаване на мрежа за обмен на информация и подкрепа между НПО.
- организиране на кампании и семинари за информираност относно правата в интернет, сигурността на данните и безопасното ползване на интернет за изпълнение на целите за отворено управление и повишаване на гражданската активност и информираност.
- организиране на кампании за повишаване на осведомеността относно дезинформацията и фалшивите новини, насочени към обществеността и медийните организации.
- работа с онлайн платформи за развитие на инструменти за идентифициране и борба с дезинформацията, без да се компрометира свободата на изразяване.
- укрепване на капацитета на НПО за мониторинг на медийната среда и интернет политиките чрез обучение и ресурси.
- създаване на международни мрежи за подкрепа на НПО, които да помогнат за защита на свободата на изразяване и медийната независимост, и обмен на опит и ресурси с международни партньори.
- проактивно участие в разработване и внедряване на правни и технологични решения, които да улеснят дистанционното управление на НПО, включително подобрения на съществуващото законодателство с цел насърчаване на отвореното управление и участие на гражданите, в съответствие с принципите на демократично управление и участие.
- провеждане на самостоятелни изследвания относно социалното въздействие и ефективността на НПО в интернет среда и събиране на данни за влиянието на техните дейности.
- разработване на механизми за мониторинг и контрол на достъпа до лични данни, събирани от НПО.
- създаване на вътрешни процедури и системи за контрол на достъпа и защита на данните, включително редовни одити и проверки.
- участие на НПО в международни мрежи и проекти за обмен на информация и опит в областта на защитата на данните.
- популяризиране на значението на законодателството и регулирането в цифровото пространство за ориентирана към бъдещето демокрация.

- популяризиране и разясняване на бъдещото цифрово пространство за действие на гражданското общество.
- провеждане на изследвания и събиране на данни за влиянието на интернет върху различни социални групи и обществото като цяло, което ще доведе до подобряване на доказателствената база за формиране на политики и стратегии, съответстващи на националните цели за устойчиво развитие и равенство.
- създаване на целеви програми за подкрепа на уязвимите групи, които включват обучение и консултации за развитие на цифрови умения.

➢ ***Научни среди***

Краткосрочни мерки:

- по-активно включване в програми и проекти, които предоставят средства за научни изследвания и разработки в областта на правата в интернет и технологиите.
- активно участие в схеми за предоставяне на грантове и финансова подкрепа за изследвания, които анализират ефектите от различни ограничения на свободата на изразяване и тяхното въздействие върху обществото.
- разработка на иновации в алгоритмите за филтриране на съдържание и идентифициране на незаконно съдържание, с оглед запазване на баланса между защита и свобода на изразяване.
- разработка на нови технологии за защита на лични данни и права на потребителите в контекста на свободата на изразяване.
- изследване и разработване на нови методи за защита на онлайн платформи и данни от кибератаки, които могат да заплашат свободата на изразяване.
- провеждане на симулации и тестове на киберзаплахи, за да се подготвят стратегии за бързо реагиране и защита.
- публикуване на изследователски резултати, които да информират политиците и обществеността за най-добрите практики и потенциалните рискове.
- събиране и анализ на данни относно състоянието на медийната свобода и интернет регулирането в България, което да подпомогне развитието на политики.
- провеждане на проучвания за киберзаплахи и уязвимости, които да осигурят основа за разработване на по-ефективни политики за защита на интернет инфраструктурата.
- разработване на онлайн платформи за достъп до научни публикации, данни и ресурси, с цел подкрепа на образователната и научната политика на страната, както и насърчаване на отворен достъп до научни данни.
- разширяване на изследванията и събиране на данни относно практиките и предизвикателствата в защитата на личните данни.
- разработване на образователни програми и курсове за защита на данните за изследователи и студенти.
- финансиране на иновационни проекти и сътрудничество между академичните институции и индустрията за разработване на нови решения за защита на данните.
- разработване на интердисциплинарни изследователски програми, които разглеждат влиянието на интернет върху различни сектори и социални групи.
- включване на курсове по цифрови технологии и интернет сигурност в учебните програми на университетите с цел подготовка на бъдещите специалисти за нуждите на цифровата икономика и постигане на целите за устойчиво развитие.

Дългосрочни мерки:

- насърчаване на сътрудничеството между различни научни организации и университети за обединяване на ресурси и експертиза.
- по-активно взаимодействие между научните организации и правителствения сектор:
  - при разработване на стратегически и законови документи за подобряване на законодателната и регулаторна рамка, имащи отношение към правата в интернет

- за провеждане на регулярни оценки на националното законодателство спрямо международните задължения и препоръки

o насърчаване на международните партньорства и сътрудничества, които да осигурят достъп до глобалните научни ресурси и експертиза.

o насърчаване на интердисциплинарни изследвания, които комбинират правни, социални и технологични аспекти на свободата на изразяване и онлайн платформи.

o активно участие в анализ на националното и международното законодателство за защита на личните данни и тяхната съвместимост с правото на свободата на изразяване.

o създаване на модели за оценка и управление на рисковете, свързани с обработката на лични данни.

o разработка на интегрирани рамки и инструменти за оценка на риска и управление на данни в изследователски проекти.

o разработване на наръчници и интерактивни платформи, които да осигурят информация и съвети за спазване на разпоредбите на ОРЗД и ЗЗЛД. Инвестиции в обучителни програми за персонала на компаниите по въпросите на защитата на личните данни.

o при разработването на технически стандарти и продукти – гарантиране на законността на всички продукти, вкл. отчитайки етичните ценности и цели, и постигане на възможно най-висока степен на защита на неприкосновеността на личния живот.

o увеличаване на публикуването на научни трудове и участие в международни конференции, свързани с цифровизацията и интернет, което ще повиши международния престиж на българските научни организации и интеграция в глобалното научно общество.

o участие в научни изследвания, които да разглеждат влиянието на интернет политиките върху медийната свобода и социалната среда.

o изследване на ефекта от текущите и предстоящи интернет регулации върху иновациите и медийната среда, с цел предупреждение за потенциални негативни последици.

o провеждане на регулярно събиране и анализ на данни относно изследователската активност и въздействието на научните изследвания в интернет среда.

➢ ***Администрация***

Краткосрочни мерки:

o създаване на специализирани звена за мониторинг и изследвания на новите технологии и техните въздействия върху правата на човека. Изготвяне на редовни доклади и препоръки за актуализиране на законодателството.

o разширяване на постоянния състав на Националния координационен механизъм по правата на човека (НКМПЧ) и подробно описание на неговите функции и задължения. Включване на ключови заинтересовани страни и експерти в състава на механизма.

o установяване на по-честа периодичност на заседанията на НКМПЧ и задължително отчитане на резултатите от тези заседания пред Министерския съвет.

o осигуряване на адекватни ресурси за институциите, ангажирани със защитата на правата на човека и тяхната работа в цифровата среда, включително техническа и финансова подкрепа.

o поддържане на постоянен диалог с политическите сили и обществеността относно важността на правата на човека и необходимостта от адекватна правна и институционална рамка. Организиране на обществени консултации и кампании за повишаване на информираността.

o установяване и укрепване на партньорства с международни организации, неправителствени организации и други държави за обмен на добри практики и опит в областта на правата в интернет.

o активно участие в международни програми и проекти, насочени към укрепване на правната и институционална рамка за защита на правата на човека в цифровата среда.

o изготвяне на подробни насоки за прилагане на законовите ограничения на свободата на изразяване, които да бъдат достъпни и разбираеми за обществеността, за да се гарантира, че те се прилагат последователно и справедливо.

- въвеждане на механизми за прозрачност, свързани с контрола и регулацията на съдържанието в интернет които да позволяват на гражданите да знаят кога и защо се прилагат ограниченията, и какви са правните основания за тях.
- разработване и внедряване на образователни програми, насочени към повишаване на медийната грамотност и критичното мислене сред населението.
- сътрудничество с онлайн платформи и социални мрежи за разработване на ефективни механизми за идентифициране и премахване на дезинформация и фалшиви новини, без да се нарушава свободата на изразяване.
- приемане на:
  - законодателство, което да защитава правата и независимостта на онлайн журналистите и интернет медиите.
  - ясни и конкретни разпоредби за регулация на интернет медиите, които да гарантират свободата на изразяване и да предотвратяват неправомерно блокиране на съдържание.
  - законодателни механизми за предотвратяване на концентрация на собственост в медиите, което може да води до монополни практики и ограничаване на плурализма.
  - законодателство, което да ограничава възможностите за подаване на необосновани съдебни искове срещу журналисти и медии с цел сплашване и натиск.
- въвеждане на механизми за защита на независимостта на обществените медии и редакторската свобода.
- приемане на етични кодекси и стандарти за работа в медиите, които да ограничават външния натиск и да насърчават обективната и независима журналистика.
- назначаване на членовете на СЕМ чрез прозрачен и деполитизиран процес, включващ участие на гражданското общество и медийните организации.
- инвестиране в модерни технологии и обучения за осигуряване на киберсигурност в медийните организации и защитата на цифровата инфраструктура.
- внедряване на нови технологии за електронно управление, които ще улеснят процесите и ще подобрят достъпа до административни услуги за гражданите.
- повишаване на прозрачността и достъпността на платформите за обществени консултации и електронно участие.
- редовна актуализация на Портала за обществени консултации, внедряване на интуитивни интерфейси и предоставяне на обучение за потребителите относно използването на платформата. Осигуряване на техническа поддръжка и допълнителни канали за участие, като например мобилни приложения или чатботове.
- разработване на конкретни планове за подобряване на резултатите в Индекса за развитие на електронното правителство и Индекса за електронното участие.
- осигуряване на финансиране и ресурси за проекти, насочени към социално приобщаване и икономическа подкрепа на уязвими групи. Подкрепа за инициативи, които насърчават икономически растеж и стабилност.
- провеждане на преглед и опростяване на съществуващите закони и разпоредби, свързани със защитата на личните данни, за да се намали комплексността и да се осигури по-лесно прилагане от страна на организациите.
- създаване на консолидирани насоки и ръководства за защита на личните данни, които да обясняват основните изисквания и процедури по ясен и достъпен начин.
- разработване на обучителни програми и ресурси за служителите на държавните органи, свързани с обработката на лични данни.
- провеждане на редовни обучения за служителите на публичния сектор по въпросите на защитата на данните и съответствието с правните изисквания.
- оптимизиране на административните процедури за обработка и съхранение на данни, за да се намали бюрокрацията - внедряване на електронни системи и автоматизирани решения за управление на данни в публичния сектор.

- оптимизиране на процедурите за подаване на жалби и искове, както и изискванията за съхранение и достъп до данни, за да се улесни процесът за гражданите и бизнеса.
- разработване и провеждане на обучителни семинари, уебинари и информационни кампании, насочени към различни целеви групи, включително малки и средни предприятия и уязвими общности.
- организиране на съвместни семинари и конференции, участие в международни мрежи и платформи за обмен на информация и опит, и сключване на двустранни и многостранни споразумения за сътрудничество.
- ускоряване на процеса на цифровизация на административните услуги и подобряване на достъпа до тях за гражданите.
- разработване и усъвършенстване на интегрирани информационни системи за споделяне на данни между различни държавни институции.
- стимулиране на стартиращи предприятия в цифровия сектор чрез финансова подкрепа, консултации и менторство, което ще създаде нови работни места и възможности за развитие.
- увеличаване на държавното финансиране за цифровизация на музейните фондове и културното наследство. Създаване на специални фондове и грантове за културни институции, които да подпомогнат цифровите им проекти.
- организиране на специализирани обучения за персонала в културните институции с цел повишаване на техните цифрови компетенции и умения.

Дългосрочни мерки:

- разработване на законодателство, което е достатъчно гъвкаво и адаптивно, за да реагира бързо на новите предизвикателства и технологии, вкл. чрез разработване и приемане на специализирани закони или изменения на съществуващи закони, които да третират специфични аспекти на правата в цифровата среда.
- въвеждане на задължителна оценка на въздействието върху правата на човека като част от цифровия законодателен процес.
- провеждане на регулярни оценки на националното законодателство спрямо международните задължения и препоръки. При необходимост, актуализация на съществуващите закони и разработване на нови нормативни актове.
- организиране на обучения и семинари за държавните служители и представители на съдебната власт относно прилагането на международните правни стандарти в националното законодателство.
- въвеждане на правни гаранции и механизми за защита срещу злоупотреба с правните инструменти за ограничаване на свободата на изразяване.
- усъвършенстване на механизмите за защита на независимостта на медиите от политически и икономически натиск, включително чрез законодателни гаранции и финансова подкрепа.
- насърчаване на медийния плурализъм и разнообразието чрез подкрепа за нови и независими медии, както и чрез осигуряване на равен достъп до информация и платформи за изразяване.
- разработване на национални стратегии и политики за киберсигурност, които да включват мерки за защита на свободата на изразяване от киберзаплахи и злоупотреби.
- осигуряване на подкрепа и защита за журналистите и медийните организации, които стават жертви на кибератаки, включително чрез правна помощ и технологична подкрепа.
- укрепване на правната рамка за защита на журналистите от физически и психически заплахи.
- осигуряване на независимост на СЕМ чрез въвеждане на мерки за защита от политическо влияние.
- увеличаване на прозрачността в работата на СЕМ и обществените медии чрез регулярни публични отчети и дискусии.
- изискване за публичност на информацията за собствениците на медии, включително крайните бенефициенти.
- осигуряване на правна защита за журналистите и медиите, включително финансова помощ и правна подкрепа в случай на SLAPP дела.

- сътрудничество с международни организации и партньори за споделяне на най-добри практики и ресурси за защита от кибератаки.
- активно участие в международни инициативи и форуми за защита на свободата на изразяване и медийната независимост.
- подготовка и представяне на доклади и анализи, които да демонстрират напредъка на България в областта на медийната свобода и защита на правата на журналистите.
- сътрудничество с международни организации като „Репортери без граници" и Freedom House за идентифициране на слабости и разработване на стратегии за тяхното преодоляване.
- провеждане на изследвания за оценка на ефективността на електронното управление и събиране на данни относно потребностите и удовлетвореността на гражданите от административните услуги.
- активно проучване и прилагане на успешни практики от водещи държави в областта на електронното управление и електронното участие.
- разработване на стратегии за минимизиране на негативните социално-икономически въздействия върху електронното управление и участие.
- разширяване на публични платформи и ресурси за малки и средни предприятия (МСП), включително онлайн обучения, консултации и поддръжка
- организиране на срещи между ключови заинтересовани страни, включително представители на гражданския сектор, законодатели и експерти, за осигуряване на яснота и подкрепа за предложените промени. Подобряване на координацията между различни комисии и органи, за да се ускори разглеждането на предложенията.
- осигуряване на пълно съответствие на националното законодателство с европейските регулации и насоки, за да се предотвратят правни несъответствия и несигурност.
- повишаване на осведомеността на гражданите и бизнеса относно правата и задълженията във връзка със защитата на личните данни чрез образователни кампании и програми.
- осигуряване на допълнително финансиране и човешки ресурси за КЗЛД, за да може ефективно да изпълнява своите задължения и да реагира на нарастващия обем жалби и случаи на нарушение.
- въвеждане на регулярни проверки и оценки на съответствието с разпоредбите за защита на личните данни в държавните институции.
- укрепване на сътрудничеството между националните и международните органи за защита на данните - активно участие на България в международни инициативи и мрежи за обмен на информация и практики по защита на личните данни.
- инвестиране в нови технологии за киберсигурност, провеждане на редовни одити и тестове за уязвимости, и обучение на персонала по въпросите на киберсигурността.
- усъвършенстване на законодателството за защита на личните данни, като се включат нови и по-строги регулации за сигурността на цифровите услуги.
- инвестиране в модерни технологии за защита на данните, като криптиране, двуфакторна автентикация и редовни одити на сигурността.
- въвеждане на субсидии и финансови помощи за семейства с ниски доходи, за да могат те да си позволят интернет свързаност и цифрови устройства.
- провеждане на кампании за повишаване на цифровата грамотност сред уязвимите групи, включително роми и други етнически малцинства, чрез безплатни курсове и обучения.
- въвеждане на системи за мониторинг и оценка на напредъка по отношение на цифровата интеграция на уязвимите групи, с цел адаптиране на политиките и мерките спрямо реалните нужди.

Заключение:

Правната рамка на Република България за свободата на изразяване в интернет е силно подкрепена както от вътрешното законодателство, така и от международните договори и споразумения, по които България е страна. Конституционните разпоредби и специфичните закони осигуряват основите за защита на това право. Въпреки това, съществуват предизвикателства, свързани с ограниченията и прилагането на законите, както и с потенциалните заплахи от цензура

и контрол. Възможностите за усъвършенстване на законодателството и укрепване на институциите могат да допринесат за по-ефективната защита на свободата на изразяване, като се създадат условия за по-голяма прозрачност, независимост и професионализъм в медиите и онлайн платформите.

Създаването на ясна и прозрачна правна рамка, укрепването на институциите и осигуряването на образователни и технологични ресурси ще помогне за защитата и насърчаването на това основно право. В същото време, борбата с дезинформацията, злоупотребите и кибер заплахите ще гарантира, че свободата на изразяване остава защитена и устойчива на съвременните предизвикателства.

Правната рамка за блокиране и филтриране на интернет достъп в България предоставя механизми за защита срещу измами, злоупотреби и тероризъм, като включва разпоредби за прозрачност и надзор. Въпреки това, липсата на специфични разпоредби за интернет медиите и рисковете за независимостта на медийния регулатор представляват сериозни предизвикателства. Проблемите със собствеността на медиите и честите случаи на SLAPP дела също подкопават свободата на изразяване. Съществуват значителни възможности за подобряване на правната рамка, повишаване на прозрачността и укрепване на независимостта на регулаторите. Въпреки това, заплахите от политическо влияние, натиск върху журналистите и международни негативни оценки остават сериозни предизвикателства пред демократичните принципи и правовата държава в България.

Преодоляването на слабостите и елиминирането на заплахите за медийната свобода и независимост в България изисква координирани усилия от страна на правителството, медиите, гражданското общество и международните партньори. Приемането на специфична правна рамка за интернет медиите, реформите в медийния регулатор, повишаването на прозрачността и защита от неправомерни съдебни действия са ключови стъпки за укрепване на демократичните принципи. Препоръките за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите са насочени към създаване на устойчива и балансирана интернет екосистема, която да съответства на националните цели и стратегии. Включването на заинтересованите страни в процеса на разработване и прилагане на политики ще гарантира, че усилията са синхронизирани и съответстват на нуждите на обществото. Също така, осигуряването на достатъчно данни и доказателства за ефектите на политиките е от съществено значение за развитието на ефективни и иновативни решения.

България разполага със солидна правна основа за свободата на сдружаване и правото на участие в обществени дейности, подкрепена от значителни стратегически документи и правни норми. Въпреки това, забавянето в приемането на ключови законови изменения и понижаването на позицията в международните класации подчертават нуждата от подобрение.

Правната рамка за защита на данните и правото на неприкосновеност в България е добре структурирана и съобразена с европейските стандарти, което осигурява висока степен на защита на личните данни. Независимият надзорен орган КЗЛД играе ключова роля в мониторинга, контрола и прилагането на закона. Въпреки това, съществуват предизвикателства, свързани с комплексността на правната рамка, ограничените ресурси и административната тежест. За да се подобри ефективността и устойчивостта на системата за защита на личните данни, е необходимо да се инвестира в технологични иновации, международно сътрудничество и образователни инициативи, както и да се адресират потенциалните заплахи за сигурността и правните предизвикателства. Препоръките са насочени към подобряване на съществуващите структури и практики за защита на личните данни в различните направления. Инвестирането в ресурси, технологии и образование, както и оптимизацията на правните и административните процедури и сътрудничеството на национално и международно ниво, ще спомогнат за повишаване на ефективността и надеждността на системата за защита на личните данни в страната. Тези мерки ще подпомогнат устойчивото развитие на интернет и ще допринесат за постигането на националните цели в областта на цифровата икономика, правата на човека и устойчивото развитие.

Анализът показва, че България е на прав път и по отношение на включването на интернет и зачитането на правата в секторните стратегии за заетост, здравеопазване и образование. Въпреки това съществуват предизвикателства, свързани с изоставането в цифровизацията на културното

наследство, социалните неравенства и рисковете за уязвимите групи. За да се преодолеят тези слабости и заплахи, е необходимо правителството да продължи с усилията за развитие на цифрови компетентности, оптимизация на здравната система и интеграция на уязвимите групи в цифровото общество. С правилните политики и подходи цифровизацията може да доведе до значителен икономически растеж и подобряване на условията на живот за всички граждани. Чрез стратегически инвестиции, целенасочени програми и активно ангажиране на всички заинтересовани страни, България може да постигне значителен напредък в цифровизацията и интеграцията на всички социални групи в цифровото общество. Това ще допринесе за икономическия растеж, социалната справедливост и културното развитие на страната.

Горните препоръки предлагат конкретни мерки, които ще допринесат за подобряване на универсалността на интернет и ще адресират слабостите и заплахите, идентифицирани в анализа. Препоръките са съобразени с националните цели и стратегии, както и с взаимозависимостите в рамките на ROAM-X, гарантирайки последователност и взаимно допълване на предложените мерки.

Изпълнението на тези препоръки ще допринесе за създаването на по-балансирана и устойчива интернет среда в България. Препоръките са проектирани да бъдат съвместими с националните цели и стратегии, осигурявайки последователност и синергия между различните заинтересовани страни.

Реализирането на тези препоръки ще изисква координирани усилия от страна на държавните институции, гражданското общество и международните партньори. Съсредоточавайки се върху тези мерки, България може да укрепи своите правни и институционални механизми за защита на правата на човека в интернет и да се адаптира успешно към предизвикателствата на бързо развиващата се цифрова среда.

КАТЕГОРИЯ – ОТВОРЕНОСТ (ОТВОРЕН ИНТЕРНЕТ)

Категорията обхваща пет теми, като и в нея вниманието е насочено предимно към наличието на правна и политическа рамка за развитието на принципа на отвореност на интернет и на данните в страната и в по-малка степен засяга практическите му аспекти. Като общо заключение може да се изведе, че в рамките на изследвания шестгодишен период (2018 – 2023 г.) са приети особено висок брой стратегически документи на национално ниво, които да отговорят на утвърдените политики и приоритети от страна на Европейския съюз за цифровото десетилетие и гигабитовата свързаност в Европа. Поради хоризонта на повечето политически документи, а именно - 2030 г., все още е трудно да се оцени напредъкът на страната ни, съответно дали предвидените в стратегиите цели ще бъдат постигнати.

ТЕМА А: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Както вече бе посочено, правната и политическата рамка, които са обхванати от въпросите в Тема А, дават основата за разглеждането и на всички последващи теми и въпроси към тях.

ТЕМА В: ОТВОРЕНИ СТАНДАРТИ

В рамките на Тема В следва да се обърне внимание и на двата водещи въпроса, към които са изследвани съответните показатели. Както по отношение обследването на различни възможности за лицензиране на интелектуална собственост и използването на софтуер с безплатен и отворен код в администрациите на държавното и местното управление, така и по отношение на достъпността на уеб- и мобилното съдържание, създавано от институциите, следва да се отправят критики. Макар законодателната рамка да е приведена в съответствие с хармонизираната такава на ниво Европейски съюз, анализите, изложени под съответните въпроси, показват, че е необходимо предприемането на целенасочени действия и усилия за отстраняването на множество разминавания с декларираното съответствие. Особено значимо би било осигуряването на достъпно уеб-съдържание за всички лица и осъществяването на по-стриктен и ефективен надзор от страна на натоварения с тези функции орган, а именно Държавната агенция “Електронно управление”.

ТЕМА С: ОТВОРЕНИ ПАЗАРИ

По отношение защитата на конкуренцията на ниво комуникационни пазари (Тема С и двата въпроса към нея) следва да се посочи, че въпреки декларираното съответствие с изискванията за конкуренция, пазарите продължават да бъдат разделяни между 3 основни предприятия, предоставящи различни цифрови услуги. Посочената преписка пред КЗК по отношение поредицата от придобивания, свързани с един от операторите на комуникационни и интернет услуги, дава основание и за съмнения по отношение осъществявания надзор.

ТЕМА D: ОТВОРЕНО СЪДЪРЖАНИЕ

ТЕМА Е: ОТВОРЕНИ ДАННИ И ОТВОРЕНО УПРАВЛЕНИЕ

Общо по отношение на изследваните Тема D (отворено съдържание) и Тема Е (отворени данни и отворено управление) може да се посочи, че към настоящия момент все още рамката за развитие на тези отношения остава на стратегическо ниво. Както е описано и под конкретните въпроси в темите, в България са налице относими политики, които насърчават прилагането на принципа на “отвореност” (или също - прозрачност) във всеки един аспект на държавното управление. Трудно е да се посочи, обаче, какво е настоящото ниво на ефективност при тяхното прилагане поради относително скорошната им имплементация.

Силни страни	Слаби страни
• **Независим Регулаторен орган** - Комисията за регулиране на съобщенията (КРС) функционира като независим орган, отговорен за регулирането на електронните съобщения, електронните удостоверителни услуги и пощенските услуги. Тази независимост е от ключово значение за поддържането на обективност и ефективност в регулирането на пазара • **Капацитет за международно сътрудничество** - КРС представлява България в международните организации на регулаторите и участва в Европейския институт за стандарти в далекосъобщенията (ETSI). Това осигурява интеграция и адаптация на българските регулации към международните стандарти, което е важен фактор за глобалната конкурентоспособност • **Достъп до разнообразни статистически данни** - наличието на данни за броя на доставчиците на фиксирани и мобилни широколентови услуги, както и за пазарните дялове, осигурява прозрачност и подкрепя стратегическото планиране и регулаторни действия • **Развита правна рамка** - България разполага с комплексна правна рамка, включваща Закона за българската банка за развитие, Закона за висшето образование, Закона за малките и средните предприятия и Закона за насърчаване на инвестициите. Тези закони са насочени към подобряване на инвестиционната среда и насърчаване на научните изследвания и иновациите • **Стратегическа дългосрочна визия** - Националната програма „България 2030" и стратегиите като „Интелигентна специализация" и „Национална стратегия за развитие на научните изследвания 2021-2030" показват ангажимента на страната към иновации и цифровизация, което създава стабилна основа за дългосрочен напредък • **Подкрепа за стартъпи** - Законът за чужденците и свързаната с него „стартъп виза" осигуряват възможности за иновации и привличане на международни предприемачи, което допринася за разширяване на екосистемата за стартъпи в България	• **Липса на изчерпателни анализи** - отсъствието на цялостен анализ от асоциации на потребителите или други организации относно регулаторната рамка е сериозна слабост. Това може да доведе до недостатъчна оценка на регулаторните резултати и потребителските възприятия • **Ограничен брой доставчици на мобилен достъп** - намаляването на броя на доставчиците на мобилен достъп до интернет от 5 на 3 през периода 2018-2022 г. може да указва тенденция към концентрация на пазара, което създава рискове за конкуренцията и иновациите • **Проблеми със съществуващи данни** - данните относно броя на доставчиците и пазарните дялове, имат ограничения, като например възможността един и същ доставчик да предоставя повече от една услуга. Това затруднява прецизното изчисление на реалния брой активни доставчици • **Ниско класиране по участие в нова бизнес среда** - България е на 113-то място по отношение на учредяване на нови бизнес начинания, което може да бъде пречка за привличане на нови инвестиции и предприемачи • **Възприемане на регулаторната среда** - липсата на конкретни данни относно възприятието на бизнесите за регулаторната среда в ИКТ сектора може да означава недостатъчна информация за оптимизация на регулаторните практики • **Ниска степен на прилагане на FOSS** - липсата на достатъчно информация и конкретни планове за интеграция на софтуер с отворен код в държавната администрация показва слабото проникване на тези технологии, въпреки законодателната рамка • **Остарели системи и лицензиране** - значителна част от работните станции използват остарели версии на операционни системи и софтуер, които вече не се поддържат, което създава риск за информационната сигурност и ефективността на администрацията • **Практически проблеми с достъпността** - има несъответствия по отношение на достъпността на уебсайтовете и

• **Данъчни облекчения и регулаторни подкрепи** - България предлага конкурентни данъчни условия, ниски разходи за правене на бизнес и добре развита екосистема за подкрепа на стартъпите, особено в етапа на растеж • **Подкрепа от международни доклади** - докладът на „Ендевър България" и класацията на Световната банка осветляват положителните аспекти на бизнес средата в България, като ниските разходи за правене на бизнес и икономическата стабилност • **Законодателна база и нормативна уредба** - Законът за електронното управление и Наредбата за общите изисквания създават солидна правна рамка за използването на софтуер с отворен код и за лицензирането, което подкрепя иновациите и избягва зависимост от конкретни доставчици • **Съществуването на Национален съвет за хората с увреждания** и разработената Национална стратегия за хората с увреждания предоставят основа за координиране на усилията за социална интеграция и достъпност • **Политики за достъпност на уебсайтове** - създадени са правила за интернет страниците и мобилните приложения на административните органи, осигуряващи достъпност и отворен код • **Прилагане на принципите на достъпност** - Националната правна рамка по отношение на достъпността на уебсайтовете и мобилните приложения съответства на Директива (ЕС) 2016/2102, което демонстрира ангажимент за спазване на европейските стандарти • **Публикувани отчети и оценка** - публикуването на доклади от бившата Държавната агенция „Електронно управление", чиито функции са поети от Министерство на електронното управление, показва прозрачност и желание за подобряване на достъпността, което е важен аспект от управлението на публичните ресурси • **Наличие на стратегически документи** - България разполага с два основни стратегически документа, които задават приоритети за развитие на отворената наука и интеграцията с европейските стандарти (напр. Национална стратегия за развитие на научните изследвания и Национален план за развитие на инициативата за отворена наука)	мобилните приложения, включително липса на информация за декларациите за достъпност и технически отклонения • **Неадекватна интеграция на хранилищата** - въпреки напредъка, все още не е постигната пълна интеграция на местните хранилища с Европейския облак за отворена наука • **Системни недостатъци в прилагането на отворената наука** - системното прилагане на принципите на отворената наука във висшето образование е оценено като изоставащо, което може да затрудни ефективното използване на научните данни • **Ниска информираност и обучение** – налице са недостатъчна информираност и обучение относно правилното използване на отворените ресурси, което възпрепятства тяхното ефективно прилагане в образователния процес • **Намаляващо потребление на портала за отворени данни** - спадът в броя на потребителите през 2022 г. в сравнение с предходните години показва намаляваща активност или интерес • **Неефективност на достъпността** - наложителни са подобрения в адаптацията и попълването на минималната необходима информация за достъпност на уебсайтовете • **Ограничения в езиковите версии** - уебсайтовете на държавните институции са основно на български език, което може да затрудни достъпа на хора, които не владеят български • **Спад в класирането на Индекса за развитие на електронното управление (EGDI)** - влошаването на позицията на България в класацията показва недостатъци в развитието на електронното управление

• **Поддръжка на FAIR принципите** - **в**ъведените принципи на FAIR (откриваемост, достъпност, непрекъсваемост и възможност за повторно използване) осигуряват високо качество на научните данни и тяхната интеграция в Европейския облак за отворена наука • **Развитие на национални и локални хранилища** - налице е разнообразие от институционални хранилища на научни публикации, включително съществуващи 8 хранилища, което подобрява достъпа до академични ресурси в страната • **Абонаментни договори** - МОН поддържа абонаментни договори за важни платформи като Science Direct, Scopus и Web of Science, осигуряващи достъп до широк спектър от научни ресурси • **Развитие на Портала за отворена наука** - създаването на Българския портал за отворена наука и поддръжката на хранилища със свободен достъп за предучилищното и училищното образование допринасят за по-добро разпространение на образователни ресурси • **Съответствие с международните норми** - въпреки че България не е страна по Open Data Charter, принципите на Хартата са въведени в националното законодателство - ЗДОИ • **Конституционна защита на правото на достъп до информация** - Конституцията гарантира правото на достъп до информация, което предоставя силна правна основа • **Ефективна правна рамка** - ЗДОИ и свързаните наредби осигуряват основа за отвореност, достоверност и пълнота на информацията, както и защита на личните данни • **Централизиран портал за отворени данни** - Порталът за отворени данни предоставя централизирано място за достъп до публични данни в машинночетим формат	
Възможности	**Заплахи**
• **Развитие на научната инфраструктура** - Актуализираната Национална пътна карта за научна инфраструктура 2020 - 2027 г. предлага възможност за изграждане на необходимата инфраструктура, необходима за насърчаване на иновациите и трансфер на технологии • **Разширяване на финансовата подкрепа** - законите и стратегиите предоставят	• **Икономическа и регулаторна несигурност** - промените в данъчната и трудовата политика могат да доведат до увеличаване на разходите за бизнеса и да създадат несигурност, което може да намали инвестиционната привлекателност на страната • **Конкуренция от съседни държави** - съседни държави с по-благоприятни

възможности за допълнителна финансова подкрепа за научни изследвания и иновации, което може да стимулира нови инвестиции и проекти • **Подкрепа от Европейските средства** - възможността за участие в европейски фондове и програми за иновации предоставя допълнителни ресурси и възможности за развитие на иновационни проекти • **Разширяване на мрежата от подкрепа за стартиращи фирми** - наличието на добре развита екосистема за стартиращи фирми и организации, фокусирани върху етапа на разрастването, предоставя възможности за допълнителна подкрепа и разширяване на бизнеса • **Разширяване на регулаторния анализ** - провеждането на регулярни проучвания и анализи на възприятията на потребителите и оценката на конкурентоспособността на пазара може да подобри регулаторната среда и да доведе до по-добра защита на потребителските права • **Подобряване на регулаторната система** - развитието на нови инициативи и регулаторни практики, базирани на актуални данни и международни стандарти, може да засили ефективността на регулацията и да осигури по-добро регулиране на пазара • **Инвестиции в инфраструктура** - продължаващото развитие на иновации и инвестиции в нови технологии за фиксиран и мобилен достъп до интернет може да доведе до разширяване на услугите и увеличаване на конкуренцията • **Разширяване на хранилищата** - възможност за разширяване на броя на хранилищата и по-добра интеграция на съществуващите ресурси в националната и европейската инфраструктура за отворена наука • **Развитие на нови технологии** - използването на нови технологии и платформи може да подобри достъпа до отворените образователни ресурси и да осигури по-добро управление на данните • **Повишаване на образованието и информираността** - подобряване на обучението на преподаватели и студенти относно отворената наука и използването на отворени ресурси може да засили тяхната ефективност и приложимост	финансови условия могат да привлекат чуждестранни инвестиции, което може да отслаби конкурентната позиция на България в региона • **Възможни пречки в преминаването от научни проекти към комерсиализация** - проблеми с трансфера на технологии и внедряването на научните изследвания в икономическата практика могат да затруднят пълното реализиране на иновационния потенциал • **Проблеми с инфраструктурата в по-малко развити региони** - липсата на развита научна и иновационна инфраструктура извън столицата може да ограничи възможностите за равномерно разпределение на иновациите и технологичния растеж • **Концентрация на пазара** - скорошните намерения за придобивания и концентрация на пазарната мощност предизвикват опасения за нарушаване на конкуренцията. Въпреки решението на КЗК, концентрацията на влияние остава рисков фактор • **Рискове от конкуренция и иновации** - намаляването на броя на доставчиците, особено в мобилния сектор, може да доведе до ограничения в иновациите и усложнения в конкурентната среда. Това може да навреди на потребителските избори и цени • **Неясноти в данните** - ограничената точност на данните и статистическите отчети относно броя на доставчиците и пазарните дялове затруднява ефективното планиране и вземането на информирани регулаторни решения • **Нарушения на регулаторната неутралност** - рискове от неотговарящо управление на трафика от интернет доставчици, което може да доведе до дискриминация или ограничаване на достъпа до научни и образователни ресурси • **Технически проблеми и проблеми със сигурността** - технически проблеми или нарушения на сигурността могат да повлияят на достъпа и качеството на отворените образователни ресурси • **Промени във финансирането** - намаляване на бюджета за поддръжка на хранилищата и платформи или промени в политиката за финансиране на научни

• **Усъвършенстване на регулаторните рамки** – възможност за използване на нови регулаторни инициативи на национално и европейско ниво за укрепване на неутралността на мрежата и подобряване на достъпа до онлайн ресурси • **Подобряване на ангажираността на гражданите** - насърчаване на гражданското участие чрез предоставяне на повече данни и улесняване на достъпа до тях • **Международно сътрудничество** - включване в международни инициативи и програми за отворени данни може да подобри рамката и стандартите в страната • **Повишаване на прозрачността и отчетността** - разширяване на обхвата на публичните данни и подобряване на достъпността им може да увеличи доверието в институциите	изследвания може да възпрепятства развитието на отворената наука • **Сложности в спазването на регулаторната рамка** - спазването на новите регулаторни изисквания, особено в контекста на неутралността на мрежата, може да се окаже сложно и трудно за управление • **Законодателни ограничения** - прекомерни законодателни ограничения могат да възпрепятстват достъпа до информация • **Рискове за сигурността и неприкосновеността** - публикуването на големи обеми данни може да повиши риска от злоупотреби с лични данни и кибератаки • **Съпротивление срещу промени** - вътрешната съпротива в държавните институции срещу внедряването на нови технологии и политики може да забави прогреса • **Финансови ограничения** - недостатъчните финансови ресурси за поддръжка и развитие на инфраструктурата за отворени данни и достъпност могат да ограничат ефективността на тези инициативи

Препоръки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите:

➢ ***Бизнес***

Краткосрочни мерки:

- развитие на иновации и бизнес в по-малко развити региони.
- прилагане и развиване на софтуер с отворен код. Сътрудничество между фирмите за съвместно разработване на решения, които отговарят на изискванията на държавната администрация и подобряват оперативната съвместимост.
- участие в обновяването на остарели системи чрез частни партньорства и иновации. Предложения за бизнес решения и технологии, които поддържат нови версии на софтуер и операционни системи, и осигуряване на обучения за работа с тях.
- участие на частния сектор в независими проучвания за оценка на регулаторната среда и потребителските възприятия.
- проактивно участие в създаване на платформи за сътрудничество между бизнеса и регулаторните органи, за да се улесни обменът на данни и анализи.
- използване на задължителни стандарти за отчетност и проследяване на предоставяните услуги, включително разширен мониторинг и анализ на данните от доставчиците.
- инвестиции в нови технологии и платформи за управление на данни, които могат да подобрят достъпа до отворени ресурси и да интегрират нови системи с Европейския облак за отворена наука.
- изграждане на силни мерки за киберсигурност, включително редовни проверки на системите за уязвимости и осигуряване на защита от потенциални атаки.
- предоставяне на информация и услуги във формати, достъпни и използваеми за хората с увреждания от страна на компаниите, които предлагат услуги за широката общественост в цифров контекст.
- инвестиции в разработване на нови приложения и услуги, използващи отворените данни, с цел създаване на иновации и предоставяне на добавена стойност.

- внедряване на съвременни мерки за киберсигурност и защита на личните данни, включително криптиране на данни и редовни одити на сигурността.
- участие в работни групи с представители на НПО, администрацията и академичните среди за обсъждане и разрешаване на правните предизвикателства.
- участие в обучения и семинари за използване на отворените данни, насочени към бизнеса.

Дългосрочни мерки:

- засилване на сътрудничеството между различни държавни ведомства и частния сектор за постигане на по-добра координация и ефективност при реализиране на политики и инициативи в областта на иновациите и цифровата икономика.
- проактивно участие за разработка на нови мерки за управление на икономическата и регулаторната несигурност, включително гъвкави данъчни политики и стабилни трудови закони.
- създаване на иновационни хъбове и индустриални паркове, които да предлагат привлекателни условия и подкрепа за инвеститори, с цел да се увеличи привлекателността на България в региона.
- развитие на механизми за по-добро свързване на научните изследвания с бизнеса, чрез създаване на иновационни мрежи и партньорства между научните и бизнес общности.
- инвестиции в съвременни технологии и иновации, които предлагат защитени и ефективни решения за инфраструктурата, намалявайки рисковете от остарели системи.
- участие в провеждането на пазарни анализи, за да се оцени влиянието на концентрацията върху иновациите и потребителските избори.
- разработване на системи за събиране на данни, които да отчитат по-точно броя на активните доставчици, като се включат специфични показатели за различните услуги, предоставяни от същите доставчици.
- интернет доставчиците да предоставят ясна информация за управлението на трафика.
- подкрепа за образователни инициативи - бизнесът може да играе роля в повишаването на информираността и обучението по отношение на отворената наука чрез участие във финансирането на образователни програми и курсове.
- участие в процеса на преглед и актуализация на законодателството.
- формиране на публично-частни партньорства за съвместно разработване и внедряване на решения за подобряване на достъпа и използваемостта на отворените данни.

➢ ***Неправителствени организации***

Краткосрочни мерки:

- предложения на нови инициативи и проекти от НПО, които да подпомогнат оптимизацията на регулаторната среда в ИКТ сектора.
- създаване на платформи за обмен на опит и добри практики между НПО и държавни институции.
- провеждане на кампании и семинари за повишаване на осведомеността за ползите от софтуер с отворен код и важността на модернизирането на технологичната инфраструктура, вкл. чрез примери за успешни практики и казуси.
- разработване и изпълнение на проекти и инициативи, които целят подобряване на достъпността на уебсайтове и приложения.
- създаване на платформи за наблюдение и оценка на спазването на нормативните изисквания за достъпност.
- организиране на независими изследвания и доклади от НПО за оценка на ефективността на регулаторната рамка и потребителските възприятия.
- обучение на НПО в областта на статистическите методологии и анализи, за да могат да предоставят по-точни данни и анализи.
- активна роля в популяризирането на принципите на отворената наука чрез организиране на кампании и събития, които повишават общественото съзнание и информираност относно значението на достъпа до научни ресурси.

- провеждане на мониторинг и оценка на достъпността на уебсайтовете на институциите и предоставяне на препоръки за подобрения.
- организиране на кампании за повишаване на осведомеността относно важността на уебдостъпността и отворените данни.
- участие в работни групи с представители на администрацията, бизнеса и академичните среди за обсъждане и разрешаване на правните предизвикателства.

Дългосрочни мерки:

- разширяване на международното сътрудничество чрез създаване на международни партньорства и мрежи, които да предоставят ресурси и подкрепа за НПО в областта на иновациите и научните изследвания.
- ориентация към отворения код и отворените ресурси, включително възможното използване на ИИ в тази област.
- осигуряване на актуална и достъпна информация, която да служи за основа на бъдещи политики и инициативи.
- активно участие на НПО за съобщаване и предлагане на решения за проблеми с достъпността.
- провеждане на изследвания и събиране на данни относно нуждите на хората с увреждания.
- сътрудничество с администрацията, за получаване на ценна обратна връзка и подобряване на практиките за достъпност.
- участие с експертна помощ за тестване и оптимизиране на достъпността.
- провеждане на информационни кампании за повишаване на осведомеността относно важността на точните данни и методологии за събиране на информация.
- осъществяване на наблюдения върху изпълнението на регулаторните политики и изготвяне на препоръки за подобрение на основата на тези данни.
- разширяване на мрежата от хранилища и подобряване на интеграцията на местните хранилища с европейската инфраструктура, чрез сътрудничество с други НПО и държавни и научни институции.
- изследвания за оценка на съществуващите слабости и предизвикателства в сектора на отворената наука и предложения за решения на база получените данни.
- участие в процеса на преглед и актуализация на законодателството.
- предоставяне на обучение и ресурси за други НПО и заинтересовани страни за подобряване на уменията и разбирането относно отворените данни и достъпността.
- участие в обучения и семинари за използване на отворените данни, насочени към НПО.

- ***Научни среди***

Краткосрочни мерки:

- обновяване и разширяване на научната инфраструктура извън столицата.
- разработване на планове за разпределение на ресурси и инвестиции в научната инфраструктура в различни региони.
- разширяване на партньорствата между изследователи и бизнеса, за да се улесни трансфера на технологии и комерсиализацията на научните резултати.
- активно участие в извършването на дълбочинни изследвания на проблемите с достъпността и предлагайте научно обосновани решения за тяхното преодоляване.
- разработване и публикуване на научни статии и ръководства, които да помогнат на администрацията и частни организации да спазват стандартите за достъпност и да актуализират системите си.
- предоставяне на доказателства и препоръки, които да информират за политиките за достъпност и интеграция на FOSS, и да намалят рисковете от неспазване на законодателството.
- провеждане на академични изследвания и анализи относно ефективността на текущата регулаторна рамка и въздействието на регулациите върху пазара и потребителите.

- осигуряване на достъп до данни и аналитични инструменти за изследователи, за да могат да оценят влиянието на пазара върху иновациите и конкуренцията.
- разработване на нови изследователски методологии за по-точно измерване и анализ на данните, с акцент на динамиката на пазарната структура и предоставянето на услуги.
- повишаване на прилагането на FAIR принципите във всички аспекти на научните изследвания и публикации. Това включва обучение на изследователи и публикация на данни съгласно международните стандарти.
- активно участие в създаването и развитието на нови хранилища за научни данни и подобряването на съществуващите хранилища, за осигуряване на по-добър достъп и интеграция на данните.
- участие в работни групи с представители на НПО, бизнеса и администрацията за обсъждане и разрешаване на правните предизвикателства.

Дългосрочни мерки:

- разработване на иновационни проекти и програми, насочени към преодоляване на предизвикателствата, свързани с инфраструктурата и комерсиализацията на научни проекти.
- развитие на научната и иновационна мрежа, за да се осигури по-добра свързаност и равномерно разпределение на иновационните възможности.
- партньорства между академични институции и индустриални компании за по-добро прилагане на иновациите и научните открития в реалния бизнес.
- създаване на образователни ресурси със свободен достъп и материали със свободен достъп в сътрудничество с гражданското общество/НПО.
- научни изследвания, които изследват нови технологии и решения за интеграция на FOSS и модернизация на остарели системи.
- инвестиране в инфраструктура за събиране и обработка на данни, която позволява по-детайлно проследяване на различните услуги от един и същи доставчик.
- създаване на партньорства между университети и регулаторни органи за разработване на нови аналитични методи и инструменти.
- специализирани обучения за преподаватели и изследователи относно внедряването на отворената наука и използването на отворени ресурси.
- участие в процеса на преглед и актуализация на законодателството.
- кандидатстване за национални и международни грантове за проекти, свързани с отворените данни и електронното управление.
- участие в обучения и семинари за използване на отворените данни, насочени към научните среди.

➢ ***Администрация***

Краткосрочни мерки:

- планиране и изпълнение на реформи, които да стабилизират правната и регулаторната среда, включително актуализация на данъчното и трудовото законодателство, за да се намали несигурността за бизнеса.
- актуализиране и изпълнение на дългосрочни стратегии за икономическо развитие и иновации, които да осигурят стабилност и да се справят с икономическите и регулаторните предизвикателства.
- създаване на платформи и бази данни, които да предоставят информация за регулаторната среда и данъчната политика в реално време, за да се намали неопределеността.
- разработване на планове за осведомяване на бизнеса относно предстоящи регулаторни промени и осигуряване на канали за обратна връзка.
- инвестиции в инфраструктура и ресурси в по-малко развити региони, за да се постигне по-балансирано икономическо развитие и иновации извън столицата.
- оптимизация на административните процеси и намаляване на бюрокрацията, за да се улесни регистрацията и управлението на нови бизнес начинания.

- разработване и предоставяне на насоки и консултации на новите предприемачи за успешното стартиране на бизнес и преодоляване на административните бариери.
- разширяване на цифровите административни услуги като част от прилагането на националната пътна карта за цифрова трансформация и насърчаване на цифровите иновации в администрацията.
- иницииране на пилотни проекти за внедряване на FOSS в различни сектори на администрацията, за да се демонстрират предимствата и да се идентифицират потенциални проблеми.
- инвентаризация на текущите системи и разработване и внедряване на план за регулярна актуализация и подмяна на остарели системи и софтуер, вкл. и създаване на резервни планове за бърз преход към нови технологии, ако текущите решения са компрометирани.
- осигуряване на платформи за обратна връзка, където гражданите и организации могат да съобщават проблеми с достъпността. Внедряване на процеси за бързо реагиране и корекция на идентифицирани проблеми.
- разработване на сертификати за съответствие, които бизнесите могат да получат, когато следват нормативните изисквания за достъпност и интеграция на FOSS. Това ще помогне за избягване на санкции и репутационни загуби.
- провеждане на задълбочени проучвания и събиране на данни относно нуждите и възприятията на хората с увреждания, за да се осигури по-добро разбиране на техните специфични нужди.
- внедряване на нови регулаторни практики за редовно събиране и анализ на данни за потребителските възприятия и ефективността на регулаторната рамка.
- изготвяне на регулярни доклади и оценки на изпълнението на регулаторната политика, за да се идентифицират и коригират слабостите.
- създаване на консултативни комитети, включващи представители на асоциации на потребителите, бизнес сектора и академичните среди, които да предоставят обратна връзка и препоръки за подобряване на регулаторната политика.
- подобряване на механизми за събиране и анализ на данни, за да се гарантира висока точност и надеждност на информацията, използвана за регулаторни решения.
- осигуряване на съвместимост на данните с международните стандарти, за да се улесни интеграцията и сравнимостта на данните.
- редовни одити на данните, които да проверят точността и надеждността на предоставената информация. Провеждане на проверки на методологиите и процесите за събиране на данни.
- повишаване на прозрачността и достъпността на данните чрез онлайн платформи и публични регистри, които позволяват лесен достъп до информацията за заинтересованите страни.
- разработване и прилагане на нови регулаторни инициативи, механизми за редовно наблюдение на съответствието с регулациите за неутралност на мрежата и предприемане на корективни мерки при нарушения.
- разработване на централизирана платформа или национален репозиториум, който да обедини съществуващите хранилища и да осигури лесен достъп до всички налични ресурси.
- въвеждане на стандартизирани формати и протоколи за данни, които да улеснят интеграцията и съвместимостта между различните хранилища.
- създаване на онлайн курсове и учебни материали, които да обучават потребителите как да се възползват от отворените ресурси и инструменти.
- изискване от интернет доставчиците да предоставят ясна информация за управлението на трафика и възможностите за проверка на тези практики.
- изграждане на силни мерки за киберсигурност, включително редовни проверки на системите за уязвимости и осигуряване на защита от потенциални атаки.
- търсене на допълнителни източници на финансиране, включително европейски фондове, частни инвестиции и партньорства с индустрията, за да се осигури стабилно финансово обезпечение.
- извършване на анализ на текущите слабости и разработване на стратегия за подобряване на показателите, оценявани от EGDI.

- инвестиране в нови технологии и платформи за електронно управление, които да подобрят ефективността и удобството за потребителите.
- внедряване на технологии за подобряване на достъпността като text-to-speech, промяна на шрифта и контраста, и др.
- създаване на механизми за събиране и анализ на обратна връзка от потребителите с цел подобряване на услугите и съдържанието на Портала за отворени данни.
- предоставяне, при възможност, на основното съдържание на уебсайтовете на държавните институции на основни чужди езици, като английски, френски и немски.
- обучение на държавните служители по нови технологии и процеси в електронното управление и по въпросите на уебдостъпността и прилагане на най-добрите практики.
- създаване на работни групи с представители на НПО, бизнеса и академичните среди за обсъждане и разрешаване на правните предизвикателства.
- разработване на комуникационна стратегия за представяне на ползите от новите технологии и политики пред служителите и заинтересованите страни.

Дългосрочни мерки:

- засилване на сътрудничеството между различни държавни ведомства и частния сектор за постигане на по-добра координация и ефективност при реализиране на политики и инициативи в областта на иновациите и цифровата икономика.
- редовни ревизии и актуализации на съществуващите закони и наредби с цел адаптиране на регулаторната среда към променящите се нужди на бизнеса и технологиите.
- осигуряване на икономическа стабилност и предсказуемост в бизнес средата, вкл. чрез механизми за подкрепа на бизнеса по време на икономически кризи или нестабилност.
- консултации с бизнеса при въвеждането на нови регулации, за да се минимизират негативните ефекти и да се гарантира, че новите правила са практични и изпълними.
- разработване и прилагане на стимули и привилегии за чуждестранни инвестиции в определени сектори или региони, за да се увеличи конкурентоспособността на страната.
- инвестиции в изграждането и подобряването на научна и иновационна инфраструктура в по-малко развити региони, за да се стимулира иновационната дейност извън столицата.
- осигуряване на специализирана подкрепа и ресурси за стартиращи компании в по-малко развити региони, за да се насърчи тяхното развитие и растеж.
- провеждане на кампании и обучения за насърчаване на нови бизнес начинания.
- подкрепа за стартъпи чрез подобряване на административните процедури и създаване на единен портал за регистрация и консултации.
- създаване и внедряване на ясни стратегии за интеграция на софтуер с отворен код в държавната администрация. Тези стратегии трябва да включват конкретни цели, етапи и оценка на напредъка.
- обучение и подкрепа за служителите на държавните институции относно предимствата на FOSS и как да го използват ефективно. Осигуряване на техническа поддръжка за прехода.
- разработване на механизми за редовна проверка на съответствието с нормативните изисквания за достъпност и използване на FOSS. Внедряване на автоматизирани системи за мониторинг и докладване.
- продължаване на одитите на уебсайтове и мобилни приложения за откриване на проблеми с достъпността и разработване на планове за тяхното отстраняване.
- разработване на ръководства и най-добри практики за достъпност, които да бъдат следвани от всички публични органи при създаването на нови уебсайтове и приложения.
- сътрудничество с НПО и експерти в областта на достъпността, за получаване на ценна обратна връзка и подобряване на практиките.
- предвид все по-широкото използване на ИИ следва да бъдат вземани предвид и етичните съображения по темата.

- разширяване на мониторинга на пазарната концентрация и провеждане на антикартелни разследвания в случай на съмнение за антиконкурентни практики.
- разработка и внедряване на реформи в антимонополната политика за предотвратяване на прекомерна концентрация на пазара и насърчаване на конкурентна среда.
- разработване на стандарти за събиране и отчитане на данни, които да осигурят последователност и сравнимост на данните на национално ниво.
- развитие на програми за инкубатори и стартъпи, които да подкрепят иновации в сектора на мобилните комуникации и да предоставят подкрепа на нови участници на пазара.
- разработване на национални рамки и политики за системно прилагане на принципите на отворената наука в учебните заведения и научните институти.
- инвестиране в модерни и надеждни технически решения за хранилищата на данни и платформите, за да се минимизират рисковете от технически проблеми.
- разработка на дългосрочни финансови планове и редовен преглед на ресурсите, за да се осигури устойчивост на инициативите за отворена наука.
- обезпечаване на стабилно финансиране за поддръжка на хранилища и платформи, за да се избегнат проблеми, свързани с промените във финансирането, вкл. чрез въвеждане на нови механизми за публично-частно партньорство.
- инвестиции в системи за събиране и анализ на данни, които ще помогнат за идентифициране на областите с недостиг на информация и за оптимизиране на политиките в областта на отворената наука.
- организиране на кампании за информираност и образователни събития, насочени към преподаватели, студенти и изследователи, за да се повиши разбирането и използването на отворени образователни ресурси.
- пълно прилагане на политиката за отворени данни, публикуване на планове за отворени данни и всички бази данни или информация, незащитени от закона.
- включване на заинтересовани страни, като граждански организации и бизнеси, в процеса на преглед и актуализация на законодателството.
- създаване на механизми за мониторинг на заплахите и бързо реагиране при инциденти.
- организиране на обучения и семинари за използване на отворените данни, насочени към различни целеви групи.
- провеждане на обучения и семинари за служителите по въпросите на киберсигурността и защитата на личните данни.
- включване на служителите в процеса на промени чрез консултации, обучения и мотивационни програми.
- търсене на външни източници на финансиране, като европейски фондове и международни грантове и развитие на публично-частни партньорства за споделяне на разходите и рисковете при разработване на нови технологии и инфраструктура.

Заключение:

Отворените пазари на телеком услуги в България демонстрират значителни силни страни, като наличието на независим регулаторен орган и достъп до важни данни. Възможностите за подобряване на регулаторната рамка и инвестиции в нови технологии могат да донесат ползи, но рисковете от пазарната концентрация подчертават необходимостта от внимателно наблюдение и проактивни мерки за поддържане на конкуренцията и иновациите.

Образователната политика на България относно отворените образователни ресурси демонстрира значителен напредък с наличието на стратегически документи, развиващи се хранилища и платформи за достъп до научни данни, както и поддръжка на важни абонаментни услуги. Въпреки това, съществуват някои предизвикателства, свързани с интеграцията на хранилищата, прилагането на принципите на отворената наука, и необходимостта от обучения и подобряване на информираността.

Възможностите за разширяване на хранилищата, използване на нови технологии и подобряване на регулаторните рамки, както и ефективното управление на мрежовата неутралност и киберсигурността са ключови стъпки за напредъка в областта на отворените образователни ресурси. Същевременно, диверсификацията на финансирането и адаптирането на регулаторните практики ще спомогнат за устойчивото развитие на сектора и осигуряване на дългосрочна ефективност.

Все пак, е важно да се вземат предвид рисковете, свързани с управлението на интернет трафика, техническите проблеми, промените във финансирането и спазването на регулаторните изисквания.

Анализът на политиката и практиката по отношение на отворените стандарти и достъпността на информационните системи разкрива значителни успехи, но и предизвикателства в съответствие с нормативната уредба и стратегическите цели на България.

Правната рамка и политиките за отворени данни и отворено управление в България предоставят солидна основа за достъп до обществена информация, като са в съответствие с международните стандарти. Въпреки това, някои слабости като намаляващото потребление на Портала за отворени данни, ограниченията в езиковите версии на уебсайтовете и влошаването на класирането в Индекса за развитие на електронното управление показват нужда от подобрения. Възможностите за развитие на технологиите и повишаване на прозрачността и ангажираността на гражданите са значителни, но трябва да се преодолеят заплахите от законодателни ограничения, рискове за сигурността и финансови ограничения, за да се осигури устойчиво и ефективно развитие на електронното управление и достъпа до отворени данни в България.

Успешното развитие на отворените образователни ресурси в България ще изисква стратегически подход, целенасочени усилия за преодоляване на съществуващите слабости и активна работа по използване на наличните възможности. Преодоляването на слабостите и елиминирането на заплахите ще изисква стратегическо планиране, инвестиции и ангажимент от страна на всички заинтересовани страни.

Препоръките, направени на базата на представения SWOT анализ, са насочени към укрепване на универсалността на интернет и подобряване на достъпността, свързвайки краткосрочните и дългосрочните цели на националната политика.

Препоръките, представени за бизнес сектора, НПО, научните среди и администрацията, са съобразени с текущите слабости и заплахи, като същевременно отразяват националните цели и ангажименти. Систематичният подход към събиране на данни, стимулирането на нови участници на пазара и подобряването на антимонополната политика са ключови стъпки към успешното управление на пазара на телекомуникационни услуги. Препоръките предлагат интегриран подход, който включва подобряване на достъпа и използването на отворените данни, технологични иновации, ангажираност на различни заинтересовани страни и усилване на капацитета на институциите. С прилагането на горепосочените препоръки, България може да постигне устойчиво развитие и в електронното управление и да увеличи прозрачността и ефективността на публичните услуги.

КАТЕГОРИЯ – ДОСТЪПЕН ЗА ВСИЧКИ ИНТЕРНЕТ

Категорията „Достъпен за всички интернет" обхваща общо шест теми:

ТЕМА A: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА
ТЕМА B: СВЪРЗАНОСТ И ИЗПОЛЗВАНЕ
ТЕМА C: ПОЗВОЛЯЕМОСТ
ТЕМА D: РАВЕН ДОСТЪП
ТЕМА E: МЕСТНО СЪДЪРЖАНИЕ И ЕЗИК
ТЕМА F КОМПЕТЕНТНОСТИ

Като общи за всички поставени въпроси в рамките на темите и на категорията могат да се изведат следните констатации:

- Правната и политическа рамка си поставят за цел преодоляване на неравенствата и въпреки това е трудно да се посочи доколко ефективни се явяват предприетите мерки;
- България остава на много по-ниско от средното за ЕС равнище по отношение използване на интернет, като бариерите пред достъпността са широкоспектърни и не могат да се сведат единствено до такива с финансов характер;
- По отношение на половете и в рамките на различните възрастови групи се наблюдава относително равномерно разпределение на цифровите умения, съответно използването на интернет, като най-възрастните остават относително изолирани от цифровия свят и биха могли да се предприемат конкретни мерки за тяхното по-добро включване;
- Групите от населението, за които вече съществуват уязвимости (например, етнически малцинства, хора с увреждания, мигранти), остават в относително голяма степен изключени от участието в цифровата среда поради комплексни фактори. Макар да са разгледани някои отделни политики, посветени на тях, следва да се насърчи предприемането на целенасочени усилия по тяхната по-добра интеграция и създаване на условия за равен достъп до интернет. Това би спомогнало и за много по-добрата им интеграция на пазара на труда, както е разгледано под съответните въпроси и в рамките на категория "Права".

Силни страни	Слаби страни
• **Институционална подкрепа и нормативна база** - изследването за използването на ИКТ в домакинствата се извършва от Националния статистически институт (НСИ) като част от Европейската статистическа програма, което осигурява единна методология и висока надеждност на данните • **Налични и публично достъпни данни** - данните, събирани от НСИ, са достъпни на уебстраницата на Института, като предоставят информация за последните шест години Чрез годишните си доклади Комисията за регулиране на съобщенията (КРС) също предоставя информация относно пренос на данни и достъп до интернет • **Европейски насоки** - Европейската комисия публикува годишни доклади за индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката	• **Зависимост от европейските политики** - високата степен на съответствие с европейските регламенти и насоки може да ограничи националната гъвкавост в адаптирането на политиките според специфичните нужди на България • **Технологични предизвикателства** - постигането на симетрични гигабитови мрежи в цялата страна до 2030 г. може да срещне технически и финансови препятствия, особено в отдалечените и селските райони • **Социално-икономически бариери** - съществуват териториални различия в достъпа до интернет, което може да доведе до неравномерно развитие и социално включване

и обществото (DESI)[240], което подпомага държавите членки в идентифицирането на области за приоритетни действия • **Национални стратегии и планове** - Актуализираният национален план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение от 2020 г. предвижда България да бъде снабдена със симетрични гигабитови мрежи до 2030 г. Националната програма за развитие „България 2030" включва мерки за изграждане на мрежи с много голям капацитет и цифрово включване • **Значително повишение на интернет достъп и използване** - делът на хора, които никога не са използвали интернет, е намалял значително от 26.7 % през 2018 г. на 11.8 % през 2023 г. Достъпът до интернет в домакинствата се е увеличил от 72.1 % през 2018 г. на 88.5 % през 2023 г. Редовното използване на интернет (всеки ден или поне веднъж седмично) е нараснало от 63.6 % през 2018 г. на 79.8 % през 2023 г. • **Растящо участие в социалните мрежи** - процентът на лицата, използващи интернет за участие в социални мрежи, е нараснал от 51.4 % през 2018 г. на 64.2 % през 2023 г. • **Високо проникване на мобилни технологии** - 95.5 % от населението притежава мобилен телефон. Мобилните интернет абонаменти нарастват значително, като достигат 116 % проникване през 2022 г. Преобладаващото притежаване на повече от една абонаментна услуга на лице (116 % през 2022 г.) подсказва добра достъпност и предпочитание към мобилните услуги • **Висок достъп до фиксиран широколентов интернет** - фиксираният интернет абонамент е нараснал от 1.9 милиона през 2018 г. на 2.4 милиона през 2022 г., което представлява около 1/4 до 1/3 от общия брой абонаменти за достъп до интернет • **Правителствени инициативи за подобряване на свързаността** - провеждане на картографиране на покритието на мобилни и фиксирани мрежи за достъп до интернет, което подпомага стратегическото планиране и подобряване на свързаността. Инициативи като WiFi4EU, които финансират изграждането на точки за публичен достъп до високоскоростен безжичен интернет	• **Регионални дисбаланси** - Северозападният регион и други региони в Северна България имат значително по-висок процент на хора, които никога не са използвали интернет, сравнено с Южна България и столицата • **Възрастови и образователни разлики** - редовното използване на интернет е значително по-ниско сред хората с основно или по-ниско образование и сред възрастните хора • **Неактивни групи** - значително по-ниско регулярно потребление на интернет сред неактивни лица и безработни • **Ограничена статистика за някои аспекти** - липса на детайлни дезагрегирани данни за някои показатели, като участие в микроблогове или детайлни разбивки по честотна лента за мобилен интернет достъп • **Липса на конкретни данни за разходите за мобилни устройства и интернет** - не се събира статистика за разходите за мобилни телефони и интернет за различни социални групи, което затруднява оценката на равенството в достъпа до технологии • **Липса на данни за месечни разходи за мобилна и фиксирана широколентова връзка** като процент от месечния БВП на глава от населението • **Недостатъчна информация за евтин или безплатен достъп до интернет** - не е налична достоверна информация относно наличието на безплатен или евтин достъп до широколентов интернет • **Неравномерно покритие** - възможно е разширяването на мрежата да не обхване всички региони равномерно, особено в изолирани и труднодостъпни райони, което води до неравен достъп • **Недостатъчна техническа поддръжка** - липсата на достатъчно технически ресурси и експерти в някои региони може да затрудни поддръжката и решаването на технически проблеми

[240] От 2024 г. измерването на напредъка на държавите членки се осъществява чрез Ключовите показатели за изпълнение, което се включва в ежегодните Доклад за състоянието на цифровото десетилетие, изготвяни от ЕК.

• **Стратегическа значимост** - равният достъп до широколентов интернет е ключов за икономическото развитие и цифровата трансформация на страната, като предоставя равни възможности за образование, бизнес и социално участие • **Подкрепа от Европейския съюз** - проектите за разширяване на интернет инфраструктурата често получават финансиране и подкрепа от ЕС, което осигурява и допълнителни ресурси и експертиза • **Увеличена свързаност** - разширената мрежа осигурява достъп до високоскоростен интернет, което стимулира икономическа активност и социална интеграция • **Технологичен напредък** - съвременните технологии и иновации в областта на широколентовия интернет (като оптични влакна и 5G) предлагат високоскоростна свързаност и надеждност на услугите • **Повишаване на конкурентоспособността** - по-добрата интернет инфраструктура може да повиши конкурентоспособността на българските предприятия и да привлече инвестиции в технологичния сектор • **Висок процент на населението, чийто основен език е български - с**поред преброяването през 2021 г., 77.27% от населението има българския език за майчин. Това предоставя стабилна основа за предоставяне на съдържание и услуги на български език, което осигурява значителна достъпност за голяма част от населението. • **Юридическо признание на българския език** - българският език е единствен официален език на страната, което осигурява правна и институционална основа за предоставяне на услуги и съдържание на този език • **Регистрация на доменни имена с национален код –** в България има регистрирани домейни с националния код „.bg” и „.бг”, което е знак за активна онлайн идентичност и присъствие на националната цифрова инфраструктура • **Наличие на официални уебсайтове на български език** - правителствените и местните уебсайтове са на български, което осигурява достъп до информация за населението и спазва законовите изисквания за езикова достъпност **Общ достъп до Европейски домейни** - регистрирани са 41 191 домейна с наставка „.eu” или „.ею”, което показва наличието на активност в интернет пространството на международно ниво	• **Регулаторни и административни бариери** - проблеми с регулаторните изисквания и административни процедури могат да забавят процеса на разширяване на мрежата • **Бюрократични затруднения:** Възможност за забавяне на проектите поради бюрократични пречки или недостатъчна координация между различните институции • **Недостатъчна публична информация за регистрираните домейни** - липсата на публично достъпна информация относно броя на регистрираните домейни с национално окончание може да затрудни анализа на състоянието на националната домейн инфраструктура и нейното развитие. Непредставянето от “Регистър.бг” на исканата информация може да създаде недоверие или несигурност относно прозрачността на данните. • **Липса на систематично събиране на данни за сигурни уеб сървъри** - отсъствието на систематичен мониторинг на броя на сигурните уеб сървъри пречи на ефективното анализиране на киберсигурността в страната и възпрепятства разработването на адекватни политики в тази област. Необходими са усилия за изграждане на система за наблюдение и оценка, синхронизирана с европейските и международни стандарти • **Недостатъчност на часовете за медийна грамотност и междукултурен диалог** - диспропорционалното разпределение на часовете за медийна грамотност и междукултурен диалог, което съставлява около 10 % от общото съдържание, може да ограничи ефективността на образованието в тези области; • **Ниски нива на цифрова грамотност** - последното място на България по показателя „Цифрови умения над основните“ според индекса DESI показва недостатъчно развитие на цифровите умения в страната

• **Наличие на стратегически документи и нормативна рамка** - стратегическата рамка за развитие на образованието в България (2021–2030) ясно дефинира целите за цифрова трансформация и иновации. Законът за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) акцентира на важността на цифровите компетенции и социалните умения, включително медийната грамотност и междукултурния диалог • **Развита структура на учебните програми** - въвеждането на предмети като „Информационни технологии" и „Компютърно моделиране" в учебния план на различни класове от началното до средното образование предоставя основа за развитие на цифровите умения. Присъствието на предмети за гражданско образование и философия, могат да допринесат за изграждането на критично мислене и медийната грамотност • **Достъп до учебни ресурси** - уебсайтът на Министерството на образованието и науката предоставя достъп до учебни планове и програми, включително специализирани за деца с увреждания	• **Недостатъчно обучение на учителите по ИКТ** - липсата на точни данни за нивото на ИКТ обучение на учителите и недоволството от обучението по ИКТ, изразено от 22.6 % от учителите, показва неадекватно ниво на подготовка на преподавателите в тази област • **Проблеми с достъпа до интернет в образователните институции** - въпреки декларирането на намерението всички училища да имат достъп до интернет, липсата на официално потвърдена информация може да означава неравномерно покритие и проблеми с инфраструктурата
Възможности	**Заплахи**
• **Разширяване на цифровите услуги** - универсалният достъп до интернет и широколентовите мрежи ще позволи развитие и използване на различни цифрови услуги, включително електронно управление и електронна търговия • **Икономическо и социално развитие** - широколентовият достъп ще подпомогне икономическото и социално благосъстояние на населението, като подобри конкурентоспособността на предприятията и социалното включване • **Иновации и нови технологии** - инвестициите в инфраструктура за достъп от следващо поколение ще създадат благоприятна среда за внедряване на нови технологии като 5G и ще подкрепят иновациите в различни сектори • **Разширяване на интернет достъп в региони с ниско проникване** - целеви политики и инвестиции за подобряване на интернет достъп и инфраструктура в Северозападния и други региони с по-ниско покритие и проникване • **Образователни програми и инициативи** - програми за цифрова грамотност и обучение, насочени към възрастните хора и хората с по-ниско образование, за повишаване на използването на интернет	• **Финансови ограничения** - високите разходи за изграждане и поддръжка на инфраструктурата могат да бъдат значителна финансова тежест, особено в икономически нестабилни времена • **Киберсигурност и лични данни** - без систематичен мониторинг и с увеличаването на използването на интернет и ИКТ услугите нараства и рискът от кибератаки и проблеми с киберсигурността, сигурността на данните и поверителността, ако не се вземат адекватни мерки за сигурност. Бързо развиващият се характер на кибер заплахите изисква постоянна адаптация и усъвършенстване на мерките за защита. • **Неравномерно разпределение на ресурси** - възможността за различия в ресурсите и инфраструктурата между градските и селските райони може да задълбочи цифровата пропаст и да доведе до неравенства • **Технологична неравнопоставеност** - оставащият технологичен разрив между различни региони и социални групи може

• **Подобряване на мобилните технологии** - продължаващо развитие и разширяване на мобилната мрежа, включително 5G технологии, за да се увеличи достъпа до високоскоростен интернет • **Стратегически алианси и инвестиции** - партньорства между правителството и частния сектор за подобряване на интернет инфраструктурата и цифровизацията в страната • **Събиране на подробни статистически данни** - систематично събиране на данни за разходите за мобилни устройства и интернет като процент от БВП на глава от населението би подпомогнало формулирането на целенасочени политики за цифрово развитие • **Подобряване на достъпа до интернет чрез правителствени мерки** - продължаване и разширяване на инициативите като WiFi4EU и други подобни програми, които осигуряват финансиране за изграждане на обществени точки за достъп до интернет • **Интеграция с други инициативи** - възможност за интеграция на разширяването на интернет инфраструктурата с други инициативи, като умни градове, е-образование и е-здравеопазване • **Намаляване на разходите за достъп до интернет** - прилагане на мерки за намаляване на цените за достъп до интернет • **Увеличение на общественото осведомяване** - повишаване на осведомеността за ползите от широколентовия интернет и насърчаване на приема на новата технология от населението • **Развитие на националната домейн инфраструктура** - повишаване на активността в регистрацията на домейни и разширяване на онлайн присъствието може да бъде стратегически фокус за насърчаване на цифровата икономика и иновациите. Инвестиране в модернизация и разширение на системата за управление на домейни ще подобри цифровата инфраструктура на страната • **Внедряване на систематичен мониторинг на киберсигурността** - създаването на национална платформа за мониторинг на киберсигурността може да подобри управлението на рисковете и да укрепи защитата на онлайн инфраструктурата. Тази инициатива ще улесни интеграцията с европейските и международни стандарти за киберсигурност • **Подобряване на учебните програми** - реформиране на учебните програми и увеличаване на часовете за медийна грамотност и междукултурен диалог може да укрепи цялостната образователна	да задълбочи социалните и икономически неравенства • **Ниски нива на цифрова грамотност** - ограничената цифрова грамотност може да възпрепятства използването на интернет и технологиите, особено сред възрастните хора и групите с по-ниско образование • **Икономически препятствия** - възможността за икономически пречки пред достъпа до високоскоростен интернет и нови технологии, особено в по-бедните региони и сред уязвимите групи • **Неравномерно разпределение на интернет достъпа** - въпреки високото покритие на мобилни телефони, липсата на данни за разходите за мобилни устройства и интернет може да означава, че има социални групи, които са изключени от достъпа до технологии • **Високи разходи за мобилна и фиксирана широколентова връзка** - без конкретни данни за разходите, не може да се оцени степента на финансовото бреме за гражданите, което може да представлява пречка за по-широкото приемане на интернет услугите • **Забавяне в цифровата трансформация** - липсата на точни данни и адекватни мерки за подобряване на достъпността до интернет и мобилни устройства може да доведе до изоставане в процеса на цифрова трансформация в страната • **Технологични проблеми** - бързо променящите се технологии и стандарти могат да направят съществуващата инфраструктура остаряла или неефективна • **Съпротива от местни общности** - местни общности могат да се противопоставят на изграждането на нова инфраструктура поради екологични или социални притеснения • **Липса на прозрачност и актуализация на данните** - липсата на актуална и достъпна информация относно домейните и киберсигурността може да доведе до недостатъчно информираност и неефективни политики

структура и да се справи с липсите в текущото обучение • **Подобряване на сътрудничеството между институциите** - активизиране на сътрудничеството между Министерството на образованието и науката, СЕМ и други държавни и неправителствени организации може да доведе до по-ефективни политики и инициативи за подобряване на медийната грамотност и ИКТ уменията • **Развитие на образователната инфраструктура** - инвестиции в модернизация на образователната инфраструктура, включително осигуряване на интернет достъп и интеграция на нови технологии в учебния процес, могат да подобрят качеството на образованието • **Насърчаване на STEM и ИКТ курсове** - подкрепа и насърчаване на включването на повече курсове по STEM и ИКТ във висшето образование, както и в училищната система, може да стимулира интереса и подготовката на младите хора в областта на науката и технологиите.	• **Риск от недостатъчни инвестиции** - липсата на достатъчни финансови средства и ресурси за обновяване на учебните програми и инфраструктура може да забави напредъка в областта на цифровата грамотност и медийната грамотност • **Недостатъчно ангажиране на частния сектор** - ограниченото участие на частния сектор и неправителствени организации в образователните инициативи може да ограничи иновациите и практическите решения за развитие на цифрови и медийни умения • **Отсъствие на ефективни механизми за мониторинг и оценка** - липсата на системни данни и механизми за мониторинг на напредъка в обучението по ИКТ и медийна грамотност може да затрудни проследяването на ефективността на предприетите мерки и да попречи на адаптирането на стратегиите

Препоръки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите:

➢ ***Бизнес***

Краткосрочни мерки:

- инвестиции в иновации и технологични решения, които да улеснят разширяването на симетричните гигабитови мрежи.
- използване на иновации като 5G, сателитни технологии и мрежи, за да се осигури покритие в отдалечените райони.
- включване в разработването на нови технологии и платформи, които да осигурят устойчиво и икономически ефективно разширение на инфраструктурата.
- разработване на специализирани програми за цифрово включване, които да бъдат насочени към социално и икономически уязвими групи и региони. Бизнесите трябва да се ангажират с проекти за социална отговорност, които да адресират тези различия.
- създаване на стандартни процедури и платформи за киберсигурност и защита на лични данни. Бизнесите трябва да инвестират в обучителни програми и консултации по киберсигурност.
- в съответствие с Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2021-2027 г. (ИСИС) и целите за устойчиво развитие, предвиждащи по-широк достъп до интернет и технологични иновации – инвестиции в разширяване и модернизиране на интернет инфраструктурата, особено в отдалечените и слабо населените региони. Това би могло да бъде част от корпоративната социална отговорност на компаниите и да се свързва с националните цели за равенство и развитие на инфраструктура.
- за изпълнение на ИСИС, насърчавайки конкурентоспособността на бизнеса – разработване на програми за обучение и преквалификация на служители, за да се увеличи цифровата грамотност и да се адаптират към новите технологични изисквания.
- осигуряване на разнообразие от интернет услуги, които да задоволят различните нужди на потребителите, както с фиксиран, така и с мобилен интернет.
- компаниите в сектора на телекомуникациите могат да разработят специални планове и пакети за интернет достъп с цел да се предоставят по-достъпни услуги за социално уязвимите групи.

- разработване на иновационни партньорства между технологични компании за внедряване на нови решения, като 5G и оптични мрежи, за подобряване на покритието.
- увеличаване на инвестициите на бизнеса в изследвания и разработки за нови технологии.
- в подкрепа на националните цели за подобряване на бизнес средата и иновации – внедряване на ефективни бизнес практики и технологични решения, като облачни услуги и виртуализация, които могат да намалят разходите за изграждане и поддръжка на инфраструктура.
- създаване на платформа за публичен достъп до информация за националните домейни с код „.bg" и „.бг". с цел подобряване на видимостта и аналитичните възможности за бизнеса. Бизнесите могат да използват тези данни за подобряване на своите онлайн стратегии и маркетинг.
- инвестиции в киберсигурност чрез публично-частни партньорства и внедряване на системи за мониторинг и оценка на сигурността на бизнес платформите за намаляване на рисковете от кибератаки и укрепване на доверието в онлайн бизнес средата.
- подкрепа на локални училища и университети чрез предоставяне на модерна техника и софтуер, необходим за иновации в обучението.
- провеждане на кампании за повишаване на осведомеността относно важността на цифровите умения и медийната грамотност.
- разработване на по-интуитивни и лесни за ползване интернет услуги и устройства, подходящи за възрастните хора.

Дългосрочни мерки:

- установяване на публично-частни партньорства за разработване на адаптивни стратегии, които да съчетават европейските регламенти с местните нужди и спецификации. Бизнес асоциациите могат да играят активна роля в формирането на специфични препоръки за политиките, които отразяват местната икономическа реалност.
- стимулиране на иновации и ефективност в управлението на ресурси чрез съвместни инвестиции и стратегически партньорства. Внедряване на модели за споделена икономика в инфраструктурните проекти, които да намалят финансовата тежест.
- в синхрон с националната политика за социално включване и цифрово равенство – ангажиране с инициативи за намаляване на цифровото разделение, чрез социално отговорни проекти и партньорства с НПО и академични институции.
- в подкрепа на националните стратегически документи за иновации и предприемачество, с цел стимулиране на растежа на нови индустрии и увеличаване на икономическата конкурентоспособност - въвеждане на иновации и нови бизнес модели, които използват интернет за предлагане на нови услуги и продукти, включително от стартиращи компании и малки и средни предприятия.
- сътрудничество с правителствени органи за събиране на данни относно разходите за интернет услуги и мобилни устройства.
- участие в разработването на методологии и платформи за събиране и анализ на тези данни, което ще помогне за идентифициране на икономическите бариери.
- провеждане на проактивни консултации с регулаторните органи за идентифициране и разрешаване на правни и регулаторни проблеми.
- установяване на политики и процедури за управление на инциденти и инвестиране в модерни решения за киберсигурност в съответствие с националните стратегически документи за киберсигурност и защита на данните.
- провеждане на редовни обучения за служителите.
- разработване и прилагане на наръчници за добри практики в киберсигурността за бизнеса.
- регулярни обучения и симулации на кибератаки за защита на бизнесите от киберзаплахи и интегриране на националните цели за киберсигурност.
- инициииране на кампании за популяризиране на националните домейни на международно ниво и предоставяне на стимули за регистрация на национални домейни от бизнеси, което ще доведе до

подобряване на глобалната видимост на българските бизнеси и подкрепа на националните цели за цифрова икономика.

- създаване на партньорства между технологични компании и образователни институции за разработване и финансиране на специализирани програми по STEM и ИКТ. Това може да включва отпускане на стипендии, стажантски програми и специализирани обучения.
- участие на частните компании в програми за обучение на ученици и учители, вкл. чрез спонсорство на ресурси и предоставяне на учебни материали.
- въвеждане на специални пакети и оферти за възрастните, бедните и по-слабо грамотните граждани, които да бъдат по-достъпни и атрактивни.

➢ ***Неправителствени организации***

Краткосрочни мерки:

- активно участие в обществените обсъждания и консултации за приемане на по-гъвкави и адаптивни политики на национално ниво.
- разработване на модели и проекти, които да съчетаят националните особености с европейските регламенти.
- разработване на обучителни програми и организиране на курсове и семинари за различни целеви групи относно новите технологии и тяхното приложение. Подкрепа за проекти, насочени към преодоляване на техническите предизвикателства.
- в съответствие с целите за цифрово включване и социално равенство, подпомагащи националните стратегии за развитие на човешките ресурси – провеждане на кампании за осведоменост и обучения за цифрова грамотност, насочени към уязвими социални групи, особено в региони с ниска интернет използваемост.
- за целите на отвореното управление и социалната отговорност – създаване на партньорства между НПО, бизнес и администрация за реализиране на съвместни проекти, свързани с повишаване на достъпа до интернет.
- разработване и управление на програми, които осигуряват безплатен или евтин достъп до интернет и мобилни устройства за социално уязвими групи в контекста на националните политики за социална интеграция и равенство.
- организиране на кампании за информираност относно наличието на безплатни Wi-Fi точки и евтини интернет планове, в синхрон с целите за цифрово включване и образование.
- осигуряване на допълнителни източници на финансиране чрез грантове и дарения, както и чрез партньорства с бизнеса и международни организации за изпълнение на целите на стратегиите за социална иновация и граждански права.
- организиране на обучения и семинари по киберсигурност, с фокус върху защитата на чувствителни данни и онлайн платформи с цел укрепване на защитата на данни и информационната сигурност.
- организиране на семинари и работилници за учители и ученици по теми, свързани с цифровата грамотност и медийната грамотност.

Дългосрочни мерки:

- разработване на инициативи за увеличаване на достъпа до интернет в социално уязвими общности. Проекти на НПО, свързани с мобилни решения, могат да играят важна роля в преодоляване на териториалните различия.
- представяне на добре структурирани и доказуеми проекти за привличане на международни донори и партньори.
- установяване на нови механизми за финансова устойчивост на проекти.
- осигуряване на обучения и ресурси за подобряване на киберсигурността в НПО сектора. Разработване на политики за защита на личните данни, които да бъдат в съответствие с международните стандарти.

- в подкрепа на националната политика за устойчиво развитие и социално включване – разработка и внедряване на иновационни програми, които да се справят с цифровото разделение и да предоставят достъп до интернет на нуждаещите се.
- в съответствие с целите за повишаване на доказателствената база и подобряване на политиките – провеждане на изследвания и анализи на достъпа и използването на интернет в различни социални групи, за да се идентифицират нови нужди и да се насочат ресурси ефективно. Предоставяне на данните на съответните институции, което ще подпомогне идентифицирането на области с недостиг на данни и нужда от интервенции.
- участие в консултации и диалог за идентифициране на потенциални регулаторни предизвикателства.
- разработване на насоки и обучения за членовете на НПО за безопасно използване на интернет и защита на данни.
- създаване на платформи за събиране на данни и докладване на инциденти по киберсигурност, които НПО могат да използват за мониторинг и оценка и за подобряване на базата данни и анализи в областта на киберсигурността и публичните платформи.
- разработка на програми за обучение по медийна грамотност и междукултурен диалог, които могат да се интегрират в учебните планове на училища и университети, с акцент на основни и средни училища.

➢ ***Научни среди***

Краткосрочни мерки:

- провеждане на изследвания и събиране на данни, които да очертаят специфичните нужди и предизвикателства на България. Научните среди могат да предлагат новаторски решения, които да бъдат включени в национални стратегически документи.
- изследвания и анализи, които да идентифицират и адресират социално-икономическите бариери. Научните среди могат да предложат иновации и политически препоръки за преодоляване на тези бариери.
- в подкрепа на стратегиите за научни изследвания и иновации, както и на усилията за напредък в цифровата икономика – изпълнение на изследователски проекти и иновации, свързани с новите технологии и интернет инфраструктурата, за да се разширят знанията и приложението на новите технологии.
- в съответствие с целите за цифрова грамотност и подготовка на бъдещата работна сила – интегриране на цифрови умения и интернет технологии в образователните програми и специализирани курсове.
- разработване на нови методологии за събиране и анализ на данни относно достъпа до интернет и разходите, които могат да бъдат приложени в национален мащаб. Тези методологии ще помогнат за подобряване на доказателствената база.
- инициативи за отворен достъп до научни данни и публикации. Създаване на платформи за обмен на знания и данни между научни организации в съответствие с националната стратегия за наука и иновации.
- разработване на съвместни проекти и консорциуми за оптимизация на ресурсите и привличане на допълнително финансиране от европейски фондове и международни организации.
- иницииране на академични изследвания и проекти за развитие на нови технологии и методологии за мониторинг на киберсигурността за укрепване на научната основа за политика и практики в областта на киберсигурността.
- разработване на пилотни проекти и пилотни курсове за нови методи на преподаване и обучения по цифрови и медийни умения.
- организиране на конференции и работилници, които да съберат специалисти за споделяне на добри практики и новини от областта на цифровото образование.

Дългосрочни мерки:

- провеждане на критичен мониторинг на мрежовата политика и цифровото законодателство на национално и европейско равнище, включително предложение на специфични варианти за действие.
- провеждане на научни изследвания и разработки в областта на новите технологии и инфраструктурни решения, които да подпомогнат постигането на целите за цифровизация.
- подкрепа на мултидисциплинарни изследователски проекти, които да съчетават ресурси от различни източници и области. Институтите могат да търсят допълнителни финансирания от национални и международни фондове.
- създаване на модели и методики за управление на рисковете в интернет пространството.
- изследвания на последиците както от липсата на достъп до интернет, така и от прекомерното използване на интернет от социално-медицинска, психологическа, биологична и социологическа гледна точка.
- създаване на съвместни изследователски инициативи между академичната общност и индустрията за справяне с предизвикателствата в интернет сектора и разработване на нови решения с цел подпомагане на националните стратегии за иновации и технологичен напредък.
- събиране на по-подробни данни за използването на интернет и цифровите технологии за поддържане на актуални и точни статистики в съответствие с политиката за подобряване на доказателствената база и управление на данните.
- участие на научните среди в разработването на политики относно достъпа до интернет и данни. Изграждане на платформи за обмен на добри практики и опит в съответствие с политики за отворено управление и прозрачност.
- провеждане на проактивни консултации с регулаторните органи за идентифициране и разрешаване на регулаторни проблеми.
- инвестиране в решения за защита на научните данни и мрежови ресурси в подкрепа на стратегията за киберсигурност и защита на данните в научните среди.
- провеждане на обучения за изследователи относно киберсигурност.
- сътрудничество с администрацията и бизнеса за разработка на национални политики и стандарти за киберсигурност на база научни изследвания и анализи.
- публикуване на научни трудове и препоръки за управление на рисковете и защита на данните, които могат да се използват от всички заинтересовани страни.
- извършване на детайлни изследвания за оценка на ефективността на съществуващите образователни програми по ИКТ и медийна грамотност и предлагане на иновации въз основа на получените данни.
- насърчаване на съвместни изследователски проекти между университети и бизнеси за иновации в образованието.

- ***Администрация***

Краткосрочни мерки:

- въпреки съответствието с европейските регламенти, България може да разработи специфични национални програми и инициативи, които да отговарят на уникалните нужди на страната чрез изграждане на диалог и колаборация между европейските институции и националните заинтересовани страни.
- създаване на механизми за по-гъвкаво адаптиране на политиките към местните условия и нужди, включително чрез публично-частни партньорства
- изграждане на финансови модели, които да осигурят устойчиво финансиране на инфраструктурни проекти. Търсене на възможности за финансиране чрез европейски и национални програми.
- насочване на целеви инвестиции към отдалечените и селските райони с цел изравняване на възможностите за достъп до интернет и ИКТ услуги.
- подкрепа на местни инициативи и проекти за изграждане на широколентова инфраструктура в отдалечени и недостатъчно обслужвани райони.

- оценка на въздействието на икономическите промени върху интернет инфраструктурата в съответствие с политиките за икономическа стабилност и устойчиво развитие.
- преглед и оптимизация на разходите чрез конкурентни търгове и договори за услуги. Търсене на икономии на мащаба и ефективност в управлението на ресурсите.
- разработване и изпълнение на политики за намаляване на разходите за интернет достъп, включително регулация на цените и стимулиране на конкуренцията.
- създаване на национална платформа за събиране и анализ на данни относно разходите за интернет и мобилни устройства. Тези данни трябва да бъдат събирани регулярно и по социални групи, за да се осигури ясна картина за равенството в достъпа до технологии. Платформата трябва да осигури прозрачност и да поддържа публичния достъп до информация за разходите.
- разработване на дългосрочни стратегии и резервни планове, включващи устойчиви модели за финансиране и разходи.
- създаване на онлайн платформа или приложение, където гражданите могат да намерят информация за наличните безплатни Wi-Fi точки и евтини интернет планове.
- организиране на информационни кампании, които да информират обществеността за наличието на безплатни или евтини точки за достъп до интернет.
- разработка на целеви проекти за социално включване, които да насърчават използването на интернет и ИКТ сред уязвимите групи, включително чрез предоставяне на оборудване и достъп до интернет на субсидирани цени.
- разработване на специализирани програми за интеграция на тези групи в цифровото общество, включително обучение и поддръжка.
- събиране и анализ на данни относно цифровата грамотност и медийната грамотност, включително провеждане на проучвания сред учители и ученици за оценка на нуждите и проблемите.
- внедряване на системи за мониторинг и оценка на напредъка в областта на ИКТ и медийната грамотност. Използване на данните за оценка на ефективността на образователните програми и за адаптиране на стратегиите.
- осигуряване на финансова и консултантска подкрепа за безработни и неактивни лица, които желаят да стартират онлайн бизнес или да работят дистанционно.
- подкрепа за иновационни проекти и стартиращи компании, които разработват нови технологии и услуги за подобряване на цифровата свързаност.
- увеличаване броя на часовете, посветени на медийната грамотност и междукултурния диалог. Включване на тези теми в основните учебни планове, а не само като допълнителни предмети.
- разширяване обхвата на медийната грамотност и цифровите умения в рамките на съществуващите предмети, като литература, социални науки и история.
- разширяване и систематизиране на програмите за продължаваща квалификация на учителите, специализирани в ИКТ. Осигуряване на интензивни обучения и ресурси, фокусирани на новите технологии и методики за преподаване.
- въвеждане на задължителни изисквания за определен брой часове обучение по ИКТ за учителите в рамките на техното кариерно развитие.
- разширяване обхвата на ИКТ курсовете в училищата, включвайки практически насочени занятия и проекти, които могат да развият приложните умения на учениците.
- провеждане на кампании за повишаване на цифровата грамотност и организиране на курсове и работилници, насочени към възрастните и хората с ниско образование, за да се повиши тяхната мотивация за използване на интернет.
- подобряване на координацията между различни административни звена и институции чрез внедряване на централизирани платформи и системи за управление на проекти в подкрепа на принципите на ефективно управление и административна реформа.
- за изпълнение на Стратегията за електронно управление и подобряване на ефикасността на администрацията – разработване на обучителни програми за държавни служители относно новите технологии и тяхното приложение в публичния сектор.

- създаване на централизирана платформа за публично достъпни данни относно домейните и киберсигурността.
- инвестиции в усъвършенствани технологии и методи за киберсигурност, както и в обучение на персонала и населението за повишаване на осведомеността относно рисковете и добрите практики.
- създаване и интегриране на ефективни системи за докладване на инциденти и събиране на данни за киберсигурността.
- инициииране създаването на публичен регистър на домейните с национален код „.bg" и „.бг". Това може да включва онлайн платформа с достъпна информация за броя на регистрираните домейни, тенденции и статистически данни, които следва редовно да се обновяват, както и да се публикуват данни относно броя на домейните и техните регистрации. Това ще улесни анализите и планирането на цифровата политика.
- кампания за популяризиране на националните домейни „.bg" и „.бг" на международно ниво, насочена към привличане на нови регистратори и компании.

Дългосрочни мерки:

- създаване на ясни и прозрачни регулации и политики за достъп до интернет, като се осигури участие на всички заинтересовани страни в процеса на разработка в подкрепа на правителствени усилия за правна и регулаторна стабилност и отворено управление.
- провеждане на проактивни консултации с регулаторните органи за идентифициране и разрешаване на правни и регулаторни проблеми.
- изпълнение на политиките за социално включване и равен достъп до цифрови услуги. Координиране на усилията на различни институции и организации за преодоляване на социално-икономическите бариери
- постоянно наблюдение на икономическите тенденции и оценка на въздействието върху проектите, за да се предприемат своевременни коригиращи действия.
- насърчаване на публично-частни партньорства за споделяне на разходите и рисковете при изграждането и поддръжката на цифровата инфраструктура.
- регулярно мониториране и оценка на изпълнението на стратегиите и програмите, свързани с цифровизацията и достъпа до интернет, за да се идентифицират потенциални проблеми и да се предприемат коригиращи действия навреме.
- участие в международни и регионални инициативи и проекти, които подпомагат обмена на опит и добри практики в областта на цифровизацията и интернет достъпа.
- в синхрон с националните стратегически цели за цифрова трансформация и целите за устойчиво развитие – създаване на координирани политики за интернет достъп и използване, които да включват всички заинтересовани страни и да осигурят консистентност.
- разработване и изпълнение на правителствени програми и инициативи за насърчаване на интернет достъпа, включително създаване на обществени Wi-Fi точки в публични пространства и обществени сгради.
- усъвършенстване на методите за събиране на данни и статистика, включително въвеждане на нови показатели за по-детайлно разбиране на интернет потреблението и бариерите пред него.
- провеждане на регулярни проучвания и анализи на интернет използваемостта и достъпа, за да се идентифицират текущите предизвикателства и да се проследи напредъка.
- изпълнение на националните стратегически цели за цифрово включване, които се отнасят до всички аспекти на достъпа до технологии, включително образование, инфраструктура и подкрепа за уязвимите групи.
- разработване на програми за субсидиране на интернет услуги за социално уязвимите групи, които да покриват част от разходите за достъп до интернет.
- регулярни оценки на програмите и политиките, свързани с цифровото включване и достъпа до интернет, за да се идентифицират успешните практики и областите, които изискват подобрение.

- осигуряване на прозрачност и отчетност при изпълнението на програмите за цифрово включване, чрез публикуване на периодични доклади и анализи.
- насърчаване на публично-частни партньорства с телекомуникационни компании и технологични фирми, които могат да допринесат със своите ресурси и експертиза за подобряване на достъпа до интернет и мобилни устройства.
- тясно сътрудничество с Националния статистически институт и телеком операторите за събиране и анализ на данни, които включват разходите за мобилни и фиксирани широколентови връзки като процент от месечния БВП на глава от населението.
- използване на публично-частни партньорства, европейски фондове и национални програми за финансиране на проекти, свързани с разширяване на широколентовата инфраструктура.
- разработване и изпълнение на национални програми за повишаване на цифровата грамотност, обхващащи всички възрастови групи и социални слоеве.
- организиране на програми за обучение и сертификация на специалисти в областта на информационните технологии и телекомуникациите, за да се гарантира наличието на квалифицирани кадри.
- актуализиране на стратегическите документи и законодателството с акцент на повишаване на цифровите и медийните умения. Включване на конкретни цели и показатели за напредък.
- създаване на системи за наблюдение и оценка на напредъка в областта на ИКТ и медийната грамотност, за да се идентифицират области за подобрение и коригиращи действия.
- редовни проверки и актуализации на съществуващата интернет инфраструктура в училищата. Осигуряване на пълно покритие и надеждност на интернет услугите в учебните заведения.
- осигуряване на целеви средства за модернизация на интернет инфраструктурата в училищата, особено в по-отдалечените и недостатъчно обслужвани региони.
- актуализиране на учебните материали и ресурси по ИКТ, така че да отразяват най-новите технологии и иновации.
- разработване и прилагане на програми, насочени към осигуряване на достъп до технологии и интернет за ученици от социално уязвими и малцинствени групи.
- насърчаване на частните компании да участват в програми за обучение на ученици и учители, чрез спонсорство на ресурси и предоставяне на учебни материали.
- провеждане на регулярни отчети и анализи на напредъка в областта на цифровите умения и медийната грамотност, които да предоставят информация за необходимите корекции в политиките и практиките.
- прилагане на стратегическите документи за предотвратяване на кибератаки и осигуряване на защита на личните данни.
- създаването на национални политики и стандарти за киберсигурност, включително регулации и насоки за защита на данните с оглед защита на критичната инфраструктура и данни в съответствие с националната стратегия за киберсигурност и устойчиво развитие.
- създаване на национален център за мониторинг на киберсигурността, който да събира и анализира данни относно сигурността на уеб сървърите и други ключови инфраструктури.
- партньорства с европейски и международни агенции по киберсигурност за споделяне на информация и най-добри практики.
- провеждане на национални кампании за обучение по киберсигурност за служители в публичния и частния сектор, както и за обществеността.
- провеждане на редовни тестове за уязвимости и актуализации на защитните системи, за да се предотвратят потенциални атаки.
- осигуряване на финансиране и подкрепа за създаване на локално съдържание и приложения, които използват национални домейни. Това може да включва грантове и сътрудничество с локални бизнеси и предприемачи.

Заключение:

SWOT анализът предлага общ поглед върху текущата ситуация и потенциалните предизвикателства и възможности пред интернет свързаността и използването в България, както и върху състояние на местното съдържание и езиковата достъпност. Идентифицирането на силните страни, слабостите, възможностите и заплахите може да подпомогне вземането на стратегически решения за по-нататъшно развитие и подобрение в тази област.

Синергията между различните заинтересовани страни е от съществено значение за преодоляване на идентифицираните слабости и заплахи. Администрацията трябва да води с политика и регулации, бизнесът да инвестира и подкрепя иновациите, НПО да осигуряват обучение и ангажираност, а научната общност да предоставя данни и изследвания. Съвместните усилия на тези сектори ще осигурят устойчиво развитие на цифровите и медийните умения и ще допринесат за постигане на националните цели за развитие. Прилагането на тези препоръки ще засили общото качество на образованието в България и ще подобри цифровата грамотност на учениците и работната сила.

Настоящата политическа, правна и регулаторна рамка за достъп до интернет в България показва силни страни в институционалната подкрепа, нормативната база и наличието на публично достъпни данни. Възможностите за икономическо и социално развитие, както и иновациите, са значителни. Въпреки това, съществуват слабости като технологични предизвикателства и социално-икономически бариери, които трябва да бъдат адресирани. Финансовите ограничения и проблемите с киберсигурността представляват реални заплахи, които изискват внимание и стратегическо планиране. Въпреки високата степен на проникване на мобилни устройства и значителните правителствени усилия за подобряване на свързаността, липсата на конкретни данни за разходите за мобилни устройства и интернет представлява сериозна пречка за формулирането на ефективни политики. Систематичното събиране на такива данни и прилагането на мерки за намаляване на разходите за достъп до интернет са ключови стъпки за подобряване на цифровото включване и равенството в достъпа до технологии в България.

Препоръките са насочени към подобряване на универсалността на интернет и предлагат конкретни мерки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите в контекста на бизнес средата, НПО сектора, научните среди и администрацията. Те са свързани с националните цели и стратегии, включително цифрова икономика, отворено управление и устойчиво развитие, и предлагат начини за подобряване на доказателствената база и интеграция на интердисциплинарни подходи за по-ефективно управление на интернет средата.

Чрез изпълнението на тези препоръки, заинтересованите страни могат да преодолеят слабостите и да елиминират заплахите, свързани с достъпа до интернет и мобилни устройства, като същевременно се постигнат значителни подобрения в универсалността на интернет и цифровото включване. Тези усилия трябва да бъдат съгласувани с националните стратегии и цели, осигурявайки интегриран и координиран подход към цифровото развитие.

Препоръките целят не само преодоляване на съществуващите слабости и заплахи, но и насърчаване на дългосрочни цели за подобряване на равния достъп до широколентов интернет в България. Чрез интегриран подход и сътрудничество между бизнес, НПО, научни среди и администрация, страната може да постигне значителен напредък в осигуряването на универсален достъп до интернет и цифрови услуги и в изпълнението на редица национални стратегически документи и цели.

КАТЕГОРИЯ – ИНТЕРНЕТ СЕ РАЗВИВА БЛАГОДАРЕНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ

Четвъртата категория е посветена на сътрудничество на множество заинтересовани страни за въвеждането на политики за управление на цифровата среда. Макар и категорията да обхваща най-малък набор от теми и въпроси, спрямо останалите изследвани, посочените под тях данни показват, че тъкмо в това отношение следва да се положат усилия от страна на изпълнителната власт по отношение развитие на политиките за цифровата среда и активно включване на всички заинтересовани страни. Твърде слабото им развитие и застъпеност не позволяват извеждането на съществени констатации за интернет средата в България в изследвания аспект.

ТЕМА А: ПОЛИТИЧЕСКА, ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА
ТЕМА В: НАЦИОНАЛНО ИНТЕРНЕТ УПРАВЛЕНИЕ
ТЕМА С: МЕЖДУНАРОДНО И РЕГИОНАЛНО ИНТЕРНЕТ УПРАВЛЕНИЕ

Силни страни	Слаби страни
○ **Присъединяване към международни стандарти -** България се е присъединила към 6 от 8-те препоръки на ОИСР, свързани с управлението на цифровия сектор, една от които е „Препоръката на Съвета относно принципите за създаване на интернет политика”, ○ **Законодателна рамка за ключови области -** въведени са регламенти и директиви на ЕС, които обхващат електронната търговия, цифровия подпис, киберсигурността, защитата на данните и потребителските права. Това създава основа за стабилно правно регулиране в тези области ○ **Специализирани закони и регулации -** закони като Законът за електронната търговия, Законът за електронния документ и електронните удостоверителни услуги, и Законът за киберсигурността предоставят конкретни правни рамки и механизми за регулиране на съответните сфери ○ **Законови механизми за обществени консултации:** - Съществуването на член 26 от Закона за нормативните актове, който изисква провеждането на обществени консултации при разработване на нови нормативни актове, осигурява прозрачност и включване на гражданите и юридическите лица в процеса на вземане на решения - Поддържането на Портала за обществени консултации (Strategy.bg), където проектите на нормативни актове се публикуват за обществено обсъждане, осигурява достъп до информация и	○ **Неадекватна защита на киберсигурността** - макар да има закони и директиви, съществуват все още предизвикателства пред ефективната им прилагане и защита срещу киберзаплахи ○ **Липса на официален механизъм за активно сътрудничество -** няма ясно установен ред за активно сътрудничество между правителството и заинтересованите страни по отношение на национални интернет политики. Това води до недостатъчно участие и интеграция на множеството заинтересовани страни в процеса на вземане на решения ○ **Ограничено участие на неправителствени организации -** липсват данни за активното участие на неправителствени заинтересовани страни, както и статистики за тяхното участие, дезагрегирани по пол и групи заинтересовани страни. ○ **Липса на национален IGF -** България няма установен национален форум за управление на интернет (IGF) или друг форум на много заинтересовани страни, което ограничава структурираното участие и диалог между различните заинтересовани групи по въпросите на политиката за управлението на интернет и различни свързани с това отделни аспекти. ○ **Липса на подробни статистики за участие -** няма налични данни, дезагрегирани по пол и групи на

възможност за участие на заинтересованите страни ○ **Регулация на стратегическите документи** - аналогичен процес на обществено обсъждане е заложен и за стратегическите документи, което гарантира съгласуване и информираност при изготвянето на политическата рамка в страната ○ **Активно участие в регионални форуми** - България активно участва в регионални инициативи като SEEDIG (Югоизточноевропейския диалог за управление на интернет) и EuroDIG (Европейския диалог за управление на интернет). Тези участия подпомагат включването на страната в многостранни диалози и политически инициативи в Европа и Югоизточна Европа ○ **Участие в МСД и ICANN:** - България е член на Международния съюз по далекосъобщения от 1880 г., като за участие във форумите му се включват и неправителствени организации и представители на частния сектор в официалните делегации. Това показва успешен модел на публично-частно партньорство - Членството и активното участие в Правителствения консултативен комитет (GAC) на ICANN, както и участието в три от шестте работни групи на ICANN, демонстрират ангажираността на страната в глобалното интернет управление. ○ **Подписване на Меморандум за сътрудничество с ICANN** - споразумението за сътрудничество с ICANN от 2014 г. цели насърчаването на участие на множество заинтересовани страни в интернет управлението и обезпечаването на киберсигурност.	заинтересовани страни, за участието на България в глобални и регионални форуми, свързани с политики в сферата на управлението на Интернет. Това затруднява оценката на степента на включване и представителност на различни заинтересовани групи ○ **Ограничено участие на неправителствени организации** - въпреки успешния модел на публично-частно партньорство при участия в различните формати наМСД, няма достатъчно информация за активно участие на неправителствени организации в други международни форуми и работни групи ○ **Ограничено участие до международни форуми** - липсата на достатъчно национални инициативи за популяризиране и участие в международни форуми може да доведе до ограничено участие на заинтересованите страни от България
Възможности	**Заплахи**
○ **Интегриране на нови технологии** - въвеждането на нови технологии като изкуствен интелект и блокчейн може да доведе до по-ефективно управление на интернет политиката и подобряване на услугите ○ **Укрепване на публично-частното партньорство** - засилване на сътрудничеството между държавата и частния сектор ще подпомогне развитието на иновациите и внедряването на нови решения в интернет пространството	○ **Бързо променящи се технологии** - бързото развитие на нови технологии и методи за кибератаки може да направи съществуващите закони и регулации остарели и неефективни ○ **Недостатъчно финансиране** - липсата на адекватно финансиране за поддръжка и развитие на киберсигурността и интернет инфраструктурата може да постави България в неравностойно положение спрямо други държави

○ **Създаване на национален IGF** - учредяване на национален форум за управление на интернет (IGF) ще позволи структурирано и активно участие на всички заинтересовани страни, включително правителствени, неправителствени, академични и частни организации, в процеса на разработване на интернет политики ○ **Използване на съществуващи форуми** - възползване от вече съществуващи частни форуми като Digitalk, Webit, CyberSecurity Forum и Домейн Форум за събиране и обсъждане на мнения и идеи от различни заинтересовани страни може да обогати процеса на вземане на решения и създаване на интернет политики ○ **По-широко използване на обществените консултации** - увеличаване на информираността и активното участие на гражданите и неправителствените организации в обществените консултации може да доведе до по-добро формулиране на политиките и закони, свързани с интернет управлението ○ **Повишаване на участието в международни форуми** - насърчаване на по-широко участие на различни заинтересовани групи, включително неправителствени организации и частния сектор, в глобални и регионални форуми ще укрепи позицията на България в международното интернет управление; ○ **Подобряване на статистическата база** - създаване и поддържане на подробни статистики за участие на представители от България в международни форуми, дезагрегирани по пол и групи заинтересовани страни, ще подобри оценката и стратегическото планиране **Разширяване на публично-частните партньорства** - укрепване на съществуващите публично-частни партньорства и създаване на нови инициативи с международни организации като МСД и ICANN ще доведе до по-добра координация и ефективност на участието в тези формати	○ **Глобални киберзаплахи** - нарастващият брой и сложност на глобалните киберзаплахи представляват сериозна заплаха за националната сигурност и интернет инфраструктурата ○ **Ниска правна култура и участие** - ниска информираност и правна култура сред гражданите и бизнесите относно процесите на обществените консултации може да доведе до ограничено участие и представителност в процеса на разработване на интернет политики ○ **Липса на ангажираност на неправителствени организации** - недостатъчното участие на неправителствени организации и други заинтересовани групи в процеса на разработване на политики, свързани с цифровите технологии, може да доведе до неадекватни и неефективни решения ○ **Непълноценно използване на съществуващите механизми** - непълноценното използване на наличните механизми за обществени консултации и липсата на структурирани форуми може да доведе до недостатъчно ефективни политики по цифровите въпроси и пропускане на възможности за подобрение и иновации ○ **Ограничени ресурси и капацитет** - ограничените ресурси и капацитет за участие в международни форуми могат да попречат на представителството и ефективното участие на България в глобалните дискусии и решения; ○ **Липса на координация между заинтересованите страни** - недостатъчната координация между различните заинтересовани страни на национално ниво може да доведе до неефективно участие и защита на националния интерес в международните форуми и организации.

Препоръки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите:

- ***Бизнес***

Краткосрочни мерки:

○ включване на бизнес общността в процеса на консултации при разработването на нови закони и регулации, за да се гарантира, че те са практически приложими и ефективни.

○ подпомагане на стартиращи предприятия и иновационни центрове чрез предоставяне на помощ, вкл. консултантска.

- организиране на редовни съвместни форуми и дискусии между правителството и бизнеса с цел постигане на отвореност и достъпност и насърчаване на съвместна работа за развитие на цифровата икономика.
- провеждане на проучвания за ефективността на публично-частните партньорства.
- разработване на съвместни инициативи между държавата и бизнеса за финансиране на изследвания и внедряване на нови технологии за киберсигурност.
- инвестиране в обучения и семинари за новите технологии и методи за киберсигурност.
- създаване на регистър, който да събира и публикува данни за участието на представители от бизнеса в международни форуми, дезагрегирани по пол и вид на компанията. Това ще подобри прозрачността и ще помогне за оценка на включването на различни заинтересовани страни.
- инициативи за създаване на платформи, където представители на бизнеса, неправителствените организации и администрацията могат да обменят опит и да координират участието си в международни форуми.

Дългосрочни мерки:

- инвестиции в усъвършенствани технологии и методи за киберсигурност, както и в обучение на персонала за повишаване на осведомеността относно рисковете и добрите практики.
- организиране на обучения и семинари относно най-новите тенденции и заплахи в областта на киберсигурността, както и за начините на защита.
- инвестиции в нови технологии като изкуствен интелект и блокчейн за подобряване на интернет услугите и сигурността.
- създаване на устойчива мрежа за сътрудничество и обмен на иновации.
- създаване на партньорства с администрацията и академични институции за ранно откриване на нововъзникващи заплахи и иновации.
- организиране на обучения и информационни сесии от и за бизнеса относно важността на участие в международни форуми и начините за включване в тях. Това ще повиши информираността и ще насърчи активното участие.
- събиране на данни за ефективността на новите технологии.
- участие в национален форум за интернет политики (след евентуалното му създаване).

➢ ***Неправителствени организации***

Краткосрочни мерки:

- провеждане на кампании за повишаване на правната култура и информираност сред гражданите относно техните права и задължения в интернет пространството.
- създаване на платформи за обмен на информация и най-добри практики между НПО, администрацията и бизнеса.
- въвеждане на инструменти и ресурси за в борба с киберзаплахите и дезинформацията.
- създаване на стимули и грантове за участие в обществените консултации и форуми в подкрепа на политики за отворено управление и гражданско участие.
- участие в национален форум за интернет политики (след евентуалното му създаване).
- създаване на фондове и грантове, които да подкрепят участието на НПО в международни инициативи, за да се преодолее финансовата бариера.
- създаване на национални мрежи и коалиции от НПО, които да координират и представят българските интереси на международната сцена.

Дългосрочни мерки:

- събиране и анализ на данни относно въздействието на политиките в цифровата сфера върху различни социални групи, за да се подобри доказателствената база за бъдещи законодателни промени.
- идентифициране и подкрепа на уязвими групи чрез специфични програми, насочени към повишаване на достъпа и безопасността в интернет.

- повишена ангажираност и представителност на гражданското общество в процеса на вземане на решения.
- събиране на данни за участието на НПО в процесите на вземане на решения.
- мониторинг и оценка на въздействието на националния форум за интернет политики (след евентуалното му създаване) върху политиките в цифровата сфера.
- разработване и провеждане на обучителни програми за НПО, насочени към укрепване на техните умения и знания за участие в международни форуми и работни групи.
- насърчаване на подписването на партньорски споразумения между НПО и държавни институции за съвместно участие в международни форуми и инициативи.

➢ ***Научни среди***

Краткосрочни мерки:

- финансиране на научни изследвания в областта на политиката в цифровата сфера, киберсигурността и новите технологии.
- въвеждане на нови учебни програми и специализации в университетите, насочени към цифровите политики, киберсигурност и цифрова икономика.
- провеждане на изследвания за идентифициране на празнотите в данните и разработване на методологии за тяхното запълване.
- създаване на платформи за обмен на знания между научните среди и правителството/администрацията в подкрепа на научноизследователската дейност и иновации.
- възползване от форуми като Digitalk, Webit и други за събиране и обсъждане на научни идеи.
- докладване на резултати и ефективност от участието в тези форуми.
- инициативи за създаване на съвместни изследователски проекти с международни партньори, които да разглеждат въпроси, свързани с интернет управлението и киберсигурността.
- насърчаване на обменни програми за учени и студенти, които да участват в международни конференции и форуми, свързани с политиките в цифровата сфера.

Дългосрочни мерки:

- насърчаване на сътрудничеството между университети, научни организации и бизнеса за разработване на иновативни решения в цифровото пространство.
- организиране на международни конференции и семинари за обмен на знания и опит в тази област.
- създаване на национална база данни за интернет използване, сигурност и иновации, която да бъде достъпна за изследователите и политиците.
- участие в национален форум за интернет политики (след евентуалното му създаване).
- създаване на партньорства с технологични компании и администрацията за ранно откриване на нововъзникващи заплахи и иновации.
- насърчаване на провеждането на научни изследвания и проучвания, които да предоставят данни и анализи за участието на България в международните форуми. Това ще подобри оценката и стратегическото планиране.
- регулярни публикации и доклади, които да информират обществеността и заинтересованите страни за резултатите от участието на България в международни форуми и инициативи.

➢ ***Администрация***

Краткосрочни мерки:

- включване на всички заинтересовани страни в процеса на разработване на рамка за гарантиране на прозрачност и ефективност.
- създаване на национална платформа за координация на усилията в областта на киберсигурността и политиката в цифровата сфера.

- провеждане на анализ на ефективността на съществуващите платформи и механизми за обществени консултации и извършване на нужните подобрения за по-добро участие и обратна връзка.
- създаване на специализирани работни групи, които включват представители на правителството, индустрията, академичната общност и неправителствените организации. Тези групи трябва да се занимават с активно сътрудничество и координация при разработването на политики в цифровата сфера.
- учредяване на национален форум за интернет политики за структурирано участие на всички заинтересовани страни.
- определяне на мандат и правила за функциониране на националния форум, който да отразява нуждите и интересите на всички заинтересовани страни.
- събиране на данни за ефективността на новите механизми за сътрудничество.
- провеждане на информационни кампании и обучения, които да информират неправителствените организации за процеса на обществените консултации и техните възможности за участие.
- въвеждане на бази данни за неправителствени организации, специализирани в цифровите политики и цифровите права, с цел по-добро идентифициране и ангажиране на подходящи участници.
- разработка на интерактивни платформи и инструменти за по-лесно участие на гражданите и бизнеса в процеса на консултации и публично обсъждане.
- организиране на обучения и семинари за държавни служители, насочени към подобряване на техните умения и знания за участие в международни форуми и инициативи.

Дългосрочни мерки:

- създаване на механизми за по-гъвкаво адаптиране на политиките към местните условия и нужди, включително чрез публично-частни партньорства
- изясняване на границите на отговорност в рамките на националната архитектура за киберсигурност.
- провеждане на широкомащабни информационни кампании за повишаване на правната култура и информираност сред гражданите и бизнеса относно съществуващите регулации и мерки за защита.
- регулярно мониториране и оценка на изпълнението на стратегиите и програмите, свързани с цифровизацията и достъпа до интернет, за да се идентифицират потенциални проблеми и да се предприемат коригиращи действия навреме.
- участие в международни и регионални инициативи и проекти, които подпомагат обмена на опит и добри практики в областта на цифровизацията и интернет достъпа.
- ангажиране на всички заинтересовани страни, включително местни власти, частен сектор, гражданско общество и потребители, в процеса на планиране, изпълнение и оценка на политиките и проектите, свързани с цифровизацията и интернет достъпа.
- повишаване на ефективността, представителността, участието в процесите и координацията в разработването на политики в цифровата сфера– внедряване на механизми за непрекъснато наблюдение в отговор на новите технологични тенденции и кибер заплахи.
- организиране на редовни срещи и форуми, които да служат за платформа за обмен на идеи и становища между заинтересованите страни.
- въвеждане на системи за проследяване на резултатите от обществените консултации и действията, предприети в резултат на тях, за да се увеличи доверието на участниците.
- активно ангажиране на неправителствени организации и частния сектор в международните и регионални форуми по теми, свързани с Интернет, чрез провеждане на информационни кампании, насочени към различни целеви групи, включително държавни служители, НПО, академични среди

и бизнеса. Използване на социални медии, уебинари и конференции за разпространение на информация. Това ще повиши информираността и ангажираността.

- улесняване на достъпа на заинтересованите страни до информация за международни форуми по теми, свързани с Интернет, чрез създаване на онлайн платформа, където да се публикуват информация и възможности за участие в международни и регионални форуми.
- проактивно участие във форумите WSIS, IGF, EuroDIG и SEEDIG.
- предвид значението на МСД – като единствената цифрова агенция на ООН, която взима правнообвързващи за държавите решения, насърчаване на участието на неправителствените заинтересовани страни като част от българските делегации.

Заключение:

България има солидна основа за развитие на политиката в цифровата сфера чрез съществуващите международни и европейски регулации. Въпреки това, за пълноценно използване на възможностите и справяне със заплахите, е необходимо допълнително усъвършенстване на националните политики в цифровата сфера и съществуващата национална правна рамка.

България има правна основа за участие на заинтересованите страни в процеса на разработване на политики в цифровата сфера Създаването на национален форум за политики в цифровата сфера и засилване на сътрудничеството между всички заинтересовани страни са ключови стъпки за по-добро управление и развитие на цифровото пространство в страната. Изправянето пред слабостите и заплахите в националните политики в цифровата изисква проактивен и координиран подход, който да включва създаването на нови механизми за участие и сътрудничество, подобряване на правната култура и адаптиране към бързо променящата се технологична среда.

България има значителни възможности да укрепи участието си в процесите на оформяне на международни и регионални цифрови политики чрез подобряване на координацията между заинтересованите страни, създаване на национални форуми и инициативи, и разширяване на публично-частните партньорства. Въпреки това, липсата на подробни статистики и недостатъчното участие на неправителствени организации представляват предизвикателства, които трябва да бъдат адресирани за постигане на по-ефективен и включващ процес.

С предложените препоръки България може да укрепи своята позиция в създаването на международни и регионални цифрови политики, като преодолее настоящите слабости и елиминира заплахите. Ключът към успеха е в активното включване на всички заинтересовани страни, ефективната координация и адаптация към променящите се условия. Препоръките трябва да бъдат интегрирани в националните стратегии за развитие и да бъдат насочени към подобряване на универсалността на интернет, като се има предвид взаимозависимостта на различните заинтересовани страни. Това ще осигури последователност и взаимно допълване на мерките, като същевременно ще допринесе за изпълнението на националните цели и ангажименти към устойчивото развитие.

КАТЕГОРИЯ – ХОРИЗОНТАЛНИ / ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИНДИКАТОРИ

Последната категория обхваща пет теми, които са относими към всеки един сектор на държавното управление, а именно - пол, деца, устойчиво развитие, сигурност и етика.

ТЕМА A: ПОЛ

По отношение на тема A (пол) и относимите към нея въпроси следва да се затвърдят направените констатации в рамките на различните изследвани показатели в доклада, а именно, че в България се наблюдава относително стабилно равенство на половете по отношение на цифровата среда. Може да се приеме, че това е и причината, поради която по-рядко се предприемат целенасочени мерки за овластяване на жените в цифровата среда. Въпреки това, следва да се обърне внимание, че данните, изведени под относимите въпроси, по отношение преживяно насилие от партньор или трето лице са обезпокояващи и това е една от съществените теми, на които следва да бъде обръщано политическо внимание.

ТЕМА B: ДЕЦА

В тази връзка и в рамките на следващата тема B (деца) се забелязва необходимостта от по-голямо застъпване на политики за създаване на сигурна онлайн среда без насилие за подрастващите.

ТЕМА C: УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

ТЕМА D: ДОВЕРИЕ И СИГУРНОСТ

ТЕМА E: ПРАВНИ И ЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ИНТЕРНЕТ

Теми C (устойчиво развитие), D (сигурност) и E (етика) също могат да се разглеждат в корелация, тъй като сигурността е ключова предпоставка за изграждането на доверие в потребителите и по-застъпеното използване на интернет за развитие на различните индустрии. Така може да се посочи, че и по отношение на киберсигурността са в сила редица нормативни актове и стратегии на ниво Европейски съюз, които страната ни е транспонирала във вътрешното си право. От годишните отчети на компетентните институции може да се направи извода, че е застъпено ефективно противодействието на атаките над компютърните системи, съответно се гарантират в относително висока степен правата на гражданите.

Силни страни	Слаби страни
• **Високо ниво на равенство в интернет потреблението** - статистическите данни показват, че почти няма разлика между мъжете и жените по отношение на редовното използване на интернет • **Силно представителство на жените в изпълнителната власт** - участието на жените в националните правителства е по-високо от средното за ЕС, с нива около 36-40 % през последните години • **Съществуване на национални механизми за защита от дискриминация** - гражданите имат достъп до механизми за	• **Недостатъчна дезагрегация на данните по пол** - липсват подробни статистически данни за използването на интернет, мобилни широколентови абонаменти и модели на потребление, разделени по пол и други демографски характеристики • **Липса на ясна законова рамка за онлайн насилие** - онлайн насилието не е изрично регулирано в законодателството, което затруднява адекватната защита на жертвите • **Недостатъчни данни за онлайн насилие, основано на пола** - липсват систематични и надеждни данни за честотата и видовете онлайн насилие срещу жени, което

защита от дискриминация, като Комисията за защита от дискриминация • **Законодателна рамка за защита от домашно насилие** - България има закони, които обхващат различни форми на насилие, включително онлайн насилие, което попада в категорията на домашното насилие и други форми на насилие • **Висока честота на употреба на интернет сред младежите** - Данните показват, че значителен процент от младежите на възраст между 16 и 29 години използват интернет ежедневно. Това свидетелства за добра цифрова грамотност и достъп до интернет в тази възрастова група. • **Широк спектър от дейности онлайн** - младите хора използват интернет за различни дейности като участие в онлайн курсове, комуникация, социални мрежи, интернет банкиране, търсене на информация и др. Това показва многостранност и разнообразие в онлайн активността • **Включване на цифровата компетентност в образователната политика** - законът за предучилищното и училищното образование в България подчертава важността на цифровата компетентност, което спомага за повишаване на цифровата грамотност сред децата • **Национални стратегии и политики** - съществуването на стратегически документи като „Цифрова трансформация на България за периода 2024-2030 г.” и „Свързана България”, които ясно очертават целите и плановете за развитие на ИКТ и широколентовия достъп. Ясна ангажираност на България към целите на ЕС за покритие с широколентов достъп над 30 Mbps и за гигабитова интернет свързаност и 5G до 2025 г. • **Широко покритие на интернет сред бизнеса** - висок процент на предприятията с достъп до интернет: 95.6 % за малките предприятия, 99.3 % за средните и 100 % за големите. Висок процент на предприятията с фиксирана интернет връзка – около и над 90 % • **Фокус върху новите технологии** - акцент върху изграждането на мрежи с висок капацитет и свръхвисока скорост, включително мрежи от следващо поколение (NGA)	затруднява формулирането на ефективни политики и мерки • **Липса на данни за деца под 15 години** - липсват централно събирани данни за използването на интернет от деца под 15 години, което затруднява анализа и разработването на целенасочени политики за тази възрастова група • **Недостатъчни данни за уязвимите групи** - няма системен и всеобхватен анализ за използването на интернет от деца, принадлежащи към уязвими групи (етнически и езикови малцинства, мигранти, деца с увреждания). Това пречи на създаването на ефективни политики за включване и защита на тези деца • **Ограничено използване на интернет за образователни и социални цели** – въпреки, че се наблюдава увеличаване на използването на интернет за участие в онлайн курсове по време на пандемията, това остава относително по-ниско в сравнение с потреблението на интернет за развлекателни цели • **Липса на данни за възприятията на МСП** - липса на конкретни данни за възприятията на малките и средните предприятия относно стойността на използването на интернет, което затруднява оценката на реалната им потребност и интерес към цифровизацията • **Ниската приоритетност на ИТ в МСП** - въпреки важността на информационните технологии, те се считат за второстепенни за много предприемачи в МСП, което може да забави процеса на цифрова трансформация • **Недостатъчно внимание към киберсигурността** - малък дял на предприятията, които отдават приоритет на киберсигурността (9 %), което може да изложи бизнеса на сериозни рискове в цифровата ера • **Липса на актуална стратегия за киберсигурност** - стратегията „Киберустойчива България 2023” вече не е в сила, а нов стратегически документ, който да застъпва модела на множеството заинтересовани страни и сътрудничеството, все още не е приет • **Недостатъчно финансови ресурси и кадри в бизнеса** - липсата на средства и компетентни кадри забавя инвестициите и

• **Национален екип за реагиране при инциденти с компютърната сигурност (НЕРИКС)** - създаден към Министерството на електронното управление, този екип си сътрудничи с Агенцията на ЕС за мрежова и информационна сигурност (ENISA) и е доказал своята ефективност чрез обработка на значителен брой инциденти • **Създадена правна и институционална рамка** - законът за киберсигурност и хармонизираната уредба на ниво ЕС (например Директива (ЕС) 2022/2555) предоставят стабилна основа за регулиране и управление на киберсигурността • **Ангажираност и отчетност** - докладите на министъра на електронното управление демонстрират прозрачност и ангажираност към подобряване на киберсигурността • **Образователни и превантивни кампании** - правителствени институции организират кампании и лекции за повишаване на осведомеността сред различни групи от заинтересовани страни • **Съществуващи механизми за докладване на киберпрестъпления** - Дирекция „Киберпрестъпност" към главна дирекция „Борба с организираната престъпност" (ГДБОП) – МВР разполага с ясно дефинирани канали за приемане и обработка на сигнали за киберпрестъпления, включително онлайн тормоз • **Възможност за подаване на сигнали по различни начини** – имейл, телефон или онлайн формуляр, което улеснява гражданите и фирмите в процеса на докладване •	усилията за подобряване на киберсигурността в частния сектор • **Недостатъчна киберсигурност в държавните институции** - недостигът на системни инвестиции и неспособността да се привлекат квалифицирани специалисти затрудняват управлението на киберрисковете в държавните и общински структури • **Разнообразие във възприятията за киберсигурността** - различията във възприятията за интернет сигурност сред потребителите, бизнеса и други заинтересовани страни затрудняват координираните усилия за подобряване на киберсигурността • **Липса на конкретни данни за възприятията на индивидите** - липсват налични данни и статистика, базирани на проучвания на домакинства или мнения, които да предоставят информация относно възприятието на ползите, рисковете и въздействието на интернет • **Недостатъчно информация** за степента, в която потребителите докладват за онлайн тормоз или злоупотреба, особено по отношение на конкретни демографски и социални групи • **Неосведоменост и несигурност относно киберсигурността** – висок процент от населението се чувства неосведомено по въпросите на киберсигурността, което може да доведе до неефективни реакции и мерки при възникване на кибер инциденти
Възможности	**Заплахи**
• **Подобряване на събирането и анализирането на данни** - разширяване на статистическите изследвания, които да включват дезагрегирани данни по пол, възраст, доходи и образователни постижения • **Разработване на специализирано законодателство за онлайн насилие**: - приемане на ясна законова рамка, която да обхваща специфичните форми на онлайн насилие и тормоз, ще подобри защитата на жертвите и ще улесни правоприлагащите органи • **Разработване на целенасочени политики за уязвимите групи** -	• **Недостатъчно внимание към специфичните нужди на жените в интернет средата** - игнорирането на специфичните нужди на жените може да доведе до задълбочаване на неравенствата и ограничаване на възможностите за овластяване • **Продължаваща липса на надеждни данни за онлайн насилие** - липсата на надеждни и систематични данни затруднява оценката на проблема и формулирането на ефективни мерки за защита • **Нарастващи форми на онлайн насилие и тормоз** - с нарастващото използване

идентифицирането и събирането на данни за уязвимите групи ще позволи разработването на целенасочени политики и инициативи, които да подобрят достъпа до интернет и цифровите ресурси за тези деца • **Подобряване на образователната употреба на интернет** - въвеждането на повече онлайн образователни ресурси и програми може да увеличи ангажираността на децата с образованието и да подобри резултатите им • **Повишаване на цифровата грамотност чрез образователната система** - образователната система може да бъде усилена с повече програми и курсове, насочени към цифровата грамотност, което ще помогне на децата да се възползват пълноценно от възможностите, които интернет предлага • **Развитие на електронната търговия** - възможности за развитие на онлайн реклама (27 %), електронна търговия (25 %) и онлайн разплащания (12 %), което може да повиши конкурентоспособността на МСП • **Инвестиции в нови технологии и инфраструктура** - подкрепа от ЕС за развитие на нови технологии и изграждане на инфраструктура с висок капацитет, което може да ускори цифровата трансформация на страната • **Приемане на нова дългосрочна стратегия** - създаването на нов стратегически документ, който да отразява съвременните предизвикателства и възможности, може значително да подобри киберсигурността в страната • **Технологични иновации и инвестиции** - разработване и внедряване на нови технологии за киберсигурност, както и увеличаване на инвестициите в този сектор, могат да подобрят защитата срещу кибератаки • **Международно сътрудничество** - засилено сътрудничество с международни организации и други държави може да укрепи националната киберсигурност чрез обмен на знания и опит • **Събиране на данни и провеждане на проучвания** - събирането на данни за възприятията на индивидите относно ползите, рисковете и въздействието на интернет може да предостави ценна информация за формулиране на по-ефективни политики и образователни	на интернет, рискът от различни форми на онлайн насилие и тормоз също нараства, което изисква адекватни мерки и защита • **Съществени предизвикателства пред правоприлагащите органи** - бързото развитие на информационните технологии поставя нови предизвикателства пред органите на реда, които трябва да се справят със сложни и нови форми на нарушения и престъпления • **Цифрово разделение и неравенства** - липсата на данни и целенасочени политики за уязвимите групи може да задълбочи цифровото разделение и да увеличи неравенствата в обществото • **Интернет рискове и заплахи за децата** - повишената употреба на интернет може да изложи децата на различни онлайн заплахи като кибертормоз, неподходящо съдържание и злоупотреби с лични данни • **Нарушения на правата на децата** - без адекватен мониторинг и правна защита, съществува риск от нарушения на правата на децата в цифровата среда • **Слаба инерция в МСП** - слабата ангажираност и приоритизиране на ИТ от страна на МСП може да забави процеса на цифровизация и да намали конкурентоспособността им в сравнение с международни конкуренти • **Бързо развитие на технологиите** - бързото развитие на технологиите може да направи настоящата инфраструктура и технологии остарели, което ще изисква непрекъснати инвестиции и актуализации • **Рискове свързани с киберсигурността** - недостатъчното внимание към киберсигурността може да доведе до увеличаване на киберзаплахите и инцидентите, което ще има негативен ефект върху доверието в цифровите услуги и устойчивостта на бизнеса • **Нарастваща честота и сложност на кибератаките** - постоянното увеличаване на киберпрестъпленията, включително фишинг, спам, ботове, DDoS атаки и финансови измами, представлява сериозна заплаха за киберсигурността • **Дезинформационни кампании и политически нестабилности** - увеличение на дезинформационни кампании, особено в контекста на геополитически конфликти като

програми. Провеждането на проучвания, разделени по пол, възраст, етническа принадлежност и социална група, би помогнало за по-добро разбиране на потребителските нужди и предизвикателства • **Разработване на образователни и информационни кампании** - създаване на програми за повишаване на познанията по киберсигурност и обучение на населението за безопасно използване на интернет. Инициативи за информиране на гражданите относно наличните механизми за докладване на онлайн тормоз и злоупотреба • **Подобряване на съществуващите механизми за докладване** - въвеждане на официален държавен механизъм за докладване на онлайн тормоз или измама, който не достига праговете на престъпно деяние, за да се обхванат всички форми на злоупотреба • **Инициативи за подобряване на познанията за киберсигурността** – 64 % от българите се чувстват неосведомени по въпросите на киберсигурността, но изразяват желание да подобрят своите знания, което показва потенциал за бъдещи образователни програми и инициативи •	този в Украйна, може също да усложни киберсигурността • **Липса на координация и синхронизация** - разнообразието във възприятията за киберсигурността и липсата на координация между различните заинтересовани страни могат да затруднят ефективната реакция на киберзаплахите • **Непрекъснато развиващи се техники на киберпрестъпниците** - развитието на нови и усъвършенствани техники за атака от страна на киберпрестъпниците може да направи съществуващите защитни мерки неефективни • **Продължаваща липса на данни** - продължаващата липса на данни и проучвания относно възприятията на интернет потребителите може да ограничи способността на институциите да разработят ефективни стратегии за защита и образоване на населението • **Неосведоменост и несигурност сред населението** - високият процент от населението, който се чувства неосведомен по въпросите на киберсигурността, може да доведе до неефективни мерки за защита и увеличаване на риска от онлайн злоупотреби и киберпрестъпления

Препоръки за преодоляване на слабостите и елиминиране на заплахите:

➢ ***Бизнес***

Краткосрочни мерки:

- внедряване на вътрешни фирмени политики за предотвратяване и отговор на онлайн насилие, като създадат механизми за докладване и подкрепа на засегнатите служители. Освен това, подкрепата за такива политики на индустриално ниво ще помогне за създаване на по-силна законодателна рамка.
- инвестиране в разработване на технологии за защита на личните данни и киберсигурност, специално насочени към децата.
- създаване на съвместни инициативи с администрацията и НПО за развитие на цифровата инфраструктура и образователните технологии за насърчаване на иновациите и сътрудничеството за постигане на националните цели за цифрова трансформация и устойчиво развитие.
- внедряване на технологични решения за защита на децата онлайн, като филтриране на съдържанието и мониторинг на онлайн активностите.
- организиране на кампании и обучения за предприемачи и мениджъри на МСП относно значението и ползите от ИТ и цифровизацията.
- въвеждане на програми за повишаване на осведомеността и обучение по киберсигурност за малки и средни предприятия, както и създаване на стимули за инвестиции в киберсигурност.
- създаване на платформи и инструменти за улесняване на електронната търговия, както и стимули за малките предприятия да се включат в онлайн пазари.
- увеличаване на финансовите ресурси, предназначени за киберсигурност.

- създаване на програми за обучение и сертифициране на служители по киберсигурност, като се ползват държавни субсидии и сътрудничество с образователни институции във връзка с целите за устойчиво развитие, по-специално тези, свързани с качествено образование и прилична работа.
- създаване на платформи за обмен на информация и добри практики между бизнеса и други заинтересовани страни, като НПО и администрацията.
- разработване на вътрешни системи и анонимни канали за докладване на онлайн злоупотреби и киберпрестъпления, за да се осигури сигурност и конфиденциалност и които да бъдат лесно достъпни за служителите.

Дългосрочни мерки:

- сътрудничество на компаниите с администрацията и НПО-та за събиране на по-дезагрегирани данни, като предоставят анонимизирани потребителски данни и аналитични отчети, които да помогнат за разбиране на тенденциите и нуждите на различни демографски групи.
- инвестиране от страна на бизнеса в програми за повишаване на киберсигурността и цифровата грамотност сред служителите си, чрез организиране на семинари, уебинари и интерактивни курсове относно най-добрите практики в киберсигурността, насочени към защита от киберзаплахи и методи за докладване на онлайн инциденти.
- подобряване на образователната употреба на интернет, съобразено с политиките за равенство в образованието и цифрова грамотност.
- подкрепа при разработването на национални стратегически документи за цифрова икономика и устойчиво развитие, както и инициативи за повишаване на конкурентоспособността на бизнеса.
- подкрепа при актуализацията на националната стратегия за киберсигурност.
- повишаване на устойчивостта на бизнеса срещу кибератаки.
- сътрудничество между фирми чрез създаване на консорциуми за споделяне на ресурси и добри практики в областта на киберсигурността.
- укрепване на отвореното управление и сътрудничеството между публичния и частния сектор за подобряване на координацията и готовността за реакция.
- сътрудничество с Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ (ГДБОП) за разработване на системи за ранно предупреждение и реагиране на кибератаки.
- подкрепа на НПО за провеждане на изследвания и инициативи, свързани с киберсигурността.

➢ ***Неправителствени организации***

Краткосрочни мерки:

- иницииране и поддържане на кампании и проекти, които подкрепят цифровото овластяване на жените, чрез осигуряване на достъп до ресурси, обучение и платформи за споделяне на знания и опит.
- подкрепа за приемане на специализирано законодателство, което да обхваща специфичните форми на онлайн насилие.
- разработване на специализирани програми за обучение и провеждане на обучения за цифрова грамотност и безопасно използване на интернет, насочени към родители, деца, уязвими групи, възрастни хора и малцинствени общности.
- инициативи за събиране на данни и анализ на интернет употребата сред деца, особено тези от уязвими групи с цел подобряване на доказателствената база, съответстващо на целите за отворено управление и равенство.
- създаване на съвместни инициативи с бизнеса и администрацията за развитие на цифровата инфраструктура и образователните технологии за насърчаване на иновациите и сътрудничеството за постигане на националните цели за цифрова трансформация и устойчиво развитие.
- организиране на кампании и форуми за НПО, насочени към значението на цифровизацията и киберсигурността и методи за защита, както и възможностите, които те предоставят.
- създаване на платформи за обмен на информация и добри практики между НПО и други заинтересовани страни, като бизнеса и администрацията.

- изпълнение на проекти, които включват изследвания в областта на киберсигурността, финансирани чрез грантове и международни програми.
- разработване на информационни материали и ресурси, достъпни онлайн, за защита от киберзаплахи.

Дългосрочни мерки:

- провеждане на изследвания и анкети, които да събират дезагрегирани данни по пол и други демографски характеристики, с цел по-добро разбиране на предизвикателствата и нуждите на различните групи.
- осигуряване на правна подкрепа за жертвите на онлайн насилие.
- организиране на образователни кампании и инициативи, насочени към информиране на обществото за важността на киберсигурността и методите за защита от онлайн насилие и тормоз.
- кампании за осведомяване и лобиране за политически промени, насочени към предоставяне на равни възможности за достъп до интернет за всички деца, включително уязвимите групи.
- подкрепа на равенството и цифровото включване, съобразено с целите за устойчиво развитие и политики за равенство между половете.
- изследвания и събиране на данни за възприятията и нуждите на МСП по отношение на цифровизацията, както и за оценка на ефектите от цифровизацията върху обществото.
- подкрепа за открито управление и участие на гражданското общество в процеса на цифровизация.
- дългосрочно създаване на устойчиви мрежи за реакция на киберзаплахи.
- провеждане на регулярни проучвания, които да изследват възприятията и поведението на различни социални групи по отношение на киберсигурността.
- публикуване на анализи и доклади, които да информират държавните институции и бизнеса за текущите тенденции и предизвикателства пред цифровата трансформация.
- сътрудничество с държавните институции за разработване на защитни мерки и механизми за докладване на злоупотреби.

- ***Научни среди***

Краткосрочни мерки:

- анализ на съществуващото законодателство и изготвяне на предложения и препоръки за неговото усъвършенстване, въз основа на международни практики и стандарти.
- партньорство с технологични компании за разработване на иновативни решения за безопасно и ефективно използване на интернет с цел насърчаване на иновациите и устойчивото развитие в цифровата сфера.
- формулиране на специфични подходи към определени целеви групи с цел подпомагане на децата и юношите да използват потенциала на интернет и осигуряване на правилно разбиране на риска от тях и техните родители.
- реализиране на изследователски проекти в областта на новите технологии, интернет инфраструктура и киберсигурност.
- сътрудничество с индустрията за разработка на иновативни решения в подкрепа за националните цели за иновации и устойчиво развитие.
- изследвания и разработки в областта на новите технологии за киберсигурност, включително изкуствен интелект и машинно обучение.
- създаване на програми за обучение и сертифициране на служители по киберсигурност.
- включване на курсове по киберсигурност в учебните програми на университетите и средните училища.
- създаване на онлайн платформи за споделяне на научни изследвания и добри практики в областта на киберсигурността.

Дългосрочни мерки:

- разработване и прилагане на нови методологии за събиране и анализ на дезагрегирани данни по пол, чрез провеждане на дългосрочни проучвания и наблюдения.
- разработване на специализирани образователни програми и курсове по киберсигурност, които да са насочени към жените и младежите, с цел повишаване на тяхната информираност и умения.
- провеждане на системни изследвания за използването на интернет сред деца под 15 години и уязвимите групи с цел подобряване на разбирането за цифровото разделение и разработване на научно обосновани политики.
- включване на курсове за цифрова грамотност и интернет сигурност в учебните програми на университетите и училищата.
- стимулиране на изследвания за събиране и анализ на данни относно възприятията и нуждите на бизнеса и обществото от цифровизацията в подкрепа за доказателствено базирани политики и стратегии за цифрова трансформация.
- разширяване на международното сътрудничество чрез участие в проекти на ЕС и други международни програми за обмен на знания и технологии в областта на киберсигурността, което ще доведе до подобряване на научната база и методологии и дългосрочно развитие на устойчиви решения и технологии.
- насърчаване на сътрудничеството между публичния и частния сектор за споделяне на информация и ресурси за противодействие на киберзаплахите.
- създаване на интердисциплинарни екипи за изследване на различните аспекти на киберсигурността и интернет възприятията.
- провеждане на дългосрочни изследвания за въздействието на киберпрестъпленията върху обществото и икономиката.
- провеждане на практически обучения и симулации на кибератаки за студенти и ученици.
- организиране на научни конференции и форуми за обмен на знания и опит между изследователи и практици.

➢ ***Администрация***

Краткосрочни мерки:

- инициране на приемането на законодателни промени, които да обхващат специфичните форми на онлайн насилие, като същевременно осигурят адекватна защита на жертвите и улеснят правоприлагащите органи.
- сътрудничество с други заинтересовани страни за събиране и анализ на данни и включване на повече дезагрегирани данни по пол, възраст, социално-икономически статус, образование и други демографски характеристики в изследванията и докладите на НСИ.
- организиране на курсове и уебинари по програмиране, цифров маркетинг и управление на социални медии.
- създаване на национален регистър за докладване на случаи на онлайн насилие, който да бъде публично достъпен и редовно обновяван.
- разработване на системи за събиране на данни за случаи на онлайн насилие, които да бъдат анализирани и използвани за формулиране на ефективни политики.
- създаване на политики и програми за осигуряване на достъп до интернет и цифрови ресурси за всички деца, включително уязвимите групи.
- създаване на съвместни инициативи с бизнеса и НПО за развитие на цифровата инфраструктура и образователните технологии за насърчаване на иновациите и сътрудничеството за постигане на националните цели за цифрова трансформация и устойчиво развитие.
- изработване на методологии за събиране на данни, които включват етнически и езикови малцинства, мигранти, деца с увреждания и други уязвими групи.
- разработване на системи за мониторинг и анализ на интернет употребата сред уязвимите групи.
- внедряване на обучителни програми за родители, учители и деца, които да ги запознават с безопасното използване на интернет.

- внедряване на технологични решения за защита на децата онлайн, като филтриране на съдържанието и мониторинг на онлайн активностите.
- създаване на програми и платформи, които да насърчават участието на младите хора в граждански и политически дискусии и инициативи онлайн.
- организиране на обучения и програми за повишаване на цифровите умения на служителите в публичния сектор, както и интеграция на цифровизацията в административните процеси.
- разработване и предлагане на специфични програми за обучение по киберсигурност, насочени към МСП, които да включват най-добрите практики и текущите заплахи.
- създаване на иновационни хъбове и центрове за технологично развитие, които да подпомагат МСП в адаптирането към новите технологии.
- изготвяне и приемане на актуализирана национална стратегия за киберсигурност, която включва всички заинтересовани страни и съвременни предизвикателства за осигуряване на ясна насока и координация и дългосрочно укрепване на националната сигурност и устойчивост.
- създаване на междуведомствени работни групи за координация и обмен на информация между различните държавни институции за осигуряване на по-добра координация и изграждане на интегрирана система за управление на киберсигурността.
- въвеждане на унифицирани стандарти и протоколи за действие при кибератаки, които да се прилагат от всички заинтересовани страни.
- създаване на платформи за обмен на информация и добри практики между администрацията и други заинтересовани страни, като бизнеса и НПО.
- провеждане на редовни обучения и симулации за служителите в частния и публичния сектор за повишаване на тяхната готовност да реагират на кибератаки.
- насърчаване на обучението и сертифицирането на кадри в областта на киберсигурността чрез създаване на специализирани програми и курсове.
- създаване на конкурентни условия за привличане и задържане на квалифицирани специалисти в държавния сектор.
- въвеждане на задължителни стандарти и протоколи за защита на данните в публичния и частния сектор.
- създаване на централизирана платформа за докладване на както на киберпрестъпления, така и на всички видове онлайн тормоз и злоупотреба, достъпна за всички граждани и бизнеси.
- оптимизиране на съществуващите канали за докладване, за да бъдат по-лесни за използване и по-достъпни за всички потребители.
- внедряване на системи за проследяване и отчетност, които да осигурят регулярна и актуална информация за онлайн тормоз и киберпрестъпления.
- осигуряване на достъп до психологическа и правна помощ за жертвите на онлайн тормоз и злоупотреба.

Дългосрочни мерки:

- организиране на национални кампании за повишаване на информираността и обучението по киберсигурност, като се използват различни медии и платформи за разпространение на информация.
- създаване на ежегодни доклади за интернет потреблението, които включват подробни анализи по пол и други демографски характеристики.
- разработване на специализирани изследвания и проучвания, насочени към измерване и анализ на различните форми на онлайн насилие.
- включване на въпроси за онлайн насилие в национални и международни проучвания.
- провеждане на обучения в училища, университети и работни места за основни принципи на киберсигурност и разпознаване на онлайн заплахи.
- гарантиране на сигурността и правата на децата, съответстващо на политиките за отворено управление и правосъдие.
- редовно преразглеждане и актуализиране на законите и политиките, свързани с интернет сигурността и защитата на децата.

- организиране на редовни национални изследвания, които да обхващат всички възрастови групи, включително деца под 15 години.
- сътрудничество с неправителствени организации и международни организации, които имат опит в работата с уязвими групи.
- провеждане на национални кампании за повишаване на информираността за рисковете в интернет и начините за тяхното избягване.
- засилване на сътрудничеството с международни организации и платформи за споделяне на добри практики и борба с онлайн заплахите.
- подкрепа за стартиращи компании и бизнеси, които създават образователни платформи и инструменти за цифрово обучение.
- провеждане на редовни изследвания и анкети сред малките и средни предприятия, за да се събере конкретна информация за възприятията им относно стойността на използването на интернет и цифровите технологии.
- организиране на публични консултации с МСП, за да се идентифицират техните нужди и бариери пред цифровизацията.
- провеждане на обучения и семинари за собственици и мениджъри на МСП, които да подчертават важността и ползите от внедряването на информационни технологии.
- насърчаване на публично-частни партньорства за подпомагане на цифровизацията на МСП чрез предоставяне на експертна помощ, финансиране и достъп до нови технологии.
- разработване и прилагане на национални програми, които да подпомагат МСП в процеса на цифровизация, включително безплатни консултации и техническа помощ.
- разработване на програми за преквалификация и повишаване на квалификацията на работната сила в областта на ИКТ и киберсигурността.
- насърчаване на сътрудничество с университети и професионални училища за създаване на учебни програми, които да подготвят кадри с необходимите умения за цифровата икономика.
- създаване на програми за обучение и сертифициране на служители по киберсигурност, в сътрудничество с образователни институции.
- осигуряване на достатъчно финансови средства за модернизиране на системите за киберсигурност в държавните институции и привличане на квалифицирани специалисти.
- регулярно актуализиране на защитните системи и софтуерни приложения, както и внедряване на нови технологии за откриване и предотвратяване на кибератаки.
- изграждане на системи за мониторинг и анализ на онлайн пространството за идентифициране и противодействие на дезинформационни кампании.
- укрепване на сътрудничеството с международни организации и съюзници за обмен на информация и опит в борбата с дезинформацията.
- инвестиране в изследователски програми и развойна дейност за разработване на нови методи и технологии за защита срещу усъвършенстваните техники на киберпрестъпниците.
- насърчаване на сътрудничеството между публичния и частния сектор за споделяне на информация и ресурси за противодействие на киберзаплахите.
- редовно преглеждане и анализ на наличните данни и статистики за интернет безопасността, за да се идентифицират и адресират потенциални пропуски.
- разработване и провеждане на национални проучвания, които да оценят възприятията на индивидите относно ползите, рисковете и въздействието на интернет. Включване на разнообразни демографски и социални групи за пълноценна картина.
- партньорства с университети и изследователски центрове за провеждане на проучвания и анализи на данни.
- създаване на партньорства с неправителствени организации, които могат да предоставят допълнителна подкрепа и ресурси за пострадалите.
- участие в международни инициативи и програми за борба с киберпрестъпленията и защита на личните данни.

Заключение:

В заключение, настоящият SWOT анализ подчертава значителния напредък в използването на интернет сред младите хора в България, като същевременно разкрива и съществени слабости и заплахи. За да бъдат максимално използвани възможностите и за да бъдат адресирани предизвикателствата, е необходимо разработването на целенасочени политики, събиране на детайлни данни и въвеждане на образователни програми, насочени към цифровата грамотност. По този начин ще се постигне по-добро включване и защита на всички деца в цифровата ера.

SWOT анализът подчертава и значителния напредък на България в областта на ИКТ и широколентовия достъп, но също така посочва и ключови области, в които е необходима допълнителна работа и внимание, за да се постигнат устойчиви и ефективни резултати в бъдеще.

SWOT анализът на киберсигурността в България показва, че въпреки съществуващите силни страни и възможности за подобрение, съществуват значителни слабости и заплахи, които трябва да бъдат адресирани. Приемането на нова дългосрочна стратегия, инвестиции в технологии и обучение, както и по-дълбоко международно сътрудничество могат да играят ключова роля в укрепването на киберсигурността в страната.

В заключение, настоящият анализ показва, че България има стабилни основи по отношение на половото равенство в интернет потреблението, но съществуват значителни пропуски в конкретните стратегии и законодателни мерки за овластяване на жените и защита от онлайн насилие. Съществуват възможности за развитие и усъвършенстване на политиките и практиките, които могат да бъдат реализирани чрез по-добро събиране на данни, законодателни промени и образователни инициативи. Чрез съвместни усилия на бизнеса, НПО-тата, научните среди и администрацията, могат да се създадат условия за устойчиво развитие и овластяване на жените в цифровата ера. Тези мерки не само ще подобрят универсалността на интернет, но и ще подкрепят националните цели за развитие, отворено управление и равенство между половете.

На база SWOT анализа, са предложени горните препоръки, които, ако се прилагат координирано и последователно, ще допринесат за преодоляване на идентифицираните слабости и заплахи, както и за устойчивото развитие и цифровата трансформация на България. Препоръките целят да подобрят универсалността на интернет и да бъдат последователни и взаимно допълващи се, в съответствие с ROAM-X (права, откритост, достъп и многообразие, отчитане, трансверсални аспекти). Те включват мерки за подобряване на достъпа до интернет, повишаване на цифровата грамотност и сигурност, както и защита на правата на децата в цифровата среда. Реализацията им ще допринесе за по-добра универсалност и ефективност на интернет употребата, съобразено с националните стратегии и цели.

В заключение, тези препоръки имат за цел не само да адресират настоящите слабости и заплахи, но и да създадат устойчиви основи за бъдещето развитие на ИКТ и широколентовия достъп в България, като същевременно подпомагат малките и средни предприятия в техния процес на цифрова трансформация.

Индикатори за интернет универсалност на ЮНЕСКО

109 основни показатели за интернет универсалност

Това са основните показатели, които могат да се използват за по-малко цялостни оценки на интернет универсалността, когато ресурсите не са достатъчни за пълна оценка.

Там, където в тези показатели се появява фразата „агрегиране и дезагрегиране“, дезагрегирането трябва да обърне особено внимание на пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива.

Категория Права (в интернет)

Тема А Политическа, правна и регулаторна рамка

Въпрос А1 Има ли правна рамка за упражняване и прилагане на правата на човека, която е в съответствие с международните и регионалните споразумения, закони и стандарти за правата на човека и с принципа на правовата държава?

Показател:
►► Наличие на конституционна или правна рамка, включително договореност за надзор, която е в съответствие с международните и регионалните споразумения за права, закони и стандарти, и доказателства, че тя се спазва и прилага от правителството и другите компетентни органи

Въпрос А2 Съществува ли правна рамка, която признава, че същите права, които хората имат офлайн, също трябва да бъдат защитени онлайн?

Показател:
►► Доказателство, че принципът на еквивалентността онлайн/офлайн е приет и приложен в законите и практиката

Тема В Свобода на изразяване

Въпрос В2 Ограниченията на свободата на изразяване дефинирани ли са, прозрачни ли са и прилагат ли се в съответствие с международните споразумения за права, закони и стандарти?

Показател:
►► Правни ограничения на свободата на изразяване, които са в съответствие с международните и регионални правни споразумения, закони и стандарти и доказателства, че те се спазват от правителството и другите компетентни органи

Въпрос В4 При какви условия законът държи платформите и другите доставчици на онлайн услуги отговорни за съдържание, публикувано или споделяно от потребителите на тях?

Показател:
►► Правната рамка за посредническа отговорност и регулиране на съдържанието е в съответствие с международните и регионални споразумения за права, закони и стандарти и доказателства относно пропорционалност на прилагането

Тема С Право на достъп до информация

Въпрос C2 Блокира или филтрира ли правителството достъпа до интернет като цяло или до конкретни онлайн услуги, приложения или уебсайтове и на какви основания и с каква степен на прозрачност се упражнява това?

Показатели:
►► Правна рамка за блокиране или филтриране на достъп до интернет, включително разпоредби за прозрачност и надзор ►► Доказателства за решения на правителството и съда и на други достоверни и авторитетни източници относно блокирането или филтрирането на достъпа ►► Честота, естество и основание за спиране или други ограничения на интернет връзката ►► Брой ограничения за достъп до съдържание, отнемане на имена на домейни и други интервенции през последните три години и тенденции

Въпрос C4 Подлежат ли произволни лица, журналисти или други онлайн/медийни участници на задържане, преследване или сплашване за достъп до информация онлайн?

Показатели:
►► Обхват и характер на законовите разпоредби и практика ►► Брой произволни задържания и преследвания за достъп до съдържание, което не е нелегитимно от гледна точка на международните споразумения относно обстоятелствата и критериите за допустими ограничения.

Тема D Свобода за сдружаване и право на участие в обществени дейности

Въпрос D2 Могат ли неправителствените организации да се организират свободно онлайн?

Показател:
►► Доказателство за онлайн организация и липса на неправомерна намеса в такава организация

Въпрос D3 Има ли правителствени политики за електронно управление и/или електронно участие, които насърчават участието в правителствените и обществените процеси?

Показатели:
►► Наличие на правителствени политики за електронно управление и електронно участие, включително използване на интернет за обществени консултации ►► Стойности/класиране в индекса на електронното участие на United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA)

Тема E Право на неприкосновеност

Въпрос E2 Гарантира ли се защитата на личните данни със закон и прилага ли се на практика по отношение на правителствените служби, бизнеса и други организации, включително правото на достъп до съхраняваната информация и обезщетение?

Показатели:
►► Правна рамка за защита на данните, включително механизми за наблюдение и средства за обезщетение, както и доказателства, че се спазва и налага от правителството и другите компетентни органи ►► Правна рамка относно търговското използване на лични данни и международния трансфер/сигурност на данни, включително механизми за мониторинг и средства за обезщетение ►► Съществуване и правомощия на независим орган за защита на данните или подобен субект

Въпрос E3 Законосъобразни ли са правомощията на правоприлагащите и други агенции за законово прихващане на потребителски данни, необходимо, пропорционално и ограничено до обстоятелства, които са в съответствие с международните и регионални правни споразумения, закони и стандарти?

Показател:
►► Правна рамка за законно прихващане на данни, включително независим надзор и прозрачност, и доказателства относно прилагането от правителството и другите компетентни органи

Тема F Социални, икономически и културни права

Въпрос F1 Включват ли правителствените политики интернет в съответните стратегии за заетост, здравеопазване и образование, със специално позоваване на правата от Международния пакт за икономически, социални и културни права на ООН (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights -ICESCR)?

Показатели:
►► Доказателство за включване на а) интернет и б) зачитане на правата на ICESCR в секторните стратегии за заетост, здравеопазване и образование ►► Доказателства от правителствения анализ за влиянието на интернет върху заетостта, здравеопазването и образованието

Въпрос F2 Могат ли всички граждани да се възползват от интернет за участие в културни дейности?

Показатели:
►► Степента и естеството на различията в достъпа и използването на интернет между различните общности/етноси ►► Наличие на правителствена политика относно културното наследство онлайн ►► Конституционна или законова гаранция за свободата на художественото/артистичното изразяване.

Категория Отвореност (отворен интернет)

Тема A Политическа, правна и регулаторна рамка

Въпрос A2 Правната и регулаторна рамка за бизнеса, академичните среди и гражданското обществото улеснява ли иновациите в интернет?

Показатели:
►► Доказателства относно благоприятната правна и регулаторна рамка за създаване на нови бизнес начинания и иновации от академичните среди и гражданското общество ►► Практическо възприемане на опита от регулаторната среда за бизнеса и ИКТ от бизнеса, включително бизнеса с интернет

Тема B Отворени стандарти

Въпрос B3 Правителството насърчава ли многообразието на опциите за лицензиране на интелектуална собственост, включително безплатен и с отворен код софтуер (FOSS)?

Показатели:

▶▶ Правителствена политика по отношение на FOSS и други възможности за лицензиране ▶▶ Степента, до която в правителствените ведомства се използва софтуер с различни възможности за лицензиране

Въпрос B4 Правителството насърчава ли и приема ли стандарти за улесняване на достъпността до интернет и услугите за електронно управление за хора с увреждания?

Показатели:
▶▶ Правителствена политика и практика за осигуряване на достъпност за хората с увреждания ▶▶ Възприемане на политиката и практиката за достъпност на хората с увреждания от самите тях

Тема C Отворени пазари

Въпрос C1 Има ли независима регулация на комуникационните/съобщителните пазари, предприета в съответствие с международните норми и стандарти?

Показатели:
▶▶ Съществуване на независим регулаторен орган/и ▶▶ Доказателства относно регулаторните резултати, включително възприемането на качеството на регулирането от комуникационния бизнес, асоциациите на потребителите и други организации

Въпрос C4 Има ли достатъчно ефективна конкуренция в комуникационните мрежи за достъп, гарантираща защита на интересите на потребителите?

Показатели:
▶▶ Брой фиксирани и мобилни широколентови доставчици ▶▶ Пазарни дялове на фиксирани и мобилни широколентови доставчици

Тема D Отворено съдържание

Въпрос D4 Правителството насърчава ли използването на отворени образователни ресурси (OER) и улесняването на открития достъп до академични и научни ресурси?

Показатели:
▶▶ Рамка на образователната политика относно OER ▶▶ Организация за достъп до академични и научни ресурси от висши училища и студенти

Въпрос D5 Правителството изисква ли интернет доставчиците да управляват мрежовия трафик по прозрачен, безпристрастен и неутрален начин, без дикриминиране на конкретни видове съдържание или съдържание от конкретни източници?

Показател:
▶▶ Нормативни/регулаторни разпоредби и практика относно неутралността на мрежата и конкуренцията за онлайн и мрежови услуги

Тема E Отворени данни и отворено управление

Въпрос E1 Прието ли е законодателство, което изисква отворен достъп до обществени и публично финансирани данни с подходяща защита на неприкосновеността и това законодателство приложено ли е ?

Показатели:
►► Наличие на правна рамка за достъп до отворени данни, която е в съответствие с международните норми, напр. the Open Data Charter и изискванията за неприкосновеност ►► Доказателства относно степента, в която ресурсите за отворени данни са достъпни и използвани онлайн

Въпрос E2 Правителствените ведомства и местните държавни институции имат ли уебсайтове, които са достъпни на всички официални езици и чрез всички основни браузъри?

Показатели:
►► Правителствена политика за осигуряване предоставянето на уебсайтове с подходящ език и достъп до браузъра и доказателства относно ефективното им използване ►► Пропорция на правителствените услуги с уебсайтове (стойност/класиране в индекса на онлайн услугите на UNDESA)

Категория - Достъпен за всички интернет

Тема A Политическа правна и регулаторна рамка

Въпрос A1 Регулярно ли се събира статистическата информация относно достъпа и използването на Интернет от националните статистически системи и/или от други компетентни органи на систематична основа?

Показатели:
►► Разпоредби за събиране на обобщена и разделена статистическа информация от различни източници, включително включване на съответните въпроси в проучванията на домакинствата ►► Наличие на независими проучвания на домакинствата и други доказателства относно съвкупния достъп до интернет и използването му

Въпрос A4 Правителството има ли политика и програма за прилагане/въвеждане на универсален достъп до надеждна, достъпна/позволяема широколентова връзка и ефикасно ли се изпълнява това?

Показатели:
►► Приемане на стратегия за универсален достъп и доказателства за ефикасно разгръщане на ресурси за универсален достъп ►► Статистически данни за напредъка към универсален достъп, агрегирани и дезагрегирани/с конкретна референция, напр. към пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива

Тема B Свързаност и използване

Въпрос B1 Каква част от населението използва интернет, с каква честота и нараства ли тази пропорция?/ дезагрегирането трябва да обърне особено внимание на пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива.

Показатели:

►► Пропорция на хора, които някога са имали достъп до интернет, агрегирани и дезагрегирани

►► Пропорция на домакинствата с достъп до интернет /Този показател е включен на съвкупно ниво в индекса на ITU за развитие на ИКТ

►► Брой на интернет потребителите на сто души население, съвкупно и разделено по честота на използване /Този показател е включен на съвкупно ниво в индекса на ITU за развитие на ИКТ

►► Брой потребители на социални медии (социални мрежи, микроблогове, съобщения, генериран от потребители видео стрийминг) на сто души население, агрегирано и дезагрегирано

►► Брой посещения на уебсайтове за социални медии (дефинирани по-горе) на сто души население

Въпрос B3 Каква част от населението се абонира за комуникационни/широколентови услуги и има ли нарастване? Дезагрегирането трябва да обърне особено внимание на пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива.

Показатели:

►► Процент от лица, които притежават мобилен телефон, агрегирани и дезагрегирани

►► Брой фиксирани широколентови абонаменти на сто души население, агрегирани и дезагрегирани

►► Брой уникални активни абонати на мобилна широколентова връзка на сто души население, по честотна лента, агрегирани и дезагрегирани

Въпрос B4 Какви бариери пред достъпа се идентифицират от потребители и не-потребители на интернет?

Показател:

►► Възприемане (от потребители и не-потребители) на бариерите пред достъпа и използването на интернет, агрегирани и дезагрегирани, от анкети на домакинства и/или други източници /по пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива

Тема C Позволяемост

Въпрос C1 Достъпни/позволяеми ли са мобилните телефони с възможност за интернет свързаност за всички групи от населението?

Показатели:

►► Разходи за а) начално/входно ниво за мобилен телефон /Определението за „входно ниво“ може да се различава в различните страни. Подходът на GSMA към това е включен в Наръчника за индекса на мобилната свързаност и б) смартфон като процент от месечния брутен вътрешен продукт/БВП на глава от населението

►► Възприятие за достъпност от потребители и не-потребители, агрегирано и дезагрегирано

Въпрос C2 Широколентовият достъп до интернет и използването му достъпни ли са за всички групи население? /Определението за „широколентов достъп“ варира от място на място и от време на време. Някои индекси все още определят широколентовата връзка със скорост на пренос на данни към потребителя, равна на или по-голяма от 256 kbps. Това обаче не се счита за широколентова връзка на повечето комуникационни пазари сега.

Показатели:

►► Месечни разходи за фиксирана широколентова връзка на входно ниво като процент от месечния брутен вътрешен продукт/БВП на глава от населението

►► Месечни разходи за мобилна широколентова връзка на входно ниво като процент от месечния брутен вътрешен продукт/БВП на глава от населението

►► Наличие на безплатен или евтин достъп

ТемаD Равен достъп

Въпрос D1 Съществуват ли значителни разлики в широколентовия достъп и използването му между регионите и между градските и селските райони?

Показатели:

►► Географско покритие на широколентовите мрежи в градските и селските райони според скоростта на предаване на данни

►► Броят на мобилни широколентови абонати и на интернет потребителите, съвкупно и, когато е възможно, разделено между градски и селски райони и в различни региони

Въпрос D5 Възрастните във всички възрастови групи ползват ли интернет в еднаква степен?

Показатели:

►► Пропорция на възрастни в различни възрастови групи, които използват интернет, честота и вид на използване, включително дезагрегиране по пол /„вид на използване“ означава различните дейности, които интернет потребителите извършват онлайн, като например използване на социални медии, сърфиране в уеб новини, игра на игри, проверка на имейли и т.н.

►► Възприемане на бариерите пред достъпа и използването на интернет, както и на стойността на достъпа до интернет и използването му от потребителите, разделени по възраст и пол

Тема E Местно съдържание и език

Въпрос E1 Колко интернет домейни и сървъри има в страната?

Показатели:

►► Брой регистрирани домейни (включително ccTLDs. gTLDs/по географско местоположение чрез базата данни WHOIS и IDNccTLDs) на хиляда души население и тенденция, когато е налице

►► Брой сигурни уеб сървъри на милион души население и тенденция, когато има такава

Въпрос E4 Има ли значителен и нарастващ обем от интернет съдържание /Това трябва да включва текстово, аудио и видео съдържание/ на различни и местни езици, включително местно генерирано съдържание?

Показатели:

►► Пропорция на населението, чийто основен език и скрипт/азбука са достъпни във водещи онлайн услуги

►► Наличие на съдържание на правителствените уебсайтове на всички езици със значителни потребителски групи сред населението

Тема F Капацитет/компетентности

Въпрос F1 Училищните и висшите учебни програми включват ли обучение по ИКТ, медии и цифрова грамотност, фокусирано върху ефективната и безопасна употреба и тези учебни програми, реализирани ли са на практика?

Показатели:
►► Политика относно училищните програми, включително медийна и цифрова грамотност, междукултурен диалог и обучение в областта на ИКТ уменията ►► Доказателство за подходящи учебни програми в начално, средно и висше образование ►► Пропорция на учителите в началните и средните училища с обучение по ИКТ или използването на ИКТ в образованието ►► Пропорция на училищата с достъп до интернет ►► Пропорция на учащите, които имат достъп до интернет в училище

Въпрос F3 Каква част от населението и работната сила е квалифицирана в използването на ИКТ? /разделени по пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива.

Показатели:
►► Пропорция на интернет потребителите с конкретни интернет умения, по вид умения (основни, средни, напреднали), агрегирани и дезагрегирани ►► Пропорция на работната сила, използваща ИКТ на работното място, по вид умения (основни, средни, напреднали), агрегирани и дезагрегирани ►► Пропорция на студенти от висше образование, записани в курсове STEM /наука технология инженеринг/инженерство и математика/ и ИКТ, разделени по пол, в сравнение със средните стойности в световен мащаб

Категория - Интернет се развива благодарение на участието на всички заинтересовани страни

Тема А Политическа правна и регулаторна рамка

Въпрос А1 Съществува ли обща политика, правна и регулаторна рамка за интернет развитие и разработване на политика, което е в съответствие с международните норми?

Показатели:
►► Наличие на обща рамка, съответстваща на международни норми, напр. Декларацията на Африканския съюз за управление на интернет; Принципи на ОИСР за създаване на интернет политика за страните от ОИСР ►► Наличие на законови и регулаторни рамки, които активизират електронна търговия, цифров подпис, киберсигурност, защита на данните и защита на потребителите

Тема В Национално интернет управление

Въпрос В2 Правителството активно ли включва други заинтересовани групи в разработването на национални интернет политики и законодателство?

Показатели:
►► Наличие на договорености за консултации с участието на много заинтересовани страни и включването им в национални институции за определяне на политиката и процесите, свързани с развитието и използването на интернет ►► Брой на активно участващи неправителствени заинтересовани страни, по групи заинтересовани страни, дезагрегирани по пол

Въпрос B3 Има ли национален форум за управление на интернет (IGF) и/или друг форум на много заинтересовани страни, отворен за всички заинтересовани страни, с активно участие на различни групи от заинтересовани страни?

Показатели:
►► Наличие на национален IGF и/или друг форум на много заинтересовани страни, свързан с управлението на интернет ►► Данни за участие на национални IGF или други форуми, агрегирани и дезагрегирани по пол и група заинтересовани страни, с особено внимание на участието на избрани групи (напр. министерства на образованието, МСП, НПО, занимаващи се с деца, професионални съюзи) и включително договорености за дистанционно участие

Тема C Международно и регионално интернет управление

Въпрос C2 Участват ли активно правителството и други заинтересовани страни от страната в основни международни форуми, свързани с ИКТ и интернет?

Показатели:
►► Брой участници от различни заинтересовани групи, участващи в глобални и регионални IGFs, на милион население, агрегирано и дезагрегирано по групи на заинтересованите страни и пол ►► Участие или друго на неправителствените заинтересовани страни в официални делегации на ITU, агрегирани и дезагрегирани по група заинтересовани страни и пол

Въпрос C3 Правителството и другите заинтересовани страни участват ли активно в ICANN?

Показатели:
►► Членство и активно участие в Правителствения консултативен комитет (GAC) на ICANN ►► Членство и активно участие в органите и работните групи на ICANN и други форуми.

Категория Хоризонтални/ интердисциплинарни индикатори

Тема A Пол

Въпрос A1 Интересите и нуждите на жените и момичетата изрично ли са включени в националните стратегии и политики за интернет развитие и ефективно ли са наблюдавани?

Показатели:
►► Националните стратегии включват изричното съобразяване с а) нуждите на жените, свързани с интернет и б) потенциала на интернет да подкрепи овластяването/предоставянето на права на жените и равенството между половете ►► Брой жени и мъже на ръководни длъжности в правителството, свързани с ИКТ/интернет ►► Степен на дезагрегиране на наличните данни относно достъпа и използването на ИКТ по пол ►► Наличие на национални механизми за наблюдение на включването на жените в стратегии за достъп и използване на интернет

Въпрос A2 Има ли цифрово разделение между половете при достъпа и използването на интернет и ако е така, то нараства ли, стабилно ли е или намаляващо ?

Показатели:

►► Пропорции на хора, които използват интернет, разделени по пол, сравнени по разликите в доходите и образованието ►► Пропорции на възрастни жени и мъже с мобилни широколентови абонаменти, разделени по пол, сравнени по разликите между половете в доходите и образователните постижения ►► Проучете данните за информираността относно интернет и за моделите на използване на интернет, разделени по пол ►► Възприятие за бариерите пред достъпа и използването на интернет и стойността на достъпа и използването на интернет, разделени по пол

Въпрос A5 Законът, правоприлагането и съдебните процеси защитават ли жените и момичетата срещу онлайн тормоза и насилието, основано на пол?

Показатели:
►► Наличие на съответна правна рамка и съдебни процеси ►► Честота на тормоза и насилието, преживявано от жени и момичета онлайн ►► Доказателства за правителствените, правоприлагащите и съдебните действия за осигуряване на защита на жените срещу онлайн тормоз и насилие, основани на пола ►► Съществуване на онлайн услуги, които са предназначени да защитят жените от онлайн тормоз, основан на пола или да подкрепят засегнатите от него

Тема B Деца

Въпрос B3 Как децата възприемат и използват интернет? Дезагрегирането трябва да обърне особено внимание на пол, възраст, населено място, етническа принадлежност и увреждания, ако има такива.

Показатели:
►► Възприемане на интернет сред децата, получено от проучвания, включително бариери за употреба, стойност на употребата и страхове, свързани с употребата, агрегирани и дезагрегирани ►► Данни за използването на интернет от деца, агрегирани и дезагрегирани, в сравнение с други възрастови групи (напр. данни за местоположение, честота и вид на употреба на интернет)

Въпрос B4 Съществува ли правна и политическа рамка за насърчаване и защита на интересите на деца онлайн и тя ефективно ли се прилага?

Показател:
►► Наличие на политическа рамка и правна защита, съответстваща на Конвенцията за правата на детето, и доказателства, че тя се прилага от правителството и другите компетентни органи

Тема C Устойчиво развитие

Въпрос C1 Националните и секторни политики за развитие и стратегиите за устойчиво развитие влючват ли ефективно ИКТ, широколентов достъп и интернет?

Показател:
►► Наличие на скорошна, всеобхватна политика за развитие на ИКТ, широколентов достъп и интернет, която включва разглеждане на вероятни бъдещи развития в тези области

Въпрос C7 Какъв дял от бизнеса, включително малкия и средния бизнес, се възползват от интернет и електронната търговия?

Показатели:
►► Пропорция на МСП, използващи интернет, по вид достъп ►► Възприятие за стойността на използването на интернет от МСП

Тема D Доверие и сигурност

Въпрос D1 Има ли национална стратегия за киберсигурност с ангажираност на много заинтересовани страни и в съответствие с международните стандарти за правата на човека, включително национален екип за спешно реагиране при компютърни инциденти (CERT) или еквивалентен?

Показатели:
►► Съществуване на стратегия за киберсигурност с участието на много заинтересовани страни, която е в съответствие с международните права и норми ►► Създаване на национален CERT или еквивалент и доказателства относно неговата ефективност

Въпрос D4 Имаше ли значителни нарушения на киберсигурността в страната в рамките на последните три години?

Показатели:
►► Честота и характер на нарушенията, както и брой засегнати лица и фирми ►► Възприятие за интернет сигурност сред потребителите, бизнеса и други групи от заинтересовани страни ►► Данни относно фишинг, спам и ботове в национални домейни

Тема E Правни и етични аспекти на интернет

Въпрос E3 Как индивидите възприемат ползите, рисковете и въздействието на интернет в рамките на страната?

Показатели:
►► Възприятие за ползите, рисковете и въздействието на интернет, получено от проучвания на домакинства или мнения, разделени по пол

Въпрос E4 Съобщават ли потребителите на интернет, че преживяват значителен тормоз или злоупотреба от други потребители, което ги възпира да се възползват пълноценно от интернет?

Показатели:
►► Наличие на механизми за докладване за онлайн тормоз или злоупотреба, включително договорености за докладване от доставчици на онлайн услуги ►► Данни за степента, в която потребителите на интернет докладват за тормоз или злоупотреба, с особено внимание към конкретни демографски и социални групи (включително жени, етнически и други малцинства и граждански активисти)

КОНТЕКСТУАЛНИ ИНДИКАТОРИ

В допълнение към петте категории ROAMX, предложената индикаторна рамка включва и 21 контекстуални индикатори. Те предоставят основна информация, която е важна за тълкуване на констатациите, получени от индикаторите в категориите ROAMX. Всички са извлечени от набори от данни или индекси, събрани от международни организации от различни видове, които са лесно достъпни от уебсайтовете и публикациите на тези организации. Те са разделени на шест групи, както следва:

1. Икономически индикатори
2. Демографски индикатори
3. Индикатори за развитие
4. Индикатори за равенство
5. Индикатори за управление
6. Индикатори за развитие на ИКТ

Тези контекстуални индикатори и техните източници са обобщени по-долу. В допълнение към количествените им стойности, тези, които използват рамката на индикаторите, ще намерят за ценно да разгледат представянето на дадена държава спрямо сравними държави и да оценят тенденциите в нейното представяне в техния по-широк контекст.

Повечето от тези набори от данни включват повечето, но не всички държави. Трябва да се отбележи, че в някои случаи данните за някои държави са оценени на базата на исторически данни или данни относно сравними държави.

По-вероятно е такъв да бъде случаят с най-слабо развитите държави. Това може не винаги да е ясно в онлайн източниците, но информацията трябва да е достъпна от международните организации, отговорни за публикуването.

1. Икономически индикатори

Тези показатели се отнасят до цялостното икономическо състояние и представяне на страната. Показател А (БВП на глава от населението) е общ заместващ индикатор за средния доход и трябва да се разглежда заедно с контекстуален индикатор 4.А, който се занимава с разпределението на този доход. Индикатор Б (темп на растеж на БВП) измерва степента, в която една икономика расте и следователно има тенденция за инвестиране в нови технологии.

Делът на икономиката, който се дължи на услугите (показател В), е значителен, тъй като секторите на услугите досега са били по-податливи на иновации и инвестиции в ИКТ, отколкото добивните индустрии, суровините или производството.

Оценките следва да вземат под внимание и специални фактори, влияещи върху националните икономически резултати, като статут без излаз на море, малки острови (включително малки островни развиващи се държави (Small Island Developing States - SIDS) или статут на най-слабо развити страни (Least Developed Countries –LDC).

А. Брутен национален доход (БНД) (паритет на покупателната способност) на глава от населението (Gross National Income (GNI) (purchasing power parity) per capit(

Основният източник за този показател е наборът от данни за БНД на човек, поддържан от Световната банка.

Б. Темп на растеж на БНД през последните десет години

Основният източник за този показател е наборът от данни за БНД на човек, поддържан от Световната банка.

В. Дял на услугите в БВП

Основният източник за този показател е наборът от данни за секторното разпределение на БВП, който е поддържан от Световната банка.

2. Демографски индикатори

Тези показатели се отнасят до населението на страната. Индикатор А (размер на населението) влияе върху степента, до която дадена държава може да генерира икономии от обхват и мащаб в интернет услугите, вместо да разчита на тези, които произхождат от другаде. Индикатор Б (очаквана продължителност на живота) е важен индикатор за нивото на развитие на страната. Той също така е един от компонентите на Индекса на човешкото развитие, контекстуален индикатор 3А.

Индикаторите В (възрастов профил) и Г (езиково разнообразие) са важни при тълкуването на разпространение на интернет достъп и използване. Индикатор Д (урбанизация) влияе върху разходите и темповете на инфраструктурните инвестиции и по този начин върху предоставянето на интернет услуги в дадена страна или територия, както и е от значение за разделянето град/село.

Други демографски фактори, които могат да бъдат особено важни в някои страни и които трябва да бъдат взети под внимание по време на изследванията, включват етническото и културно многообразие и степента на миграция (включително бежанско население).

А. Общ размер на населението и тенденция на растеж

Основният източник за този показател е наборът от данни за размера на населението и тенденцията на растеж поддържан от Отдела за населението на Департамента по икономически и социални въпроси на ООН.

Б. Средна продължителност на живота при раждане, разбита по пол

Основният източник за този показател е наборът от данни относно очакваната продължителност на живота при раждане поддържани от Световната здравна организация (СЗО). Данните за очакваната продължителност на живота при раждане са включени също в Индекса на човешкото развитие (HDI).

В. Пропорции на деца, младежи, хора в трудоспособна възраст и възрастни хора

Основен източник за този показател са данните за населението по възрастови групи, поддържани от Отделът за населението на Департамента по икономически и социални въпроси на ООН.

Г. Езиково разнообразие

Основният източник за този показател е индексът на езиковото многообразие (с обобщения по държави) поддържан от Ethnologue.

Д. Степен на урбанизация

Основен източник за този показател са данните за числеността на градското и селското население, поддържан от Отдела за населението на Департамента по икономически и социални въпроси на ООН.

3. Индикатори за развитие

Тези индикатори се отнасят до общото ниво на развитие на страната, което, както показват доказателствата, е тясно свързано с достъпа и използването на ИКТ. Индикатор А (индекс на човешкото развитие на ПРООН) е съставен индекс, състоящ се от индикатори, свързани с продължителността на живота, образованието и БНД на глава от населението и се използва широко за цялостна оценка на развитието. Индикатори Б (образователен опит) и В (грамотност) се отнасят до индивидуалните способности, които имат значително отношение към способността на хората да използват интернет. Индикатор Г (достъп до електроенергия) се отнася до ключова допълнителна инфраструктура, която улеснява използването на интернет.

Други фактори, които могат да бъдат от значение в някои страни и които трябва да се вземат предвид по време на изследванията, включват честотата на хуманитарни проблеми, включително конфликти и природни бедствия.

А. Индекс на човешкото развитие на ПРООН /UNDP (HDI)

Основният източник, предложен за този показател, е HDI, изготвен от ПРООН и отчетен в негов годишен доклад за човешкото развитие.

Б. Среден брой години на обучение и съотношение на подходящите възрастови групи в основното и средното училище и висшето образование, разделени по пол

Основният източник за този показател се състои от масиви от данни, които са събрани от ЮНЕСКО Статистически институт. Данните за средните години на обучение също са включени в HDI.

В. Процент на грамотност на възрастните, дезагрегиран по пол (и език, когато е подходящо)

Основният източник за този показател се състои от данни, събрани от Световната банка.

Г. Дял на населението, обхванато от електроснабдяване

Основният източник за този показател е базата данни на Световната банка „Устойчива енергия за всички“.

4. Индикатори за равенство

Тези показатели се отнасят до степента на равенство и неравенство в обществото. Доказателствата показват, че нивата на равенство и неравенство са важни фактори при определяне на достъпността и степента на използване на интернет. Индикатор А (коефициент GINI), разработен от Корадо Джини, който измерва разпределението на богатството или дохода в рамките на населението, е най-широко използваният показател за общото обществено неравенство. Индикатор Б (неравенство между половете) е съставен индекс, състоящ се от показатели за здравето, овластяването /оправомощаването /предоставянето на права и пазара на труда.

А. GINI коефициент

Основният източник за този показател е индексът Джини, изготвен от Световната банка.

Б. Индекс на неравенството между половете

Основният източник на този показател е Индексът на неравенството между половете, генериран от Програмата за развитие на ООН.

5. Индикатори за управление

Тези индикатори се отнасят до различни аспекти на качеството на управлението. Индикатор А (индикаторите за световно управление) се отнася до цялостното качество на управлението и включва разнообразие от подпоказатели, свързани с различни аспекти на управлението. Индикатор В (индексът за правене на бизнес) е съставен от Световната банка от десет показателя, засягащи различни аспекти на установяване и управление на бизнес във всяка страна. Това е особено важно за развитието на интернет и онлайн бизнеси, които се стремят да се възползват от технологичните иновации и са податливи на бързи промени в технологиите и пазарите.

А. Индикатори за световно управление

Основният източник за този показател са шестте съвкупни индикатора за световно управление разработени от Световната банка.

Б. Индекс на върховенството на закона

Основният източник за този показател е Индексът на върховенството на закона, разработен от World Justice Проект.

В. Индекс за правене на бизнес

Основен източник за този показател е индексът Doing Business Index, изготвен от Световната банка.

6. Индикатори за развитие на ИКТ

Тези индикатори се отнасят до общото ниво на готовност и изпълнение на ИКТ и предоставят цялостни оценки на ИКТ средата, в която се намират индикаторите за универсалност на интернет.

Индикатор А (индекс за развитие на ИКТ) обединява статистически показатели, свързани с достъпа до, използването на и уменията относно ИКТ. Индикатор Б (индекс на мобилна свързаност) по подобен начин комбинира данни, свързани с инфраструктурата, достъпността, готовността на потребителите и съдържанието за мобилна свързаност. Индикатор В (индекс на мрежова готовност) дава по-широк поглед върху националната ИКТ среда, готовността на различните заинтересовани страни да използват ИКТ и доказателство за действителното използване сред тези заинтересовани страни. Индикатор Г се отнася до един аспект на развитието на ИКТ – електронната търговия.

А. Индекс на развитие на ИКТ

Основният източник за този показател е индексът за развитие на ИКТ, изготвен от Международния съюз по далекосъобщения (ITU). (Някои от индикаторите, включени в този индекс, са включени в категория А на тази индикаторна рамка).

Б. Индекс на мобилна свързаност

Основният източник за този показател е индексът за мобилна свързаност, изготвен от GSMA Асоциация. (Някои от индикаторите, включени в този индекс, са включени в категория А на тази индикаторна рамка).

В. Индекс на мрежова готовност на Световния икономически форум

Основният източник, предложен за този показател, е изготвеният Индекс на мрежова готовност от Световния икономически форум. (Някои от индикаторите, обхванати от този индекс, са включени в Категория А).

Г. Индекс на електронната търговия на Конференцията на ООН за търговия и развитие (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)

Основният източник, предложен за този показател, е B2C (бизнес към потребител) индекс на електронната търговия, изготвен от UNCTAD.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Антикорупционен фонд**, Цената на свободното слово. Анализ на съдебни производства с характеристиките на SLAPP в България, април 2023 г., достъпен на: https://acf.bg/wp-content/uploads/2023/04/cenata_na-svobodnoto_slovo_web.pdf

2. **Асенка Христова, Светла Петрова, Екатерина Тошева**, Анализ на последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда през учебната 2020/2021 година, Институт за изследвания в образованието, 07.2021, достъпен на уеб-адрес: https://ire-bg.org/wpsite/wp-content/uploads/2021/08/Impact_of_distance_learning_in_electronic_environment_on_educational_process_teachers_and_students.pdf

3. **Асоциация на родители на деца с нарушено зрение, Проект „Равни шансове за социална интеграция и заетост на хората с нарушено зрение"**, Проучване на потребностите на хора с нарушено зрение и хора, полагащи грижи (родители и други), осъществено по договор BG05M9OP001-2.011-0002-C01 (финансирано по ОП „Развитие на човешките ресурси") и достъпно на уеб-адрес: Проект "Равни шансове

4. **Деян Колев, Теодора Крумова**, Дистанционното обучение по време на кризата с COVID-19. Предизвикателства пред образователната интеграция на учениците от ромската общност, 2021, Фондация Фридрих Еберт, Доклад, стр. 8-9, достъпен на: https://amalipe.bg/wp-content/uploads/2021/03/Predizvikatelstva_pred_obrazovatelnata_integracia_na_uchenicite_ot_romskata_obshnost_WEB_BG_01.pdf

5. **Държавна агенция „Национална сигурност"**, Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2018 г.), достъпен на уеб-адрес: https://www.gov.bg/files/common/Doklad_DANS.pdf

6. **Държавна агенция „Национална сигурност"**, Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2019 г.), достъпен на уеб-адрес: https://www.gov.bg/files/common/_%D0%94%D0%90%D0%9D%D0%A1%20%D0%B7%D0%B0%202019.pdf

7. **Държавна агенция „Национална сигурност"**, Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2020 г.)

8. **Държавна агенция „Национална сигурност"**, Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2021 г.

9. **Държавна агенция „Национална сигурност"**, Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност" (2022 г.),

10. **Изпълнителна агенция за насърчаване на малките и средните предприятия, Институт „Иван Хаджийски"**, Изследване и анализ на тема „Състояние на малкия и средния бизнес в България и перспективи за развитието му", 05.2020, достъпно на https://www.b2bconnect.bg/bg/reports

11. **Икономически и социален съвет**, Анализ на интеграцията на хората с увреждания на пазара на труда – мерки, стимули и предизвикателства, 2023, достъпен на уеб-адрес: https://naso.bg/wp-content/uploads/esc_4_039_2023-1.pdf

12. **Комисия за регулиране на съобщенията**, Годишни доклади за 2018 г. – 2023 г. https://www.crc.bg/bg/rubriki/34/godishni-dokladi-na-krs

13. **Министерски съвет**, Доклад за състоянието на администрацията, 2022, приет с Решение № 341 ва Министерския съвет от 04.05.2023 г., достъпен на уеб-адрес: https://iisda.government.bg/annual_report/623

14. Доклад за състоянието на администрацията, 2023 https://iisda.government.bg/annual_report/644

15. **Министерство на вътрешните работи**, Отчет за дейността на Министерството на вътрешните работи през 2018 г., достъпен на уеб-адрес: https://www.mvr.bg/docs/default-

source/planiraneotchetnost/%D0%BC%D0%B2%D1%80-_2018-_-publichen-otchet.pdf?sfvrsn=1c8a1fe6_2

16. **Министерство на вътрешните работи**, , Отчет за дейността на Министерството на вътрешните работи през 2019 г

17. **Министерство на вътрешните работи**, Отчет за дейността на Министерството на вътрешните работи през 2020 г., Отчет за дейността на Министерството на вътрешните работи през 2020 г.

18. **Министерство на вътрешните работи** Отчет за дейността на Министерството на вътрешните работи през 2021 г.

19. **Министерство на вътрешните работи**, Отчет за дейността на Министерството на вътрешните работи през 2022 г.

20. **Министерство на електронното управление**, Отчет за състоянието и годишен план за развитие и обновяване на информационните ресурси в администрацията и информационните ресурси на единната електронна съобщителна мрежа на държавната администрация и за нуждите на националната сигурност, 2023

21. **Министерство на електронното управление**, Отчет на Министерството на електронното управление за периода 12.2021-07.2022

22. **Министерство на електронното управление**, Отчет на Министерството на електронното управление за периода 08.2022-01.2023

23. **Министерство на електронното управление**, Държавна агенция „Електронно управление", Доклад за наблюдението на достъпността на уеб сайтовете и мобилните приложения на организациите от обществения сектор, извършено през първия период на наблюдение в Република България, 24.08.2022г, достъпен на уеб-адрес: https://egov.government.bg/wps/portal/ministry-meu/home/web-accessibility/monitoring

24. **Национален комитет по международно хуманитарно право**, „Преглед и оценка на съответствието на българското законодателство и националните мерки по прилагане на международното хуманитарно право", достъпен на: https://www.mfa.bg/bg/3089

25. **Национален статистически институт**, „Етнокултурни характеристики на населението към 7 септември 2021 година", 2021, достъпен на: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021-ethnos.pdf

26. **Национален статистически институт**, Използване на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата през 2023 г., Доклад, 2023, достъпен на: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2023_KF3JA6V.pdf

27. **Национален статистически институт**, Използване на информационни и комуникационни технологии в домакинствата и от лицата през 2022 г., Доклад, 2022, достъпен на: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2022_JMM9789.pdf

28. **Национален статистически институт**, Тематичен доклад за възрастните хора. Програма: Местно развитие, намаляване на бедността и подобрено включване на уязвимите групи 2014-2021, Проект: Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права, ISBN 978-619-155-035-7, достъпен на уеб-адрес: https://www.eeagrants.bg/assets/resourcefiles/0/Sustoianie_na_vuzrastnite_hora_bg.pdf

29. **Национален статистически институт**, Тематичен доклад за децата. Програма: Местно развитие, намаляване на бедността и подобрено включване на уязвимите групи 2014-2021, Проект: Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права, ISBN 978-619-155-033-3, достъпен на уеб-адрес: https://www.eeagrants.bg/assets/resourcefiles/0/Tematichen_doklad_deca_bg.pdf

30. **Национален статистически институт**, Тематичен доклад за хората с увреждания. Програма: Местно развитие, намаляване на бедността и подобрено включване на уязвимите групи 2014-2021, Проект: Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права, ISBN 978-619-155-037-1, достъпен на уеб-адрес: https://www.eeagrants.bg/assets/resourcefiles/0/Tematichen_doklad_hora_s_uvrejdania_bg.pdf

31. **Национален статистически институт**, Тематичен доклад за положението на ромите. Програма: Местно развитие, намаляване на бедността и подобрено включване на уязвимите групи 2014-2021, Проект: Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права, ISBN 978-619-155-037-1, достъпен на уеб-адрес: https://www.eeagrants.bg/assets/resourcefiles/0/Tematichen-doklad-za-romite_BG.pdf

32. **Орлин Спасов, Нели Огнянова, Николета Даскалова**, „Мониторинг на медийния плурализъм в цифровата ера. Прилагане на мониторинга на медийния плурализъм в Европейския съюз, Албания, Черна гора, Република Северна Македония, Сърбия и Турция през 2020 г. Национален доклад: България", Технически доклад, Европейски университетски институт, Център Роберт Шуман, Център за медиен плурализъм и свобода на медиите, 2021. DOI: 10.2870/893027

33. **Орлин Спасов, Нели Огнянова, Николета Даскалова**, „Мониторинг на медийния плурализъм в цифровата ера. Прилагане на мониторинга на медийния плурализъм в Европейския съюз, Албания, Черна гора, Република Северна Македония, Сърбия и Турция през 2021 г. Национален доклад: България", Технически доклад, Европейски университетски институт, Център Роберт Шуман, Център за медиен плурализъм и свобода на медиите, 2022. DOI: 10.2870/202242

34. **Орлин Спасов, Нели Огнянова, Николета Даскалова**, „Мониторинг на медийния плурализъм в цифровата ера. Прилагане на мониторинга на медийния плурализъм в Европейския съюз, Албания, Черна гора, Република Северна Македония, Сърбия и Турция през 2022 г. Национален доклад: България", Технически доклад, Европейски университетски институт, Център Роберт Шуман, Център за медиен плурализъм и свобода на медиите, 2023. DOI: 10.2870/194600

35. **Световна банка**, България: Пътна карта на политиките за учители. Препоръки и концепции за пилотни програми въз основа на най-добрите практики в ЕС, Проект 19BG04 България: Пътна карта за развитие и реформиране на политиката за работната сила в учителската професия, 30.07.2021 г., достъпна на уеб-адрес: https://www.mon.bg/nfs/2021/11/bg-19bg04_roadmap_301121.pdf

36. **Уницеф България, ЕСТАТ ООД**, „Медийното потребление и "инфлуенсърите" на децата и младите хора в България. Аналитичен доклад", 2020, достъпен на адрес: https://www.unicef.org/bulgaria/media/8821/file/BGR-young-people-and-media-consumption-full-report.pdf.pdf

37. **Фондация „Асоциация Анимус", д-р Благородна Макева**, Аналитичен доклад. Ситуационен анализ в областта на защитата от домашното насилие в Република България за периода 2020 г., 2021 г. и първото шестмесечие на 2022 г., 2022г., достъпен на: https://animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/domashnoto_nasilie_v_blgariya_2022.pdf

38. **Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi**, „The Worldwide Governance Indicators: A Summary of Methodology, Data and Analytical Issues". World Bank Policy Research Working Paper No. 5430, 2010. Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1682130

39. **Endeavor Insight, Endeavor Bulgaria**, Mapping of the Sofia Tech Sector, A Network Analysis of the Entrepreneurship Community, February 2022, available at: https://drive.google.com/file/d/1bha8cqeKDdxsRqWH2yNhlQQROUVAIWsl/view

40. **European Commission**, „Digital Economy and Society Index (Desi) 2019 Country Report Bulgaria", 2019

41. **European Commission**, „Digital Economy and Society Index (Desi) 2020 Bulgaria", 2020

42. **European Commission**, „Digital Economy and Society Index (Desi) 2021 Bulgaria", 2021

43. **European Commission**, „Digital Economy and Society Index (Desi) 2022 Bulgaria", 2022

44. **European Commission** , Digital Decade 2024: Country reports | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

45. **European Commission**, Commission Staff working document. 2020 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, Accompanying the document „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions", Brussels, 30.09.2020, SWD(2020)301-final, available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020SC0301

46. **European Commission**, Commission Staff working document. 2021 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, Accompanying the document „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions", Brussels, 20.07.2021, SWD(2021)703-final, available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021SC0703

47. **European Commission**, Commission Staff working document. 2022 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, Accompanying the document „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions", Luxembourg, 13.07.2022, SWD(2022)502-final, available at: https://commission.europa.eu/document/download/6f13a57d-1780-4b2e-bc6d-54da44cfdf54_en?filename=10_1_193975_coun_chap_bulgaria_en.pdf

48. **European Commission**, Commission Staff working document. 2023 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, Accompanying the document „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions", Brussels, 05.07.2023, SWD(2023)802-final, available at: https://commission.europa.eu/document/download/024961fd-ea86-4cbf-bf5f-5478bae406a3_en?filename=10_1_52568_coun_chap_bulgaria_en.pdf

49. **Eurostat**, EU survey on gender-based violence against women and other forms of inter-personal violence (EU-GBV) - first results. 2022 edition. European Union, 2022, DOI: 10.2785/41553, available at: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-reports/w/ks-ft-22-005

50. **Google Ireland Limited**, Information about Monthly Active Recepients under the Digital Services Act (EU), 16.02.2024, available at: https://storage.googleapis.com/transparencyreport/report-downloads/pdf-report-24_2023-7-1_2023-12-31_en_v1.pdf

51. **IHS Markit Ltd., OMDIA, Point Topic**, Broadband Coverage in Europe 2021. Mapping progress towards the coverage objectives of the Digital Decade, Final Report carried out for the European Commission under contract No. LC-01252443, Luxembourg, 2022, DOI: 10.2759/642537 https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-connectivity

52. **International Telecommunication Union**, Measuring digital development. The ICT Development Index 2023, 2023, ISBN: 978-92-61-38471-5 (Electronic Version)

53. **LinkedIn**, Digital Services Act. Transparency Report, 10.2023, available at: https://content.linkedin.com/content/dam/help/linkedin/en-us/October-2023-LinkedIn-DSA-Transparency-Report10.pdf

54. **Meta Platforms Ireland Limited (Meta)**, Regulation (EU) 2022/2065 Digital Services Act. Transparenct Report for Facebook, 27.10.2023, available at: https://transparency.fb.com/sr/dsa-transparency-report-oct2023-facebook/

55. **Meta Platforms Ireland Limited (Meta)**, Regulation (EU) 2022/2065 Digital Services Act. Transparenct Report for Instagram, 27.10.2023, available at: https://transparency.fb.com/sr/dsa-transparency-report-oct2023-instagram/

56. **Ministry of Transport and Communications**, Connectivity Toolbox Implementation Report of Bulgaria, 2021 https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/bg_implementation_report_oku17razkzgbku7o1eiw6ootbxc_87445_1.pdf

57. **Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights**, Internet shutdowns: trends, causes, legal implications and impacts on a range of human rights, Report, A/HRC/50/55 http://undocs.org/A/HRC/50/55

58. **Sheikha Abdulla Al-Misnad, Emil Constantinescu, William C. Hubbard, Suet-Fern Lee, MondliMakhanya, William H. Neukom, Ellen Gracie Northfleet, James R. Silkenat**, World Justice Project Rule of Law Index 2015. Washington, ISBN (print version): 978-0-9882846-9-2

59. **Sheikha Abdulla Al-Misnad, Emil Constantinescu, William C. Hubbard, Suet-Fern Lee, MondliMakhanya, William H. Neukom, Ellen Gracie Northfleet, James R. Silkenat**, World Justice Project Rule of Law Index 2016. Washington, ISBN (print version): 978-0-9882846-0-9

60. **Sheikha Abdulla Al-Misnad, Emil Constantinescu, William C. Hubbard, Suet-Fern Lee, MondliMakhanya, William H. Neukom, Ellen Gracie Northfleet, James R. Silkenat**, World Justice Project Rule of Law Index 2017-2018. Washington, ISBN (print version): 978-0-9882846-2-3

61. **Sheikha Abdulla Al-Misnad, Emil Constantinescu, William C. Hubbard, Suet-Fern Lee, MondliMakhanya, William H. Neukom, Ellen Gracie Northfleet, James R. Silkenat**, World Justice Project Rule of Law Index 2020. Washington, ISBN (print version): 978-1-951330-36-1

62. **Sheikha Abdulla Al-Misnad, Emil Constantinescu, William C. Hubbard, Suet-Fern Lee, MondliMakhanya, William H. Neukom, Ellen Gracie Northfleet, James R. Silkenat**, World Justice Project Rule of Law Index 2021. Washington, ISBN (print version): 978-0-9964094-9-0

63. **Smallenbroek, O., Caperna, G., Papadimitriou, E.** JRC Statistical Audit of the ICT Development Index, Technical report, 2023, ISSN 1831-9424https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/IDI/JRC_Audit_IDImethodology_2023.pdf

64. **The World Economic Forum and INSEAD**, The Global Information Technology Report 2016. Geneva, 2016, ISBN: 978-1-944835-03-3

65. **TikTok**, TikTok's DSA Transparency Report 2023, 09.2023, available at: https://sf16-va.tiktokcdn.com/obj/eden-va2/fsslreh7uulsn/DSA%20Report%20October%202023/DSA%20draft%20Transparency%20report%20-%2025%20October%202023.pdf

66. **UNCTAD**, UNCTAD B2C E-Commerce Index 2018. Focus on Africa. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development №12, 2018

67. **UNCTAD**, UNCTAD B2C E-Commerce Index 2019. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development №14, 2019

68. **UNCTAD**, UNCTAD B2C E-Commerce Index 2020. Spotlight on Latin America and the Caribbean. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development №17, 2020

69. **UNCTAD**, Division on Technology and Logistics Science, technology and ICT Branch ICT Policy Section. UNCTAD B2C E-Commerce Index 2017. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development №9, 2017

70. **World Bank**, Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency. Washington, DC, 2014, DOI: 10.1596/978-1-4648-0351-2

71. **World Bank**, Doing Business: Measuring Regulatory Quality and Efficiency. Washington, DC, 2016, DOI: 10.1596/978-1-4648-0667-4

72. **World Bank**, Doing Business 2017: Equal Opportunity for All. Washington, DC, 2017, DOI: 10.1596/978-1-4648-0948-4

73. **World Bank**, Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs. Washington, DC, 2018

74. **World Bank**, Doing Business 2019: Training for Reform. Washington, DC, 2019, DOI: 10.1596/978-1-4648-1326-9

75. **Deloitte,** Digitalisation an opportunity for Europe, https://eupoliticalreport.com/digitalisation-an-opportunity-for-europe/

76. **Information for All (IFAP) strategic plan, 2023-2,** https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386173

77. **UNESCO's Second-Generation Internet Universality Indicators,** https://www.unesco.org/en/internet-universality-indicators/iui-revision

ИЗПОЛЗВАНИ БАЗИ ДАННИ

Национални

Национален статистически институт

Население по населени места и пол	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1089
Коефициент на естествен прираст по местоживеене и области	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=127
Прогноза за населението по области и пол	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=236
Прогноза за населението по пол и възраст	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=341
Смъртност и средна продължителност на живота на населението по възраст и пол	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=230
Население по области, възраст, местоживеене и пол	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1168
Общ показател на бизнес климата в България	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1282
Достъп и използване на ИКТ от домакинствата	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=240
Достъп и използване на ИКТ от предприятията	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=241
Лица, които никога не са използвали интернет	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1043
Достъп на домакинствата до интернет по статистически райони	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=809
Достъп на домакинствата до интернет по местоживеене и видове домакинства	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2048
Лица, регулярно използващи интернет	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1038
Лица, използващи интернет по цели на използване	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1039
Достъп до интернет според домакинствата (със/ без деца)	Достъп до интернет според домакинствата (със/ без деца)
Лица, които са купували стоки и услуги по интернет за лични цели през последните 12 месеца	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1048
Лица, използващи свързани с интернет устройства и системи	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2051
Лица, използващи интернет за взаимодействие с административни органи и публични институции (по пол и образование)	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2049 https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1040
Причини, поради които домакинствата нямат достъп до интернет	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=1605
Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2209
Преброяване 2021, разпределение по майчин език	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2000

EU-GBV	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=348
Предприятия с достъп до интернет	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=629
Предприятия с фиксирана интернет връзка	https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=2207

Комисия за регулиране на съобщенията

Регистрирани доставчици в регистъра по чл. 33, ал. 1 ЗЕС, поддържан от КРС за 2018 г.	Регистрирани доставчици в регистъра по чл. 33, ал. 1 ЗЕС, поддържан от КРС за 2018 г.
Регистрирани доставчици в регистъра по чл. 33, ал. 1 ЗЕС, поддържан от КРС за 2019 г.	Регистрирани доставчици в регистъра по чл. 33, ал. 1 ЗЕС, поддържан от КРС за 2019 г.
Регистрирани доставчици в регистъра по чл. 33, ал. 1 ЗЕС, поддържан от КРС за 2020 г.	Регистрирани доставчици в регистъра по чл. 33, ал. 1 ЗЕС, поддържан от КРС за 2020 г.

Министерство на транспорта и съобщенията

Картографиране и анализ на комуникационната свързаност	https://sipbg.gov.bg/Web/?configUrl=https://sipbg.gov.bg/Web/BaseProject/Configs/config.json

Институт "Отворено общество"

Индекс за медийна грамотност	https://osis.bg/?p=4487

Съюз за стопанска инициатива

Кибер Здраве България 2023 г.	Кибер Здраве България 2023 г.

Йеттел България

Достъпност на мобилни устройства в България	https://www.economy.bg/lifestyle/view/55763/Eto-kolko-chesto-bylgarite-smenyat-mobilnite-si-telefoni

Международни

Организация на Обединените нации

Прогноза за населението	https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/
Индекс на човешкото развитие, ПРООН	https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI
Години на обучение, ЮНЕСКО	http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=242
Индекс за неравенство на половете, ПРООН	https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII
EDGI класиране на България	https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/26-Bulgaria/dataYear/2022

Организация за икономическо сътрудничество и развитие

Показател TALIS	https://www.oecd.org/en/about/programmes/talis.html

Световна банка	
БНД на човек от населението	https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD
Дял на услугите в БВП	https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS
Нива на грамотност	https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS
Индекси за световно управление	https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators#home
Леснота за правене на бизнес	https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/bulgaria
Методология за изчисление на индекса „Леснота за правене на бизнес“	https://archive.doingbusiness.org/en/methodology
Международен съюз за далекосъобщения	
Индекс за развитие на ИКТ (IDI)	https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/IDI2023/
Методология за изчисление на IDI	https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/IDI/JRC_Audit_IDImethodology_2023.pdf
Процент абонаменти за фиксиран широколентов достъп до интернет	https://datahub.itu.int/data/?e=BGR&c=701&i=19303
Процент абонаменти за мобилен широколентов достъп до интернет	https://datahub.itu.int/data/?i=11632&e=BGR
Европейски университетски институт	
Мониторинг на медийния плурализъм	https://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor
Европейска комисия, DESI	
Стойности на широколентов достъп до интернет със скорост от поне 100 Mbps за ЕС	https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts DESI indicators - Digital Decade DESI visualisation tool (europa.eu)
FRA	
Жени, преживели кибертормоз	Жени, преживели кибертормоз
➢ *Freedom House*	
Оценка на медийната свобода по държави	https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores
Евростат	
Ниво на цифрови умения	https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_sp410/default/table?lang=en&category=t_isoc.t_isoc_sk https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i/default/table?lang=en&category=isoc.isoc_sk.isoc_sku
Дезагрегирани данни по отношение на използването на интернет от лицата	https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database
EURid	
Брой регистрирани “.eu” домейни	https://eurid.eu/en/welcome-to-eurid/statistics/

Access Now	
Глобална база данни за спирания на интернет	https://accessnow.org/keepiton-2016-2021-data
Методология за изчисление	https://www.accessnow.org/keepiton-data-methodology
GSM Association	
Индекс за мобилна свързаност	https://www.gsma.com/mobilefordevelopment/resources/mobile-connectivity-index/
Index Mundi	
Достъп до електричество	https://www.indexmundi.com/facts/indicators/EG.ELC.ACCS.ZS
Тенденции за развитие на стойностите на коефициента Джини	https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings
Етнолог	
Данни за езиците на света	https://www.ethnologue.com/country/BG/
Twitter	
Данни за средномесечния брой потребители от държави-членки на ЕС	https://transparency.x.com/en/reports/amars-in-the-eu/amars-in-the-eu-feb-23.html
Snapchat	
Данни за средномесечния брой потребители от държави-членки на ЕС	https://values.snap.com/privacy/transparency/european-union

ТЪЛКОВЕН РЕЧНИК НА ТЕРМИНИТЕ В ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО

Речник - термини на информационното общество – https://www.mtc.government.bg/archive/page.php?category=617